

Puut nebeski : đakovačka čitanka

Sablić-Tomić, Helena; Rem, Goran

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2000**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:844468>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-12**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Helena Sablić Tomić – Goran Rem

ĐAKOVAČKA ČITANKA

PUUT NEBESKI

Nakladnici
Gradsko poglavarstvo Đakova
Turistička zajednica Grada Đakova
Matica hrvatska Đakovo

Za nakladnike
dr. Darko Vrtarić
ing. Zvonko Vugrinović
Marinko Zirdum

Urednik
Mirko Ćurić

Oblikovanje ovitka
Zoran Turjak

Tisak
Novi TIME d.o.o., Đakovo

PUUT NEBESKI

ĐAKOVAČKA ČITANKA

Helena Sablić Tomić - Goran Rem

Đakovo, listopad 2000.

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Gradska i sveučilišna knjižnica u Osijeku

UDK 821.163.42(091)

PUUT nebeski : đakovačka čitanka /
<priređili> Helena Sablić-Tomić, Goran
Rem. – Đakovo : Gradsko poglavarstvo :
Turistička zajednica Grada : Matica hrvatska,
Ogranak Đakovo, 200) – 272 str. ; 23 cm

Biobibliografske bilješke uz svako poglavlje.

ISBN 953-96195-4-8

1. Sablić-Tomić, Helena

401215001

ISBN 953-96195-4-8

UVODNE NAPOMENE, VODIČ KROZ ČITANKU

0.

Đakovo je bilo i ostalo mjesto življenja, slučajnog dolaska, kraćeg ili dužeg boravka ili pak proputovanja brojnih hrvatskih književnika. U svakom slučaju, ono je grad duhovne i tjelesne okrijepe i, usto, pučkim usklikom *Đakovo je srce Slavonije*.

Sve te inačice đakovačkog gradskog lika, nastoji se u ovoj čitanki izložiti.

U pretragama tih življenja, dolazaka, boravaka i proputovanja, Čitanka slijedi četiri kronologijska i strategijska polja.

1.

Prvi dio, naslovljen je PUT NEBESKI, prema prvom poznatom uknjigovljenju jednog slavonskog autora. Prikupljanje slavonske svijesti o svojem hrvatskom jeziku, barokni ludizam upućen đakovačkoj topografiji, i žanr *plača*. Molitveničko-prosvjetiteljsko-barokna književnost.

Drugi dio, naslovljen ZLATOUSTI, prema nadimku biskupa J.J. Strossmayera, inače smještenu u naslov romana suvremenog prozaika Stjepana Tomaša (1993.). Ta bi se strategija mogla zvati i *Strossmayerovo doba*, a njome, uz lik tog povijesnog velikana, struje tragovi romantizma, bidermayera, moderne i produljenog osječkog prosvjetiteljstva. Prvi otisak Tordinčevih pjesama u jednom ciklusnom nizu!

Treći dio, naslovljen POVRATAK U DOBA JAZZA, a izlaže uvjerljivo đakovačke priključke suvremenom modernizmu hrvatske književnosti, od 1950. do 2000. Hitovski romani, dječja književnost, intertekstualnost, i dalje putopisi, nedisciplinirani duhovnik Vincetić, zavičajna prostorna mistika, novopovijesni esejizam.

Četvrti dio, đakovačko ratno pismo, naslovljeno U PRAVI TRE-NUTAK, ukazuje na đakovačku ratnu intelektualnu snagu. Na urbanu strukturu polisa.

2.

Peti dio, ludistički RESUME, ispisan je prvotiskom stihova jednog od najvećih živućih hrvatskih pjesnika, iz njegova ciklusa SLAVONSKI GRADOVI. Tu je također i dramatizirani Zlatousti, kao i esej koji blago prikuplja najosjetljivije dijelove đakovačke književne priče.

3.

Posao pripreme Čitanke temeljito su, prijateljski, stručno i kolegijalno, pomogli: mr.sc.Vera Erl, prof. Marina Vinaj, prof. Milka Lukić, prof. Dubravka Brunčić, prof. Kristina Peternai, prof. Valentina Majdenić te prof. Željko Mandić.

Autori

P
U
T
N
E
B
E
S
K
I

I. DIO

PUT NEBESKI (ĐAKOVO U 18. STOLJEĆU)

Priča o gradu

Za vrijeme turske vladavine na teritoriju đakovačkoga spahiluka postojale su dvije katoličke crkvene župe, jedna sa sjedištem u Dragotinu, druga u Selcima. Brigu o vjerskom životu naroda vodili su našički fratri. U predturskom je razdoblju Đakovo bilo sjedište bosanskih biskupa koji se ovdje naseljavaju sredinom 13. stoljeća i započinju izgradnju stolne crkve i biskupskoga dvora. Iz toga vremena potječu najraniji tragovi gotičke umjetnosti u Slavoniji i Srijemu, vidljivi upravo na kapitelu prve đakovačke katedrale. Iz srednjega vijeka također su sačuvani ostatci obrambenih zidina. Nakon turskoga povlačenja grad je gotovo sasvim pust i spaljen. Fra Nikola Ogramić od Olova (1630.-1700.), biskup bosanske crkve, inače porijeklom Požežanin, a i sam autor teksta *O životu i krepostima i čudesima časnog Sebastijana*, zalaže svoj utjecaj pa se počinje zidati nova barokna katedrala (1670.-1716.) i biskupska palača. Đakovo 1773. postaje sjedištem Srijemsko-đakovačke biskupije. Biskup je Josip Antun Čolnić 1751. godine otvorio prvu školu u Đakovu.

ĐAKOVO u 18. stoljeću hrvatskoj književnosti šalje sljedeće autore: Ivan Grličić, Đuro Sertić, Stjepan Opoevčanin, Karla Pavića, još mnogi dulje ili kraće vrijeme djeluju u Đakovu...

PRIPOVIJEST O AUTORIMA I NJIHOVIM TEKSTOVIMA

– prva –

U 18. stoljeću Slavonci, napokon se oslobodivši Turaka, zamjernom brzinom nadoknađuju uočljive uljudbene zaostatke. Pismenost svih vrsta, od graditeljske i društvene do doslovno obrazovne i stvaralačke, vraća se u zapušteno slavonsko dvorište.

Matica i matrica zapadnjačkoga prosvjetiteljstva u Slavoniju donosi specifičan vid vjerskoga angažmana. Naime, pošto su crkvene obrazovne institucije i komunikacijske strukture ne samo jedino nazočne, nego i kadrovski najspremnije, upravo se kroz ubrzano razvijano vjersko prosvjetiteljstvo Slavonijom širi i temeljna doslovna pismenost ali i neprevidiva estetska osjetljivost mnogih od tih crkvenih autora. Našavši se pred nuždom prirediti knjige koje će istovremeno i u istim koricama odrađivati i obrednu pragmu i reflektirati zadatke osnovne pismenosti, ali i zabavljati čitatelja (duhovnika “na terenu” pismenog ili ne svjetovnog recipijenta), mnogi se katehetski i molitvenički pisci ne mogu oduprijeti i kreativnom estetskom viru pisma. Tako je nastala bogata a sve do nedavno neprepoznata literarna zaliha slavonske književnosti 18. stoljeća.

Ivan Grličić

Put nebeski (1707.) **Ivana Grličića** (? – 1709.), prva je objelodanjena knjiga slavonske književnosti 18. stoljeća. To što Đakovčanin, katehetski pisac, Ivan Grličić jezik kojim piše katekizam *Put nebeski ukazan čoviku od Boga po Svetoj Carkvi to jest nauk karstjanski u kratku obilato, i razborito iztomačen* (1707.), naziva "bosanskim" neće biti dostatno uporište za pretpostaviti kako je rođen negdje u Bosni, a kako inače glase neka od nagađanja o nepoznatome mjestu njegova rođenja.

Ivan Grličić je inače ne samo prvi đakovački pisac na hrvatskome jeziku, odnosno prvi poznati pisac Đakovčanin uopće, nego je on i prvi slavonski pisac postturskoga razdoblja, za kojega se zna da je hrvatskim pisao i ispisao jednu knjigu. Njegovo imenovanje jezika kojim piše ni malo ne osporava navedenu tvrdnju jer se iz njegova obraćanja *bogoljubnom štirocu* jasno vidi kako jednim narodom doživljava stanovnike, vjernike iz sveukupne Bosne Srebrene, te ih imenuje *Harvatima*.

Uz izvorno jasan hrvatski jezik ponuđen u toj knjizi, pojavljuje se i žanrovska knjiga izvora s kojega započinje slavonska književnost 18. stoljeća. Kasniji će slavonski pisci potvrditi prihvaćenje autoriteta Grličićeva katekizma (primjerice Jerolim Lipovčić).

BIOGRAFIJA

Mjesto su i godina rođenja Ivana Grličića nepoznati. Umro je u Đakovu 1709. Studije je završio u Loretu u Ilirskom kolegiju de Propaganda Fide. Poslije je djelovao kao đakovački župnik i kapelan biskupa Nikole Ogramića pa misionar Kongregacije de Propaganda Fide.

DJELA

– *Puut nebeski ukazan čoviku od Boga po svetoj carkvi...* - Mleci, 1707.

PUUT NEBESKI

Ukazan čoviku od Boga pò
Svetoj Czarqui .

TO JEST

NAVK KARSTJANSKI

U' *Kratku obilato, i razborito iztomačen*
u jezik *Bosanski.*

Pò D. 149376

IVANU GARLICSICHU

Xupniku Đakovacskomu , i Missionariu
Svetè Skupsčtinè Svarrhu razplogjenja
Svetè Virè:vele korifstan , nefamo
gliudem Svitovgnim , nego
jošè istim Xupnikom
jezika Boslanskoga .

P R I K A Z A N

Prifvoicenu , i Prifoslo vanomu Gñu Gñu

GIURGIU PATACSICHU

BISKUPU BOSSANSKOMU &c.

VENETIIS M. DCCVII.

Apud Hieronymum A'briccium .

SUPERIORUM PERMISSU AC PRIVILEGIO .

BOGOGLIUBNO MU SCTIO CZU.

Nikomu laggliè nemoxese dogo-
dit , da ù kojù veliku propast
upade , neggo jednomu firomahu
puutniku, koì zabludi ù
kojoj tamnoj, i strascnoj pusti-
gni , i svoj pravì puut izgubi.

Mi doklesmo ù ovomù umarlomu xivotu
svišmo putniczi k'nebu : puut nase pravii
jest Nauk Zakona Boxiega , kako svido-
csi S. David , molechi Boga , damu ukaxè
puut od Zapovidih svojih, tojest od Zako-
na svoga, oniim ricmah : *De due me Domi-
ne in semitam mandatorum tuorum Ps. 118.*
zascto , tko neznà Zakona Boxiega, kako
putnik , koì izvan pravoga puuta hodì , ù
svaki ghrih lasno upade : kakose poznajè
ocfite , dasse mlogo vechiè ghrihah cfini-
ondi , gdise magnè skazuje , i ucsi Zakon
Boxii. *Maledictum , & mendacium , &
homicidium , & furium , & adulterium*
inun-

Uzrok tomu švernù jest , kako Bogh pò
usta istoga Proroka govori , zascto : *Non
est scientia Dei in Terra* . Kako moxe je-
dan cfovik dobro , i pravedno , tojest kar-
stjanski xivit , ako nie naucsio , i neznà
kakose imà karstjanski xivit : kako moxe
zla neucfinit , ako neznà scfoje zlo, i gkrih,
i scfoje ù Zakonu Boxiemu zapovigeno,
scfotoli zabraneno : kako moxe pravo, i do-
stojno svete Sacramente primat , ako nez-
nà scfosu Sacramenti , i kakoihje potribno
primat : kako moxe pravo virovat , i Bo-
gu dragh bit , ako neznà , scfo imà viro-
vat : buduchi istina, da : *Sine Fide impos-
sibile est placere Deo* , kako veli S. Pavao
cap. 11. ad Hæbr. Takò na priliku zlatar
nemoxe zlatit , ni Zidar zidat ; ako oni
neznà nacfina , koimse imà zlatit , à ovi,
ako neznà nacfina , koimse imà zidat. Da-
kle potribnoje rechi , da karstjanin , ako
xeli Bogu ugodit , i poslie ovoga umarlogà
xivota spassen bit , imà znat cfcfo , scfoga
ucsi Zakon Boxii. Ali kako mogù tò znat
karstjani , navlastito priprosti , kakosu ù
nascih stranah , akoih tko nenaucsi : *Quo-
modo enim credent , quos non audierunt ?
quomodo autem audient sine predicante*, veli
S. Pavao cap. 15. ad Rom. Zatò svaki Pa-
stir duhovni duxanje pod sinartni ghrih
svomu puuku skazivat Nautk karstjanski :
dabi neimao rech na Suudu Boxiemu : *Væ
mibi , quia tacui Is. cap. 6.* Zatò ja , prem-
da malovridan , nahodechise pod breme-
nom

nom Pastira duhovnoga, buduchi hotio, za ucfiniti zadovogno mojoj duxnosti, ducie mojoj brighi priporucene naucfit, kako imaju Zakon Boxii obfluxit, poznaofam, da mloghi Nauczi, karftjaninu vele potribni, nemogufe lafno puuku priproftu obicfajnim gnihovim ricfmah Zadovogno iftomacit brez velika promifcgljenja, kako napriliku ovè ricfi: *Temperantia Liberalitas*; i drugè mloghè ovakè. Zato s' velikim moim trudom, i pomgliòm skupiofam od Bellarmina, i od razlikih drugih Naucfitegliah S. Czarquè najparvè Nauke Zakona karftjanskoga, i kolikofam mogao razboritiè, iftomaciofam u jezik Boflanski, za imati u pifmu sve gotovo, fcto, i kako imam puuku za gnihov nauk skazivat. Ovi trud buduchi ucfignen, pouzdaofamfe, da nebbi zaludu bilo, akobiga pò stampi na fvitlo iznio. Zafcto nefamo naloghi, koì nerazumiù jezika Djacskoga, ni Italianskoga, mogu od ovih kgnigah nauk primit, kakofe imaju vladat, i Xivit u Zakonu Boxiemu; neggo jofc i Xupniczi imatichiè u gnihmah razborito pravim ricfmah jezika Slovinskoga iftomacene sve onè ftvari, kojefu duxni fvoj puuk ucfit. Znam, daflu i drughi Nauk karftjanski u nafc jezik dobro, i pametno pifali: ali, kolikofam mogao razabrat, buduchi jedni hotjeli u malu, i kratku govorenju privelikaa Otajftva Zakona karftjanskoga iftomacit, gnihovim kratkim naukom puuk priproft naucfite

ucfitfe nemoxe, komuje potribno fvakù ftvar razborito skazat. Kojabi korift bila cfitav, i tward kruh dat gladnu djetetu, kojega razlomit nebi moglo: tako nie koriftno neiftomacfen nauk priproftoj pameti dat, kojaga fama razumit nemoxe: od ovih razumom malannih govori Bogh pò Jeremii Thr. cap. 4. *Parvuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis*. Malu korift primà karftjanin od onoga nauka, koiga fama ucfi, daje duxan pravofe ifpovidit, doftojnofe pricfeftit, dan fvetcfani fvetkovat, ili kojè drugò dobro djello ucfinit; akoga nenaucsi razborito pravì nacfin, koimfe imà pravo ifpovidit, doftojnofe pricfeftit, i drugè naredbe Zakona Boxiega obfluxit. Drughi pak, koifu obilniè pifali Nauk karftjanski, buduchi hotjeliga iz Italianskoga, ili Djacskoga jezika, rics pò rics tomacfechi, u nafc jezik obratit, i za izgovorit fvakù rics, nenahodechi ricfih obicfajnih, koimfe sadà nafc narod sluxi, uniefcialifu mlogeè ricfi ftaree, i neznanne, ili od drugoga jezika: zato takvi Nauk malo koriftan moxe bit: zafcto mloghe ricfi u gnemufe nerazumiù. Ja naftojofam, kolikofam vridan bio, ricfmah, i nafcnom poznanim fvakì nauk izgovorit, za ugodit puuku priproftu, zarad koga duhovnè korifti, à na pofctenje Boxie najvechiè ovifam trud primio, i ucfinio. Od mloghah naukah razloga vlafita neukazujem: parvò za nedofadit duglinom. 2. Zafcto gliudi naucfni ili znadù, ili mogu lafno

lasno vidjet od svih ovih stvarih razloghe
 u mlogim Pismih Naucitegliah S. Czar-
 que, koisu od svega ovoga obilato, i pa-
 metno pisali: a gliudi priprosti nebuduchi
 varfni razumit razloghe od stvarih dubo-
 kih, duxnisu ponizno, i dobrovoglno vi-
 rovat, fctojih S. Czarqua po nauku svetih
 Naucitegliah ucisi. 3. Zafcto svakomu po-
 niznu, i Bogogliubnu karstjaninu jest za-
 dovoglian oni jedini razlog u svimah it var-
 mih S. Virè, koga ukazuje trechi list ovih
 kgnigah: to jest, da Zakon Boxii nemo-
 xenas ucit, fctobi nebilo pravo, ili istini-
 to: Zakon karstjanski jest Zakon Boxii,
 kako je ocito pokazano u listu. 3 Dakle
 sve, fctonas ucisi Zakon karstjanski jest
 pravo, i istinito

Sada imase razumit koisam nacsin dar-
 xao, za pisat, i izgovarat ricfi nacsega je-
 zika slovmih Djacskim, koja buduchi
 izmifglena za sam jezik Djacski, zato
 drughi jeziczi nemogu zadovoljno gnih-
 mah bitti sluxeni: i takò u nikim ricfmah
 na misto jednoga slova potribnoje po dva
 fastavgliat, ili nova slova izmifgljat. Ko-
 ja stvar uzrokje bila, da razlike, koisu fcto
 nacsim jezikom pisali, razlike nacfine u
 pisanju svomu darxalisu: jedni ovu ricf:
 Cfovik pisciu ovako, Covik, jedni stavglia-
 ju niko c s'trakom na lievu stranu obar-
 nutim, a niki na desnu: parvi nacsin nie-
 mi po vogli bio, zafcto znase hako ova
 syllaba co imase izgovarat, to jest kako u
 ovim ricfmah, color, comes &c. drugoga
 pak

pak, ni trechiega nacfina niesam naslido-
 vao, parvo zafcto u Stamparij nenahodise
 veliko c s'trakom. 2. Zafcto isto c s'trakom
 svi jednako ne stavgliaju, zato niesam znao
 koga naslidovat. 3. Zafcto darxim, da nie
 potribno c s'trakom u nacsemu jeziku,
 moguchise na gnegovo misto pisat c za
 izgovarat ove ricfi, cfovik, cfinit, cfut &c.
 Koi nacsin mloghi Harvati, Magiari, i
 drughi gliudi pametni darxali su, a navla-
 stito pokojni Gospodin F. Nicola Biscup
 Boslanski, od koga vele naucne, i Bogo-
 gliubne pameti mlogosam dobra mogao
 naucit. U' drugim syllabam hotiosam
 nzsldovat onò izgovaranje, kojese darxi
 u Italij: zafctosam sczinio, da Italia naj-
 boglie zna, kakose koja syllaba imà izgo-
 varat: buduchi onna, nesamo mloghih
 varfnih, i naucfnih gliudih, neggo josf istih
 slovah Djacskih matti, jersu od gne ista
 slova izmifglena, i postala. Italia dakle
 ove syllabe ghi, gi izgovara parvu ofetro,
 a drugu slatko, kako u ovim ricfmah,
 ghirlanda, giglio: zato i ja na isti nacsin
 piscem ove ricfi, drughi, dogi &c. Italia poz-
 naje ovo dvoje, i, j, parvo glasovito, dru-
 go neglasovito: zato parvim piscè ove ri-
 cfi, ira, ita &c. drugo stavglia u ove ricfi,
 jam, jejuna &c. takò, i ja sluximse ovim,
 i, u ricfmah mi, mier &c. a ovo, j, stav-
 gliam u ricfi, jedan, josf, broj, jezik &c. Italia
 dvostruko, s, poznaje, jedno ofetro, ko-
 jeje fastavglieno od s, i c, ovim izgovara
 sciscitor, scindo &c. drugo slatko, koim
 izgo-

izgovara *Sanus, solus &c.* takò ja parvò
 flavgliam ù ovè ricfi, *ofctar . jofc &c.* dru-
 gò ù ovè, *Sava, , sladak &c.* Italia ù Dja-
 cskomu jeziku nahodi u, v, parvim izgo-
 varà ovè ricfi *uus, unus &c.* drughim iz-
 govarà, *vivax, vivit &c.* tako ja parvim
 piscem ovè ricfi, *csut, huius &c.* drughim
 piscem *fuitit voevat &c.* Ovoje scetofam
 imao rech od slovah, koim sam se sluxio,
 za ukazat nacfin, koim se lakko mogu ovè
 kgnighe scetit. Drugomi neostaje, neggo
 priporucfitti; ako koje dobro ù ovim legni-
 gam poznafc, fama Boga sali, od koga fva-
 ko dobro izlazì, à pomagnkanja, koja na-
 giefc, dobrovoglo izpravi, i slabost moja
 poznaj, i dugo buddi ù milosti Boxioj xiv,
 i zdrav.

NOI REFORMATORI
 Dello Studio di Padova.

HAvendo veduto per la Fede di revif-
 sione, & approbatione del P. F. Vi-
 cenzo Maria Mazzoleni Inquisitore nel Li-
 bro intitolato *Princ. Nebeski*. Non v'eller
 ces'alcuna contro la S. Fede Cattolica, &
 parimente per Attestato del Segretario
 Nostro; niente contro Principi, & buoni
 costumi, concediamo Licenza à Girolamo
 Albrizzi Stampatore che possi esser stam-
 pato, osservando gl'ordini in materia di
 Stampe, & presentando le solite copie alle
 Publiche Librerie di Venetia, di Padova.
 Data li 31. Ottobre 1707.

(Ferigo Marcello kav. Proc. Ref.

(Sebastian Fofc. kav. Proc. Ref.

Agost. Gold. Segr.

Antun Ivanošić

Antun Ivanošić (1748.–1800.) Osječanin koji duhovni-
 čkim poslom putuje i radi i u đakovačkom prostoru,
 okružju. Humorist autorstvom *Zvekana*, a visokoga
 stila u *Opivanju sličnoričnom groba Josipa Antuna*
Čolnića (1785.)

R
U
J
N
A

V
I
N
U
Š
T
I
N
A

(...)

- 165 koju, lektor dok je bio,
 tako ju je obnosio,
 da do malo kratko vrime
 Čolnićevo svitlo ime
 prosvitli se i u Beču
- 170 na njegovu lipu sreću.
 Nit je dugo postojalo,
 kraljevsko je njemu dalo
 i cesarsko Veličanstvo
 biskupije dostojanstvo,
- 175 biskupije đakovačke
 i zajedno bosanačke,
 pak požeške svr varmeđe
 za najvećjeg grofa meće.
 Biskup dakle u Đakovu

180 brigu prvu nosi ovu,
da nakiti kuću Božju,
zaručnicu crkvu svoju.
Ništa zato ne počiva,
već majstore on doziva,
185 što trebujе, neka prave,
iz odluke Božje slave.
A najprije nek oltare
u njoj sruše one stare
pak iz gipsa neka nove
190 s majstorijom dogotove.
Nek cigleni tarac digne,
kad iz Kranjske majstor stigne,
pak nek po njoj kameniti
tarac stere plemeniti
195 I orgulje glasa lipa,
uglednoga struka, kipa,
na kor crkve nek se stave,
pivajući da proslave
š njima Boga grišni ljudi,
200 kao Duh Sveti sam dosudi
govoreći kroz proroka
svog Davida pokornika:
"Falite ga s orguljama,
falite ga u strunama."
205 Dvi zastave još svilene,
lipim vezom navezene,
u crkvu je postavila
Čolnićeva ruka mila.
Svakojake pak od svile,
210 žute, plave, crne, bile,
misna ruha sašivena,
zlatom, srebrom navezena,
zaručnici za opravu
daje on na Božju slavu.

215 Jošt od srebra kovanoga,
lipog čina majstorskoga,
svitnjak gizdan osobiti
u njoj divno sada sviti,
da imade i u noći
220 crkva kano svoje oči.
Srebrnog je ovog dara
obisio kod oltara
velikoga, š njim da Boga
on proslavi dragog svoga.
225 A posude pak ostale
ili veće ili male
probiležit nejmam kada
sve po redu ovdi sada.
Idi samo u Đakovo
230 pak sam vidi, je li ovo
sve istina ili nije,
što sam kazao malo prije;
znam, da hoćeš toga dosti
Čolnićeve blagdarnosti
235 vidit, i još mlogo više,
nego pero moje piše.
Jer ćeš vidit izvisiti
zvonik satma ponositi,
i vidit ćeš teška zvona
240 obišena usrid torna.
Viditi ćeš osim toga
lipog grada biskupskoga,
koga Čolnić sveg iznova
od temelja čak do krova
245 svojim s troškom jest zazidao
i dostojno njeg nagizdao.
Pak ako li od tog grada
odšetat se imaš kada
do Trnave vinograda,

250 mista tako zvanog sada,
vidio bi ondi lipu
uzoritom u svom kipu
crkvu jednu plemenitu,
na poštenje podignitu
255 Svetog Trojstva i slavnoga
Boga jednonaravnoga.
Na visini ona stoji,
jer se tako i pristoji,
Bogu da se na visini
260 crkva pravi i načini.
Viditi ćeš na istomu
brdu jako prostranom
vinograda nasađena,
lipim voćem nakićena,
265 koje brdo on kroz svoje
nastojanje viteško je
okrčio, očistio
i od trnja oprostio,
tako da sad sasvim čisto
270 taj vinograd ima misto,
gdi dvi blizu do hiljade
sad akova rodit znade
od godine do godine
krasne, rujne vinuštine.
275 Što neplodnim dakle plodi
prije trnjem, sada rodi
vinom bilim i crvenim,
pitjem krasnim i rumenim.
Sudi, brate, pak sam vidi,
280 što odovud sada slidi.
Ja bi rekao, da općini
s tim se lipa korist čini,
kada zemlja ta nerodna
učini se da je rodna

285 nastojanje kroz čovika,
vrsnog tako poslenika.
Jer je zemlja takva mati,
da ti neće ništa dati,
ako nećeš o njoj radit,
290 nju okapat, đubrit, sadit.
Al se još tu sustavila
Čolnićeva nisu dila,
jer po svemu spailuku
blagodarnu pruža ruku.
295 Ondi crkvu novu pravi,
u njoj puk da Boga slavi;
ovdi gleda i nastoji,
svom u redu što ne stoji,
da uredi i poprav
300 s troškom svojim da sastavi.
Piškorevci selo zvano
učiniće tebi znano
dobročinstvo gospodina
Čolnić Josipa Antuna,
305 gdi također svu iz nova
od temelja čak do krova
uzidao je plemenitu
crkvu lipu, uzoritu.
Po ostalih selih pako
310 ispisati ja nikako
poimence sad ne mogu
svako dobro, viruj Bogu,
koje jeste počinila
Čolnićeva ruka mila.
315 Dost je samo reći ovo
istinito od njeg slovo,
da je cila Đakovština
svog nigdašnjeg gospodina
Čolnić Josipa Antuna
320 dobročinstva sita, puna.
(...)

Đuro Sertić

Posljednjih devet godina svojega života u Đakovu je kao kanonik proveo **Đuro Sertić** (17.- 1808.), katehetski pisac i pjesnik koji je rođen u Udbini, školovao se u Loretu, župnikovao u Kukujevcima, Nijemcima, a knjigu *Jezgra nauka kerstjanskoga* (1791.) napisao u Vinkovcima. Još za života objelodanjeno drugo izdanje te praktične knjižice, preuzeto i pre-rađeno od Požežanina dubrovačkoga obrazovanja Šimuna Mecića (plač iz 1724.) i to ponovno u Osijeku (1807.). Žanrovski se ta pjesma prepoznaje kao "plač" Marijin, povremeno usložnjava pričanjem drugih glasova, što se daje zamisliti i kao predložak za jednostavna crkvena, temeljno recitalska prikazanja.

BIOGRAFIJA

Đuro Sertić rodio se u Udbini. Teologiju je slušao na kolegiju u Loretu. Bio je svećenik senjske biskupije, kasnije đakovačke, župnik u Kukujevcima, Nijemcima i Vinkovcima. Godine 1799. postao je kanonik i rektor biskupijskog sjemeništa u Đakovu. Umro je u Đakovu, 7. listopada 1808. godine.

DJELA

- *Jezgra nauka kerstjanskoga, pisme i molitve bogoljubne.* -Osijek, 1791; ²1807..

J E Z G R A
N A U K A

KERSTJANSKOGA,

PISME, I MOLITVE BOGOLJURNE, ZA
SLUXBU, I ZABAVU DUHOVNU PU-
KU KERSTJANSKOMU PRIKAZANE. ;

Antonii Gatschovida

S' Dopushtenjem Starishinad.

U O S I K U.

Pritiskane u Slovopreshi Bashtinikah pokoj.
Marfina DIVALTA Privileg. Knjigo
Pritiskaoca God. 1807.

MUKA GOSPODINA.

Nashega Isukersta.

Poslushajte bratjo milla,
Gorku muku Gospodina,
Isukersta Boxjeg Sina,
Kuju za nas sada prima;
Rad nashega vazda mira,
On na križu sad umira.
Vi poshteni Redovnici,
Isusovi naslidnici,
Sada cerkve porushite,
Za Isusom svi tuxite,
I puk na plac probudite,
Za Isusom svi cvilite;
I vas mole pravovirni,
Poslushajte serdcem smirni.
Od Marie teshku tuxbu,
Ter placite s'njom u druxbu.
Sve stvorenje Gospu zdruxi,
Trefuchise s'njom u tuzi.

H 4

Jere

* (o) *

Istom Gospa ricš izusti,
Iz dvorafe narod pusti.
Pria nego k'dvoru dogje,
Verlo Isus svezan progje.
Kada vidi tuxna matti,
Pocse suzam prolivati.
Jao meni dragi Sinu!
Shto mimome mucse minu.
Shto toliko verlo bixish,
Alse svoje Majke stidish.
Obazrise zlato moje,
Mariate Majka zove.
Nejnam koga ja moliti,
Tkoche za te govoriti.
Svakje Sinko protiv tebi,
Dat' oprosti nikog nebi.
Placna majka to videchi,
Pogje za njim sve cvilechi.
U persafe udarashe,
Cvilech tuxna govorashe.
Ajme meni, dragi Sinko,
I velika moja diko.
Takolise cfini tebi,
Jer na svitu pravde nebi.
Nedadumi pristupiti,
Da te mogu poljubiti.
Kada Gospa svaka recse,
Svomu Sinku tu pritecse.
Nju Xidovi otiskoshe,
A s'Isusom otidoshe.

Koje

* (o) *

Juda izda meshtra svoga.
Zlim xidovom finka tvoga.
Od Poglavic izka pomoch,
Da Isusa izda obnoch.
Jere u dne nesmiasho.
Od pukafe on bojashe.
Tutte vojsku pripravisho,
Terju s'Judom odpravisho.
Na molitvi Isus stashe,
Kadse vojska priblixashe.
Vas se kervju on znojashe,
Otca svoga kad moljashe.
Kad u vertlu on moljashe,
Vas se kervju oblivashe.
Angjeo s'neba k'njemu dogje,
Pokripiga opet pogje.
Pokle Isus bi pokripljen,
S'voljom Otca ujedinjjen.
Tada Juda s'vojskom dogje,
Prima vojskom Isus pogje,
Kadjim recse, kog ishtete?
Udarishe svi na pete.
Pokazaim svoju kripost,
Al na njima bishe slipost.
Kad prid vojskom Juda dogje,
K'Isukerstu odma pogje.
Zdrav Isuse Meshtre dragi,
Od svih ljudih poshtovani.
Pozdravomga Juda izda,
U xidovske ruke prida.

H 5

* (o) * ^

Kadse Juda s'njim pozdravi,
Podbishega kako lavi.
Podbishega oruxnici,
Pobigoshe Ucsenici.
Tubi, Gospo, puko kami,
Gdiga biu palicami.
I kamenjem kruto dosti,
I oruxjem brez milosti.
Modricemu izpricfane,
I sve kervju izmishane.
Vas izranjen tute osta,
I pogerljen verlo dosta.
Izmucfishe, Gospo, tako,
Pak svezashe naopako:
I zadatmu veche muke,
Svezashemu nazad ruke.
Od zemljega podigoshe,
Terga strashno povedoshe.
S'njim pogjoshe u dvor Anne,
Dajuchimu ljute ranne.
Zlo od njega, majko, tvore,
Doklemtiga neumore.
Kada Ivan Majki recse,
Kako mertva Gospa klecse,
Strashna tuga na nju dogje,
Britki macsjoj serdce progje.
Ter ostinu kako kami,
Polivshise sa suzami:
Potavnijoj tuxno lice,
Od velike te tuxice.

Na

* (o) *

Na placs velik svake recse,
Kadjoj Ivan ricfi recse.
Gospa glasom tu zacvili,
Ajme Sinko! moj primili.
Gdifi Sinko, xeljo moja?
Tuxnatie majka tvoja.
Ajme, Mando, pomozime,
I po putu povedime.
Berzo pojdmu k'Sinku momu,
Pridragomu Meshtru tvomu.
Uputise tuxna matti,
Veche doma nekti stati.
Od tuxice sva dertashe,
Kaplje kervi kad gledashe.
Kad dogjoshe prid dvor Anni,
Alli biu tu dvorani.
Iz daleka tu gledau,
Gdi xidovi vapiu.
Protiv njemu govorau,
U svemuga osvagjau.
Jedan dignu tu desnica,
Da Isufu zaushnicu.
Kad to zacsu tuxna matti,
Pocse suzam prolivati.
Ajme Sinko! xeljo moja,
Tuxnatje majka tvoja.
Dragi Sinko! tili primi,
Ti zaushak medju njimi.
Nemilote Sinko tvore,
Doklemite neumore.

Iftom

* (o) *

Iftom Gospa ricš izusti,
Iz dvorafe narod pusti.
Pria nego k'dvoru dogje,
Verlo Isus svezan progje.
Kada vidi tuxna matti,
Pocse suzam prolivati.
Jao meni dragi Sinu!
Shto mimome mucse minu.
Shto toliko verlo bixish,
Alse svoje Majke stidish.
Obazrise zlato moje,
Mariate Majka zove.
Nejmam koga ja moliti,
Tkoche za te govoriti.
Svakje Sinko protiv tebi,
Dat' oprosti nikog nebi.
Placna majka to videchi,
Pogje za njim sve cvilechi.
U perfese udarashe,
Cvilech tuxna govorashe.
Ajme meni, dragi Sinko,
I velika moja diko.
Takolise cfini tebi,
Jer na svitu pravde nebi.
Nedadumi pristupiti,
Da te mogu poljubiti.
Kada Gospa svaka recse,
Svomu Sinku tu pritecse.
Nju Xidovi otiskoshe,
A s'Isufom otidoshe.

Koje

* (o) *

Koje serdce kako kami,
Prolilobi tu suzami,
Kad pogjoshe s'njim bixechi,
Pade Gospa tu cvilechi.
Tada s'njime potekoshe,
Prid Kajfuga povedoshe.
I do Kajfe sve hodechi,
Biuchiga, i vodechi.
Kad prid Kajfu dotekoshe,
Protiv njemu svi rekoshe.
Da iznosi zakon novi,
Po svih zemljah Cesarovi.
Te puk mami hitrim cfinom,
Cfinechise Boxjim Sinom.
Mloge stvari diluju'chi,
I narode varajuchi.
Joshter biu primaknuli,
Govorechi, mismo cfuli.
Mogu Cerkvu razoriti,
I u tridni ucfiniti,
Vas puk na njeg vapiashe;
Alli Isus mucse stashe.
Usta Kajfa, termu priti,
Ti Sin Boxji hochesh biti.
Na njegs' Isus neizpricfi,
Negmu recse o ve ricfi:
Ponixeno stashe doli,
Zatim Kajfi odgovori.
Dobre jesi reko i sam,
Da Sin Boxji pravi jesam.

Od

* (o) *

Od sadcheshme ti viditi,
U oblaku prihoditi.
Na nebefa uzhodechi,
Z'defnu Otca jur fidechi.
Kada Kajfa, to razumi,
Od xalosti mal neumri.
Razdri svitte svoje ljuto,
Pak zavapi glasom kruto.
Neishtite vech svidocsbe,
Necfusteli pfovsti ove.
Kad Xidovi razumishe,
Svi iz glala zavapishe.
Na smert njega da vodimo,
Dase ovda netrudimo.
Pilatuga povedoshe,
Hitro s'njime potekoshe.
Na obrazmu svi pljuau,
Prid Pilatom govorau;
Pilatuga dovedoshe,
Jednim glasom svi rekoshe:
Sudi daga umorimo,
Jerga kriva nahodimo.
Jer puk mami hitrim cfinom,
Cfinechise Boxjim Sinom.
Alli Pilat znadiashe,
Da pravedan on biashe,
Nenavidost on vidjashe,
Suditiga nektiashe.
Tad u gradu Irud stashe,
S'Pilatomse zlo' ktiashe.

Po-

* (o) *

Posla njege tad Pilato,
Daga Irud sudi zato.
Kad Ifusa Irud vidi,
Daga mloga vojska slidi
Tadse Irud s'njim naruga,
Gospodine mlogih slugah.
Velle drago njem biashe,
Da Ifusa on vidjashe.
Kad ulize prid Iruda,
Pocse Irud iskad csuda.
Eto voda, eto vino,
Cfina csuda sad zamirno.
I od vode vino cfina,
Ako moxesh i promini.
Mloge ricfi govorashe,
Alli Ifus mucse stashe.
I zato se on raserdi,
Terga s'vojskom svom pogerdi.
Bilom svittom zaodivshi,
I Pilatu povrativshi.
Scinechiga za mahnita,
Boxjeg Sina istinita.
Mir s'Pilatom ucfinivshi.
K'njem Ifusa povrativshi.
Tuga ruxno povedoshe,
Ter Pilatu dotekoshe.
Kad dogjoshe s'njim na vrata,
Ulizoshe prid Pilata.
Prid Pilatom vapiu,
Protiv njemu govorau.

Su-

* (o) *

Sudi daga umorimo,
Jerga kriva nahodimo.
O Pilatu! sadga sudi,
Ter nas veche ti netrudi.
Pilat pocse tad misliti,
Kakochei umiriti.
Jedabise ukrotili,
I na smertga neprofili.
I za puku ugoditi,
Pocse njega bicfi biti.
Tuga bishe mlogo ljuto
Privezavshi k'stupu kruto.
Tuga bishe bicfi ljuti,
I zeleni joshte pruti.
Kudga bicfi udarashe,
Svuda kervca polivashe.
Kervga svega oblivashe,
Po zemljise prolivashe.
Shest hiljadah bicfah bishe,
I sheft stotin joshte vishe,
I shesdeset i sheft yishe,
Shto xidovi udarishe.
Izmucfishe njega tako,
Vexuch ruke naopako.
Gospa stashe tad izvanka,
Ifusova tuxna majka.
Ljute bicse tu slushashe,
Alli Sinka nevidjashe.
Rannejojse ponovishe,
Terjoj srdce otvorishe.

Go-

Govoriti vech nemoxe,
 Od tugeše prinemoxe.
 Koje serdce kako kami,
 Prolilobi tad suzami.
 Od stupaga odvezashe,
 Po svem dvoru potezashe.
 U skerletga oblacsau,
 I ocifimu zatvorau.
 Po obrazu idarau,
 Rugajuchse govorau:
 Ako jeli Isus mudri,
 Prorokujnam tkote udri.
 S'njimse mlogo narugashe,
 I na obraz josht pljuvashe.
 Niki tada potekoshe,
 Ternja krunu opletoshe
 Na glavumu postavishe
 Kad ternovu krunu fvishe.
 Nabisheju sa svih stranah,
 Damu dogje do moxdana.
 Koje serdce, da neplacse,
 Promishljajuch oshtre dracse.
 Sina Boxjeg okrunishe,
 Ternja glavu napunishe
 Vasmu obraz kervav bishe,
 Nemorese rechi vishe.
 Pokazaga Pilat puku,
 Derxechiga sam za ruku.
 Daga vide okrunjena,
 Po svem tilu izranjena.

Ta-

Tada Pilat govorashe:
 Evo csovik kazivashe.
 Jedabise ukrotili.
 Terga na smert neprofili.
 Kadga oni ugledashe,
 Kako lavi zarexashe.
 Ter k'Pilatu dotekoshe,
 S'jednim glasom svi rekoshe:
 Svi na njega vapiu,
 Propni njega govorau.
 Alli Pilat to znadishe,
 Da himbeno pridan bishe.
 Umiritji nemogashe,
 Zato njima govorashe:
 Kad na moju sada nebi,
 Propnitega vi po sebi.
 Nahodimga brez krivine,
 Nie pravo da pogine.
 Pustitega rad blagdana,
 A propnite Barabbana.
 Koi zao vazda bio,
 I csovika josht ubio
 Barabbana svi profau,
 Na Isusa vapiu.
 Jer puk mami hitrim cfinom,
 Cfinechise Boxjim Sinom.
 Kada Pilat to slishashe,
 Vechma zato uzbojase.
 U sudnicu ulizavshi,
 Upitaga odkudasi?

Ni-

Nishta Ifus tad nerecfe,
 Komu Pilat ovo recfe:
 Jate mogu pogubiti,
 I mogute josht pustiti.
 O Pilatu! Ifus recfe,
 Shtome pitash zato veche.
 Dat nebude ozgor dato,
 Nebi imo oblast na to.
 Od tad Pilat hotiashe,
 Daga pusti nastojashe.
 A Xidovi vapiu,
 Propni njega govorau:
 Jer akoga nepogubish,
 Cesarovu milost gubish.
 Jerse Kraljem nashim csini,
 Ter Cesarov puk on ini.
 Neimamo mi sad Kralja,
 Neg slushamo svi Cesara.
 Cesaromu popritishe,
 I josht k' tomu podmitishe.
 Pilat hoti njim ugodit,
 A zlo blago febi dobit.
 Izvedega Pilat zato,
 Na sud misto Lithostrato.
 Ofudivshi njega dade,
 I u ruke njim pridade.
 Josht iz jutra pria podne,
 On ofudi, dase propne.
 Blizu ura shefta bishe,
 Kad Ifusa ofudishe.

I 2

Pilat puku govorashe,
 Da pravedan on biashe.
 I uzamshi Pilat vodu,
 Opra ruke pri narodu.
 Kada Pilat ruke umi,
 Pridavshiga njim ofudi.
 Kad na moju sada nebi,
 Propnitega vi po sebi.
 Nahodimga brez krivine,
 Nie pravo da pogine.
 Nie pravo da pogine,
 Kerv pravednu da prolie.
 Tu Xidovi dotekoshe,
 I Pilatu svi rekoshe:
 Kerv njegovu mi primamo,
 Sverhu dice uzimamo.
 Ludo sebe izgubishe,
 I samise ofudishe.
 Pravednoga Pilat ktishe,
 I upiso ime bishe.
 Dase Ifus nazivashe,
 Kralj Xidovski on biashe.
 Trim jezici svidocsashe,
 Da Xidovski kralj biashe.
 To Xidovom xao bishe,
 Ter Pilatu govorishe:
 Da to pismo on nepishe,
 Jer Xidovski kralj nebishe.
 Alli Pilat tako ktishe,
 Da pravedno piso bishe.

Ja-

* (o) *

Jafam dobro tako pifo,
Neprominim, moju mifo.
Ofudumu tada shtishe,
Prid svim pukom navistishe.
Konopomu sveza gerlo,
Krixmu dade nosit verlo.
Umiljeno on krix primi,
Primivshiga pogje snjimi.
I dva s'njime razbojnika,
Cfinechiga mamenika.
Koje propet s'njim vogjau,
Za pogerdu to cfinjau.
Pogje putem krix nosечи,
Dobrovoljno podnosечи.
I puk za njim vas igjashe,
Smertmu vidit hotiashe.
Mloge xene tu biau,
Za njim placne grediau.
Obazrise Isus na nje,
Terjim recse tuxno stanje:
Neplacsite xene mene,
Neg placite fame sebe,
I placite Sinke vashe,
Koi mene na smert dashe.
Jerche vrime berzo biti,
Tuxnechetete govoriti.
Blaxenesu nerodivshi,
I persima nedoivshi.
Planinese oborite
Ter nas xive pomorite.

I 3

Toim

* (o) *

Toim Isus govorashe,
Jer doshafta znadiashe.
Kad vam budu grad podfisti,
Sinomchete mefo jisti.
Tochevamse sve zgoditi,
Nektistese pokoriti.
Isus ricli govorechi,
I na sebi krix nosечи.
On na sebi krix nosashe,
Cvilech majka putovashe.
S'razbojnici grediashe,
Vas pogerdjen on biashe.
Pritecsemu tuxna matti,
Nemoxega ni poznati.
Vech oclima nevidjashe,
Svase fuzam oblivashe.
Nego Ivan tad pritecese,
Evo, Sinak, majki recse.
Kada Gospa Sinka zgleda,
Studenja osta leda.
Jer pogerdjen mlogo bishe,
Nemorese rechi vishe.
Postoj Sinko dusho moja,
Sad umire majka tvoja.
Date vidi tvoja majka,
Na cias ovi od raztanka.
Isus majku tad vidivshi,
Pade k'zemlji krix puvivshi,
Suze pocse s'njom roniti,
Majki svojoj govoriti.

Tife

* (o) *

Tife majko pri-emaxesh,
A men vechu tugu dajesh.
Neka, majko, muku terpim,
Neka mukom puk odkupim.
Akoreshmi pokoj dati,
Nemoj majko tugovati.
Tute Gospa progovori,
Sinu svomu odgovori.
Ajme Sinko, shto to recse,
Ti umirash shtochu veche.
Tu na zemiji Isus stashe,
Jer krix nosit nemogashe.
Tu xidovi pritekoshе,
I Simuna privedoshe.
Dashe njemu krix nositi,
A Isusa zlo voditi.
Majku s'njime razdilishe.
I xalofno razcvilishe.
Kad pogioshe s'njim hitechі,
Osta Gospa tu cvilechi.
Tifi Sinko radošt moja,
Tuxnatie majka tvoja.
Tu Isusa povedoshe,
I na misto dovedoshe.
Kalvaria tose zvashe,
Gdi puk skupljen vas biashe.
Tu njim na krix udarishe,
Svemu ranne ponovishe.
Pribishemu ruke, noge,
Zadashemu tuge mloge.

I 4.

Po.

* (o) *

Ponovishe njemu ranne,
Kerv potecse na sve strane.
Po krixuse kerv tocfashe,
Ka iz rannah izvirashe.
Tad bi propet Sin Marie,
Na verht gore Kalvarie.
Kada dogje Gospa blizu,
Nagje Sinka vech na krixu.
Od tuxice sva dertashe,
Uz krix ruke podizashe.
Primi Sinko na krix mene,
Nek i moje lice vene.
Ajme Sinko dobro moje!
Slave mloge gdisu tvoje.
Vidim Sinko da skoncfavash,
Tuxnu majku kom ostavljash?
Isus majku kad slishashe,
Muku vechu rad imashe.
Prem na krixu da vifashe,
Placnu majku on tishashe.
Vechamie tuga tvoja,
Neg na krixu muka moja.
Vidi dase ona mucsi,
Ivanuju priporucsi.
Etot Ivan moj pridragi,
Sada budi Sin tvoj pravi.
A ti budi njemu matti,
Sinom njega budesh zvati.
Ivanuse pak obrati,
Ona daje tvoja matti.

Sad-

* (o) *

Sadju imash ti primati,
Nekatie prava matti.
Gospa Ivu zagerljashë,
Suzamite polivashe.
Zdravmi budi novi Sinu,
Sve veselje majku minu.
Izvan sebe Gospa bishe,
Zafe tuxna neznadishe.
Dva lupexa s'njim propeshe,
I rugatse njim pocseshe.
Da dostojno smert primashe,
Jerse Boxji Sin cfinjashe.
Svife s'njime tad' rugau,
Na obrazmu josht pljuhau,
Medju sobom govorau,
Koi ondi tad' biau:
Druge spafit' mloge moxe,
A sam sebe nepomoxe.
Ako jesi ti Sin Boga,
Ucfin sada cfuda mloga.
Ti na pomoch budi febi,
Virovache svaki tebi.
Poglavice govorau,
Pogerditga nastojau.
I njemuse svi klaniau,
Zdrav nash kralju, govorau.
Dva propeta s'njim biau,
S'obe strane i visau.
Jedan njega tu pfovashe,
Tamne ricfi govorashe.

I 5

Drug'

* (o) *

Drug' Ifusa pocse branit,
I ocfito njega falič.
Jer doisto znadiashe,
Da pravedan on biashe.
Savim serdcem on odlucfi,
Ifufuse priporucfi.
Kajuchise vapiashe,
Pak Ifusu govorashe:
Ti Sin Boxji znam da jesi,
Zlobe moje ti odnesi.
Kada lupex tako recse,
Od Ifusa milost stecse.
U istinu jat' govoru,
Krix ti budi za pokoru.
Jerchesh samnom u raj dojti,
Prie negche danak projti.
Pokle Ifus raj obecha,
Dogje njemu bolest vecha.
Posli toga vapiashe,
I na krixu pit izkashe.
Tu xidovi dotekoshe.
Xucfi, oča donesoshe.
Spugu jednu napunishe,
Pak Ifusu piti dashe.
Kad okufi, nekti piti,
Nego Otcu govoriti:
Svershenaje trud i muka,
Koju podni za grishnika.
Za odkupit narod ljudih,
Ja kerv proli iz svi udih.

A

* (o) *

A sad milost prosim taku,
Dajm proshish zlobu svaku.
I za ljubav kumi nofish,
Da ovomu puku proshish.
Shtomi cfine sad neznaju,
Dajim milost nekse kaju.
Kada Ifus rics izusti,
Prignu glavu, duh svoj pusti.
Tadse tmine ucfinish,
Po svem svitu tavno bishe.
Nebo uze tavnost nase,
Jere umri ki nas spase.
Sunce mifec potavnish,
Cerkve pokrov razrushish.
A zemljase treshe kruto,
Gdi Maria cvili ljuto.
Strahovita treshnja stashe,
Kamenjese razpadashe.
I grobise otvorish,
Mertvi iz njih izidoshe.
To od ure sheste bishe,
Do devete, i josht vishe.
Pristrasheni svi tu stau,
Sin je Boxji govorau.
I Stotnik ta videchi,
On zavapi govorechi:
Prav doisto ovi bishe,
Nemoreshe rechi vishe.
Koi snjime tute stau,
U persase udarau

Lon-

* (o) *

Longin s'vojskom tute stashe,
Sjednim okom nevidjashe.
Ali dobro on znadish,
Da Ifukerst mertav bishe.
Radi zloche joshter vishe,
Sulicomga udarish.
Za pogerdu ta cfinjash,
Ni mertvomu neprashtash.
Tad potece kerv i voda,
Za spashenje od narodah.
Na Longina kaplja pade,
Odma okom zdrav ostade.
Kad to cfudo Longin vidi,
Ifukersta odma slidi.
U persase udarash,
I proshtenja on pitash.
Kada svaka ucfinish,
I nemillo umorish.
Na svittemu xdribe dashe,
Koja koga zapadashe.
Tadmu svitte podilish,
I voinici razdilish.
Gdimu gleda tuxna matti,
Neka vechu xalost patti.
Kada svaka dovershish,
Svoju zlochu izpunish.
Tadse u grad povratish,
Jere blizu i noch bishe.
Josip pravi tu biashe,
U Ifusa virovashe.

On.

* (o) *

On Ucsenik pravi bishe,
S'Nikodemom joshter vishe,
Ter Pilatu govorishe:
I tilomu izprofishe.
Da ukopa u grob tilo,
Jeremuga bishe millo.
Da u petak neostane,
Da subota nezastane.
Jer subota blagdan bishe,
U xudiah nie vishe.
Kad metnushe uz krix skale,
Tad nebishe suze malle.
Kadmu krunu izvadishe,
Tu xalosti mloge bishe.
Kadmu csavle izdirau,
Majki serdce razdirau.
Kad odbishe ruke noge,
Gospa ima tuge mloge.
Uz krix ruke podizashe,
Dajtemiga, govorashe.
Snimivshiga Majki dashe,
Jer od tuge umirashe.
Majka Sinka zagerljashhe,
I suzami oblivashe.
Od xalosti jedva stashe,
Sinu svomu govorashe:
Koi grihfi tvoj bishe?
Terte tako umorishe.
Kadm' Angjeo pozdravljashhe,
Meni majki govorashe:

* (o) *

O Mario, zdrava budi!
Slava, dika sviuh ljudih.
Sina Boxjeg hoch roditi,
Veselachesh vazda biti.
A sad stinem kako stina,
Gledajuchi mertva Sina.
O studencse xive vode,
Lip naucse dushe moje.
Veletifi prisanuo,
Nevishtmise ucfinio.
Ajme tvoje lice bilo!
Veletie potavnilo.
Tvoje ocsi kad gledau,
Kako xarko sunce sjau.
A sadafu potavnile,
I svu svitloft izgubile.
Glava slavna probodena,
Oshtrim ternjem izbodena.
Tvoja usta, Sinko, medna,
Gorke xucfi napojena.
Ajme ruke tvoje medne!
Jesu sada probodene.
Ajme putti tvoja bila,
Veletie potavnila.
Ajme persah ljuta ranna,
Ka pridamnom, biti dana.
Serdce, persa, otvorena,
I nemillo umorena.
Csavlim noge izranishe,
Koje po svem svitu ishe.

Ajme

* (o) *

Ajme tvoi bicfi ljuti!
Zloti moje serdce chuti.
Od xidova koje primi,
Moj pridragi Sinko milli.
Koga od zla ti izbavi,
A on tebi krij pripravil.
Kog izvede iz Egipta,
I manomga joshter pitta.
I dobromu lvako k'tishe,
A on zato neznadishe.
Vech kerv tvoju sad prolishe,
Mene gorko razcvilishe.
Kad tiau daga dignu,
Onda majku tuga stignu.
Mirisomga pomazashe,
Jer obicfaj tak biashe.
Kada u grob njeg nosashe,
Gospa glasom vapiashe.
Ajme Sinko! to sad shtoje,
Ter nepukne serdce moje.
Dame s'tobom pokopaju,
Ni brez tebe ostavljau.
Kadga u grob postavishe,
Tada tuge mloge bishe.
Od grobafie odilishe,
Ljuto s'Gospom svi cvilishe.
Tada placfa mlogo bishe,
Nemorese rechi vishe.
Dragi pucfe sad procini,
Tere s'majkom ti procvili.

Na

* (o) *

Na kolinah sada kleci,
Gospodinu tvomu reci:
Slava tebi svemoguchi,
Danas za nas umiruchi.
Tebi slava i poshtenje,
Nam grihshnikom oproshenje.
Sinu Boxji budi faljen,
Po sve vike vikom. Amen.

II. DIO

(ĐAKOVO OD POČETKA 19. STOLJEĆA DO 1950.
GODINE)*Priča o gradu*

Početkom 19. stoljeća biskup Antun Mandić pokušava spriječiti demografsko propadanje Đakova te provodi organiziranu kolonizaciju Nijemaca. Đakovo se počinje demografski širiti, a starosjedioci se, pod utjecajem doseljenika, počinju školovati, učiti zanate. U Đakovu je 1806. osnovana Visoka bogoslovna škola, a 1857. podignuta je đakovačka trivijalka na rang osnovne škole sa četiri razreda, koju su polazili samo dječaci. Do 1856. škole su imale mješovite razrede, a zatim su učenice prešle u novu žensku pučku školu koju su vodile časne sestre. Dolaskom biskupa Josipa Jurja Strossmayera počinje se s izgradnjom nove katedrale u romaničkom stilu (1866.-1882.). Na Strossmayerovu je inicijativu 1880. osnovana Biskupijska tiskara u Đakovu, u kojoj se od 1881. tiska *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* (počinje se tiskati u Osijeku 1873.). Krajem stoljeća počinje djelovati tiskara Maksa Brucka. U tiskari Matije Kraljevića počinju 1907. izlaziti *Hrvatske pučke novine*. Od 1919. do 1920. u Đakovu izlazi glasilo mjesnoga odbora Narodnog vijeća pod nazivom *Sloga*. U razdoblju od 1920. do 1930. u Đakovu izlazi šest listova, između kojih je izdvojiti *Narodni list* koji izlazi od 1922. do 1928., dva humoristička lista – *Karneval* (1923.-1924.) i *Pisanica* (1923.) te list *Narodna obrana* koji izlazi od 1924. do 1941. Poslije Drugoga svjetskog rata u Đakovu se pokreće list *Đakovština* koji izlazi do 1946. godine.

Đakovo šalje hrvatskoj književnosti sljedeće autore: Adam Filipović Heldentalski, Martin Nedić, Juraj Tordinac, Josip Juraj Strossmayer, Janko Tombor, Luka Botić, Nikola Tordinac, Josip Crepić i mnogi drugi.

VJESNIK

Đakovačke i Srijemske biskupije

9/98.

- Đuro Hranić, urednik: OTVORENA VRATA LAICIMA, NE SEKULARIZACIJI 505
 Marin Sračić, biskup: OZRAČJE ODNOSA U ŠKOLI 506
 Tomislav Ivančić: MEDOREČENOST VJEROUČITELJA 507
 Stjepan Lice: MOGUĆNOSTI I GRANICE ŠKOLE KAO ODGOJNE USTANOVE
 U HRVATSKOM DRUŠTVU DANAS 508
 S. Ljiljana Radošević: ODGOJNA MEĐUSURADNJA OBITELJ - CRKVA - ŠKOLA 510
 Milivoj Koren: ODGOJ ZA CIVILIZACIJU LJUBAVI 514
 Okrugli stol (priredio Đuro Hranić): ODGOJNO OZRAČJE 516

- Stjepan Lice: PASTORAL OSOBA S POSEBNIM POTREBAMA 538
 S. Marija Zovkić: BRIGA CRKVE ZA OSOBE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU 540
 Nikolina Pavlović: OSOBE S HENDIKEPOM - SUBJEKT PASTORALNOG DJELOVANJA 545
 Zrinka Zubić: VJERONAUK ZA DJECU S MENTALNOM RETARDACIJOM 552
 Luka Depolo: VJERONAUKA POUKA ZA OSOBE S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU 556
 Mirko Pospihalj: POTREBA ZA OKUPLJANJEM OBITELJI S RETARDIRANOM DJECOM 558
 Vanesa Šerić: "VJERA I SVJETLO" - CRKVA SIROMAHA 560
 Josip Kuhtić: RIJEČ: homiletska grada C 564

- 568 Program Papina posjeta Hrvatskoj
 569 Tijek postupka za beatifikaciju kardinala Stepinca
 573 Poruka za Svjetski misijski dan (Ivan Pavao II.)
 575 Dekret o osnivanju Pripremnog povjerenstva Biskupijske sinode
 576 Sinodsko Pripreмно povjerenstvo (Đuro Hranić)
 577 Povratak Gospina kipa u Ajtmaš (Antun Jarm)
 580 Kako je spašen kip Ajtmaške Gospe
 582 In memoriam + Luka Vincetić, župnik u Trnavi (Dražen Ružen)
 582 In memoriam + Josip Ivčić, župnik u Vođincima (Dražen Ružen)
 583 Knjiga Slavka Vranjkovića "Golgota svitanja" (Antun Jarm)
 584 Nove službe - dekreti
 587 Hrvati iz Srijema na Tjednu Hrvata iz Vojvodine (Ivan Lonić)
 588 Osnutak Isusovačke gimnazije u Osijeku
 589 Novi koraci (Kratke vijesti)
 Na omotu: - + don Luka Depolo; + don Žarko Brzić
 - Obnove marijanskih svetišta (Antun Jarm)
 Silke: Obnovni radovi u biskupskom dvoru

Poštarina plaćena u gotovom u pošti: 51400 Đakovo

Godište CXXVI

časopis za pastoralnu orijentaciju

PRIPOVIJEST O AUTORIMA I NJIHOVIM TEKSTOVIMA

- druga -

U poglavlju koje pokazuje ponešto iz književnosti koja u Đakovu i zbog Đakova nastaje, a u vremenskom rasponu od stoljeća i pol, također se upoznaje i neke rođene a i neke boravkom ili prebivanjem Đakovčane. Tu su i oni koji su samo proputovali kroz Đakovo ali ga putopisno nisu zaboravili, a tu su i oni koji su neke svoje protorealistički-bidermajerske priče smjestili u *đakovački locus*. I upravo ta posljednja kategorija, na neki je način indikativna i određujuća. Naime, u tih obuhvaćenih stoljeće i pol upravo slavonski toponimi sve češće postaju dijelom književnih deskripcija i/ili fikcija. Iskustvo slavonskoga prostora tako postaje i njegovim najneposrednijim materijalom priključka i umreživanja u korpus ukupne hrvatske književnosti. Ako 18. stoljeća donosi specifičan slavonski literarni hibrid, poetički i estetski višestruko motiviran, onda u 19. stoljeću, od prosvjetiteljskoga angažmana oslobođeni estetski tekstovi pružaju priliku književnome liku i subjektu: romantično se ili zabavno, analitično ili impresionistično – kretati slavonsko hrvatskim prostorom.

Adam Filipović

Adam Filipović Heldentalski (1792.-1871.) rođen u Velikoj Kopanici najveći će dio života provesti u Đakovu, životopisac, autor stihova i rasprava, produkcijski vezan ponajviše uz *Divaltovu galaksiju* u Osijeku. Adam Filipović 18. stoljeću ne pripada samo datumom rođenja nego i svojim poetičkim nacrtom. Već prvi životopis koji je napisao ukazuje na njegov najvažniji poetički oslonac. Naime, trećemu je izdanju Relkovićeve *Satira* pisao *Kratki izpis života M. A. Relkovića*, 1822., i to u godinama koje su Filipoviću i inače bile najproduktivnije. Iste je te godine objelodanio i *Razgovor priprosti iliti vertlar s povertaljem se razgovara* (1822.), što je svakako najznačajnija Filipovićeve knjiga, a samo godinu dana kasnije objelodanit će i drugi životopis, naslovljen *Život velikoga biskupa Antuna Mandića* (1823.).

Glasovi koji pripadaju povrcu i raspravljaju s Vrtlarom ili nekim drugim ljudskim likovima su primjerice: *Bob*, *Bundiva*, *Celer*, *Dinja* i sl. Filipović pokriva svojom poetikom prostor između kraja 18. stoljeća i strujanja početka devetnaestoga stoljeća, dijelom poučavajući o kulturi prehrane, ali se i tonom *sperdanja* pojavljuje određena osobnosna osjetljivost koja nagovještuje pojavu potrage za kompetentnim i samostalnim subjektom. Primjerice, Celer se brani od *Vertlareve* primjedbe *Možda bi te krava pojila Milava, / Il nemirni jarci, ili lini magarci*, pa odgovara:

*Ti Vertlaru stani, i mene se mani,
Sperdat tko se hoće, od šale ili zloće,
Neka šesir novi seb zato zgotovi;
Ili nek uzme žene svoje dite željne,
Nek se š njime sperda taka pamet tvrda.-
Svi su ljudi taki, a i čoviek svaki,
Svačim se nasperda čovičja pogerda.*

(*Razgovor priprosti...*, 1822.)

BIOGRAFIJA

Adam Filipović Heldentalski rodio se 2. rujna 1792. u Velikoj Kopanici, a umro je 25. rujna 1871. u Gorjanima. Završio je šest razreda gimnazije u Vinkovcima, teologiju u Đakovu. Godine 1816. zaređen je za svećenika. Bio je kapelan u Vrbici, u razdoblju od 1818. do 1824. djeluje kao osječki gornjogradski kapelan, zatim kao duhovnik sjemeništa u Đakovu. Od 1822. uređivao je *Novi i Stari Svetodanik iliti Kalendar illyricski*. 1832. postao je župnik u Gorjanima, gdje je ostao do smrti.

DJELA

- *Kratki izpis privridnoga gospodina Mathie Antuna Relkovicha... - Ossik: Divaldova tiskara, (1822.).*
- *Razgovor priprosti, iliti: vertlar s povertaljem se razgovara. - Ossik: Pritiskano s slovih M. A. Divald, 1822.*
- *Život velikoga biskupa... Antuna Mandića. - Pečuh: Slovima Stipana Knežević, 1823.*
- *Svoj biskupiji na željeno - veselu uspomenu.- Ossik, 1830.*
- *Verši prigodom primištenja P. Matie Sučića s biskupata stolno-biogradskog na djakovački ... - Ossik, 1830.*
- *Vridna pamtjenja, dragoj dičici i dobroj dar mali... - Ossik: Slovima Mar. A. Divald, 1834.*
- *Dan radosni i veseli... - Ossik: Tiskom Dragutina Divalda, 1848.*
- *Prigled u knjigu pod imenom: Istorija vostočno slavonskog bogoslužnja. - Ossik: Tiskom Dragutina Divalda, 1850.*
- *U cvitnjaku cvitar s cvitom se razgovara. - (s. l.; s.a.) (rukopis).*

PRIDGOVOR.

Takomi Ljubavi, s'kojom Vàs Domorodcìh moji ljubim, vèrrujtemi tvêrdo, jase nebi usudio ovo màlo razgovorno Dilce na Svitlost izdati, da tkogod od otolikog nasheg Naroda (u komuse nalaze mudri, pametni, shtiveni, i u Poslu Pisànjak uputni Ljùdih) shtogod hoche sàmo pisati, i Puku za Nauk, illi Veselje, illi za Zabavu posvetcsanu izdatti.

○

Ovaj moj Razgovor Strani vèzhoj naucsni Ljùdih nechese dopasti, i akose josht svêrhu mene razljúte, dràgochemi bitti, nebilse i onih na otaj Nacsin kako god navêrkali shtogod boljèga pisati i izdati. Kojise pàko nebroje med naucsne Ljùdeh, opazitche Priprostost móga Pisànja, i jèrcheimse lagacsko viditi, mochie mene naslidujuch lako i prilako u Pisànju načvisiti. Shtijte dakle Domorodcìh moji ovo moje màlo Písamce, sloxite, i izdajte vèche, i bolje; nastojte shtogod korist-

ristnieg zarad nasheg Naroda izdati. Ja imadem i drugu Knjixicu na ovaj Nacsin sloxenu pod Imenom: " *U Cvitnjaku Cvittar s' Cvitom se razgovara* " i esinimise, dasam lipshe nju sgotovio, jersu od lipshi Stvárih u njoj Nauucih. Ako Vàm ova Knjixica bude povoljna i xelite drugu sada recsenu imati, pishitemi, pakchu ja nju dati shtampati.

Jasam u gdikojinah Ricsmah Slovo e ostavio, kanoti Vrtlar, smrdi, grdi, a u gdikoji opet sam Slovo e metnio. Kojese bude Vami

mi bolje vidilo, daje razumnije, i izverstnie, molim objavitemi, da se znádem vladati. Sve Vás Shtioeih ljubezni i Domorodciah poshteni ljubim; i pozdravljam, i dobro Vàm xellech ostajem

Domorodac Vash

A. P. od H.

K. u O.

Juraj Tordinac

Pjesnik **Juraj Tordinac** (1813.-1893.), rođeni Đakovčanin, vinkovački gimnazijalac, sklon glagoljaškoj baštini, autorom je prigodnica i šesnaest uže lirskih pjesama te jedne prijevodne obradbe lirske pjesme. Pjesme bjelodani u *Danici* između 1835. i 1842. Potpisujući se Gjuro ili pak Jure Tordinac, u potonjem slučaju nadopisujući i *Ilir iz Slavonije*. Njegova je prva pjesma naslovljena *Slavonija sestram* (1835.) iskazuje sreću zbog pojave zvijezde danice koja u *pol danka siva nami z visina*. Ta preporodno programatska pjesma pokazuje jasnu svijest Slavonaca o značaju kulturne akcije pokrenute tih godina.

Neveliki pjesnički opus Jurja Tordinca, pojavljivanjem u tisku rasprostrt kroz osam godina, sadrži uzoritu hrvatsku romantičarsku koherenciju. To znači da s jedne strane piše, već od prve pjesme u slavu *danice* odnosno doslovnoga kulturnoga periodika i metaforične ukupne *ilirske* kulturne akcije, a s druge strane razrađuje osjetljivo pjesnikovo mjesto u svijetu.

BIOGRAFIJA

Juraj Tordinac rodio se 17. travnja 1813. u Đakovu, gdje je i umro 15. svibnja 1893. godine. Gimnaziju je završio u Vinkovcima, a bogosloviju je učio u Đakovu i Pešti. Služio je kao kapelan u Svilaju, Podcrkavlju, Kopanici i Osijeku, a 1850. godine postao je prvim tajnikom biskupa Strossmayera pa župnikom u Brodu na Savi. Godine 1856. postao je ravnatelj biskupske kancelarije u Đakovu, zatim kanonik, opat, veliki prepošt i na kraju rektor đakovačkoga sjemeništa.

DJELA

- *Slavonija sestram.* - (pjesma).// *DANICA*, Zagreb, 1835.
- *Soneti prečastnomu gospodinu Pavlu Gottliboviću...* - (s. l.) 1842.
- *Čestitka visokočastnomu gospodinu Adamu Sukiću...* - *Osěk*: 1844.
- *Slavi svoga zaštitnika, presvėtloga i prepoštovanoga gospodina Josipa Kukovića...* - *Osěk*, 1845.
- *Visokorodjenomu... gospodinu Franji baronu Kulmeru.* - *Osěk*: Tiskom c.k. povlast. tiskarne J. ud. Divald, 1845.
- *Pěrna serćana dobrodošlica Njihovoj cesarsko-kraljevskoj Visosti nadvojvodi austrijskomu Stěpanu...* - *Osěk*, (s. a.).
- *Piesma presvietlom i prečastnom gospodinu Josipu Jurju Strossmayeru... prigodom svetćanog umieštenja na stolicu biskupsku* - 29. rujna 1850. - *Osěk*, 1850.
- *Gospodićni Mili Zadrobilkovoj slava!* - *Osijek*, 1862.
- *Juraj Tordinac.*// *Hrvatski narodni preporod 2: Ilirska knjiga.* - Zagreb: *Matica hrvatska* (etc), 1965. - (Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 29).
- *Pjesnici hrvatskog romantizma, sv. 1.* - (Školska knjižnica/ uredio: Mirko Tomasović. - Zagreb, 1995.).
- *Juraj Tordinac.*// *Kip domovine: antologija hrvatske rodoljubne poezije XIX. i XX. stoljeća/ priredio Božidar Petrač.* - Zagreb : Alfa, 1996.

Juraj Tordinac.// *Mila si nam ti jedina: hrvatsko rodoljubno pjesništvo od Baščanske ploče do danas/ priredili: Josip Bratulić, Stjepan Damjanović, Vinko Brešić, Božidar Petrač.* - Zagreb: 1998.

NAPOMENA

Ovdje otiskujemo, po prvi puta, stihove Jurja Tordinca u svojevrsnom separatnom obliku zbirke pjesama. Riječ je o onome manje prigodničkom dijelu njegova opusa.

Neke od pjesama prepoznati je (M. Tomasović) bitnim prinosom hrvatskoga romantizma. Koje?

SLAVONIJA SESTRAM

Boxe mili! il je sanko:
Il je prava istina,
Da danica u pol danka
Siva nami z visinah?
Pa shto vishje! od zapada
Zrake szvoje kazuje,
Iztok vech je, ko do sada
Neporadja, - neg shtuje.

Zvizda krasna, svitla, mila
Od Zagreba izhodi;
Jasnost lica njena bila
Slavu puka sprovodi;
Tmine uma razgaluje,
Duha krasi narodnog,
Svuda sjajnost razshiruje
Sverhu slavnog roda mog.

Sestre moje, od sna vasheg
Vech ustajte nebrixne!
Slavu traxte roda nasheg,
Ustanite vech brixne!
Danica je prosinula,
Tamne magle putujte!
Joshte slavna poginula
Nije zemlja! – Ustajte!

Ta shta lipshe biti moxe,
Neg na svitu xiviti,
Da razkoshje, mili Boxe,
Pa svom rodu hasniti?
Domovinu svoju milu
Serdcem virnim ljubiti,
I tu ljubav svitu cilu
Rado uvik javiti? –

Indi sestre, hitro amo
U jedinstvo stupite!
Davnodicsne, sloxno samo
Roda slavu traxite!
Slavno tad che, i prijatno
Nami vrime sivati,
Vrime krasno, vrime zlatno
Tada che s' uxivati! –

ŽALOST – RADOST

Prije malo danah stade krasna vila,
Gdē Dunava možnog nepredobna sila,
Dravu slabu davi, daveći proždira,
Tužnoj i nejakoj nigda neda mira,
Neg ju hita baca do cernoga *Južina*,
Udara ju tepe, preko tverdih stinah;
Ovdē voda s vodom nejednak boj bije,
A i riba s ribom tu u miru nije:
Somovi prožderali slabu ribu Drave,
Neprestano traže, nemilostno dave.

Tu postavi nogu svu tanana vila,
Domorodka tužna, vazdar slavna bila;
Ali Bože silni! kakvo tam pozorje,
Kakvu žalost smotri, kakvo tugah morje?
Kudgod oko baci, tugu, žalost spazi,
Sin gdē mater svoju bez milosti gazi.
Tu zelena narod nenavidost truje
I čemernu pizmu okol sebe bljuje;
Brat na brata merzi, himbeno ga vara,
Zlobnom rukom njemu zanke svuda stvara

Tad zacvili jedna Slavonkinja vila
Plačue tužno stanje svog' naroda mila,
Pa s' podiže hitro na tanana krila,

Gdě su neumerlog Katančiča dila,
Svake slave vrédna, i krasote puna,
Vrédna da se pěvcu stavi lovor – kruna!
amo dakle víla zrak brođiti poče,
Upravivši dičnom Sokolovcu oče.
Al kad tamo prispě, kakvo divno kolo
Spazi oko njeno igrat na okolo!
Tu biaše gostba, kod sokola vile
Gdě no dan Gjurgjica proslaviše mile;
U tom kolu biše Ternavknja dična,
Još i Fruškogorka njoj u svemu slična,
Tu ostále druge još igrahu dive
Potokah i shumah čuvarice žive;
Tu Satiri skokom poskočnicu vode,
Podcikuju glasom: “živi mili rode!”
Pan u diple svira, rujno pije vino,
Svi veselo stoje, ali i nevino,
Tubo biše svetac bog Apolo jasni
Posorište gledeć vladatelj prekrasni. –

Tamo dakle víla tužbe svoje nosi,
Da prestanu igrat umiljeno prosi:
“Ostavite kolo” veli “sad na stranu,
Jer me, vašu majku žalost utamánu.”
Rěku gorkih suzah iz očiuh ronit
Poče, tužnim glasom ovako govorit:
“Sve se“veli”, majke sa sinovi diče
Samo mene jadnu gorka tuga smiče;
Domovina svaka cvate děce dikom,
Kojeno je sladkim odgoila mlikom,
Samo mene sinci nezahvalni tlače,
Ucviljenu gděgod koji još harače,
Mene, něgda gnjězdo oštrih sokolovah,
Silnog Davra hrabrih majkù vitezovah
Tmine cerne jadnu svuda obkoliše,
U grob tamni, slabu, te što nesložiše:
Sada indi tužnu mene razveseli

Phoebo! pomoć daruj, ku mi serdce želi!
Daj! da pisci učni narod moj podignu,
Da s hitrimi krili do Parnasa stignu;
Daj! da sinci moji Aganipa vrila
Napijuć se pišu moja krasna dila;
Daj! da cerne tmine tužne nas ostave,
Zrake već nam tvoje sijnu sverhu glave!
Tako samo suze osušit ćeš moje,
Ruke milost blage ukazat ćeš tvoje;
Tako grobe moje otvorit ćeš tavne,
U kojima slave počivaju davne;
Puka moga slava, koja svemu svitu
Znana bia dična; sada pak povitu
U grob sahraniše nebrižni potomci. –
Uzkrisi ju mudri! – Nek cvatu Slavonci
S milom bratjom svojom, ljublenim Horvatom,
S Dalmatinom glasnim mirom a i ratom! –
Pomozi mi svetče, světlokosni Phoebo!
Ah pomozi narod, ki je već ozeb'o!
Grij ga ognjem plahim jasna tvoga lica,
O molim te, molim, ja i moja dica!” –

Tu zamuknu víla suze z lica trisuć,
Od žalosti težke veoma udžišuć; -
Al' Apollo sjajni suzrim svojim okom
Pogledavši krasnom po polju širokom
Tužnoj majki, vili tiho progovara:
“Ostavi se plača poznanico stara!
Jošte večnji živi i sverh' tebe bdie,
Nitko mila, tebi naudit nesmie,
Zora tebi svitje, život ka ti daje,
Narod od sna svoga dubokog' ustaje;
Pěsnik strunu veće na gudilo veže,
Žalost odbaciva, a radost nateže;
Tanko već se oštri perce na sve strane,
S kim predobit želi narod sve dušmane;
Slavu s kim će tražit sinak svoje majke,
Krasna dila pisat vitežkog babajke. –

Tari suzu, tari, posestrimo divo!
Narod će ti sivat, kako nije siv'o!"

Kad to začu majka, na kolěna pade,
K vedrom gledeć nebu zahvaljivat stade,
Němu zemlju gerli, gerleći vapie:
"Hvala onom, koji nad narodom bdie!" –
Diže oko opet na nebesa plava, -
Ali Bože mili! kakva tamo slava!
Tamo zvězda siva u pol běla danka,
Pa što višje čudo! nebiaše sanko,
Neg istina prava; - nju će zračna sila
Sunca slědit žarkog, mom narodu mila! –

Ta zlamenja kada spazi vila,
I pomisli proročanstva mila,
Podiže se na lagana krila;
Obećanja božanstvenog' dila
Věstit poče. A radosti sila
Serdce topi, tělo prinemaže;
O sladkosti, kad se ljubav slaže!

POZDRAV DANICI

Trikrat veće zima lěto měnuh,
Od kad, mila! naše nebo kitiš,
Od kad *žalost* u *radost* proměnuh,
Od kad rodu ilirskomu svitiš.

Sad dičnia opet nam ustani,
Světlos krasnu *Ilirii* davaj:
Nek za zorom srěčni sjaju dani: -
Narod visi, diči, obožavaj!
Željnu *slogu* u serdcih bratinskih
Sadi, goji, čini napredovat:
Obćim dělom da trudi dětinski
Obću majku nastoje poštovat.

Jàk na nebu najkrasnie sěva
Izmed sviuh bisernih zvězdicaħ,
I u zoru kano lěpa děva
Milen pogled poklanja danica:

Tako i ti gizdava i dična
Brodi zrake roda slavinskoga;
Bud nebeskoj danici prilična:
Světi! i budi dika roda svoga!

Ol k sěveru, ol poldnevu pošla,
Put ti srěčan budi i blagoslovan!
Ol k iztoku, ol zapadu došla,
Svud te čeka željno Ilir - Slovan.

Željno čeka, i nježno te prima.
Pun ljubavi nědra si otvara
Da ga obsěneš: jer u tebi ima
Kćer bogovalħ, ká rod novi stvara.

Ti ga uči *ljubit* domovinu
Kano čedo milu majku svoju,
Da proslavi hrabru dědovinu,
Dičnu mirom, a slavnu u boju.

Obće ljubye plamen čuda tvori,
Nemoguća moguća napravlja;
Opakoga vruga doli obori
Obća ljubav i s zemljom sastavlja.

Za to spěšno plamen žeći težu
U serdcima roda ilirskoga!
Zajmnom ljubvu sve Slavjane veži,
Da postanu dika roda svoga!

MOJA DOMOVINA

Gdē ptičice miloglasnim
Glasom pjevaju,
Gdē pčelice cvětja krasnim
Verhom šetaju:
Onde j' moja domovina,
Onde mili stan,
Mlados moja gdē nevina
Blag uživa dan.

Gdē gorice i dolovi
Skladno mēnjaju
I čověku predstav novi
Vazda davaju:
Onde j' moja domovina, i.t.d.

Gdē berdine s lozicama
Vinskim' pune su,
A doline šumicama
Gustim' rodne su:
Onde j' moja domovina, i.t.d.

Gdē bogate njive plode
Žitom različním,
Perivoji voćem rode
Sočnim i dičnim:
Onde j' moja domovina, i.t.d.

Miomirisna gdēno trava
Kiti livade,
I obilnu hranu dava
Janjce za mlade:
Onde j' moja domovina, i.t.d.

Gdē pastiri kod svog stada
Krasno sviraju,

A gždave dēve rada
Nuz nje igraju;
Onde j' moja domovina, i.t.d.

Gdē studene vrutak vode
Krěpi putnika,
Ond' su moje sve slobode,
Raja prilika:
Onde j' moja domovina, i.t.d.

Gdē Iliri davorie
Gorom pjevaju,
Ilirkinje tamburie
Rad' odpjevaju:
Onde j' moja domovina, i.t.d.

Gdē zmajevi od dvě glave,
Hrabri junaci
Radjaju se, sjajne slave
Davra, vojaci:
Onde j' moja domovina, i.t.d.

Koi taku domovinu
Nebi ljubio?
Tko li majku svù jedinu
Ne bi slavio?
Ljubimo dakle domovinu,
Ljubimo mili stan,
Gdē nam perva světlos sinu,
I rodjenja dan! -

ZVĚZDICA

Što je alem kamen jasni?
Što li blědog světlos zlata,
Oli biser vele krasni
Vilinoga okolo vrata?

Što lepote ovog sveta
Svekoliko - venu koje
Kao mirisnog kita cveta: -
Pram zvezdice mile moje? -

Kad pokojni sunce stanak
U zapadu svoj pohodi,
Trudni spati tezi danak,
A zvezdica vec izhodi.

Vedro gledam kad visoko
Nebo i noćnom lučju sjajno:
Al zvezdice svetlo oko
Vec me motri sve potajno.

Kada tihi san umorno
Željni beži slabo telo,
Zvezde oko nu pozorno
Bde varh mene vrme celo.

Kada grozna suza teče
I žalos me jedna kolje,
Zvezda meni kao da reče:
"Tari suze! bit će bolje!"

O zvezdice! ti si moja
Sva uteha i sva rados;
Jer kad sine zraka tvoja
Tad od sarca beži žalos!

Trepti dugo oku momu!
◊ Sjaj s plamtećim okom tvojim!
Ljubovnika, znaj! po tomu
Da napravljaš gizdam' svojim'!

LJUBAV DOMOVINE

Štogod diše, i ovomu
Životu se veseli,
Sve to teži svomu domu
I u njemu bit želi;
Sve to ljubi domovinu
Svoju milu dedovinu.

U Eskima bræg ledeni
I uboga kolëba
Sve imanje njemu i ženi,
Pa on više netreëba,
Nit bi svoju snežnu stënu
Dao za svega sveta cënu.

U kerletku slavka stavi
Žiçom zlatnom pletenu,
A hranu mu silnu spravi
I sladëicu medenu!
Ipaë teži u goricu
Na poznatu seb' granëicu.

Lav, ris pustoj u samoçi
I raskošnoj slobodi
Milu špilju i u noçi
I u danu nahodi:
I jer trudan krëpost kupi
U njoj, rado tamo stupi.

Svi stvorovi dom svoj brane,
Kad protivnik pristupi,
Nit koi u mir prie stane,
Neg vrag silni odstupi:
Ako pako, stan izgubi,
S domovinom radost gubi.-

Što je Eskimu bræg ledeni?
Lavu, risu pustinja?*

Što l' slavuju stan zeleni,
Gnëzdo, što li gloginja? -
A što nama dom naš mili? --
Tko će odoliti ljubve sili!? ---

RODU NA POŠTENJE

Svim, koji se "Slavi" zovu,
Na poštenje kupu ovu,
 Bratjo mila, praznimo:
Nek se slava svud imena
Širi dičnoga plemena,
 Jednoskupno želimo!

Drugu rodu ilirskomu
Svaki vërni sin nek svomu
 Na čast vrëdnu napie:
Ljubav, sloga da sjedine
Sarca bratje; nemir gine,
 Nek sardačno vapie!

Al jer něki mudro kaže,
Da do triput Bog pomaže,
 Za to tretju točimo:
"Bog dao sreću svakom sinu,
Koi ljubi domovinu!"
Svi u skupu recimo!

RADOMIR

Mladić pun lëpote i vrëdnosti ine
Radomir imenom, od davne starine
Plemić, zdrav i hitar kao jelen u gori, -
Nu on ipak sreću hudu vazda kori; -
Nesrëtan bo da je odveć, on mišljaše,
Scëneć, da sve težko, čovëk što mogaše
Pretarpit, njegovu sarcu rane daje,

Rane vele gorke, s ranom težke vaje; -
Za odbiti jade i sbaciti ove
Putovati kani u tudje gradove; -
Predaje se moru u lomnom korabu,
Nadeždu gojeći u njedrima slabu. -
Nu burljivo, sinje, valovito more
Otvara pred njime bezdane ponore.
Vihar vode buni, - ladja iz visinah
Pada tja do tamnih vodenih dubljinah, -
Ipak život spasi. - Kopnu se predaje;
Al ga i ondī zlobna gonit neprestaje
Srëća. - Sad plamteći sunce varhu glave
Ucviljenog peče; - sada krie slave
Svè sunčano oko za oblake carne,
I tmine nebeska tverdina ogarne. -
Krupne počmu padat kaplje od ozgora
S gradom pomëšane, nesrëtnoga stvora
Radomira bijući; - još i sëver možna
Ospirati jadra poče. - Nerazložna
Tad gnjev Radomira jasnoga obuze,
Niti već mogaše uztegnuti suze,
Nu k tamnomu nebu pogled još tamnii
Baca govoreći: "Je l' tko nesrëtnii
Od mene tužnoga, koga neprestaje
Zla srëća progonit? - kom rane zadaje
Težke kao meni zlobno nebo?" - Mnoga
Hoti jošte reći iz sarca ljutoga;
Al mu reć prëseće strëla koja padè
Na zemlju pred njega, i glas koji stadé
Njemu govoriti s neba visokoga:
"O budalo kratkog vida! gardit koga
Ti se usudjuješ? - Strëa oštra ova
Pred tobom ležeća za te bi gotova,
I sëgurno sarce tvoje bi zgodila,
Da nij strunu lúka kiša ovlažila;
Sëver pako strëlu da nij uztezao
Leteću i snagu njojzi prerezao; -
A na lomnoj ladji mórem putovao
Kad si, ne bi više sunašca gledao

Strahovite one bure da nebiše,
Jer gusari tvardi za tobom brodiše,
Pripravni kî bihu za brođ uhititi,
I sve nemilosno mačem pogubiti;
Nu silna je bura od vas rastavila
Nastornike vaše, i u dno sakrila;
Nemoj dakle više kuditi smiono
Što na svētu biva, sve bo mudro ono
Providjenje božje upravlja onako,
Da spašeno bude ovd' na svētu svako;
Koi oblači, vedri i zbori u gromu,
On bdě varhu tebe, predaj se onomu!"
Glas kad ovaj veće govorit prestade,
Tad Radomir carnu na zemljicu padě:
"Gospodine! tvoja vazda budi volja."
Reče, - i nikada nije ga nevolja
Nijedna smutila, nego u nesrěci
Hvalio je Boga kako i u srěci. -

U DALJINU!

Jeli vidiš tamne od oblákah sěne,
I od gorah varhe kako se rumené,
Kó se sněgom b... lé břěgovi oholi,
Kó se srěd zelenih šumah steru doli?
Ah, od sarca plam me
U daljinu vuče!

Posrěd šumah, koje věčna zelen krije,
Tamo ljubav tajno, tamo tiho klije;
Gdě ju pazi jutro i večerna tama,
A s ljubavju ljubav blažena je sáma.
Ah, od sarca plam me
U daljinu vuče!

Sěver moć si tare o tvrde pećine,
Umilno po dólíh povětarcu gine;
I kroz šume vire od mēseca luči,

A u daljini móre u žamoru zvuči!
Ah, od sarca plam me
U daljinu vuče!

O da mi je samo poć' u rujnoj zori,
Da mi mili večer smart ljubavi stvori!
Ah život prestaje, jedva znaš u slavi
Věkovita sanjo! o věčna ljubavi!
Ah, od sarca plam me
U daljinu vuče!

STAN ŽUDJENI

Gděno bistra voda teče,
Ondi želim stajati;
Gdě pastírske svirke zveče
Stan da mi je imati!

Gdě slavuji složno poje
U ponosnoj šumici,
I mladiće mile goje
U zelenoj travici;

Gdě gorica sva ponosna
S vinskóm rodi lozicom,
I kraj bistre vode rosna
Pokrita je travicom:

Ondi da je men' kolěba
S vitom lozom-pletena;
A men' više i netrěba
Neg kućica zelena.

Još da su mi prijatelj
Do dva, do tri věrena; -
O raskošja! o veselja
Tada meni milena! -

Pa još vile svilokosne
Da su vazda nuz mene,
Pěsni pojeć sve radosne
U srěd šume zelene:

O! tada bi đavorie
I ja pěvat pristao,
A i kadgod tamburie
Miloglasne pěvao.

Zdravje jošte i veselje
Da mi věrnno ostane,
A i mile prijatelje
Višnje moći da brane:

Tad na stranu neka stupi
Prestol možnih carevah;
Biser, zlato, kamen skupi,
Grimiz, svila kraljevah.

Bila bi mi šikarica
Carstvo tada-dovoljno,
A palača kolěbica
Stanje meni povoljno.

Kada rujna svane zora,
Biser bi mi sěvao
S listka svakog rosnih gorah,
A slavak bi pěvao.

Dan bi svaki novu rados
S věrnom družbom doneo,
A sbor vilah svaku žalos
Pojeći bi odneo.

O da mi je kolěbica
Kraj romona vođice,
Vinsonosna i gorica
U srěd guste šumice! –

NEVINOST

Pokraj vrutka srebrenog stajaše
I mućaše
Lica dětí i pogleda mila
Kano běla vıla:
U bistromu zdencu tad ugleda
Pram s větrícem svoj leteći; -
I kao zora kad trepteći
Nebu iztočnom sladje još od meda
Poljubce daje, -
Ustne mu sjaje
U rumelki natopljene
I posiněhom narešene.

Nu zenice poče zaklapati
I drěmati:
Zelena mu trava postelj dade,
A ugodne hlade
Lipa cvětjem mirisnime puna;
Slavki pěsmom uspavaše
Milog, sladko kad pěvaše; -
Vrutka vali zveče kano struna
Zlatjena vile
Šumkinje mile. -
Tak nevinos mlada spiše
I milene sanke sniše.

Strašan oblak sad se navlačiti;
Sunce kriti
I nebesa poče; - vihor hući,
Garmljavina zvući; -
Preveliki strah i trepet gore
Puni; - štrepí šuma stara; -
Munja sěva, trěs udara,
Stěna puca i pada niz ponore,
Padaju bori

Š njom i javori:
Nu nevinos mirno spava
I u snu se posmehava.

Spavaj tiho sveta nevinosti
U radosti!
Sad ti ruže jošte staze kite
I krêpos kruni te; -
Al je vrême jurve da se budiš:
Znanjem varlim oružaj se
I mudrostju napajaj se;
Jer će dojtî dnevi, da se trudiš,
Boj oštar bieš
I predobieš
Tvog himbenog nastornika,
Carnog pakla službenika! -

TRI CVĚTA

(Prijatelju u spomenik.)

Mnogi cvětak, brate! cvati
U gorici i dolu,
Kî Tvoj pogled na se vrati, -
A lëk daje u bolu; -
Al' ja ću Ti do tri cvěta
Sada mili! pružiti,
O tako Ti ovoga světa!
Nemoj darak odbiti.

“Mudrost” cvět je božanstveni,
Koi nikad nevene,
Miris ima dražestveni
Kano ruže rumene:
Ov nek staze Tvoje kiti,
Nek kraj těrnja Te vodi,
Da kad korak Tvoj pohiti,
Blažen cilj tad pogodi.

“Krêpost” cvět je vërlo dični.
Pravo blago čovëka,
Po njem sveti i pravični
Bjahu ljudi od vëka:
Cvětak ovi nek Ti u grudih
I u sviuh žilica'
Cvate, i u svakih trudih
Vedrost kaže iz lica.

“Ljubav” cvět je plameniti,
Kano oganj sunašca,
Koi znade ustrěliti
Mnoga krasna serdašca:
Š njim se kiti! - Ljubi milu
Majku našu SLAVIU,
Svim stvorovom ljub've silu
Javi; - nek razumiu. -

TUŽBA LJUBIČICE

Istom što procvatoh
Čedo mlado,
I sunčano zlato
Gledat stadoh,
Dunù već nemili
Vihar, kojeg sili
Sva se podlažu.

Dunù već nemili
Vihar sgora,
Sve snëgom pobëli,
Tamni zora,
Sunce lice krije,
Dan kano da nije,
Cvětje potuži.

Kudgod bacim oko
Žalostivo,

U polje široko
Něgda živo:
Sa svake travice
Biserne suzice
Sad sjaju gusto.

I na me malenu
Kocka padě,
Veselo uvenù
Lice mlade,
Tužna klonù glava,
Sva mi projde slava
Krasne lěpote.

Plaču i tuguju
Sestre mile,
A cvět moj štetuju
Běle vile;
Nit jim svilne vlasi,
Niti pàrsa krasì
Cvět mirišavi.

Jedna me još radost
Upokoji,
Jedna mi još sladost
Sàrce goji;
Jerbo nàda živa,
U meni prebiva:
Prestat će žalost!

MOJE PĚSNI

Nek iz sàrca pēsni moje
Dok god žìvim teku,
I radosne glase svoje
Raznose u zveku.

Unutarnje ćuti moje
Pēsme glas nek javi,
Pa nemarim, ako koje
Druge svět proslavi.

Ja, da sebe razveselim,
Samo pēsni slažem.
(Istina je štogod velim,
Věrujte! nelažem.)

Il me ćuli mili druzi
Kad mi pēsni zveče,
Il nek pusti samo luzi
Š njima jekom ječe.

Pa me vėkom u samoći
Uzmoro pėvati,
Tko će meni branit moći
Pėsmice javljati?

Ta j ptica na grančici
Glasak uzvisuje,
Nit što mari, u šumici
Da li ju tko ćuje.

Neka dakle pēsni moje,
Dok god žìvim, teku,
I radosno glase svoje
Raznose u zveku!

SRĚĆA PĚSNIČKA

Taštu sjajnost zlata nestalnoga
Ljubi množtvo naroda ljudskoga,
A za vrutkom napitka mudroga
Poteže se slabo ćija noga.

Pěsňik pako liru imajući
Skladno žice neprestaje tući:
Taštu slavu světa gledajući,
Tudj po světu hodi putujući.

Pustíte ga! s mirom nek putuje,
Blaga od vas on neiztražuje,
Čisto samo sàrce duh mu štuje,
A ljubeće ljubavju miluje.

Vi tražíte bogatstva i blaga
I golkondskog još kamenja draga!
Od nemila, zna on, do nedraga
Blago hodi, dok izgubi traga:

Zato pěsňik višu srěću žudi.
A duh mu se k nebesima trudi,
Od zvězdice do zvězdice bludi,
Mudru iskra dokle neizbudi.

Mudra iskra sada obasja ga;
Eto zlata i kamenja draga!
O veselja! O razkošja blaga!
Duh pěsňički, - on samo kuša ga.

Tko da š njime tad se uzporedi,
Š njim, koi nebo otvoreno gledí?
Njem svebitstvo svekoliko štedí,
Što rajskoga štvoritelj uredí.

Rajsku radost, da on tada kuša,
U pěsmi se raztaplja mu duša—
Žica zveči, - glas ori; - a sluša
Sve stvoreno, što mu osětja duša.

Kažite mi! ima l' gděgod srěće
Od pěsňičke, il bolje, il veće! -
Znam da nitko srětnii bit neće
Pod zvězdami, neg je pěsňik veće! -

PĚSŇIK I ILIRČE

Pěsňik. Čije gledim tamo vedro lice,
Tko li slaže skladnoglasno žice?
Da ga pitam, tko je: -
Tko si, sàrce moje?

Ilirče. Ilir mi je slavno ime,
Ja se dičim vazda š njime.

Pěsňik. Sin si slavne majke Ilirie?
I u meni za nju sàrce bije: -
Al što slažeš žice
Tvoje tamburice?

Ilirče. P vati ću vitezovah
Čine, mojih pradědovah.

Pěsňik. Kad ćeš pěvat děla vitezovah
Slavnih naših, hrabrih pradědovah,
Od njih se podžeži,
I za slavom teži!

Ilirče. Ilir slavu tražit mora
Tja do skrajnjeg nje izvora.

Pěsňik. Nemoj práva tudja pogaziti,
Neg ustani, za svoja braniti:
Tudje oduzeto
Znaj! da je prokleta.

Ilirče. Ilir nikog sám nerani,
Nego samo svoje brani.

Pěsňik. Mili braco! to u sàrce svoje
Usadivši, sve trudove tvoje
Žàrtvu rodu svomuj
Milom ilirskomu.

Ilirče. Žàrtvu rodu tko uzkrati,
Nij' se vrědan Ilir zvati.

Pěsňik. Tako dakle složno potecimo,
Práva naša vrědjat nepustimo,

Svetinju branimo,
I rod naš ljubimo.
Ilirče. Nek nam nikad nepogine,
Što je naše od starine.

TUGA VĚRNOG DOMORODCA ZBOG NĚKIH

Jezdi hitro, jezdi bez prestanka
Běli danak pokojnom zapadu,
Žuri, leti, niti ima stanka,
Dok u noćnu ne dostiže vladu, -
Trudnu svoju tad priklanja glavu,
Spati teži, - a noć prima slavu.

Càrne noći, càrnija odića
Po zemlji se svuda širom stere,
San sumorni s množtvom od dětića'
Svake slike, màk po vartu bere,
Da ga sipa u jasne palače
I kolibe, gdě ubogi plače.

Uljuljana poljubcem naravi
U pokoju spava zemlja mati,
Nu na lipah vàrhuncu gizdavi'
Sam šumeći větrićak krilati
Tamo amo tanke giba hvoje,
S vilskim kolom šale vodi svoje.
Al šta rekoh? Zar baš sve počiva?
Zar sve sniva u miloj razbludi? -
Ne, ne, tamo světlost něka siva, -
Glas uzdaha noćnom tminom bludi.
Il je bolno majčino jedino?
Il na daski jur čedo nevino? -

Nit je bolno tam' čedo jedino,
Niti leži u smàrtnom pokoju:
Već je, míla majko domovino!

Žalost, koja hudu srěću tvoju
Promišljava; věrnog sina tvoga
Tuga mori, zbog naroda svoga.

Tuga mori, sàrce mu se para,
San ga běži, pokrěpa umornih,
U sdvojenje žalost se pretvara,
U duhu mu sbor mislih sumornih;
A to gledec nevěru opaku
Odpadnikah, i njih ljubav mlàku:

Motreć: kako mnogi bez značaja,
Bez ljubavi i bez narodnosti
Tumaraju, nit' setjaju vaja
Domovine, nit' željne radosti:
Nit' ih zebe, nit' ih sunce grije,
Nit im sàrce od ljubavi vrije;

Za to bdeći, težko uzdišući
U srěd tamne bezpokojne noći
Věrní Ilir, oči uzdižući
K nebesima, molí u samoći:
"Oh! od takvih, stvoritelju svita
Oslobodi nas kosmopolita!

Tamo gleda: kako drugi ruše,
Što brižljivo vrědni sazidaše; -
Rod svoj dave, kolju, more, duše,
Kako tudji sinovi postaaše;
To motreći domorodac tuži:
"Gle! kak' děte majci svojoj služi!?"

Spomeni se Slavjane! vrěmenah
I starinske one bolje dóbi,
Kad od sviuh slavjenskih plemenah
Dična slava na sve strane probi:
Kad svi puci za čest si dāržaše
Sa Slavjani ako se skopčaše!

Spomeni se: kak' duhom veliki
Vitezovi nĕgda vojevahu,
Za slavjanski zavičaj u diki
I kàrv svoju slavno prolĕvahu:
Kraljevići, Miloš Obilići,
Leonide preslavni Šubići! -

Ta i ti si roda istoga,
Strahovitog četam' barbarskima,
I ti loza od čokota toga
Plemenitog nad svima inima:
Nemoj dakle poklon ovi krasni
Odbacivat, - ah, nemoj užasni!

Bog ugodnost u plemenu tvomu
Ima, jer ga čuva od propada; -
A zar ne bi on u gnjĕvu svomu
Mogao satàrt što mu s' ne dopada?
Al on ljubi roda tvoga sine,
Zato množi puk naš nad sve ine.

Al i Slavjan Bogu vĕrno služi
Vazda svomu u svetoj žestini,
I kàrv svetoj vĕri slavski muži
Žàrtvovahu svedj i domovini
A Bogu je kako jedno milo,
Tako drugo od postanka bilo.

Odrodicah, oh! otrovni skotu!
Što se stidiš slavjanskog imena?
Ta jedali teb' je na sramotu
Što si otrok dičnog tog plemena?
Ta stidi se odmetništva tvoga,
I nevĕrstva opakoga svoga! -

Snažna kula na stàrmenoj stĕni
Staše više tisućah godinah
Domovina, kod svakog u cĕni,
Vidjaše se daleko s visinah;

Nu opaki dusi potresoše
Stožer zemlje, - temelj uzmaškoše:

Sad se makne kula starodavna,
Prĕti pasti niz stàrme ponore,
Još ju nĕka trudna sila ravna,
Da ne pade sa visoke gore;
Al' je sila trudom oslabila:
Ah pomozite! da ne b' popustila!

Žurite se, ah! žurite mili!
Predàržite staru razvalinu!
Pomozite prot dušmanskoj sili
Sladku vašu majku domovinu:
Ona cvili, vĕrni sini cvile:
Branite ju od smàrti nemile!!

Šta? od smàrti, da ju vi branite?
Ah! šta rekoh sad u bezufanju? -
Ne, ne! - samo hitro potecite,
Prinašajte tvàrdom kamen zdanju!
Umĕtnici kamen će srĕzati
I na mĕsto, kud trĕba, metati.

Tako će se opet pojačati
Stara kula na stàrmenoj stĕni,
Snažna će se opet uzvisiti
I biti će kod svakog' u cĕni:
Bog će bditi da nemože pasti -
Pravedna bo neće stvar propasti! -

A sve što je ilirskog plemena
Nek se sgàrne u njenu tvàrdinu,
Prot zbtvoru nek pruži ramena,
Nek zaštiti s pĕrsi domovinu:
Tak će Ilir njojzi koristiti,
A ona će vĕkom njeg slaviti!

Samuel Kotzian

Vukovarac Samuel Kotzian (1807.–1857) jedan je od posljednjih slavonskih pjesnika latinista. Piše prigodice, sklon je žanru ode.

SVEČANA POSVETA PRESVIJETLOM I NAJPOŠTOVANIJEM GOSPODINU JOSIPU JURAJU STROSSMAYERU, DOKTORU TEOLOGIJE TE POČASNOM KAPELANU UZVIŠENE SV. STOLICE, KANONIKU ZAJEDNICE STOLNIH CRKAVA BOSANSKE ILI ĐAKOVAČKE I SRIJEMSKJE ZAKONITO UJEDINJENIH, NOVO POSVEĆENOM BISKUPU KOJI JE PRIMIO ZNAMENJE DANA 29. RUJNA 1850. GODINE, NAČINJENA I IMENOVANA OD PROFESORA SAMUELA KOCIJANA U SREDIŠNJOJ OSJEČKOJ TISKARI UREŠENA POŠTENJEM

OSIJEK, DIVALDOVA TISKARA

Vrlina

Ističe se častima

I ne ravna se po mišljenju

Već bezbrižno prihvaća ljubav svjetine

(Horacije lib. III. ODE 2, 17-20)

Kako se običava zbog gubitka roditelja naricati
jer je smrt neprijateljica koja oduzima one u punoj snazi
Upravo isto i naše sve više žalost obuzima
Kad, eto nama bude proglašena žalosna vijest:
Biskup Kuković govori bolestan ležeći
neobično je sada prohodan put nesreći
Raste ta bol koliko i poštovanje i vrijednost biskupa
čim, evo, glas žalostan doleti
Odlikovao pobožnošću taj se junak silno muči bolešću
za pomoći ni medicina nema mogućnosti
Oplakujmo burno i nemilosrdno vrijeme
što prijeteći obznani slamanje krepkoga,
razuzdano, ali istovremeno podnosimo pokorno
posvećenu žestinu; širimo međe moleći
Donijeti će nebeske moći koliko
lijekovi svijeta nikad ne mogu dati
K tomu se pobožan narod okreće i traži
neka se sjedine molitve naše u zagovor.

*

Zajedno ovako uz uzdisaje molimo milost
Božice; vjerujemo nebesa će spasiti posvećen duh
Već neizreciva nada za začinjanjem leti nam iz usta
primanje bojazni oglašavajući Austrijancima!
Zajedno oplakujte i sadite tugu, a Josipa
postavljamo naime domaćinom istaknutim, pomoćnikom
što je smrtnije toliko je neustrašivije
Strelice lako potegne i slomi, smrtnik je
uvis izdignut i također poštovan
Primio je životnu svježinu radujući tijelo
U razboritom tijelu boravi razborita vrlina
Ah! tko onda radije voli slobodan duh i
razborito srce; Taj li se lagano okrepljuje i običava izaći
I kada vjetar se Zapadnjak (Zephyro) opet podigne
kad putem snjegom pokrivenim
Tako se i naša srca oživljavaju sa zahvalnošću
i veseljem, jer nam se oglašava odnošenje teške brige
i radost koja se ne uklanja

Zato i u mnogim ispraznim nevoljama
naučeni smo biti
Pogledi nam složni istom kucaju
tek začinjući svečanu slavu odjekivati
Baš sada nestalna sudbina žuri se pripremiti
sjedinenje; Plješćimo radosno jer dolaze pravedni dani
Austrijancima je po drugi put prispio glas
pouzdan koliko vam drago, no ipak su na nj skočili:
Vijest je razglašena, Đakovačko sjedište je prazno
udovica, stadu nedostaje svečanog zavjeta
Neki uzdišu, drugi nameću nekoga; svatko što mu drago
zato je često neizvjesno prepoznati i predvidjeti pravo
Vjerujemo ipak, da kao najvrjednijeg treba smatrati
prispjelog Josipa; On po zasluži je pripravan za nebesku žrtvu
Ali i drugi mišljaše da je najbolji spasitelj
i željeli su donošenje upraviti na biskupa
Doista su skupljene zajedno nebeske vrline na zemlji
Ona je sama (vrlina) ures koji vrijedi

*

Ona priprema ujedinjenje duž zemlje
I k tomu pokazuje zdušnu srčanost poštovatelja
A osobito stoga jer je ovom Josipu život ustupio
razboritost vijeća koje mudrošću upravlja
Osiječaše on da je kolovođa koji žeda za milostivosti Božjom
koji silnu odvažnost podjeljuje svome dobu (vremenu)
Pa stado sa svete pašu odvodi u tor,
Čista odvažnost dana mu je kao obilježje
Skrbi se požrtvovano, brani i utvrđuje
poput Pana (šumski štovani Bog) stado spasonosno napasa
Ta sjajna srčanost i časna promišljenost
ovdje se, evo, ujedinjene podupiru
Kratkoća govora ne dopušta mi oproštaj pravi
ljubimcu zaručnice (Crkve) koji bio je otac i vođa
Sada je sirotovanje naše poput pokopa dragih nam
tuzi smo odani jer pobožna su nam srca
I zato tražimo sabranje i pristalo olakšanje
I podnosimo milostivost pravedne božje žrtve

On čuje i utješuje suze nas koji uzdišemo
I odmah će Udovicu (Crkvu) učiniti zaručnicom
Pastira će nam dati koji će udovičino stado čuvati
koji će upravljati zalutale i mudro ih na dobro izvesti
koji će vješto voditi riječju, nagoviještati zaobilaženje stranputica
da se ne bismo ponovno na pogubnu pašu vratili
Tako će silno preobraziti ovo vrijeme
kroz utoliko najveću svrhu
On (J.J.S.) koji brani posvećeno obilje prvine
svatko tko je ujedinjen u kršćanskom stadu, poveden je
k zdušnoj nadgradnji svijetla na zemlji
kao što slažemo prijesadnice u nakvašene jame
i mladica plemenita izrasta u trs plodan
Ove skupljene suze razbit će međe znane
a nama će pružiti milostivu naplatu:

*

Polagano se uzbukava rijedak i neobičan žar
i nesvakidašnja radost grudí nam obuzima
Svatko razuman našao se začuđen
Otkud mu duša svečano posebnim žarom plamti?

*

O koliko velika bila je nekoć duša
I jasno glas naroda odjekuje
nadbiskup ljubimac naroda došao je
Ti po zasluži, proroče, kako si ljubav sjedinio

(fragmenti, prijevod: Mirko Štok, Milka Lukić i
Irena Komendanović)

Josip Juraj Strossmayer

Josip Juraj Strossmayer (1815.-1905.), biskup, književni, kulturni i znanstveni mecena, govornik i putopisac, rođen je u Osijeku, a svojim je pokroviteljskim djelovanjem učinio tolika značajnog da bi već to bilo dostatno kao motivacija za čitati ga dijelom hrvatske književne scene. Međutim, osim što je poticateljem i pokroviteljem najvišoj hrvatskoj ustanovi HAZU, on je u užem svojem zavičaju zaštitio i potaknuo i izgradnju vinkovačke šokačke gimnazije, kako je naziva Iso Velikanović, potaknuo je otvaranje prve đakovačke tiskare (1880.) i preselio tiskanje utjecajnoga periodika *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* iz Osijeka (1873.) u Đakovo (1881.).

I drugi bi jedan razlog nužno naveo pratiti lik Josipa Jurja Strossmayera u književnom životu Slavonije i Hrvatske. Naime, velik mu je broj autora uputio svoje posvete ili cijelosne pjesme. Dosada je već upozoreno na tekstove Ilije Okrugića, Jurja Tordinca, Mate Topalovića i Samuela Kotziana, (R. Pšihistal) kao i Martina Nedića. Međutim, Strossmayerovi govori i putopisi, tekstovi su posve književnog senzibiliteta, pisani osviještenom subjektivnom pozicijom, preciznom medijskom sviješću, i visokom obrazovnom osjetljivošću. Strossmayer u *Govoru prigodom svečanoga na biskupsku stolicu stupljenja* (1850.) ukazuje na povijesni i transpovijesni kontekst svojega dolaska, govori o strukturi grijeha u osjetljivim društvenim okolnostima, ukazuje na problem slobode smješten u vjerničku ustrajnost, upozorava na potrebu štovanja zakona i njegova prihvaćanja kršćanskom sviješću o odnosu duhovnoga i svjetovnoga.

U *Putopisnim crticama* (1875.), Strossmayer je razmišljanja bliskih Brlićevim iskazanim u njegovim memoarima i čini se kako njihova suradnja, korespondencija i poznanstvo vrlo sukladno žali za slabošću najvećega slavonskoga grada Osijeka. Strossmayer je ukupnim svojim radom jedno od središnjih autorskih imena kulture hrvatskoga naroda u Slavoniji.

Lj

U

B

E

Z

N

I

BIOGRAFIJA

Josip Juraj Strossmayer rodio se u Osijeku 4. veljače 1815. godine, a umro je u Đakovu 8. travnja 1905. Završio je Franjevačku gimnaziju u Osijeku, studij filozofije u Đakovu, teologije u Pešti, a u Beču je stekao doktorat iz teologije. Zaređen je za svećenika 16. veljače 1838., a zatim obavlja kapelansku službu u Petrovaradinu. Ubrzo odlazi u Beč, gdje je primljen u viši svećenički zavod pri Augustineumu. Nakon što je doktorirao vraća se u Đakovo kao profesor biskupijskoga sjemeništa, gdje ostaje do 1847. godine. Dvije je godine (1847.-1849.) Strossmayer u Beču djelovao kao kapelan i jedan od trojice direktora Augustineuma. 29. rujna 1850. godine ustoličen je u Đakovu za biskupa bosansko-đakovačkoga i srijemskoga. Godine 1861.-62. veliki je župan Županije virovitičke, 1860.-73. vođa Narodne stranke, 1880. pristaje uz Neodvisnu narodnu stranku. Osnivač je i pokrovitelj Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (1868.), utemeljitelj Hrvatskoga sveučilišta (1874.)

DJELA

- *Oratio qua illustrissimus ac reverendissimus dominus Josephus Georgius Strossmayer...* - Viennae, (s. l.; s. a.).
- *Poljubljeno u Isusu stado moje!* - Beč, (1850.?).
- *Charissimi in Christo fratres et filii!* - Essekini, 1857.
- *Josephus Georgius, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopus Bosnensis, seu Diakovensis et Syrmienensis...* - Essekini, (1859.?).
- *Gospodo, prijatelji!* - Osijek, 1861.
- *Govor preuzvišenoga gospodina J. J. Strossmayera... u devetoj saborskoj sjednici...* - Zagreb, 1861.
- *Govor preuzvišenoga gospodina J. J. Strossmayera... na velikoj skupštini Županije virovitičke.* - Zagreb, 1861.
- *Govor... J. J. Strossmayera... u 34. saborskoj sjednici.* - Zagreb, 1861.
- *Pismo preuzvišenog gosp. đakovačkog biskupa Jurja Josipa Strossmayera... gosp. Marinici Giorgiću.* - Dubrovnik, (1861.?).
- *Lettera di s. e. monsignor vescovo di Djakovo Giorgio Giusep. Strossmayer...* - Ragusa, (s. l.; s. a.).
- *Tri riječi našem Sveučilištu.*// *GLASNIK BISKUPIJE đakovačko-srijemske, Đakovo, 1874. 23/24; 1875. ½.*
- *Korizmena okružnica (encyclica) Josipa Jurja Strossmayera.* - Đakovo, 1882.
- *Besjeda biskupa Josipa Jurja Strossmayera rečena... prigodom otvorenja "Strossmayerove galerije slike".* - Đakovo, 1884.
- *Besjeda izrečena na svečanoj sjednici Akademije znanosti i umjetnosti 9. studenoga 1884. prigodom otvaranja Galerije slika.* - Đakovo, 1884.
- *Josip Juraj Strossmayer, Božjom i Apoštolske Stolice milošću biskup bosansko-djakovački i srijemski.* - Đakovo, (1885.?): 1886. 1887. 1889. br. 150, 1891. br. 60, 1892. br. 80, 1893. br. 120, 1894. br. 83, 1895. 1896. 1897. 1899.
- *Rieč Božja.* - Đakovo, 1901.
- *Josephus Georgius...* - Essekini, (s. a.).
- *Govor o Akademiji i Sveučilištu: govoren u Saboru dne 29. travnja 1861.*// *Nacrt života i djela biskupa J. J. Strossmayera/ Tade Smičiklas.* - Zagreb, 1906., str. 129-134.
- *Govor pri otvorenju Jugoslavenske akademije: govoren dne 28. srpnja 1867.*// *Nacrt života i djela biskupa J. J. Strossmayera/ Tade Smičiklas.* - Zagreb, 1906., str. 157-169.

- *Govor na koncilu Vatikanskom: govoren dne 25. siječnja 1870.// Nacrt života i djela biskupa J. J. Strossmayera/ Tade Smičiklas. - Zagreb, 1906., str. 171-181.*
- *Tajna pisma biskupa Strossmayera. - Zagreb, 1926.*
- *ŠIŠIĆ, F. Korespondencija Rački-Strossmayer, knj. I-IV. - Zagreb: JAZU, 1928-1931.*
- *Biskup J. J. Strossmayer u Vatikanskom saboru.// HRVATSKA BOGOSLOVSKA AKADEMIJA, sv. XII. - Zagreb, 1929.*
- *Govori Strossmayera, biskupa đakovačkog na Vatikanskom saboru god. 1869-1870. - Zagreb, 1929.*
- *MATASOVIĆ, J. Tri pisma biskupa Strossmayera.// NARODNE STARINE, 1930. 9. 3.*
- *Josip Juraj Strossmayer. Dokumenti i korespondencija. Knj. 1.: Od god. 1815. do god. 1859./ Sabrao i ur. Ferdo Šišić. - Zagreb: JAZU, 1933.*
- *Iz Strossmayerove korespondencije 1862. - Beograd, 1934.*
- *J. J. Strossmayer - Franjo Rački. Politički spisi. Rasprave. Članci. Govori. Memorandumi./ prir. Vladimir Koščak. - Zagreb, 1971.*
- *Govori. - Vinkovci: 1994. - (Slavonica; kolo 19, knj. 95).*

**GOVOR JOSIPA JURJA STROSSMAYERA PRIGODOM
SVEČANOG NJEGOVA NA BISKUPSKU STOLICU STUPLJENJA
(U Đakovu, 29. rujna 1850.)**

POLJUBLJENO U ISUSU STADO MOJE!

Vriemena vërlo ozbiljna preživismo; na priliku uzdërmanih zemljotresom gorah, uzdërmaše se carstva silna i moguća; na priliku biesnećih u utrobi zemlje vatrenih silah, uzbuniše se puci i narodi, i kano da nebi i onako odsuda viekovita dost zaoštrila smërtonosnog angjela kosu, smèrt si medjusobno na hiljade i hiljade zadavaše, i kano da nebi i onako dost pod proklestvom od grieha stenjala ova dolina od suzah, stolietni kèrvavog znoja svoga trud si bezsviesno uništavaše. Nemila prošlih godinah bura u jedan mah vèrhunce časti i gospostva do podnožja skrajnje sniženosti i hudog robstva stèrmoglavi; stèrmoglavi baš onda, kad ista u taštini i kratkovidnosti svojoj, sgradu slave tobož i neumèrlosti svoje, na čvèrstoj, neporušivoj pećini sazidanu mniahu; i to za to: da se ljudi spomenu, da ništ stalnog na ovom svijetu nije; da sve što vrieme gradi, vrieme takodjer i razgradjuje; da samo ono nepogodam vriemena pèrkositi može, što je na temelju čvèrste viere, čiste sviesti i prave krieposti osnovano; da tries ognjeni najvoli udarati u visokih bèrdah vèrhe; da čim višje stojiš, tim više uzroka imaš pod rukom božjom ponizit se ako ne misliš tim dublje dole pasti. Napokon i one izvanredne, iz krila gnjeva i sèrditosti božje proizlažeće pedepse kužnih bolestih, glada, i vatre pretèrpismo, kojimi pravедnost božja duboko u grieh i bezbožnost padaše pokoljenje čoviečansko kaznit običaje, da se iz duševnog mèrtvila svog probudi, grieh ostavi, kriepost prigèrli, i tako Bogu svome - izvoru sveg blaženstva - povrati. Ali, reći ćete mi Ljubezni! na što spomen zalah, koja preživismo, i u bezdno minulosti kanoti bacismo, na dan duhovnog vienčanja nasljednika apoštolskog, sa baštinom prolievene Isusove kèrvi, to jest: sa dušami pravoviernih; na dan, u kom ti poslani po Bogu vèrhovni pastir u nam, stadu svome; a mi duhovnoj brigi tvojoj u Gospodinu izručeno stado tvoje, u tebi veselimo se, i boljoj se budućnosti nadamo.

Ljubezni! Ljuto je po griehu izranjena i oštetjena narav čoviečanska s jedne strane; s druge pako onih milostih, kojimi ju blagodarna ruka božja za život viečni i užje obćenje sa tvorcem svojim uresi, lišena; sliku i priliku božju, na koju stvoren bi čoviek, mal da ne sa svim izbrisa oholost i kobni neposluh praotacah naših; na zlo bèrz, na dobro lien; igračka strastih, i požudah svojih; tèrska, koja se svakčas kèrši; suv list, kog svaki vietrić u ljagu i kalilo baca; rob putenih nasladjivanjah svojih prot sviesti svojoj;

bezzakonnosti i razuzdanosti sliap naslednik; na posledku plien smèrti, to je, to je čoviek u stanju sadašnjem. Dielo odkupljenja jest dielo ponovljenja i preporodjenja našeg; što u pèrvom Adamu po neposlušnosti izgubismo; to u drugom Adamu po poslušnosti do smèrti, i to do smèrti križa, u izobilju natrag dobiti, i rane, koje zadobismo izvidati možemo. Oni dakle, kojim u cèrkvi božjoj u dio pade, žertvu muke i smèrti gospodnje ponavljati i neprocienjenom kèrvju neoskvèrnjenog jaganjca odkupljenu baštinu Svavišnjeg razprostirati, i broj preporodjenih u duhu svetom uzmožavati, - svećenici - to jest, sveudilj imaju jednom rukom na gèrdne rane duše naše, na smèrt, koja u samim grudih naših kolievku svoju ima; drugom pako na melem istih ranah, na liek smèrti, na izvor života viečnog pokazivati. Bog stvoriv čovieka reče: evo ti vatra s jedne, eno ti voda s druge strane; pruži ruku kud ti volja. Sveta dužnost svećenika jest: puk svoj bez prestanka opominjati, da je sviuh zalah uzrok i s ovu i s onu stran groba grieh; da smo samo putnici ovd; da nam nije ostanka na ovom svietu; da se svakdan približujemo pravoj domovini našoj - viekoviečnosti; da treba poslie kratkog ovd bavljenja strog razlog života svoga pred licem sveznajućeg sudca dati. Put lievi, gèrmi vazda iz ustah svećenika, put lievi, puče moj! vodi u ralje smèrti viekovite i u ponor pakla; put pako desni vodi u krilo raja i naručaj trojedinog Boga. Eto za što, sastavši se pèrvi put s vama, napomenuh zlo i nevolju prošastih godinah! ljubim ja tebe o stado moje! ko vlastitu dušu svoju; dužnost mi je tako skèrbiti za srieću i spasenje tvoje, ko i za svoje. Daj dakle da ti u kratko predočim vrielo, iz kog sva zla proiztiču, a ujedno i izvor, iz kog sva dobra i isti život viečni proizlazi. Ah svemogućí viečni Bože! zašt mi nije dano uzić na visinu onu, s koje bi sav sviet pregledati mogo! Zašt mi nije dano pretvoriti slabu riečcu svoju u glas gromovite one trublje, koja će jednoć sve čoviečanstvo iz mèrtvila svoga na strahoviti sud probuditi? ter da zatrubim: *o sinovi zemaljski! za što prigèrliste tuštinu i hlebdite za sienom?* Odsiečena rieka od vriela svoga usahne; odciepljena hvoja od debla svoga osuši se; odtèrgnuta loza od čokota svoga u vatru se baca. Pokoljenje čoviečansko bez životnog obćenja s onim, koji od sebe reče: *Ja sam put, istina i život*, prilično je rieci od vriela svoga odsiečenoj; hvoji od debla svog odciepljenoj; lozi od čokota svoga odtèrgnutoj; *nije ni u komu drugom spasenja nego u Isusu kèrstu, niti je drugo ime dano pod nebom ljudma, u kom bi spašeni biti mogli.* S. Petar u diel. ap. 4, 12.

Duh sadašnjeg vriemena naziva se duhom slobode, duhom jednakosti i bratinstva, duhom narodnosti i domoljubja. Kojim su plodom urodila za kratko vrieme tèrsenja duha toga, vidili smo i očutili smo; kojim ćeju u

buđuce uroditi, zavisi jedino od tog, hoće l' il neće l' duh kèrstjanski biti onaj božanstveni kvas, koji bi imao narode preobraziti, okriepiti, oplemeniti.

Što se slobode tiče, istina je: da je čoviek za slobodu stvoren; istina je: da se robstvo s dostojanstvom naravi čoviečanske neslaže; istina je: da je samosilje čovieka prot čovieku grieh; istina je: da je sama desnica božja višje bitje i žitje čovieka na temelju slobode osnovala; istina je; da je isti upliv milostih, koje nam Isus po muki i smèrti svojoj zasluži, tako umieren da slobodnu volju neoskvèrne; istina je: da bez slobodne odluke neima govora o krieposti i zaslugi; istina je; da kèrstjanstvo slobodu štiti, dočim čovieka predstavlja kano sina božjeg, kano brata Isusovog, kano cèrkvu duha svetoga, kano odkupljenog kèrvju jaganjca božjeg, koji odnima griehe svieta; istina je da ustrojenje dèrzavno na duh kèrstjanstva i dostojanstvo čovieka obzir uzeti ima, ako misli društvu čoviečanskom koristiti i od Boga blagoslovljeno biti. Da se medjutim sloboda zloupotriebit i vrielom mnogih zalah postat može, priznat mora svaki, koji promisli, da je ista po Bogu dana sloboda zloupotriebljena bila, i da se i danas zloupotriebkuje, što grieh Adama; svijuh zalah početak, što griesi i opačine današnjeg svieta sviedoče.

Ljubezni! Danas nam veća pogibelj prieti neg igda, i za to na oprezu budimo, i vazda u onu knjigu gledajmo, koju svaki i najneukii štit znade, to jest: u križ, u kom se sva mudrost i sve spasenje nalazi.

Što je svetlost i toplina sunčana zemlji, to je slobodi priznanje i počitanje javne oblasti, to je: javni red zakonom opredieljen; štogod dakle jedno i drugo promiče, to slobodi prija i izvorom ju mnogih dobarah čini; što jedno i drugo slabi, to ju kuži, i u vrielo svakovèrstne nesrieće pretvara; i u tom baš obziru pokazuje se neizmierno dobročinstvo kerstjanstva, a opasnost naukah sadašnjeg vieka.

Kèrstjanstvo nam veli: Bog je izvor svake oblasti; on je tvorac kako tielesnog tako i duševnog svieta, zakoni i pèrvog i drugog svetom desnicom njegovom pisani su; on ravna tako udesom narodah, ko i krugom zviezdah; od njega je, kanoti jedinog izvora sveg života, svaki život; od njega je, kanoti od neizmiernog razuma, svaki razum; od njega je, kanoti od svemogućeg, svaka moć; po njem sva narav rodi i plodi; po njem vladaju roditelji nad diecom svojom; po njem sudije sude i pravicu diele; po njem kralji kraljuju a cari caruju; on čini vladare ovog svieta il orudjem svog milosèrdja, ili orudjem svoje pravednosti, po ponašanju i zaslugama narodah. (U knjig. pririeč. 8, 15. 16. Mudr. 6, 4. Osee 13, 11. Ivan. 19, 11. Sv. Pav. Rimlj. 13, 1. 2. Žud. 13, 17.)

Po tom kèrstjanstvo pribavlja oblasti najveće dostojanstvo i sveti značaj na zemlji, osobito strahopočitanje i posluš medju ljudma; uklanja razpre i pobune, koje često putem bezzakonnosti i razuzdanosti k robstvu i k svakom zlu vode. Pravi dakle kèrstjanin sliedeć izgled početnika viere svoje, koji najnepravedniem sudcu reče: "*Nebi imao vlasti svèrhu mente da ti nije odzgor dana*" počituje u svom poglavarstvu Boga, koi je kralj kraljevah i gospodar gospodarah; on neštrepí pred oblastju svojom, kano potištèni rob pred gospodarom svojim; nego štjuje u njoj onog, od kog sva prava i svè dužnosti proizlaze; zapoviedi oblasti svoje izpunjuje, kèrstjanin, kano zapoviedi božje i dužnosti, svete viere svoje; a po tom poslu kèrstjanina postaje kanoti veličinom onoga uzvišèni i svetinjom onoga posvetjen, pred kojim se u sèrcu i duši svojoj klanja; po tom postaje posluš kèrstjanina laglji, pred Bogom i pred ljudma vriednii i plemenitii. Tom načelu ima sviet zavaliti slobodu, mir, red, napriedak, slavu, srieću i blagostanje svoje.

Al ustaše opaki proroci koji bi želili Boga, da je moguće, ne samo iz ovog svieta; nego takodjer i iz najdražjeg mu prebivališta - iz sèrdacah ljudskih - prognati. Ti iznajdoše nauk, koi je živa slika i prilika bèrda silnu vatru iz utrobe svoje prosipajućeg, i strahoviti poraz svud naokolo činećeg. To je nauk, koi slabačko stvorenje stvoritelju svom, koi čovieka, na grieh i razuzdanost toli pohlepna, Bogu svome ravna čini, ter izvor oblasti ne u Bogu, nego u čovieku postavlja. O lažljivih prorokah! koi samo za to množtvu laskaju, da ga zasliepe, u tmine zavedu, i častohlepnih svojih namierah orudjem učine. O lažljivih prorokah! koji samo za to bez prestanka o pravicah i srieći ljudstva govore, da ga tim prie od svih dužnostih odrieše, od Boga odvrata, od sviesti ga odtèrgnu, i u nesrieću što veću i veću stèrmoglave. Strahovito načelo! koje Boga izpred očiuh vladaocah i podanikah uklanjajuć, samosilje odozgor, buntovništvo puka odozdol neobhodno probudjuje; koje javnu oblast igračkom samovolje ljudske i vietrenjaste nestalnosti čineć, čestoput najveće zlo - rat gradjanski - radja, i cio narod u biesneću zvier pretvara, koja vlastitu utrobu svoju razdire; koje u jedan mah, ko iskra u barut bačena, u prah i pepeo obratja, što je kroz stolietja i stolietja stečeno.

Vi ste Ljubezni! vazda dosad po milosti Božjoj putem svete viere hodili i davali Bogu što je božje a Caru što je carevo; ostajte i odsele na istoj stazi. Dèržava priliči sgradi, u kojoj se samo onda mirno i sigurno prebivati dade, kad je na tvèrdoj pečini svete viere sazidana; neslušajte dakle ljudih, koji bi ju radi na piesku svojih izraznih naukah sagrađiti, jer će doć bura i dažd; piesak odnieti, sradu srušiti, obitaoce pako njene u raz-

valinah svojih pokopati. Dèržava je vèrt, u kom samo donde liepo cvietje cvate, i krasno voće rodi, dok ga žarko sunce viere grie, a tiha rosa nebeskih milostih zalieva; čuvajte se, ko vrelog gvoždja, ruke, koja mu kani sunce to ugasi, rosu tu obustaviti; jer će drugčije cvietje sretje u dèržavi usahnuti, voće blagostanja i napriedka izčeznuti.

Bez viere Isusove neima slobode, neima slave, neima srieće; sve to pako u izobilju steći će si narod, koji kako u domaćem, tako i u javnom životu svome luč sviete viere sledi, i s kojim duh iste viere vlada. Kriepimo se dakle u vieri našoj, i budimo kèrstjani ne samo imenom, nego i dielom! Što se pako duha tiče, koji s nama vlada, zahvalimo Bogu, koji nam je u mladjanom vladaocu našem Franji Josipu I. poklonio cara, koji po primieru praotacah svojih u križu svu slavu i diku svoju, svu nadu i ufanje svoje polaže; koji u vieri Isusovoj temelj svog prestolja, izvor svoje oblasti, poručanstvo svoje srieće postavlja; koji u svetom pismu vrielo sve mudrosti štjuje i priznaje; koji druge namiere neima, neg srieću i blagostanje narodah svojih; koji hoće, da mu istina i pravda sa žezlom vlada; koji krieposti jasnih predjah svojih za najskupocienie drago kamenje krune svoje dèrži, koje uzmnožano, kanoti najsvetiu baštinu, nasliednikom svojim oporučiti želi; koji zaručnicu Isusovu, cèrkvu ljubi kano majku svoju, koja ga je po svetom kèrstu Bogu preporodila, koja ga je mliekom spasonosnih naukah u materinskom krilu svome odgojila, koja ga kruhom angjelah i vinom odabramih u sveto tajstvih svojih na život vječni odhranjuje. Smatrajte ga dakle kano osobiti dar božji, poštujujte ga, ljubite ga, vierni i poslušni mu vazda ostajte, i Boga neprestano za njeg molite.

Drugo bez čeg slobode, srieće i napriedka biti nemože, jest: točno obdèržavanje zakonah zemaljskih; to je pako bez duha kèrstjanskog nemoгуće; odkale sledi; da su oni tako zvani osloboditelji i usriećitelji puka, koji bi ga radi bez viere i zakona slobodnim i srietnim učiniti, najveći nepriatelji družtva čoviečanskog.

Svaki narod ima nieke temeljne zakone, kojim se sustav dèržavni i način vladarstva ustanovljuje, javna oblast utemeljuje i opredieljuje. Zakone te ustavnim zovu. Što je sgradi temelj na kom je sazidana, to su dèržavi zakoni ustavni. Ako ikoji a ono ti zakoni postojani biti moraju, niti je probitačno bez skrajnje nužde preinačivat jih. Narod koji lahkoumno nasliedujuć izgled susjedah svojih ustav svoj promienjuje, sličan je malolietnom dietetu, koje se nad prizorom požara blizu roditeljskih svojih sgradah biesnećeg raduje, i goreće ugljevje u očinsku kuću baca, ter tako ju žèrtvom vatre čini, i u prah i pepeo obraća. Drugi zakoni tiču se obiteljih i družtvah, stvarih i osobah u dèržavi, i ovi se zovu zakoni gradjanski. Ovi

zakoni moraju biti prosti, koliko je samo moguće jasni, značaju naroda prirodni, ako misle cilj svoju postići. Ako država prilična biti mora zdravom tielu, onda su prvi zakoni sèrce istog tiela, a drugi žilje, po kom zdrava kèrv teče. Po prèvih i drugih zakonih naprieduje i cvate država, vlada pravda po svuda, odbija se od državnog tiela sve što jo škodljivo, uklanja se sve zlo, kazni se svako zločinstvo. Narod koji gradjanske zakone svoje iz same pohliepe za promienom prekrojiva, sličan je čovieku, koji si u glavu zabije, da je bolestan, ter liek na liek u sebe lije, a tako si zdravje kvari i preranu smèrt prouzrokuje. Badava su pako najbolji zakoni ako se neobdržavaju, ako jih lukavština i prevara podkapa; ako činovnici glas strastih i predsudah svojih više sliede, neg glas zakonah; ako sudci korist svoju više ljube neg pravdu i pravicu, ako gradjani u obće u razuzdanosti nasladjivanje svoje, i dietinski nieki ponos postavljaju. Tko je pako čuvar i podpora zakonah? Dali mač sudca i strah vriemenitih pedepsah? Ali zar neumie himbenost i opačina ljudska na toliko i toliko načinah uklonit se maču sudca zemaljskog i pedepsam vriemenitim? Dal' puka sila neoskèvernjuje dostojanstvo čovieka, i nečini ga priličnim nerazložitoj živini, koja za ništ drugo nezna, nego za bič gonitelja svoga? Zar nevidjamo da se ond zakoni slabo obdržavaju, gdje sam strah nad njima bdije? Ili može bit nutarnja dobrota zakonah dovoljno osigurava obdržavanje njihovo? Ali koliko se putah dogadja, da poznajemo dobro a sliedimo zlo? Želit bi medjutim bilo, da svaki zakone domovine svoje razumie i o njihovoj valjanosti bistro sudi; ali kolikima je to moguće! Neima li veći dio naroda dost i odviše druge skèrbi, neg da se s razlaganjem zakonah bavi? U učenom pako svietu koliko je ljudih, toliko je skoro u toj struci ćudih; zakon jednom dobar drugom je nevaljao; niti ima zakona pod nebom, od kojeg nebi ovaj il onaj reko, a je nerazložit; mnienja učenih slična su prolitnim vietrima, koji čas odavle, čas odanle pušu. Za to neima, o neima! na burnom ovog svieta moru drugdie spasa, nego u luci viere Isusove! Samo se ondie zakoni zemaljski točno obdržavaju, gdje jih ljudi uvèrste u zakonik sviesti svoje, samom rukom božjom pisan, samo ondie zakoniti red i osnovana na njem sloboda vlada, gdje sveznajući sudac i viečita pravda nad zakonom straži. Višeput se dogadja na zemlji, da baš onaj, koji krieppost ljubi i zakone sviesno izvršuje, u biedi i nevolji živi; onaj pako čast i bogastvo uživa, koji svako zlo u potaji čini, zakone prezire i kèrši; u tom slučaju onom, koji samo u prahu ove zemlje gmiže, ništ drugo neostaje, neg il se u strahoviti naručaj sdvojenja baciti, il hudim oružjem licumierstva i prevare put si do časti i blaga kèrčiti; ali pravi kèrstjanin tada utiehu u viere svojoj nalazi, koja mu veli: ako sviet ovaj i nevidi pošteno

sèrce tvoje, vidi ga onaj sudac, koji sva zna i vidi; ako ljudi i nepripoznaju kriepposti i zasluge tvoje, doći će dan, koji će razsvietlit tajnu tminah, i otkriti namiere sèrdacah, i onda će biti svakom nagrada od Gospodina; što se u vriemenitosti sije, to se u viekoviečnosti žanje. Samo indi ondie je prestolje ljudsko neporušivo, gdje prestol Svavišnjeg čvèrsto stoji; samo se ondie zakoni zemaljski obdržavaju, gdje se zakoni božji štuju i izvršuju.

Još je jedno što je slobodi gradjanskoj to, što duša tielu, a to je sloboda, od koje se veli kod Ivana u pogl. 8. *Ako vas Sin božji slobodnim učini onda ćete doista slobodni biti* i u pogl. II. Korint. 3, 7. *Gospodin je duh, gdje je pako duh gospodnji, tu je sloboda*. Sloboda ta jest živa vjera, jest ljubav Boga i iskrnjeg; jest sloboda od grieha; jest pobieda nad samim sobom; jest obuzdanje svojih strastih; jest pokorenje svoje puti; jest poniznost; jest velikodušnost; jest poslušnost; jest umierenost; jest čistoća, sèrca i tiela; jest pripravnost onim oprostiti, koji su nas uvriedili, i za one Boga moliti koji su nam zlo učinili; riečju jest sve ono što je kadra krieppka volja sa milostju božjom proizvesti. Narod, koji za slobodom gradjskom teži, najprvo ima o oslobodjenju svom nutarnjem misliti. Božanstveni spasitelj naš počemši dielo preporodjenja ljudskog najprvo zapoviedi: pokoru činite, to jest: očistite dušu vašu od ljage griehah i opačinah, jerbo samo u čistu dušu ulazi duh sveti s darom i krieppostju svojom. Narod, koji tu slobodu uživa malo zakonah treba, jer je sam sebi najbolji zakon; narod taj posieduje blago slobode, koje mu nitko na svietu oteti nemože; u krilu naroda takvog mora cvasti sloboda gradjanska baš ko što zdrava vočka u plodnoj zemlji cvasti i roditi mora, kad još svietlost i toplina sunca i rosa nebeska dobro ugadja. Molim vas dakle o Poljubljeni u Isusu! molim vas za ljubav božju i spasenje duše vaše, gledajte svèrhu svega na svietu, da si tu slobodu priskèrbite, da strasti svoje uzdom svete viere zauzdate, da griešne požude svoje pod jaram svetog križa bacite. Čuvajte se grieha gorje nego ljute guje, ako ste pako u grieh po nesrieći upali, teče još i danas u cèrkvi božjoj za vas kèrv sina božjeg, bacite se pred noge svećenika, ponizite se pred Bogom, izpoviedite grieh, pokajte se, a namiesnik božji oprat će vam dušu u kèrvi jaganjca božjeg; otvoreni su još i danas izvori odkupitelja, iz kojih se vodom milosti božje i života viečnog napojiti i okriepiti možete.

Što se pako tiče onih ljudih, koji slobodu u razuzdanosti i oslobodjenju strastih postavljaju, koji oholost za krieppost, osvetu za velikodušnost, koristoljubje za pravednost, viekovječnost za sienu, pakao za sanjariu, lakomost, nečistoću, i druge opačine za malenkost držè, ti bi radi narod u biesneću zviiier pretvoriti, koja se samo željeznom šibikom ravnati daje. Puk robom grieha postavši sam sebi okove kuje i jamu robstva kopa. Na

miesto cèrkvih, tamnice; na miesto pastirah, oružanu vojsku; na miesto Kalvarie, stratišta; na miesto evanjelja, zakonik strahovitih pedepsah; na miesto očinske vlade, strahovladarstvo; to je, to je! što bi uzdržanje javnog reda i sigurnosti neobhodno iziskivalo medju pukom, koji se od Boga i viere Isusove odudji, od krieposti odvratil, strastih svojih robom postane; i slipeo se griehu i opačini u naručaj baci. Toliko o slobodi. Prelazim na drugu granu duha sadašnjeg, to jest: na duh jednakosti i bratimstva.

Štogođ se u tom duhu istinitog i dobrog, za družtvo čoviečansko i dèržavni život koristnog i spasonosnog nalazi, to je iz krila svete viere naše, i iz zakonika evanjjeoskog uzeto; štogođ je pako u duhu tom lažljivog i zlog, za družtvo i dèržavu opasnog, to je iz pobunjene glave i pokvarenog sèrca niekih današnjih naučitelja proizišlo. U čem dakle bratimstvo i jednakost po vieri sastoji? Viera nam kaže: da smo svi bez razlike stališa dielo rukuh božjih da smo svi na sliku i priliku božju stvoreni; da Bog bez obzira na osobe sve ljude želi spašene učiniti; da smo svi jednom kèrvju sina božjeg odkupljeni; da smo svi bratja Isusova i prebivalište duha svetoga. Taj nauk je robstvu glavu satro, dočim gospodaru zapovieda, da u slugi svome brata svoga u Isusu štuje; taj je nauk ženu u starom svietu kano stvar i puko orudje ljudske putenosti smatranu, iz potištenog sužanstva oslobodio, dočim mužu zapovieda, da suprugu svoju kano kèer Majke Isusove, uzvišenu i posvetjenu smèrtju gospodnjom počituje, i za drugaricu života svoga, nipošto pako za robinju svoju dèrži; taj je nauk porod, život, i odhranjenje dietešca, prie Isusa čestoput igračku samovolje roditeljske pod zaštitu svetog križa stavio, i tako družtvo čoviečanskom neizmierno dobročinstvo izkazao. Viera nam kaže: da smo pred Bogom svi jednaki; da na vagi suda božjeg ništ nevaže nit dostojanstvo, nit bogastvo, nit plemenština, nego jedino dobra diela i krieposti kèrstjanske; u cèrkvi božjoj neima razlike izmedj nas; svaki mora na lice pasti pred žèrtvenikom, na kom se Gospodin u prilici kruha i vina za griehie svieta prikazuje; svaki bez razlike mora iz dubljine sèrca svoga zavapiti: Gospodine! nisam vriedan ni dostojan, da unidješ pod krov tiela moga i. t. d.; svaki koji misli pred Bogom opravdan biti, mora se pred svećenikom na noge baciti i griehie svoje oplakati; sve nas jedan zakon pred Bogom obvezuje, svećenika i naviestitelja rieči božje tako, ko i slušatelja; bogatuša tako kao i siromaška; cara i kralja tako, ko i podanika. Upitan svećenik od cara: *Šta imam činiti, da u život viečni udjem*, ništ drugo odgovorit nesmie, nego što i posliednjem prostaku: *ako misliš ući u kraljestvo nebesko a ti obdržavaj zakone*. Iz tog je prešlo ono čoviečno načelo u dèržavu i gradjanski život, po kom se svi gradjani bez razlike po jednom zakonu vladaju, po jednom zakonu sude, po

jednom zakonu kazne. Toliko nam viera i razum o tom predmetu kaže; ali ustaše nieki lažljivi učitelji koji vele: na što razlika časti i dostojanstva medju ljudma kad smo svi bratja? odkale siromaštvo i bogastvo, kad smo svi jednaki? odkale nužde i nevolje kad smo svi za uživanje stvoreni? O nerazložitosti! o opakosti! To je glas one zmie, koja je u početku praocem našim rekla: *jedite od zabranjenog voća i bit ćete jednaki Bogu*. Ljubezni! izmedj nebrojenih zviezdah, listićah šume i zernah pieska, neima jedne zvieзде sasvim jednake drugoj, neima jednog listka sasvim jednakog drugom; neima jednog zerna sasvim jednakog drugom. Neima na svietu ni dva čovieka, od kojih bi jedan drugom po licu i ćudi, po duhu i sèrcu sasvim jednak bio; i izmedj angjelah i angjelah razlika je; iste milosti božje, po nauku sv. Pavla Apoštola, premda od jednog i istog duha svetog proizlaze, raznoverstne su. I u tom se baš upravo kako svemogućnost tako i neizmierna mudrost božja pokazuje, koja je hotiela, da sveza ljubavi u družtvo čoviečanskom mnogovèrstna bude, dočim jedan od drugog u mnogima zavisi, jedan drugog u mnogima nadomještjuje. Nije li pako skrajnja mahnitost polag tolike razlike samom rukom božjom uvedene, bezuvietnu jednakost hotieti? Svaka i najmanja kuća mora imat svoju glavu, ako nemisli propasti; svako i najmanje družtvo mora imati svoje zakone, ako ne misli razpast se; to je u toliko istina da po mnienju najvećeg rimskog mudraca i isto družtvo lupežah bez zakona i poglavarstva obstat nemože; a kako bi cielo družtvo čoviečansko bez zakonah, bez glave i poglavarstva biti moglo? Sveto pismo družtvo ljudsko prisposodabla tielu, u kom su razna uda, svako pako udo dužnost svoju činit mora, da se tielo zdravo uzdèrži, od bolestih i prerane smèrti sačuva; kakogod indi mora biti na ovom svietu reda i životnog gibanja, tako mora biti i zakonah i poglavarah. Da se pako čoviek pred licem Boga i ljudih neuznese, viera mu zapovieda: da se sbog darovah i sposobnostih svojih, zbog visoke časti svoje nepoholi, *jerbo što imaš o čovieče! što dobio nisi - glas je viere - ako si pako dobio, zašt se oholiš kao da nisi dobio?* Nije li puki dar božji što si odlikovan i uzvišen? Ako si po časti velik, a nutarnje vriednosti neimaš, lupina si bez jezgre, klas si bez zèrna, svietlost si bez topline; čim ti je miesto u dèržavi odličnie, tim tije odgovornost pred Bogom i ljudma strožia: dostojanstvo je teret, koj samo zato obnašaš, da se tim više dobru sugradjanah tvojih u ljubavi žèrtvuješ, i da jim u istinu služiš; dočim se čini, kao da nad njima gospoduješ, i to po izgledu onoga, koj od sebe reče: *nisam došo da mi se služi i dvori, nego da služim i dvorim*. To je jednakost poleg svete naše viere, bez koje jednakosti neima sloge, neima ljubavi, neima blagoslova.

Što se siromaštva i bogastva tiče, dok je svieta i vieka bit će ubogih i bogatih. Istina viekovita reče jednoč: imat ćete vazda medju sobom siromakah, a izmedj pèrvih nasljednikah Isusovih bilo je i nekoliko bogatašah. Ta nejednakost neda se na drugom putu, nego na putu viere izravnati; kèrstjanstvo bo siromašku kaže: *nezdvoj, stvoritelj neba i zemlje došav na ovaj sviet u licu čovieka nije imao kud glavu svoju položiti*; čim manje blaga vriemenitog imaš, tim gledaj bogatii u duhu svetom postati, i ono si blago steći koje u viekoviečnosti valjanost svoju ima; bogatašu pako veli: čuvaj se, bogastvo je velika pogibelj; ako sèrce svoje, prebivalište duha svetog, škrinjom blaga učiniš; ako dušu svoju neizmjernom cienom odkupljenu u novac ukopaš, izgubljen si na uvijek; samo onaj će bit spašen, koji blago kano glavnicu božju smatra, ter njom siromake podpomaže, bolestne tieši, gladne nahranjuje, gole odieva, ter tako samog spasitelja, osobitog siromakah i tèrpećih priatelja, na neki način dužnikom svojim čini. Biede i nevolje pako trajat će donle, dok ova zemlja pod proklestvom grieha stenjala bude; trajat će donle, dokle križ bude vladao svetom, na kom Bog-Čoviek za grieha i odkupljenje naše gorku muku i smèrt podnese, to jest trajat će dok je sunca i mieseca. Ljudi koji lažu da bi moguće bilo sve patnje s ovog svieta prognati, zašt bolest neutamane? zašt smèrt neubiju? Kèrstjanin prezire sanjarije te, ter se u patnji tieši pogledom na križ i uvierenjem: da ništ nisu suprotivštine ovog svieta sprema one slave, koja nas na onom svietu čeka, ako stope Propetoga vierno sliedili budemo.

Tretja grana duha sadašnjeg jest: narodnost i, domoljubje. Ljubezni! da smo se ovd il ond rodili; da smo udo ovog il onog naroda, dolazi od Boga, bez kojeg svete volje ni vrebac s kuće na kuću nepreleti, niti vlas jedna s glave naše nepadne. Ljubav domovine u toliko je prirodjena čovieku, da svaki, koji iole nježno sèrce ima, sa istom nerazložitom prirodnom postojbine svoje u užje nieko prijateljstva i ljubavi obćenje stupi. O kako poslie duljeg u tuđjoj zemlji bavljenja rado ugledamo rodne zavičaje naše! O kako mило oči bacamo na bèrda, koja su se niegdà dietinskom glasu našem ljubko odzivala! O kako radosno pohadjamo dubrave, prolazimo polja, pozdravljamo rieke i potoke, koji su niegdà sviedoci dietiñskih naših zabavah bili! U tuđjoj pa o zemlji, koliko veselje, oćutimo, kad makar posliednjeg prostaka od roda i plemena našeg opazimo! Čini bo nam se, da u njem jednom vaskolik narod naš vidjamo, pozdravljamo, ogèrljujemo. Sve to bielodano pokazuje, da nam je ljubav roda i domovine rukom božjom u grudi naše usadjena. To nam nutarnja ćut naša kaže; vjera nam pako dva veličanstvena primiera ljubavi domorodne pred oči stavlja; jedan samog spasitelja našeg, koji pogledav na Jeruzalem, i pomisli na zla i

nevolje, koje isti sbog tvrdokornosti svoje pretèrpit imadiaše, stuži se i poče plakati. Eto kako se osobita nieka ljubav prema domovini i narodu svome nahodjaše u božanstvenom sèrcu onoga, koji sav sviet neizmiernom ljubavju prigèrli, i požèrtvovanjem samog sebe odkupi! Dobro opazuje svèrhu tog učeni Bosuet (*Politique sacrée* liv. I. art. VI. 2. propos.) da je Isus kèrv svoju s osobitim obzirom na narod svoj prolio, i hotio, da se po žèrtvi, koju na dèrvetu križa za vās sviet prikaza, i ljubav domovine posveti. Drugi primier ljubavi naroda svog daje nam sv. Pavao Apoštol, koji, kako se štije u posl. Rimlj. pogl. IX. predvidiv u duhu zla i nevolje naroda svoga zavapi: *Žalost velika i bol neprestana obuzima sèrce moje; željah bit ja isti proklestvo od Isusa za bratju svoju, koji su rodjaci moji po puti*, to jest: rado bi sam sve zlo, koje na rod moj čeka, pretèrpio, kad bi ga samo time spasiti mogo. Izopaćenog dakle i pukim koristoljubjem opojenog sèrca znak je, nećutiti ljubav domovine u pèrsih svojih. Pravi kèrstjanin po izgledu spasitelja svoga i Apoštola narodah iskreno ljubi dom i rod svoj, sile svoje promicanju narodne srieće rado posvetjuje; striele na narod svoj naperene, osobito pako one, koje bi mu dušu i sèrce ranit mogle, kripko odbija; napokon ako je od potrebe isti život svoj na žèrtvenik domovine s veseljem polaže. Srieću pako i blagostanje naroda svoga mieri kèrstjanin nemierilom ovog svieta, koji višeput tminu za svietlost a svietlost za tminu drži, koji često slavu u gospodovanju i nepravdi, a veličinu narodnu u oholosti i nadutosti postavlja; nego mierilom viere svoje, koja nas uči: da bez kriposti i čiste sviesti neima srieće nit napredka; koja onu ljubav radja, koja će jednoč vaskoliki sviet u jedno tielo spojiti, i koja ljubomornost, preziranje, mèržnju nepoznavajuć, srieći drugih narodah iz sèrca se raduje; koja ono pravdoljubje u sèrce naroda uciepljuje, koje se strogo onog evan-gjeoskog dèrži: *Što nisi rad da tebi drugi učim; neka ni ti drugom učini, što želiš da drugi tebi čini, čini i ti drugom*.

Jezik narodni napose smatra kèrstjanin kano najveći dar božji; kano ogledalo, u kom se duša i sèrce naroda njegova u svojoj bitnosti pokazuje; kanoti najmožniu narodnog izobraženja polugu; kanoti najsposobnie sriedstvo, kojim se na duh narodni dieluje; kanoti blagajnu, u kojoj se sve duševno blago naroda nalazi; zato sve što može čini, da se jezik narodni izобрази, obogati, oplemeni; sve pako od njeg odvratja, što bi ga poniziti, pokvariti, otrovati moglo; ali nipošto neprezire jezike inostrane, pače rado ih uči, ter blago iz njih cèrpljeno u blagajnu naroda svog prenaša, na priliku pčelice, koja po raznih perivojih medni sok kupi, ter u košnicu svoju nosi.

To je što mi ljubav k tebi, o poljubljeno stado moje! današnjom prilikom múkom mimoići nedade. Sad mi pako ništ drugo ne ostaje, nego pogled sërca i duše svoje k prestolju trojedinog Boga obratiti i zavapiti. Ah svemogućí viečni Bože! neizmierno je milosrdje Tvoje prama meni slugi Tvome; broja nije milostima, kojima si me od male maloći tia do današnjeg dana kano ti obasuo; a danas me evo u cvietu moje dobe uzvisi na čast apoštolsku, i naloži mi, da bdijem nad ovcama, koje su kèrv od kèrvi moje i rod od roda moga, nad ovcama koje ja dobro poznajem, i koje mene takodjer dobro poznaju; svèrhu svega pako u izobilju dobrote Tvoje o Bože! dade mi danas ugledati u stadu mome one, koji mi život dadoše, koji dietinstvo moje njegovaše, koji brigu mladosti moje nosiše, koji me na mieru čovieka cèrkvi božjoj pokloniše, koji me ljubavju i skèrbju svojom na svih putih života moga tia do danas pratiše, koji su najveće na svietu ovome veselje moje, ko što sam i ja najveća radost i utieha starosti njihove. Eto učini, o prizoru, nad kojim se nebo i zemlja raduje! eto učini diete pastirom i u Isusu ocem milih roditeljah svojih. Zahvaljujem Ti za to o dobroto viečna! iz sveg sërca svoga, iz sve duše svoje, iz sve pameti svoje, iz sviuh kriepestih svojih, i padnuvši na koljena pred licem Tvojim još jedno Te najponiznie molim: pokloni i meni i cielom stadu mome duh jedino rodjenog sina Tvoga, jerbo bez duha Isusovog ostaje duh bez svietlosti; sërce bez cilja; strasti bez uzde; zlo i opačina bez stida i srama; kriepest bez ufanja; nesrieća bez utiehe; oblast bez temelja; viernost bez jemstva; zakon bez podpore. Pod možnu obrambu Tvoju postavljam ja danas i sebe i stado svoje o Majko božja! Majko od milosti i milosèrdja! sveti Josipe odhranitelju spasitelja i zaručnice Majke božje, sveti Ilija i sveti Demetre odvietnici mojih biskupijah, sveti Petre i Pavle svetitelji stolne cèrkve ove, Vi svi Sveti i Svetice iz naroda i domovine moje, i Ti napokon sveti Mihojlo, kog danas slavimo i štujemo, molite se, ah molite se za me i za stado moje! Amen.

Opazka. Iznesak govora ovog tiskanog u 15000 izgledah poklonio je isti presvietli g. Biskup zavodu Bana Jellačića za nemoćne vojnike i zaostavše udove i sirotčad.

Martin Nedić

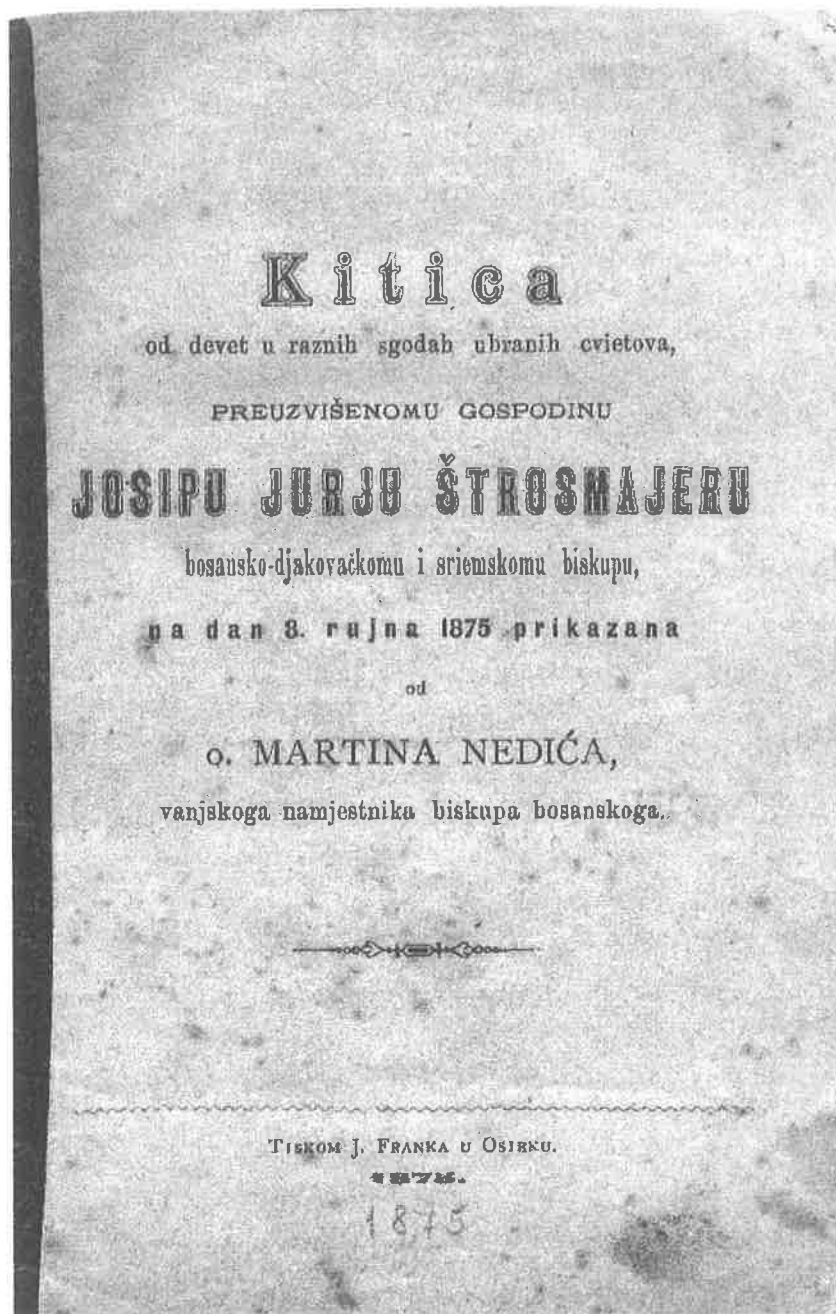
Martin Nedić (1810.-1895.) rođen je u Tolisi, kao franjevac odškoloivan je u ozračju već ostarjeloga hrvatskog kulturnog kruga u Mađarskoj, odnosno djelovanjem ga se prati u okvirima Bosne Srebrene. Suradnikom je *Danice*, piše pjesme i radove iz crkvene povijesti, godinama je vezan neposredno uz Đakovo, pa ne samo da piše *Spomenicu novopodignutoga učilišta za redovničku mladež države bosanske u Djakovu* (1853.), nego upućuje i zbirčicu od devet pjesama Josipu Jurju Strossmayeru prigodom dvadesetpetogodišnjice njegova biskupovanja, naslovljenu *Kitica od devet raznih sгодah ubranih cvietova* (1875.). Također piše i kratak govor *Glas prigodom postanka tiskarne u Djakovu mjeseca prosinca g. 1880.* (1881.).

BIOGRAFIJA

Martin Nedić rodio se 1. travnja 1810. u Tolisi na Savi u Bosni, gdje je i umro 6. svibnja 1895. Djelovao je pod pseudonimima Žalovan, Vila Bosanska, Slavoljub Otadžbinović. Školovao se u samostanu u Sutjesci. Filozofiju i bogosloviju učio je u Ugarskoj. Godine 1833. zaređen je u Rožnavi za fratra. Vrativši se u Bosnu, Nedić je najprije bio učiteljem gramatike u samostanu u Sutjesci. Kad su se bosanski franjevci počeli školovati u Đakovu, Nedić ih je 1845. tamo doveo. Godine 1861. postao je župnik u Tolisi, kasnije državnik svoga reda. Prije ustanka 1875. u Bosni prešao je u Đakovo gdje je boravio sedam godina. 1883. vratio se u samostan u Tolisu i tamo je živio do smrti.

DJELA

- *Razgovor koga vile Ilirkinje imadoshe u pramalitje godine 1835.* - Karlovac: tiskom Ivana Nep. Prettnera, 1835.
- *Prigovor između dviuh vilah, Slavjanke i Njemkinje.* - Karlovac, (1835.?).
- *Pokret godine 1848. i 1849. : narodna spěvanja od Źalovana i njegova brata Bošnjaka.* - Carigrad, 1851.
- *Piesma njiovu veličanstvu Franji Josipu I.* - Budim, 1852.
- *Regula et testamentum patris sancti Francisci in usum religiosorum ordinis minorum observantis provinciae Bosnae Argentinae.* - Zagreb, 1854.
- *Pjevanje presvietlom i prepoštovanom gospodinu Marijanu Šunjiću...* - Osiek, 1855.
- *Starine bosanske.*// Arkiv za povjesnicu jugoslavjansku.- Zagreb, 1857.
- *Kitica od devet raznih zgodah ubranih cvietova...* J. J. Strossmayeru. - Osiek, 1875.
- *Ratovanje slovinskoga naroda proti Turcima g. 1875-1877.*- Dubrovnik, 1881.
- *Pjesan. Za svetkovinu ss. slavenskih apoštola Cirila i Metoda.* - (bez. god. i mjesta).
- *Pjesma prigodom posvećenja nove stolne crkve u Djakovu.* - Djakovo, 1882.
- *Život fra Marijana Šunića.* - Djakovo, 1883.
- *Poraz bašah a zavedenje nizama u Bosni.* - Pečuh, 1884.
- *Stanje redodržave Bosne Srebrene poslije pada Kraljevstva Bosanskoga pak do okupacije.* - Djakovo, 1884.
- *Vapaj za imendan Preuzviš. gosp. biskupa Josipa Jur. Strossmayera.* - (bez. god. i mjesta).
- *Razgovor vila Ilirkinja u pramalitje 1841.* - (rukopis)// Antun Barac. *Hrvatska književnost, I.* - Zagreb, 1954.
- *Martin Nedić.*// *Hrvatski narodni preporod 1: Ilirska knjiga.* - Zagreb: Matica hrvatska (etc), 1965. - (Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 28).

KITICA

I.

*U slavu presvietloga gospodina
Josipa Jurja Štrosmajera*

prigodom uvedenja redovničke mladeži bosanske u sjemenište
djakovačko god. 1853. izpjevana.

Ah mučno je i početi
Od krieposti šta sloviti,
Pa! kako ću ikad smjeti
Samo umom pomisliti:
Usudit se što pjevati
Od krepostnog onog muža,
Kog slavljanka rodi mati
A glas mu se dalek pruža?

Ali što ću sviete bieli!
Kad odoliti ja nemogu
Posestrimi gorskoj vili
Da nepjevnem što u slogu

A na slavu presvietloga
Štrosmajera gospodina
Tog' pastira vrhovnoga
A slavjanskog prvog sina. -

On je sunce domu svomu
Slave majke sin ponosni,
Ures rodu hrvatskomu;
Al to sunce sinu i Bosni!

Žarom sjajnog sunca toga
Zasjat će nam luč prosvjete
Sred naroda bosanskoga
A na korist vjere svete!

U Djakovu u siečnju 1853.

II.

Poznato je dobro svakom,
Da se sunce diči zrâkom,
A danicom rujna zora,
Vitom jelom pako gora;
Od sveg trojga toga sliko
Štrosmajere naša diko!

Vesela će zemlja biti,
Kad se rodnim plodom kiti,
I čoviek je dobre volje
Kad pšenicom rodi polje:
Štrosmajere naša diko
Ti veselje nam veliko!

Dok uzteče Sava voda
Dokle zemlji bude ploda
Dotle ti se slava slavi,
Pravdoljub si jere pravi
Iskrenosti čiste sliko
Štrosmajere naša diko!

Živi! Živi! mnogo lieta,
Neka cvate vjera sveta,
Tvojom pomnjom svedj kriepljena
I zaštitom zaštićena
Apoštola božjeg sliko
Štrosmajere naša diko!

Živi dneve i godine
Sve na korist domovini
I naroda prostranoga
Svekolikog slavjanskoga,
Slavjanina slavnog sliko
Štrosmajere naša diko!

U Djakovu mjeseca siečnja 1853.

III.

Postanak

novoga sjemeništa u Djakovu godine 1857.

Poletila iz daljine
Biela vila krilatica
I padnula vrhu stiene
Kod nas zvana Straževica.

U vremena vele stara. -
Doli niže Straževice
Bjahu dvori od vladara
I sudija od pravice.

Straževice ime kaže,
Da stajahu tu stražani
Čuvajući vierno straže,
Dok u dvorih bili bani

Njima kralji nastupiše
Od slovinske krvi prave:
No Bošnjaci slavni biše
Noseć krunu vrhu glave

Mladi mjesec štit jim bjaše
U njem zviezda bieloga dana
Na zastavi treptijaše
Pravi biljeg od Bošnjana.

Još i danas tih znamenja
Nalazi se kod nas dosti
Starodavnog vrh kamenja
Što no djeda krije kosti.

Bana tvrdja pouzdana
Grad Bobovac vrhu stiene,
Koga pašu sa svih strana
Zlatna brda i doline.

Da nesmeta njima bura
Biele dvore zazidaše
U nizini kod Grgura
I u njima stolovaše

Pa kad bani postaviše
U tom mjestu sude svoje
Sudija se tada zvaše,
Što do danas ostalo je.

To bijaše sve od prije
A sad ima samo ime
Suda nejma pak sudije,
Otelo je kletu vrijeme. -

Gdje kraljevski bjahu dvori
Razvale se samo vide
Plahi potok pak žubori
Kroz temelje posred sriede.

Kad mi dakle oko gleda
Vele davne podrtine,
Od tuge mi srce preda
Ista duša u men' gine.

Jerbo vidim po zidinah
Njegda dvora kraljevskoga
I po pustih razvalinah
Njegda grada pretvrdoga.

Gdje se legu guje ljute,
I trkuću gušterovi
Zuč, zvrče ose žute
Čudni to su sad stanovi!

Oj nemili stanovnici.
Njegda mjesta priestolnoga!
Oj čemerni naselnici
Grada njegda kraljevskoga!

Ma na svietu nije stvari,
Kuju vrieme nepromine
Nepohara, nepokvari
I učini da pogine.

Zato reče pjesnik vrli
Naš Gundulić vele slavni
Uspomenom neumrli
Reče velim dana davnih:

“Mru gradovi uzdignuti
Od stiena stanovitih
Čovjek pako biv od puti
Žali što nij' vjekoviti.

Ah ponosna naša ćudi
I još ima tko se vara,
U životu tvrd se sudi
Videć da se kamen shara!” ...

Od kuda je bila vila
Želite li braćo znati?
I rad šta je doletila?
Evo ću Vam ja kazati. -

Ta ona je iz Djakova
Za Bošnjake presretnoga,
Liepa mjesta biskupova
Našeg otca predobroga.

Viesti kaže pak ovakve
U Djakovu negda gdi je
Stan sazidan za Bošnjake
Pet viekova ravnih prije.

Nazad pako sto godina
U djelitbe klete dobi
Nas Bošnjake zla sudbina
U Djakovu uprav skobi.

Nama bo se jer uzkrati,
Dio svaki u Djakovu,
Što bi mučno progutati
Nu bi udes eto takvi!

Dobročinstvom sad opeta
Bečkog dvora i biskupa
Dom je zidan ovog ljeta
Za mladeži nek tam stupa.

Ej! što rekoh: to dom da je
Poričem se: istinito
Urešena palača je
Sazidana ponosito.

Čudna čuda Bože mili!
Uprav viek kad izteče
Od kad smo se odojili
Nuto sreće! koju steže.

Za se Bosna srebrenita
Čiem u sred Slavonije
Od misništva gdje je kita
Nastani se ko i prije.

A sreća joj svanu ova
Presvietlome po biskupu
Opet Bosne, il Djakova
Svete vjere stalnom stupu.

Od kog riet budi dosti:
Štogođ ima sve uloži
Nit i jednom trošku prosti!
Sveta vjera nek s' uzmnoži!

Smiem riet: tvrda vjera!
Otačbina, da j' imala
Davnih dana Štrosmajera
Drugčije bi danas cvala! -

Svi Hrvati s Bošnjacima
Domorodci mili, dragi!
Gojte želju u srcima
Neka živi pastir blagi

Mnoge dane i godine
Sve u zdravlju i veselju
A na korist domovine
Ah! izpuni, Bože! želju.

Kad se s dušom pak rastavi,
Otac vječni tad u raju
U nebeskoj onoj slavi
Neka krunu da Juraju!

U Sudinskoj kraj razvaline dvora kraljevskoga

VIII.

Čestitanje za Jurjev-dan

preuzvišenomu gosp. J. Jurju biskupu bosansko-djakovačkom
god. 1874.

Pramaljeće preugodno
Ti si željna predhodnica
Svem što nosi ljeto plodno,
Sve bo u teb' sad se mica!
Odveć milim zelenilom
Zaodi se jur zemljica
A pup ćera s rumenilom
Pojedina i travčica.

Biser cvieća stabla kiti,
Na grančici i ptičica
Glasak daje glasoviti
Ugleda se i pčelica

Trudoljubna kako radi
Letajući sred krugova
Med i vosak brižno vadi
Mirisavih iz cvietova.

U teb milo pramaliće
Svoj kršćanskoj obitelji
Jurjev danak sretno sviće
Jurjev danak svim nam mili

Ovim danom jer se slavi
Svetog Jurja svetkovina
Mučenik je bio pravi
Braneć vjeru božjeg sina.

Imenjaka je još na svietu
Juraj biskup glasoviti
Koga dušu plemenitu
Svaka kriepost sveta kiti.

Dneva dakle rad ovoga
Budmo braćo! mi veseli,
A molimo dragog Boga
Nek mu dadne sve što želi.

Biele vile nek mu pletu
Vienac slave rad krieposti
A mi braćo! želju svetu
Punu čiste iskrenosti

Izjavljujuć svi recimo:
Josip Juraj doživio
Ljeta koja mi želimo!
Zdrav veseo vazda bio!

Zdrav i crkvu započetu
Dovršenu ugledao
I radostan misu svetu

U toj crkvi izpjevao!
Tom prigodom viernom puku
On blagoslov nek podieli
Prama nebu dignuv ruku
Usliši nas Bože mili!

U Tolisi

Mato Topalović

M. Topalović (1812. – 1862.) brodski je Ilirac, vinkovačkog gimnazijanja i neko vrijeme đakovačkog zaposlenja. Pisao je prigodne, pokorne i zabavne stihove, (zbirka *Odziv ... serca*) javljao se i u osječkim periodicima, bivao u vrijeme sveslavenstva – sveslavonac. Opjevao i Požegu i Strossmayera i Srijem.

10.

**Iz Djakova u Slavonii od Professora Topalovića,
mladom prijatelju Andrii Berliću
u Parizu, dana 15, I. 849.**

Dragi Baj' Andro!

Tvoje u Jozinom poslano, od 22. proš. mieseca i godine, pismance dobio sam, i koliko sam se s' jedne strane zakerstio: šta Te čak tam odnese, toliko mi je s' druge strane drago bilo što si nam tamo. Koliko je odpotriebe da tamo imamo svoga čovieka, i sam naznačuješ. Ja se ipak malo čudit moram tim mudrim Francuzom, što se oni po samoživima Magjarima na toliko zavest dadoše: da nas za kakove robove i puko orudje od samosilja, Magjare pako za narod slobodoljuban i bogzna kako izverstan deržati mogu. Ta toliko je već o naših medjusobnih razmierih govoreno i pisano, da nije moguće, da toliki učeni, toliki putnici njihovi nebi se bili mogli ubaviestit. Nu sad će valjda i tamo se pravednije o nama sudit. I nužno je doista za nas, veoma nužno brate Andria taj plemeniti junački narod za se pridobit. Tvoja je zadaća važna, i ako ti za rukom pojde, zasluga će ti bit prevelika. Samo se svakog extrema čuvaj! Nezamieri baja! moram ti opetno kazat: da si ne malo nagal. Onaj Tvoj dopis iz Bruselle, da drugih nemam dokazah, dosta za to govori. U Tvojjoj žestini i naglosti, prehitio si se,

pa nisi ni sam znao šta si napisao. Van ako u naših novinah nisu onako štampali, kako si piso. Neću se upuštjat u navadjanje onog što mi se nedopada. Toliko samo bratinski Te ponukujem, nemoj niučem pretierivat. Želio bi ti da imaš još kog sa sobom. Ipak dvoica troica li, ako se dobro paze i slušaju više i bolje sverše, nego sam jedan. Nu da tamo je veliš i naš Tomaseo! Naš Tomaseo? Po iskricama njegovima i drugima proizvodi krasnog uma njegovog reko bi da je naš, al', al' - al' neću ga sudit.

Bog nek mu prosti. Zašto tako, pitat ćeš? eto za to jer se bojim da i na njegovoj duši mnoga naših Kraišnikah prolivena kerv u Italii, a i sad u Magjarskoj počiva. Ti nešto želiš znati: edali je nama žao što se u Talianskoj počini i sad čini. More Bog dragi stobom bio! a kom nebi žao bilo kad gleda i sluša gdi se oni ljudi medjusobno kolju, koje je i Bog i narav, i položaj i sveti vierozakon pozvao: da u bratskoj, neprekidnoj ljubavi žive, da jedan drugog pomažu, da se jedan na drugog oslanjaju. Ta Ti valjda moje misli o talianskom ratu znaš, ako li se o tom razgovarat vriemena neimadosmo, evo ti u kratko razgovor četvorice niekojih poznatih i dobrih našinacah. Miesto je Biograd. Jedno ti je Pašalić Bošnjak, drugo Ban Dubrovčanin, tretje Lambl Pražanin Čech., a četvertio n i e t k o iz Slavonie. Al zbilja da peti je Šaffarik Janko. Ti sve poznaješ. Vrieme razgovora bilo je niekako posliednjih danah mieseca Kolovoza, god. 848. Pašalić baš iz Carigrada išo u Bosnu, da sa sobom još nekoliko bratje odvede tamo u onaj Dardanellgrad.

N i e t k o. Za šta znamenitog, šta novog, šta zanimivog nam nosiš? Što čuješ na putu svom, kakoetaj daljni sviet naša gibanja, naše događaje smatra!

P a š a l i ć. "Brate težko će za nas dobri bit. Kao da su se ista nebesa proti nama zaklela. Nema naroda, koji bi nam prijatelj bio. U biedi se najdoh na mom putu. Bilo nas je podobro društvo: Gerkah, Čifutah, Talianacah, Turakah. Nitko nezna šta sam ja, samo to znadoše da sam Bošnjak. U razgovoru niekako dojdosmo i na kukavnu našu Bosnu. Tad će Gerk u svojoj žestini: Sve bi se dalo pregoriet, al odkud vrag one Rimljane u Bosnu donese? pa udri po Rimljanima, opazim ja šta on misli, i da je kao izkušat me hotio. Nemogavši ipak mirno tolike krivice i potvore podnosit, okrenem boj s' polja vierozakonskog na polje čisto narodno, pa mu odperto rekнем: Vi se goso verlo varate. U Bosni našoj nema nikakvih Rimljanah, tamo je, osim niekoliko Asiatskih Turakah i Čifutah, sama čista kerv slavo-ilirska; kerv horvatsko-serbska. I ja sam jedan od te kervi, i kraj svega što sam vierozakona rimskog, pače sveštenik tog zakona ipak nepripuštjam

nikom da bi bolji domorodac, da bi vierniji rodoljubac od mene bio. Jest, al' slušaj sad. Miesto jednog dušmana, skočiše skoro svi na mene. Gerk: što izpoviedih da sam rimske viere, Turčin: što rekoh da sam kervi serbske, Talian: što kazah, da sam od naroda horvatskog, svi, što rekoh da sam S l a v j a n. Izmedju sviuh Talian, kao pomaman na me napade: *Questi Croati, questi Barbari, questi Cani* i tom podobna. Zato zlo i naopako za nas."

Č e c h. - To se Talijanac valjda zato žestio što graničari njegove zemljake onak časte. Nije mu kukavcu ni zamierit.

D u b r o v č. - Strašno i jest što naši Horvati tamo rade. Nije ni čudo što symphatie nemaju.

S i o v a k. - Kako bi liepo sad bilo, kad bi ono 35,000 graničarah kod kuće bilo. Bog bi dao samo da oni nebudu orudje Austrianskog samosilja. Alaj bi se ljuto prevarili! Ipak mi se nedopada graničarski system.

N i e t k o, a to sam ti brate Andro Ja bio, kao jedini izmedju sviuh rodod graničar, hodim pa šutim. Slušam samo gdie oni graničara osudjuju; od njegove vojničke systeme pogubu se boje; gdie Taliancem pravo daju, i za budućnost našu brigu svoju izjavljuju. Spazim da su kano radi i moje u tom mnenje saslušati. Čujte: "Ja bratjo tako baš nemislim. Nemislim: da se za budućnost našu toliko bojat imamo; nemislim: da su naši graničari puko orudje niekog nazadka i samosilja; nemislim napokon: da Taliancem s' jedne strane i pravo nije što tako terpe. Pače mislim: da su naši graničari orudje u ruci Svevišnjega za dobro i blago, kako nama samim tako i Taliancem. (Moji prijatelji stadoše me od glave do pete mierit. Čudno im se to vidjaše. Nedam ni da me pitaju, nego stanem razlagat od točke do točke što sam bio reko). I to: Za budućnost našu neimamo se toliko bojat. Vieki je, rekoh, ovaj, vieki od narodnostih. Sviet sam uvidja: da nije pravo što jedan narod, ma najveći bio, nad drugim makar i nad najmanjim, gospoduje, i glavom mu zaverće. Vidimo gdie se mali narodići otimlju, iz pandžah i raljah svojih silnikah i kervopijah izbavljaju i oslobadjaju, za to sudim da će i našem, toli ogromnom narodu poći za rukom samostalnim, nezavisnim se učinit. I ako bi po svojoj svetoj nehatosti, iz dugog svog robovanja proiztičućoj, i popustit hotio u tom svomu za samovladjem nastojanju i teženju, neće ga drugi u miru ostavit, neće mu drugi dat da sam na sebe zaboravi. Drugi će ga nato podticat i podbadat. Stid će ga bit, ako drugi manji puci svoji budu, da on tudj ostane u svomu. Nit se bojat treba da će primier drugih narodah bez ikakog upliva uspješnog za nas biti. Daj nam samo Bože mudrih vodjah, čestitih poglavicah, verstnih učiteljah, pa se nije bojat. Reći ćete: i dosad je naš narod gledod gdie su manji puci nezavisni

bili, pače manjima na sramotu robovao. Jest istina. Nu ja mislim da je naš narod jednoč ipak za sebe, da je jednoč slobodan bit moro, pa je valjda, neznavši tu svoju nezavisnost sačuvati, il pako u svojoj možda oholosti ma kako proti Bogu i čovječanstvu, proti krieposti sagriješivši, ovako kažnjen. I čini se da je vrijeme od kazni izišlo.

(...)

Andria! ti želiš znati koje je odnošenje naše k bratiji Srblijem? Ej moj brate mnogo bi ti o tom pisati imao. Bog bi dao da s njima najposlije budemo 30 godišnji vierozakonski boj imali. Oni u novinah sve nas i naše svećenstvo krive, a Bog i duša oni su svemu razdoru krivi. Ti znaš kako ja bez razlike moj rod ljubim, i volim viditi rodoljubca (ako je inače još dobar čovjek) Muhamedanca, nego li kukavicu, izdaicu ma mog Biskupa; možeš dakle znati i vierovati da negovorim iz kakve pizme. Već mi je dodijalo. Dugo se šuti od naše strane, a oni svašta drljaju; nije hasne usudit ću se i ja jedanput: U Sriemu, u Sotku ima sad prazna župa. Ti već razumieš da se neće što god dogoditi da idem u Rim, a ti me priporuči. U Sriemu trieba ljudih narodnih.

Ti vidiš da papir izlazi na manjak. Nisam rad trošiti (?) knjige. U našoj domovini sve je na nogama. Čini se da će kod Osieka oblak se provaliti. Do 10.000 samo brodske Kraine krenulo se tamo. Bolnice se u Djakovu, Valpovu i Miholcu podižu. Nugent i Dahlen spuštjaju se s vojskom. U Čepinu je Bogunović sa 5.000. U Valpovu 4.000 jao Osiečkim švabama! Baš danas začuh, kao da je sam Košuth u Osiek došao, i kani u Bosnu prodert. U Bobotu su jučer provezli i 12 funtaš i 2 gubice iz Broda. Priprave su učinjene da mu se na put još ovd smeta. Šta bi one poturice s njim, neznam. Jozipović kažu da je za cielo tamo. Pozdravi tamo sve što god je za slobodu razumno i zakonitu. Kaži Francuzom nek odsele u Austrii prijateljicu slobode štiju; i ako ova nebi to hotiela bit: da svi želimo nek nam pomognu prisiliti ju na to. Svi smo za slobodu, svi proti samosilju. Piši mi otdud; i javi hoćeš li se dugo tam baviti?

Ostan brate s' Bogom!

Tvoj Mato.

Luka Botić

Pjesnik i političar **Luka Botić** (1830.-1863.), autor pjesničkih, stihovanih pripovijesti *Bijedna Mara* (1861.) i *Petar Bačić* (1862.), rođen je u Splitu, a umire u Đakovu. Iz Đakova je i krenuo u politički i književni život, a u Osijeku je tiskao pripovijest *Petar Bačić*. I prva i druga romantična Botićeva pripovijest smještene su kako to i podnaslovi naznačavaju - u Dalmaciju, a u svojoj fabulativnoj vrpici nose niz univerzalnih misli o odnosima zaljubljenih, o obiteljskim i društvenim zaprekama ljubavi, o okrutnosti prolaznosti vremena, o brzom zaboravu čak i najsvetijih žrtvi.

U Botićevoj odužoj pjesmi, epske intonacije, *Tri muke bjeguncima* 1885., nailazimo na njegov znakovit usmenim stvaralaštvom i običajnim slikama opremljen narativni deseterački stih.

Botić piše liječno, lako svladava svoj "narodnjački" deseterac, a u nedovršenom tekstu estetskih načela i promišljanja, vidi se kako mu je to i osviještenim autor-skim idealom.

BIOGRAFIJA

Luka Botić rodio se u Splitu, 22. siječnja 1830. godine, u težačkoj obitelji. U rodnom je mjestu završio pučku školu (1837.-1841.), a u sjemeništu je polazio gramatiku (1841.-1845.), humanistiku (1845.-1847.) i filozofiju (1847.-1849.). Završetkom filozofije odlazi na studij teologije u Zadar, ali je 1851. godine s njega izbačen. Godinu dana poslije zaposlio se u Gajevoj tiskari u Zagrebu, a 1853. Postaje predstojnikom na gospodarskom imanju Đakovačke biskupije. Kako nije htio položiti zakletvu vjernosti kralju Franji Josipu 1. otpušten je 1860. godine. Uz pomoć J. J. Strossmayera izabran je 1861. za đakovačkog zastupnika u Hr-

vatskom saboru, kao član školskog i upravno-činovničkog odbora, gdje istupa protiv dalmatinskih autonomaša i prevlasti talijanskog jezika u Dalmaciji. Bečka centralistička politika nije odobravalala njegove zastupničke istupe te mu je zabranjeno objavljivanje. Umro je u Đakovu, od sušice, 22. kolovoza 1863. godine.

DJELA

- *Bijedna Mara*. - Zagreb, 1861. ²Split, 1873. ³Beč, 1921.
- *Petar Bačić*. - Osijek, 1862.
- *Pjesme*. - Zagreb, 1885.
- *Pobratimstvo. Bijedna Mara*. - Zagreb, 1921.
- *Dibler-Hasan*. - Split, 1930.
- *Djela*. - Zagreb, 1949.
- *Izabrana djela*. - Zagreb, 1949.
- *Izabrana djela*. - Zagreb: *Matica hrvatska (etc)*, 1973. - (*Pet stoljeća hrvatske književnosti*; knj. 35).

TRI MUKE BJEGUNCIMA

Dva se srca mučno raspalila,
Bošnjak momče, Bosanka djevojka,
Kad djevojku drugi isprosio,
Isprosio i prstenovao,
Njoj na silu, a na volju rodu;
To će dvoje dogovor tvrditi
Kako će se odbiti od roda
Preko Save u plodnu Slavon'ju.
Što su rekli, to su učinili;
Uzjahali na dva dobra konja
I utekli glavom bez obzira.
Kada bješe gorom putujući,
Uplaši se na konju djevojka,
Sva ubl' jedi kano krpa platna:
"Vajme, 'rano, evo izgibosmo,
Poćera nas ćera uz planinu."
Skloniše se s puta u bespuće
Dok poćera strašna ne proleti
I srce se nešto ne povrati,
Te nagnaše opet bijegati
Danom noćom do te vode Save.
A kad k Savi vodi dojezdiše,
Mučna l' ti jim bješe pogledati
Gdje ne mogu konje prećerati;
Mole mi se jadni skeledžijam:
"Skeledžije, primite za Boga,
Prevez' te nas mlade preko vode!"
Skeledžije čuju i ne čuju.
"Skeledžije, primite za Boga
I za vašu prelijepu sreću,
Prevez' te nas mlade preko vode!"
I to oni čuju i ne čuju.
"Skeledžije, Boga li ne znate!
U vami se srce skamenilo!
Prevez' te nas mlade preko vode.
Skelerinu platit ćemo zlatom."
Tad jih skela hitro prevozila,

I odoše u plodnu Slavon'ju.
 Malo bješe, za dugo ne bješe,
 Razbolje se Bosanka djevojka
 Od najgoreg bola neznana.
 Nju mi pita Bošnjak momče mlado:
 "Što mi ti je, srce, da boluješ?
 Il' ne možeš priviknut Slavon'ju,
 Pa boluješ za tvojijem domom,
 Ili su ti nezdravi bunari,
 Il' te štogod s mene zaboljelo?
 Ako li te s mene zaboljelo,
 Molim ti se onim prvim časom
 Kad smo jedan na drugog smislili,
 Sve mi kaži, ne će li pomoći!"
 On' uzdahne, a ne reče ništa;
 Te je triput momak preklinjao
 Da mu kaže i odr'ješi srce.
 Najposlije stala govoriti:
 "Nije mene s tebe zaboljelo,
 S tvoga srca da me zaboljelo,
 No bolujem s mladih Slavonkinja:
 Nakite se svilom i cvijećem,
 Oko čela bludnim sulufima,
 Rumenilom lice narumene,
 I razgale noga nad koljena,
 Namiguju, očima uzvijaju,
 A ljudima kano i momcima,
 Te se bojim kad od mene odeš,
 Zla te napast hoće prevariti."
 Zagrlj je Bošnjak i poljubi:
 "Dušo moja, od mene ti zdravlje!
 Draža si mi kad mi se zastidiš
 Neg da te uresuje biser,
 Ljepša si mi kad mi se nasmihneš
 Nego da te nasuluju vile."
 I ozdravi Bosanka djevojka,
 Ozdravila, s drugim se vjenčala,
 I imala krasnoga poroda,
 No slavonski adet ne privikla.

Janko Tombor

Rođeni Slovak **Janko Tombor** (1825.-1911.), upoznavši na peštanskom sveučilištu A. Tkalčevića Vebera, E. Kvaternika i A. Starčevića, opredijeljuje se za Hrvatsku kao svoj prostor života i djelovanja. Pjesnik i prozaik svojim je novelama (primjerice *Božjak Morovički*, 1852.) uveo slavonska sela, gradove i prostor (Đakovo, Baranja, Morović, Levanjska Varoš, Vinkovci, Požega, šume itd.) u hrvatski književni zemljopis, a i inače u prostoru Đakovačko-srijemske biskupije provodi sav svoj župnički vijek, te je tkanjem dijalekatskih niti, panslavenskih ideja i romantičarskih motiva, bio uglednim prepородnim autorom.

BIOGRAFIJA

Janko Tombor rodio se 7. siječnja 1825. godine u Žilini u Slovačkoj. 1844. godine došao je školovati se na peštansko sjemenište gdje je upoznao Adolfa Vebera, Eugena Kvaternika, Antu Starčevića te se, kao pristaša Jana Kollara, opredijelio služiti u Hrvatskoj. Službovao je u brojnim župama, a od 1862. služio je u Erdeviku. Politički također aktivan - bio je srijemski narodni zastupnik u Hrvatskom saboru, hrvatski delegat na zajedničkom Ugarsko hrvatskom saboru u Pešti. Godine 1875. služio je u Piškorevcima. Umro je u Đakovu, 30. siječnja 1911.

DJELA

- *Hajdukova zaručnica*, - 1854.
- *Kula na Dunavu*, - 1855
- *Božjak Morovički*, - 1952
- *Ljubav na istoku*, - 1854.
- *Odmetnik*, - 1854.
- *Hrvatski narodni prepород 2.* - Zagreb: Matica hrvatska (etc), 1965. - (*Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 29*).

SAN

Čemu mi se u snu plahom javlja
Tvoja slika, krasna vilo moja?
Čemu lijep svoj zavičaj ostavlja
Samo u snu nježna duša tvoja?
U snu plahom čemu njedra trudna,
Vilo, traviš, kad me bježiš budna?!

Lice ti je vedra rujna zora,
Žarke oči munjah bliskavica,
Srebren ti je oblačak odora,
Al ne tebe - slatka moja varko!
Noćni vjetar čarobna kolica;
Tak mi u snu običaješ doći,
O utjeho tužnih mojih noći!

Krasnija no zemlja ova što je
I zvjezdice na nebu visokom.
Dodeš u snu krotit boli moje,
I gledeć me tvojim žarkim okom
Suze tareš i tuge obaraš,
Gorku žalost u radost pretvaraš.
Al kud nesta? - Ah ti sa snom ode!
Eno mjesec jur dohvaća goru,
Vidim blijede zvijezde kak zahode,
Vidim rujit na istoku zoru,
Vidim veće i sunašce jarko,
Blaga majko, sveta tiha noći!
Zašt ne hitiš smirit srca tuge?

A ti vilo, tvom ljubeznom moći!
Zašt ne hrliš blažit noći duge?
Dod' o sliko, da se tebi klanjam,
Dod' i čini: da vijek s tobom sanjam!

Neven, 1852.

Nikola Tordinac

Nikola Tordinac (1858.-1888.), Đakovčanin, pjesnik, značajan slavonski prozaist u razdoblju hrvatskoga protorealizma. Nakon završene vinkovačke gimnazije odlazi u đakovačko sjemenište, često kao klerik boravi u Bosni, a kao mladoga svećenika Strosmayer ga šalje u Rim, no budući je već bio teško bolestan vrlo se brzo vraća u Đakovo. Prve pjesme objelodanjuje 1875. godine u vinkovačkom časopisu *Narodnjak* i senjskom *Radiši*. Njegove novele oblikovane su realističnim pripovjednim strategijama koje podrazumijevaju vjeran, detaljan opis prostora i likova, poantirani završetak kao i projekciju očuvanja narodnoga identiteta. Obično je u fabularni tijek utisnuto religijsko ozračje jer prema Tordinčevu mišljenju jedino vjera u Boga čovjeka štiti i izvodi na pravi put.

Izrazito pozitivan odnos prema tradiciji preko brige za narodne običaje, kroz skrb za njihovo očuvanje i štovanje iskazan Tordinčevim prozama kulminira u pripovijetci *Brat Adam*. *Brat Adam* najbolja je, prema mišljenju kritike, njegova novela koja fabulu tka oko intrigantnog, drskog i ustrajnog Adama.

BIOGRAFIJA

Nikola Tordinac rodio se u Đakovu 5. prosinca 1858. godine od oca Ivana, obrtnika, stolara, i majke Terezije, rođene Josipović, a umro je u Gleichenbergu 21. veljače 1888. Kao dječak je otišao u Derventu i Sarajevo, gdje mu je otac radio kao stolarski poduzetnik. Osnovnu je školu završio u Đakovu, gimnaziju u Vinkovcima, sjemenište u Đakovu. Radio je kao kapelan u Ivankovu. 1884. imenovan je za vjeroučitelja u realci u Mitrovici. 1884. godine radi politike gubi službu te odlazi u Rim učiti crkveno pravo. Vrativši se postaje prebendar.

DJELA

- *Narodne pjesme i pripoviedke iz Bosne.* - Vukovar, 1883., 21884.
- *Seoske bajke i bajalice.* - Đakovo, 1885.
- *Odabrane crtice i pripovijesti.* - Zagreb: 1890.
- *Hrvatski narodni običaji, pjesme i pripovijetke iz Pečuha.* - (neobjavljeno).
- *Ružini grijesi. Brat Adam.// Djela/ Nikola Tordinac... (et al.).* - Zagreb: Matica hrvatska (etc), 1968. - (Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 38).
Crtice i pripovijesti. - Vinkovci: 1994. - (Slavonica; kolo 1, knj. 3).

ĐAKOVAČKI SPASOV DAN

Mrko kao stari vuče štrliji đakovački grad sa svojim dubokimi opkopi i tvrđim bedemi i kulami, a sa bedema zijevaju ubojiti topovi spremni u svako doba sasuti teško zrnje i sječeno gvožđe na rasijana kućišta đakovačkih kmetova. Dosta li toga vidje gradina ova! Nad njom se jalovili oblaci, u nju gadale munje, o nju se hukom razbijali bijesni vjetrovi. Al ona prkosila, da unukom očuva jedinu, nepisanu spomenu na davnu slavu, dok se još u njoj gnijezdili lukavi Latini i bratimila vjera sa nevjerom. Ona nam još jedina osta, da nam priča, kako pod njezinimi bedemi izginu gizdava bratska vojska, kako se na njezine kule uspe polumjesec, da sa njih ne sađe za stotinu i više godina. Zdravo nepisana, a ipak živa knjigo krvave prošlosti, naše! Pod gradom se vukle duboke tamnice - očajne i mračne kô dušmanska duša. Ispod grada po obroncih sićanih brežuljaka rasule se kmet-ske kućarice - male, a u zasječ građene drvenjare, njeke slamom, njeke daskom pokrivenne, a iza tih potleušica bijelilo se do sedam stotina podzidanih begovskih čardaka. Kao mjesec među zvijezdami isticali se pred svimi lijepi Ibrahimpašini dvori, a do dvorova kao paunica kočila se skladna džamija, biserkruna đakovačkih zgrada, lijepa dika brojnih vlastelina. U Đakovu se skrčali jarosni begovi, tuj sjedio i budrovački Halibeg i vrpoljački Hasanbeg, trnavački Mustajbeg, usarevački Mamutbeg, satnički Alibeg, ivanovački Hasanpaša, drenjanski Alipaša, andrijevački Huseinbegić i sila inih ljutih guja, a njihove hambare potišteni kmeti punili dan na dan svojom mukom...

Danas je Đakovo neobično veselo i živo - tã Filip je - pazar je, a narod kô miš svrvio sa svih strana. Iz planine kršni Trnavčani, a do njih tvrđi Nabrdani razgaljena vrata i prsiju dotjerali na konjih pšenicu i klipove, - iz doline glaviti Ljevančani, Drenjančani, Vučani sa ćilimi i vezovi svake ruke; iz poljana Tomašančani, Ivanovčani sa gojnim konji; iz močvara hitri Piškorevčani, mudrijaški Budrovčani i tanani Mikanovčani sa rogatim, a na rosni livadah utovljenim blagom. Pa šta ih je, Bogo mili! zadušili pu-stu leđinu podno gradskih bedema. Njetko nješta il na uprte donio il na samaru dotjerao, da prometne i skucka koju paru, na koju već sto očiju gle-di. Izmed svjetine razmeću se ponosni begovi u zlaćenu ruhu i vezenu oružju, a kmet im poklone čini i otvara sokake, da ne gubi brez nevolje glave. Od pazara, koliko bi puškom hitio, udarila bi pusta mladžarija u šalu i igru, da se kikot i vrisak plahovitih momaka daleko u lugove zanosi. Ej čudna li je ta mladenačka narav! kad joj ni kruto ropstvo ne brani, a da ognjevitoj krvi ne dadne oduška u pjesmi i igri. Žene i djevojke glede igre svojih miljenika, pa čas povici pobjednika jare, čas svladanog smijehom u zemlju zagone.

- Drž se, Ive! - sokolili parovnjaci Ibrahimpašinog slugu, koji se pono-sno ispravi i skoči sa biljege pa nadskoči i Dragutinčane i Trnavčane, koji su se prije njega bili izredali.

- Evala, Ive! - kliknu družba.

- Ma zaludu tvoga skoka, kad Ilijica bolje odskače! doviknu jetko neki Dragutinčanin.

- Zar Knežević? - dipi Ive kô ranjeni medvjed.

- Sto igala evo sam s rape skočio. Dosad nije majka toga rodila, koji bi meni odskočio; ako odskoči, evo deset dukata, pa neka ih nosi!

- Dosad i nijesi sa junaci skako, pa ti se lasno pred družinom dičiti! - kresnu zoran momak, isukav se iz kola. Garavih je očiju, vranih, svedenih obrva, lijepa djevojačka obraza - jedinac u majke, a milo i drago najglaviti-je đakovačke djevojke, Hajdukovićeve Jelice.

Ive probljedi i presiječe očima takmaca, stisnu šake, al se suzbi, kano da će čekati bolju zgodu, da mu vrati ruge za sramote. Dotle Ilijica zbacu kabanicu, da je laglji i nevezaniji, još sa bujne kike stepe fesić, da ga crna svilena kita u skoku ne bije po očima i obrazima. Smiriv se stade na rapu pa ukopa palceve na biljegu, razmaha se rukama, zagega se u kukovih, pa se savre, rilji i odskoči s rape.

- Živio Ilijica! - povikaše momci i potekoše iglom mjeriti preskočeni prostor, i kad omjeriše, izbrojiše sto trideset igala.

- Još ovakva skoka ne bi na đakovačkom pazaru - divili se momci.

- Nadskočio si, bolje si sreće od mene - kiselo će Ivan.

- Nije sreća, no junačka snaga i muško srce - ispraviše Ilijičini parovnjaci.

- Na tebi je mejdan, evo deset dukata! - osiječe ljuto Ibrahim-pašin miljenik.

- Nijesam skako za dukate, no za junačku diku, a odsjeko bi si obje ruke, kad bi se mašile za tvojim blagom, turska pridvorice! - skresa majčin jedinac.

- Ja turska pridvorica? - planu momak potegnuv iza pasa nož, a mrka krvca zapali mu oba obraza.

- Ti da, - sasu plahoviti Đakovac.

- Poreci, goljo, il sad će biti jada! - ruknu Ivan naletjev golim nožem na Ilijicu, koji hitro povadi svoj pa se ustremio, da dočeka takmaca, i bilo bi čuda, da u taj par ne jeknu u dnu mekote zdvojan vapaj tanka grla. Kô da si presjeko, ukopaše protivnici korak, pa se ujednak ogledaše niz mekotu. Baš k njima nagodila djevojka plahi korak, pa od zora, kako leti, sve ju kucaju duge pletenice po obrazima i ramenima. Jednom rukom pridigla skutice, a drugom očajno maše na momke. Za njom se ustopice natisnuo Turčin pa u po šale u po zbilje dovikuje:

- Ma stani, djevojko, ništa ti neću!

- Al djevojka kô plaha srna sve to bolje odmiče.

- Očiju mi, Jelica! - kliknu Ilijica kô brez duše, pa će poletjeti pred nju, al se momci zgrnuli okolo njega, pa njetko mu se lovi za rubinu, njetko za ruke, a njetko ga i ogrlio, pa ne daju ni ganuti.

- Pamet u glavu, Ilijica!

- Pustite me, braćo! - otimao se momak, pa od muke, gdje se oteti ne može, bijesno povaljuje očima na drugove, a široka prsa poskočila, misliš, sad će na komade.

- Baš vrpoljački Hasanbeg saletio Jelicu.

- Ljuta ti je to nabodica, - dometnu Vrpoljačanin.

- Bogom vas bratim, pustite me! - molio se zdvojni momak.

- Drž, ne puštaj, da ne gubi ludo glave! - junačili se prijatelji.

- Pomagaj! - ciknu djevojka, koju bio dostigao beg, pa ju podigo u naramak i okrenuo natrag.

Ovaj prizor zateče i momke, pa popustiše i zagledaše se niz mekotu i u taj tren oprostio Ilijica desnicu pa zavrtio nožem okolo sebe, za čas živi prekrči si između društva put, u tri skoka dostiže ponapita bega.

- Puštaj! - kriknuv ogrli jednom rukom Jelicu, a drugom silovito potisnu bega, koji posrnu i omjeri ledinu. U to pritekli i momci, te jedni odvuče kukajuću djevojku, a drugi navalili miriti bega.

- Krstu lipovi! - ruknu ovaj poskočiv na noge i ne slušajući molbe i zakletve momaka, trgnu nabitu kuburu i namjeri na Ilijicu, koji ko munja podleti pod kuburu, pa nožem udari bega u njedra. Planu mala, a zrno zvizdnu u vedrinu. Priskočiše bližnji, da suzdrže ranjenoga, a Ivan potego nož, pa poletio Ilijici.

- Stoj! ne bježi! - viknu pa će suzbiti morskoga takmaca, koji bio nagnuo, da zamakne u bliže lugove.

- Ukloni se! - kliknu zaigrav nožem, a onda sunu i obrani Ivana po mišici, pa poleti niz polje i za malo izginu u đakovačkih lugovih.

Kô munja pronese se pazarom glas: da na mekoti pogibe vrpoljački Hasanbeg. Strkaše se Turci, pa kad vidješe mrtvog bega, gdje pogibe u po bijela dana, ispod tvrda grada, a na njihove oči, mamom se pomamiše, pa jedni u lugove za ubojicom, a drugi povadili handžare, pa navalili na golorukoj raji svetiti mrtvu begovsku glavu. Zamuknu šala i pjesma, a preuze lelek i vrisak. Razvrže se pazar, a svijet na gomilah posrnu na sve kraje. Bijesni bezi, gdje kog stignu, tu ga sijeku, ili vežu, pa odvođe u duboke tamnice. Daleko od ovog krvavog poglednika u drvenoj klijeti pred papirnom Gospinom sličicom klonula djevojka na koljena. Grčevito ispreplela prste, a suzne oči uprla u sličicu - ni šapta, ni daška joj čuti, a ipak djevojka moli - moli žarko i dušom i srcem - moli, kako no nikad do sada, jer nikad je ovako kruta nemilica sastigla nije. Krilila se njena ognjevita molitva u tajne visine, prodirala nebesa i padala pred prijestolje božje, pa zazivala blagoslov na svoje milovanje - bjegunca i beskućnika.

Janko Jurković

Janko Jurković (1827.–1889.), rođeni Požežanin, prozaik, putopisac, dramski autor, prevoditelj, prireditelj novih izdanja Satira i drugih starijih pisaca. Protorealist, karnevaliziranih situacija i karikaturalnih likova, bidermajerski humorist (M. Peić). Najpoznatiji po pripovijesti Pavao Čuturić.

MIKROSKOPIČNE CRTICE PUTOPISNE (fragment)

Nu izobilje koje je zemlju od mnogoga zla zaštititi, a uz razuman postupak i podići kadro, bilo je već mnogomu narodu i mnogoj zemlji izvorom nesreće. Teško mi je reći, ali koja je korist tajiti da mi se to čini i za tu plodnu zemlju sa svojim krasnim narodom. U njoj je, rekao bih, bujna plodnost postala materom besposlice i raskošnosti, a ova izvorom mnogih drugih zala. Kaže se da je upravo siromah čovjek gotov davao; i jest ako nema uzde kojom se uspreže; ali zašto je naš narod najvaljaniji, najnepokvareniji i najčudoredniji upravo u onim predjelima koji su s neplodnosti svoje na glasu? Za primjer navodim našu gornju hrvatsku krajinu i - što svaki dan čudom se čudeć gledam - ovu našu zagrebačku okolicu sa svojim, svim napastima glavnoga grada dan na dan izvrnutim žiteljstvom. Tu se svijet gorko muči oko korice suha hljeba, proje i kiselice; ali ga jede i kuše u potpunu poštenju i strahu božjem; od svojih narodnih običaja i nošnje ni za dlaku ne popušta. A i ne treba mi navoditi tih primjera; eno ih dosta u Slavoniji samoj. I tamo su brđani, neću reći pitomiji ni uglađeniji, ali puno nepokvareniji negoli stanovnici plodnih ravnica.

Ja to sve ne napominjem bez uzroka. Taj dan u Piškorevcima iziđemo predvečer pred crkvu da gledamo kolo. Premećuć u njem ženske svoje gdješto divne nožice, opazim među cipelama svakojake boje - to im prosto bilo! - neku novu, dosada nevidenu vrst obuće. Stanem ju ogledati odovud i odonud - kad napokon - što vide moje oči! - galoše! Neka bi bile naposljetku i one kupovne maramice oko vrata i svione pregače mjesto mnogo ljepših domaćih; ali tko ih je s ovom grdobom sastavio i kako su na to došle: to sam bog neka znade. Galoše se nisu kod nas ni kod građanskoga stališa još udomaćile, pa eno ih iz gospodskih kuća u seoske kiljere; opanke svlači, a nje oblači. A što ćete reći ako vam kažem da su se i skute već posestrile s krinolinom? Horrendum dictu! ali je živa istina.

O jedna prostoto! kuda si zabludila? Dapače i kolu prijeti pogibelj od njemačkoga valcera i ceperlpolke. Dok smo mi tu stajali i gledali, najedanput nekoliko nesreća kolo rastrgnuv i uhvativ se po dvije stanu se okretati kao uzete. Kada sam to vidio, upravo sam se rastužio i otišao da ne gledam te žalosti. Ljudi, gospodo! koji ste postavljeni da bdijete nad duševnim dobrom naroda, dokle ćete to mirnim okom gledati? otkad je to sve zavladao, koliko vam se djece na godinu u selu rađa? Otkuda nastadoše same nerotkinje? po šest, po osam oženjenih u kući, a na dvorištu igra se baba sa dvoje kržljave djece, i to ti je sve! To su strašne tajne kojih ja otkrivati neću. Dosta ih je koji bi se i za to brinuti imali. Policajnom strogošću znam da se tomu pomoći ne može; nu tim biste uspješnije mogli djelovati onim blagim ali i silnim oružjem koje vam je dano: dobrim svjetom i prijateljskim naukom. Nisu to malenkosti, kao što se misli, već su to žalosni znakovi nutarnje pokvarenosti koja vam se je već otela; to su otrovni prištevi što izilaze po tijelu od sakrivene kužne bolesti koja je dušu već osvojila.

Kasno navečer odvezemo se u Đakovo gdje sam ostao nekoliko dana. U to vrijeme vrati se sa sabora trojedne kraljevine naš slavni biskup i bude sutradan od svojih Đakovljana počašćen srdačnom dobrodošlicom - lijepom bakljadom. Dan po tom odem da mu se poklonim što ne propušta nijedan našinac kojega tuda put nanese; dapače i komu nije tuda puta, našinci i inostranci iz dalekih zemalja rado se svraćaju u to malo i otprije nezatno mjestance koje je po njem postalo pravom našom ćabom; te nema gotovo dana gdje nećeš u gostoljubivim dvorovima zateći koga-toga od njegovih nebrojenih štovatelja. Otkada Đakovo stoji, nije bilo u njem toliko i gdješto tako uglednih i rijetkih gosti koliko u ovo desetak godina. Nu slabo, od teška duševnoga napora poremećeno zdravlje, ne dade mu zadugo ostati među svojim. Odmah drugi dan ode nam put Beča i mi ga ispratis-

mo s bolnim srcem i vrućom molitvom da svemogućí bdije nad toli skupocijenim životom, da nam ga čuva i živa i zdrava opet povрати.

Na Veliku Gospojinu odvezem se s jednim prijateljem u selo Budrovce, udaljeno od Đakova otprilike pol sata, i poznato; dalje nego što bi trebalo, s lijepa svijeta i svoje zloglasne pudarine. Objedovav kod jednoga od seoskih boljara gdje budemo, gospodski podvoreni, odemo najprije u crkvu, a poslije večernje ka kolu, i tud se nagledav poizbor ljepota zaredimo po nekoliko kuća gdje znadosmo da imade naših znanaca. To je također običaj. Otud se vratimo k svomu domaćinu koji međutim bijaše iznova stol nakitio i jelom i pilom, a djevojke mlade već iz kola tud da nas dvore, kao i kod objeda. Jedna od njih mlada odskora dovedena, na glasu je vezilja i ne mogosmo se siti nagledati pokrivača, preizvrnsna djela što ga je ona svomu junaku vezla. Naše žene koliko su radine, toliko su i umjetnice. Gledajuć taj posao, ne znaš čemu bi se više divio: da li ljepoti i živosti boja, ili ukusu kojim su skladane, ili pisu (Zeichnung) po kojem je djelo izvedeno. Da je u našega svijeta više prometnoga duha te da si ovakove narodne tvorine prokrče put i nadalje pazare, koliko bi ih se našlo koji bi s veseljem mjesto skupih inostranih proizvoda ovim domaćim svoju sobu ukrasili, a uz to bi mnoga mlada vještakinja lijep groš zavezala. Čitاسmo onomad po novinama da je jedno u hrvatskoj krajini izrađeno potpuno narodno odijelo nataliko cijenjeno da će zastupati narodnu umjetnost na predstojećoj evrolondonskoj izložbi. Našlo bi se toga po našim smjernim kiljerima i više što se ne bi imalo stiditi na ovom pozorištu svega svijeta stajati i uz najizabranija djela evropskih tvornica, te iako ih ne bi potamnilo, a ono bi bar dalo časno svjedočanstvo pred svim svijetom o rijetkim sposobnostima našega naroda; jer gdje će se natjecati ruke sa strojem, samoučtvo sa školom, prvobitno prigroutavljanje sirovoga proizvoda i bojadisanje sa najtanjim kombinacijama umjetnih sredstava za jedno i za drugo. To ti je zbog čega sam spomena vrijednim držao i ovaj svoj put u Budrovce. I tako vidiš da se može i malo proći a mnogo vidjeti, pače, da ti drugačije kažem, i malo vidjeti a puno kazivati kada čovjek naime ne putuje onako kako poneki recenzenti knjige čitaju. Prevrnuv nekoliko listova javljaju: djelo krasno, izdanje ugledno, štampa lijepa i čitka, format naručan. I put je otvorena živa knjiga, ali ima komu se neće, a i tko ne umije iz nje čitati. I livadom svijet prolazi i gore gazi, pa mnogi ne vidi nego zelenu travu i pusto kamenje; a naravoslovcu biva koračaj puta cio dan razmišljanja. Neću ti se hvaliti da sam i ja sve proučio jer tomu bi se htjelo vremena i prilike; nu bit će mi drago ako sam tebi ponešto bar zadovoljio, a drugim dokazao da se i o putu iz Zagreba dovre ipak može prozboriti koja.

Vilim Korajac

Vilim Korajac (1839.-1899.) kao i Jurković pripada Požeškom okrugu humorista. Svećenik je, prozaik, feljtonist, bidermajerske poetike detalja i psihologijskih »lakah« likova. Poznat po šaljivoj pripovijesti *Šijaci* i pripovijetki *Auvergnanski senatori*.

ŠIJACI (fragmenti)

Bježi kao vrag od krsta.

Narodna poslovice

Bježi kao Šijak od malte.

Đakovačka poslovice

Vrijeme je nekako predbožićno. Snijeg je zapao do koljena. Sad više ne putuju Šijaci, pa ni Golobrdci. Sad je nastao odmor u naravi: cvijeće usnulo, rašće zadrijemalo, čitava priroda zaspala - pa i Šijak. Ako kadšto u šumu u drva iziđe, to mu je sav posao. Tako je sve do proljeća.

U tom zimskom vremenu nije se u Golom Brdu dogodilo ništa osobito što bi vrijedno bilo napomenuti, osim da je često puta Jelica uzdisala za Milkom, a Milko za Jelicom. Prijatelj je Jozo htio doduše isprostiti još zimus Jelicu za svog Milka, ali Bara reče da nije sila, da treba još više rubina i tkanja Jelici prirediti, pa kad je već zakasnila svadba do ove sv. Kate, to će se odgoditi i do slijedeće sv. Kate. Kao u svem, tako se i ovdje Šijak drži onih filozofičnih al' ujedno i flegmatičnih narodnih poslovice: "Hitar odviše sreću preskače" - "Dvapat mjeri, treći kraj" - "Ako i kasno, bit će časno" itd.

Već je nastupilo proljeće. Traci, sunčani sve jače i jače griju. Gora blista, cvijeće cvate, ševe cvrkuću, a pčele po cvijeću optrkivaju: sva se priroda od sna preнула i svi stvorovi oživjeli pa i Šijak! Sad se prave kapei, ćupovi i pokljuke. Još nekoliko dana pa će biti Filiplje - veliki vašar u Đakovu. Tu valja koju krajcaru ugrabiti. Čitavo selo u poslu - lončarskom. Osobito radi neumorno djed Mišo, prvi majstor u Golom Brdu. Hajdemo u njegovu kuću.

U sobi za stolom sjedi Bara i prebacija čunak sad nalijevo sad nadesno. Do nje sjedi Jelica i veze. U zapečku Grga teše skale, usred sobe na niskom tronošku stolcu sjedi djed Mišo, a pred njim se vrti veliki lončarski kolut. Na desnoj mu ruci kraj koluta stoji velika drvena zdjela vodom napunjena, zatim dvije kožice kojima se ilovača gladi, rovačka ili špriklja, tj. trouglasta daščica kojom lončari svoje rukotvorine šaraju i urešavaju, i žica kojom gotove ćupove ili pokljuke s koluta snimaju. Na lijevoj mu strani stoji čitava rnjaga od zbijene ilovače. - Djed je u poslu: desnom nogom vrti kolut, a u lijevoj ruci drži kožicu i uglađiva njom pokljuku, pa samo kadšto ključne desnim palcem u lulicu da mu se pepeo slegne i duhan, tj. klompir, bolje gori. - Evo ga već na domaku i posljednja je pokljuka zgotovljena. Sad je djed bez brige.

Imade svega tri kapka, pet ćupova i dvadeset i četiri pokljuke - to nije šala. Dakle, prekosutra će "majstori" u Đakovo, dakako djed Mišo, prijatelj Jozo i kum Marko u zajednici.

Upravo je djed Mišo žicom snimio posljednju pokljuku, odložio ju nadesno, a onda obadvije noge prebacio prama stanu gdje Bara sjedi:

- Babo, je li ti znadeš da ću ja s Jozom i Markom prekosutra na put?
- Pa što je to mene briga.
- Mi ćemo u Đakovo.
- Ma u Kudiljevo; ne tarem si za to glave.
- Ali to nije dosta. Jesi li ti luda.
- Da, mlada pa luda.
- Jesi li ti pri sebi, boga ti?
- Bogati čohu nose, a ja blato gazim.

Videći djed Mišo da je baba danas na lijevu nogu ustala, poplašen uzme drugim blažim glasom:

- Draga Baro! mi ćemo na vašar, pa valjda ću ja i tebi što s vašara donesti. Nego znaš, kad se ide na dalek put, onda treba, znaš, papule i koji sirac, a bome i malo suha mesa, onako koje rebarce, je li, draga Baro?

- Dobro; pa ću ja i pogaču ispeći.

- Ha, tako valja! Ti si ipak dobra i poštena.

- Takva mi je i mati bila.

Ali nemoj zaboraviti na vašaru kupiti plave vune.

- Bit će.

- I crvene!

- Neće faliti.

- I jedne opanke.

- Sve će biti.

Ovakve su sve babe u Šijačkoj: lukave i mudre kao lisice, te kad hoće da od muževa što izmame, onda najprije prouče narav njihovu; ako je muž škrt, oštre i goropadne ćudi, onda počmu najprije nježnim i umilnim glasom, i ako to ne pomogne, završe vikom, kavgom, psovkom i klevetom; ako li je muž kakav benasti dobričina, kao naš djed Mišo, onda najprije počmu oštrom i osoritom riječi dok se starac ne uplaši, a onda okrenu blagim glasom, pa izmame što ih volja. Ja bih se usudio ustvrditi da su u Šijačkoj poprijeko sve žene pametnije od svojih muževa; jer i ondje gdje muževi od škrtosti ili sebičnosti ni krajcare ženama ne dadu, obično su žene bogatije od muževa. Dakako da se mnoge žene kadšto i rdavim sredstvom, npr: krađom služe, no i tomu su ljudi muževi krivi, koji brinući se samo za svoj želudac, ne kupuju ženama što je nužno i potrebno. Ele žene ih ipak nadmudre. Ali pustimo žene Šijakinje pa se vratimo na Šijake.

Djed je Mišo i prijatelj Jozo i kum Marko s pokljukama na putu u Đakovo. Već su na posljednjoj postaji do Đakova, u Vrpolju, tj. pred Vrpoljem; jer Šijak neće nikada u selu konje hraniti nego pred selom ili za selom. Dapače i kad gdje prenoćiva, on najvoli blizu sela, ali u selu neće nipošto! Da ga tko upita zašto on to čini, ja mislim da ni on sam ne bi kazati znao. Dakle, pred Vrpoljem, jedno pedeset koračaja od prve kuće, hrane konje naši putnici pokljukari. Kum Marko gucnuo nekoliko puta iz rakijske tikvice, a onda s bičem otišao šetajući se u Vrpolje da razgleda selo koje je već sto puta vidio; jer i to je Šijakov običaj kad mu je vrijeme dugo; a djed Mišo i prijatelj Jozo ostali kraj kola; prostrli pokrovac, posadili u sredinu tikvu i čuturu, pa se izvalili u blaženoj flegmi natrbuške, jer je i to šijački običaj, pa zasnovali ovaj prevažni i kombinativnoveum- ni razgovor:

- Čuješ, djede Mišo, ništa me toliko ne srđi koliko ova prokleta malta med Vrpoljem i Đakovom. (Valja znati da je Šijaku malta ono isto što davlu sveta voda i krst, otkuda i postade u Đakovštini poslovice: bježi kao Šijak od malte.)

- Tu je maltu sâm đavao izmislio. Sad od konja plati dva krajcara kada tamo ideš, onda plati opet kad se natrag vraćaš, a može se dogoditi da robu ne prodaš već ju svu neprodanu opet kući voziš - ali za to maltar ne pita nego veli "plati".

- Pa znaš, još bi dobro bilo da nije tereta, da su prazna kola, hm - ja bih opuknuo moga pajka i kulaša da bi kao zvrk projurili kroz žuto crnu dermu. E, ali ovako s teretom što ćeš? Ništa, već plati pa šuti!

- Istina je. Alaj da mi je znati tko je prvi maltu izmislio?

- To ti je sigurno Francuz bio. Kažu da je i onu žicu, ne znam kako je zovu, tereglaf - tereglam - kako li je - kažu da je i to Francuz izmislio, a u zao čas po nas! Jer vjeruj ti meni, Mišo, neće proći ni dvije godine dana pa ćemo mi i od te žice porez plaćati!

- A, to može biti.

- Ne može, nego to će sigurno biti. Nego znaš, djede, meni je nešto palo na pamet.

- Što?

- Hajde da mi obiđemo tu maltu.

Ja sam čuo pripovijedati da tu odmah negdje povrh Vrpolja nalijevo imade put kroz njive u livade, onda izađeš tamo negdje na Dragutinski most, pa uokolo na Gašince dođeš u Đakovo.

- E to bi dobro bilo, samo da znamo put.

- Ne boj se; valjda nismo djeca, ne možemo zaći.

- E pa dobro; ali ako zađemo?

- Ja ću biti kriv.

- Dobro.

I tako utanače da će piškorevačkoga maltara prevariti.

Đakovčani pripovijedaju da je to živa istina kako Šijaci obilaze maltu gdje god mogu, pa makar morali tri ili četiri ure, makar i pol dana izgubiti, oni za to ništa ne mare, jer kao u svem, tako i u tom Šijak ne računa na to da obilazeći naokolo puno vremena gubi, on misli: vrijeme ne košta ništa, a malta košta ipak četiri krajcara. Ele i naši putnici što smisliš, to i učiniše. Kad su konje namirili i sebe okrijepili, onda pođu dalje i povrh Vrpolja skrenu nalijevo. Tu moradoše prevaliti najprije veliki dio ugarite livade, ali

kako je na takvim njivama velika truskavica, porazbijaju gotovo sve pokljuke. No na to nisu računali, i koji bi se Šijak tomu nadati mogao? - Doduše, djed je Mišo čitavim putem mrmoljio i u sebi mislio: ako samo jednu pokljuku na toj truskavici razlupam, platit će mi štetu Joza koji me je na to nagovorio.

I zbilja, kad su u neke nekavice oko kere u Đakovu došli i pronašli da su gotovo sve pokljuke polupali, posvadiše se i počupaše se među sobom tako da prije najbolji prijatelji postadoše sada krvni dušmani. Nije ni čudo; dobro veli narodna poslovice: braća ko i braća, a toboci ko krvnici. Sada nema više ni divana o tom da bi djed Mišo htio dati svoju Jelicu za Jozinog Milka. Sad je vez prijateljstva med kućom Kuburdžićevom i Bogovićevom kao rasparaklisani točak raspao se i kao očijano perje u vjetar odlepunuo. A tko će najviše tu platiti? - Kukavna Jelica i ubogi Milko - na vas se uvijek kola slome!

Isidor Kršnjavi

Isidor Kršnjavi (1845. – 1927.) rođen je u Našicama, u Požegi se počeo školovati, pa u Zagrebu te Vinkovačkoj gimnaziji. Radi u Osijeku, studira u Beču pa Münchenu itd. Slikar i prozaik, političar, "pisac kulture" graditelj prosvjetnog i kulturnog hrvatskog sustava. Poprijeko gledan zbog politike – zaboravljen i kao izvrstan pisac.

LISTOVI IZ SLAVONIJE

Slike u djakovačkoj crkvi. - Mladji Seitz.

Slike su u djakovačkoj crkvi tako razredjene, da su prizori staroga zavjeta u dugoj glavnoj ladji smješteni, dočim su u poprječnoj ladji i sanktuariju naslikani događaji iz života Isusovoga. Red počima "porodjenjem Isusovim" od mladjega Seitzza. Za umjetnika, koji cijeli niz slika izradi, nije ugodno čuti, da mu je prva slika najbolja, a da mu djela čim dalje, tim slabija bivaju. Nemožemo na ino, no baš ovako pohvaliti rad mladjega Seitzza, njegove su prve slike daleko bolje od kasnijih, a reći ćemo i zašto. U prvih svojih radnjah radio je umjetnik još svom ljubavju i pomnjom, jer bijaše mlad slikar, koji si je imao istom steći lovor vienac, on je u priprave za svoje slike uložio toliko pomnje, toliko truda, kao stari veliki umjetnici, kojim je talentom ravan. Kasnije došli su nalozi i od drugud iz gradovah, gdje se je više svieta njegovim radnjam divilo, gdje je bilo i aplausa umjetnikah i vanjskog odlikovanja. Seitz primio je nalogah za crkvu Araceli i Anima u Rimu, on je slikao za Freiburg i druge gradove, rimski umjetnici počеше ga slaviti, države križevi odlikovati. Rad za čedno Djakovo postajao je Ludovicu uzgredan; on se je počimao sve više služiti pomoćnici, počeo je nemarno komponovati, nikako nepripravljati se, pa je tako dospio do toga, da su mu slike

bivale sve slabije, a posljednja je baš takova, da bi on morao u interesu svoga umjetničkoga glasa i imena skinuti ju, pa na novo i bolje ju izraditi. Ovo je gorko slušati, ali je u istinu i gorko napisati o umjetniku, koga toliko cieniš, koliko to Ludovico Seitz sa prvimi svojim radnjami zaslužuje.

Baš radi toga, što se u slikah mladjega Seitzza prema dobi redaju slike po vrijednosti, morati ćemo ići redom, kojim su slikane, a ne redom, kako su razredjene.

Porodjenje Isusovo prikazano je Seitzom posvema u duhu starih umjetnikah, ali se neprisljanja neposredno na nijednoga, pače na nijednu školu, on je u toj slici skroz originalan umjetnik i to tako znamenit, da mu medju suvremenimi ide prvo i najviše mjesto. Ima u toj slici sva ljepota linije velikih talijanskih majstora i toliko plemenitog shvaćanja, koliko u najboljih cinquecentistah, a ima opet i tipah, koji sjećaju na prvake njemačke škole. Djetešce Isus leži na pelinah i slami izloženo obožavanju pastirah, koji su se već sakupili oko novorodjenoga spasitelja. Madonna kleči na uzglavlju Isusu moleći se sklopljenim rukama, sveti Josip prima prekrasnoga starca, pa ga podupire, da može i on kleknuti. Medju pastiri i pastircami jedna je preliepa djevojka bogorodici kontraponirana, dočim je hrpi pastirah suprotstavljen dražestan sbor angjelah, koji iza bl. djevice pjevaju, pa preko plota proviruju, šaleći se i veseleći ko prava djeca.

Dva skupa, bogorodicu i angjele, te pastire i pastirice spajaju figure starca i sv. Josipa. Koliko su ti skupovi valjano razredjeni po načelu slobodne simetrije, toliko je u svakom pojedinom licu izraženo veselje i pobožnost. Izvor razsvjete je nimbus novorodjenoga, motiv, koji je već Correggio u glasovitoj svojoj draždjanskoj "noći" toli vješto upotriebio. Ludovico nije ipak smetnuo s uma, da se monumentalna slika na ljepu nesmije glede razsvjete tjerati do skrajnih dosljedicah, te je znao osobitom vještinom stilistično sniziti sav učin razsvjete, tako, da slika ostaje skroz skladna sa tehnikom i sa ostalimi slikami, a da je kraj toga ipak istinita.

Kad bi tko pitao, koja li je figura na toj slici ponajbolja, morao bi dobiti odgovor, da su sve bez iznimke jednako dobre, svaka na svom mjestu.

U toj slici Ludovico stoji još sasvim pod uplivom svojega vrijednoga oca, sasvim je još blizu onoj čarobnoj upravo slici iz mladenačke njegove dobe, koja će resiti našu galeriju.

Valjanošću i brižnim radom najbliža je "porodjenju" slika mladoga Seitzza prikazivajuća *Isusa kod Marte i Marije*. Ta je slika liepo opisana u „Viencu“, a drvorezom u "Danici" poznata svemu našem svijetu. Možemo se dakle zadovoljiti samo opazkom, da bi tu sliku, kad bi moguće bilo poslali ju na putovanje, ko današnje senzacionalne slike, sigurno proglasili

za djelo dostojno velikanah ma koje dobe, da se u njoj sjedinjuje vrstnoća crteža sa koloritom baš mljetačke ljepote.

Treća je redom slika "*Krštenje Isusovo*". I ona je još sasvim u duhu velikih umjetnikah zamišljena. Poniznost Isusova, nabožno štovanje Ivana krstećega spasitelja, dražest andjelah, koji drže pripravno rublje i odjeću Isusovu, nedohitivo je izražena u toj slici, ali ju metnusmo u redu na treće mjesto, jer ima baš u liku Isusovu, pak onda u jednom od angjelah već malo "manire" t. j. ima oblikah načinjenih vještom rukom, ali bez osjećaja. Isus je ipak i kraj te, osobito u kretu noguh vidljive mane znamenit, glava sv. Ivana krstitelja puna duha i veličanstva, a jedan od angjelah je baš lionardeske ljepote. Medju osobami na desnoj strani, koje ili hrle krštenju ili su već krštene, iztaknuti nam je mladića, koji se platom suši. Predjel na dnu slike isto je kao i osobe na način starotalijanskih umjetnikah izradjen.

Četvrta slika istoga umjetnika, koja se drži na istoj visini sa predidućom, jest "*Prodika Isusova na briegu*". Isus, visok, plemenit, blag i mudar, veći je od svih prisutnih. S lieva na slici oko njega su apoštoli. Dva sprieda slušaju pozorno, dva stojeća za Isusom razpravljaju jednu izreku prodike, dočim su drugi oduševljeni uprli oko u svojega učitelja. Od slušajućega naroda pada nam u oči skup sprieda na slici. Polugol čovjek, komu je glava turbanom obavita, sagnuo se pa pozorno sluša. Stara i mlada žena do njega takodjer gledaju i slušaju spasitelja, dočim se diete na krilu žene šali s drugim malim djetetom. Ovaj skup sjeća živo nebrojenih slikah, na kojih je sveta obitelj prikazana, gdje se Isus igra sa malim Ivanom. Nevjerujemo da je misaoni umjetnik suprotstavio te osobe prodikujućem Isusu bez namjere, one nas sjećaju na uznešene, božanske rieči izrečene u toj propoviedi, one su kao uspomena na sretno djetinje doba Isusovo, uspomena, koja je ovdje iztaknuta kao u glasbenom umotvoru vodeći motiv. Mladi crnac na slici znači, da je evanjelje svim narodom navješćeno, stari patricij kraj mlade pastirice, lovac i rimski vojnik, znači, da je po novom nauku svaki stališ jednako pozvan na spas. Medju slušajućimi osobami nije nijedna suvišna, narisana, da izpuni mjesto. Ipak crte neteku onako harmonično, kao u „porodjenju“, a prednji apoštoli položeni su konvencionalno, pa nas vrlo sjećaju na tradicionalne akadamičke poze. Kolirit slike i inkarnacija savršena je.

Isus učeć u hramu, slika je još dobra, ali se već jasno opaža na njoj, da rad mladog umjetnika znade biti nejednak. Lik mladoga Isusa teatralno je shvaćen. Veliki, stari umjetnici punim pravom su u slikah prikazujućih taj prizor izticali djetinji naivitet, kojim božanska usta navješćuju i brane vječne istine, moderni umjetnici okreću taj prizor na deklamatornu stranu,

a Ludovico se ovdje prvi put povadja za lošijim modernim shvaćanjem, ostavljajuć sigurnu stazu tradicije, na kojoj je toli divnih plodovah ubrao. Učenjake židovske karikirao je Seitz. S takovimi ljudmi božansko se diete nebi upustilo bilo u razgovor, a vrhunaravna se mudrost maloga Isusa bolje iztiče, kad se na slici pokaže, da su učeni protivnici sbilja mudri i učeni bili. Čudnovate figure, kakovih je Seitz naslikao, zateče čovjek doduše kadkad u učenjačkih kruzih, ali su to nadri učene blune, s kojimi se kad tko našali, ali kojih nitko izkusan ozbiljno neoprovrgava.

U red još dobrih, ali već pod modernim uplivom izradjenih slikah, spada slika u konhi lieve apside, prikazujuća *sveta tri kralja*, koji dolaze klanjati se Isusu. Bogorodica, risana i odjevena na način staronjemački, sjedi na prijestolju pod vedrim nebom. S lieva dolaze iztočni kraljevi, s desna zastupnici južnih Slavenah, da se božanskomu djetetu poklone. Sveta tri kralja sa svojom pratnjom stoje i kleče izasebice, a nisu spojeni baš nikako u liepu umjetničku skupinu. Bolje je složena desna strana. Pred bogorodicom kleči seljak iz Hrvatske, pa nudi božanskomu djetetu groždje, za njim kleči Dalmatinka s maslinom, a sprieda djevojka sa snopom žita u ruci, ovjenčana klasjem. Po vitkom stasu, krasnom licu i liepoj odjeći su-deć ovo je Hrvatica iz Slavonije. Mladi Bugarin donosi u košari voća, a iza njega tjera srbski pastir svoje ovce. Starac seljak i liepa Slavonka najbolje su uspjeli likovi. Boje na toj slici nisu više skladne, kao na prvih radnjah Seitzovih, već se oštro iztiču. Ima i perspektivnih nedosljednostih i u nartu nemarnostih. K svemu tomu ta je slika kraj „porodjenja“, pa je već blizinom otoga remek djela poražena.

Slika u konhi desne apside, prikazujuća *Isusa snimljenog s križa*, veoma je zanimljiva za prosudjivanje Ludovica Seitz. U Italiji ima umjetnik Morelli, koji stojeći u najužem savezu sa francezkimi naturalisti, poglavito slika prizore iz biblije, pa jih prevadja u prozaičnu svag danjost, zaodieva u osobito arkeologijsku i etnografsku viernost, podredjujuć sve ostale obzire jedino slikovnomu shvaćenju. Biblični prizori pretvaraju se njemu u slike iz orientalnoga života, a vrhunaravne dogodjaje shvaća on na način kazališne dekoracije. Uzašašće bl. djevice Marije prikaza on primjericice na jednoj svojoj slici nalik posljednjoj dekoraciji u operi „Faust“. Pošto je u tog Morelli a mnogo slikarskoga talenta i tehničnoga znanja, velika masa umjetnikah, koja je isto tako barbarska, kao velika masa občinstva svud po svijetu, povadja se za vještim Napolitancem, oponaša ga, proglašuje njegov način slikanja biblijskih prizorah jedino istinskim, dostojnim i pravim. Mladi Seitz, živeć sred toga halabučnog banauzijskog kruga, nije se mogao oteti uplivu i kriki takovih sudacah, pa je bio dosta

slab, te je i on počeo tražiti njihovu hvalu slikajući kao Morelli i pokazujući da i on zna, kad hoće, moderno slikati.

Mladi Seitz znade u umjetnosti sve što hoće. Ako komu podje za rukom dokazati mu, da je s tim posljednjim slavljem pošao putem, koji vodi u propast, ako komu podje za rukom zakapariti ga za jednu zadaću tako, da ga neće više mučiti ni tjerati „sacra auri fames”, tad će Ludoviko, uvjereni smo, opet poskočiti do prvašnje visine. Slika Isusova u čas, gdje je s križa snimljen, skroz i skroz je moderna, loša, teatralna kompozicija. Kao da je baš dignut zastor, ukazuje se prizor na način „tableu-a” koncem opere. Nema u toj slici ni traga onoga duha, kojim je porođenje Isusovo slikano, a to je tim veća šteta, što je umjetnik mogao baš toj svojoj prvoj slici ovdje suprotstaviti isto tako znamenitu kompoziciju.

Istim duhom proniknute su figure apoštolah u obiuh apsidah, bizarna, čudna tobože starovjeraka, ali u istinu jalovo moderna kompozicija, težnja za originalitetom, kaprica umjesto umjetničke savjesti i čistog naivnog osjećaja.

„*Obći potop*” u dugoj ladji naslikao je Ludovico ove godine sa pomoćnici. Vidjesmo njegov karton u Rimu, pa i tu žaliti moramo, što se je toliko ljepote izgubilo pukom težnjom za efektom, ostalo je ipak dosta, tako, da se ta slika boljim radnjam pribrojiti može.

O slici „*Sastanak bl. djevice i Elisabete*” i o posljednjoj „*Stvorenje Eve*” brani nam govoriti štovanje prama velikomu umjetniku, koji je tolikimi veledjeli djakovačku crkvu ukrasio. Da je posljednja slika od početnika u umjetnosti, nebi mu mogli oprostiti lahkoumnost i nepromišljenost, kojom je radjena.

U područjih poprečne ladje zadovoljio je biskup svomu pietetu za velikog umjetnika Overbecka, te je dao Ludovicom izraditi one njegove kartone, koji prikazuju glavne događaje iz života svetoga Petra, komu je crkva posvećena. Na taj način mogli su se kartoni Overbeckovi najbolje upotrebiti, jer jih je valjalo samo dobro snimiti, a neprevadjeti istom u boju, neizpunjavati jih prirodnom istinom.

Mladi Seitz u tom otmjenom društvu nadje opet sama sebe, te su „en grisaille” načinjene slike doduše donekle modernim realizmom slikane, ali je u njih živ duh angeoskoga starca, koji jih je zamislio.

Djakovo. - Stariji Seitz. - Ostali umjetnici

Kod staroga Seitz mora kazati baš obratno od onoga, što o mladom rekosmo. On pod svoje stare dane uvijek napreduje, pa se diže do sve veće

savršenosti. Slike su mu sve bolje, sve ljepše, on jih radi tako savjestno, kao da su za sam Rim ili Pariz načinjene, on nepita, tko će jih gledati i koliko ljudih, već kad slika, radi po nutarnjem nagonu i dotjeruje slike, da ponajprije sam sebi zadovolji. Ovo je pravo umjetničko mišljenje, koje je vodilo i stare grčke umjetnike, kad su savršeno izradili i one strane svojih kipovah, za koje znadjehu, da jih nikad nitko neće gledati. Stariji Seitz ne luži se pomoćnici, kao njegov sin, njemu je zadaća toli sveta, da nedopušta tudje pripomoći ni za uzgredice, on sam izradjuje svaku sliku. Mladji Seitz se može za svoj postupak pozvati na velike stare umjetnike, koji su načinili nacрте pa kod slikanja imali vještih pomoćnikah, ali nam se vidi da je ljepše i savjestnije kad umjetnik svoju zamisao sam i izvede, jer su tudje ruke slikaru pomoć samo koliko su štake pripomoć hodanju.

Slike starijega Seitz nisu radjene na efekt, ko novije slike sina mu, one su daleko više zamišljene u duhu stare tradicije. Dočim se Ludoviko i u najboljih svojih radnjah povadja za umjetninami XVI. vieka, stariji Seitz svoje uzore traži mnogo dalje, osobito u najboljoj i najljepšoj svojoj slici o krunitbi bl. djevice Marije, koja resi glavnu apsidu djakovačke stolne crkve.

Stari sophiste vježbali su se stilistično opisivanjem slikah, ali baš kod takovih radnjah, kao što je ova Seitzova, osjeća se najbolje stara istina, da se plastično mišljenje ljudsko neda riečmi opisati, već da se samo kistom ili dlietom izražuje: Tko će dražest i poniznost, tko pobožnost, tko veličanstvo, tko ljepotu te bogorodice riečmi izreći moći? Tko je kadar opisati vrhunaravnu ljepotu andjelah, koji zaokružuju nebesko prijestolje? Tko izkazati može blagost, božanski mir i uzvišeno dostojanstvo, kojim je prikazan Isus, koji kruniše svoju djevičansku majku?

Ova slika starijega Seitz može se staviti uz najbolje radnje prvih velikanah umjetnosti, ona je vriedna da ju uzveličavamo, da se njom ponosimo, ona je dičan spomenik slikarske umjetnosti u našoj domovini, već radi nje je vriedno, da ljubitelj umjetnosti podje u Djakovo.

Ova najbolja Seitzova slika njegova je najnovija. Iztaknusmo samo nju; jer kod starijega Seitz sve ostale slike ukupno možemo karakterisati. Sve skupa odlikuju iste ljepote, u svih je isti nepromienljiv smier. Mladji Seitz još eksperimentuje, pa tom sgodom zalazi nizbrdice, stari Seitz ima čvrsta umjetnička načela, njemu je stara umjetnost zvezda predhodnica, njegove težnje ga nezavadjaju na nikakve stranputice. Sve slike starijega Seitz, jednako su monumentalne, jednako valjano stilizovane prema namjeni i slikarskoj tehnici na ljepu. Stari Seitz sa svojim slikami resi zid, ali on ga neprobija prividno pretjerano realističnom perspektivom kao mladi;

staroga Seitzza slike izgledaju kao krasni gobelini, dočim osobito novije slike mladjega Seitzza naliče uljenim slikam, koje su na zid obješene. Neukom gledaocu zapeti će oko više na slikah mladjega Seitzza. Seljanke, primjerice, dolaze u crkvu pak često samo pogledaju sliku svetih triuh kraljah, a na njoj poglavito liepu Budrovčanku, onda odu iz crkve. To je naivno zanimanje za puki predmet prikazan na slici. Nestoje mnogo više oni, kojim se slike mladjega Seitzza zato više mile; jer su življe bojami, svakako će manje izkusan gledaoc trebati neko vrijeme, dok se priuči na slike starijega Seitzza, ali će napokon uviditi veću njihovu vrijednost:

Da čovjek svoj sud u umjetnosti izvježba, treba mu duge i savjestne vježbe, treba ići tako dugo gledati slike kao što je Seitzzovo „krunisanje Marije“, dok se neotvore oči, dok se neutvrđi sud, da je to najbolja slika u djakovačkoj crkvi. Kad tko dodje do te spoznaje, onda je nešto malo naučio suditi. Nije dosta projuriti za malo tjedanah Italijom, posvetiti dva tri dana tisućam i tisućam umjetninah u pojedinih gradovih, pa onda sjesti i črčkati ili da bolje rekнем mazati koješta ob umjetnosti.

Kad je biskup sa Seitzzi sklapao ugovore, predao je njima neograničenu vlast i glede dekoracije crkve. Seitzzi su tu zadaću takodjer liepo riešili, pak je djakovačka crkva u istinu ljepše dekorirana, nego mnoge novije monumentalne crkve, ljepše nego ista votivna crkva u Beču. Ljepota dekoracije, kako ju udesiše Seitzzi, leži poglavito u boji. Ornamenti nisu strogo prema slogu crkve udešeni, ima tu pače u sanktuariju plastično slikanih zastorah, što je uvijek dekorativni nonsens. Istina, da se stari Seitzz može pozvati na dekoraciju u sikstinskoj kapeli, ali se nesmiije zaboraviti, da klice barokizmu sižu tja u XV. stoljeće, da je već u Filipina Lippia i u Boticellia bilo elemenatah umjetničke samovolje, pa da je sam Rafael kriv, što je Bernini one zavinate stupove od bronce načinio na tabernakel crkve sv. Petra, jer je Rafael takve stupove naslikao na svom gobelinu prikazujućem liečenje hromoga. Ako dakle i ima u sikstinskoj kapeli takovih zastorah slikanih na zidu, ipak jim nedostaje biljeg valjanosti, jer se protive neoborivim načelom estetike. Uz to valja pamtiti, da djakovačka crkva nije crkva gradjena stilom renesance, da dakle ni dekoracija nesmiije biti u stilu renesance. Od slikah proglasismo za najbolju onu, koja je najbliža prastaroj tradiciji, a tako je i kod dekoracije, pače kod ove možemo i moramo biti još strožiji. Slike su napokon samostalne umjetnine, slike se moraju ravnati po nutrnjih zakonih slikarske umjetnosti, pa samo donekle pokoriti zakonom arhitekture, ali ornamenat mora biti uzko stopljen s arhitekturom, mora od nje biti posve ovisan.

Seitzzi su boje ljepše udesili, nego li bi jih koji arhitekt udesio bio, ali za ornamentaciju morali su uticaj velikog gotika Schmidta nesamo dopustiti, nego pače tražiti.

Kad tko stupi u djakovačku crkvu, liep sklad bojah, slike velike ciene i oltari tako se krasno slažu, da čovjeka obuzimlje milota velikom silom; nedosljednosti u ornamentaciji neiztiču se, pa se prikazuju samo vrlo kritičnu oku, ali zastori u sanktuariju zaslužili bi, da se skinu sa zida, pa da jih nadomjesti strožji prikladniji ures.

Dekorativne radnje izvadjaju po Seitzzovih nacrtih Dalmatinac Voltolini sa svojim sinovcem, velikom ručnom vještinom.

Svakomu, tko djakovačku crkvu posjeti, udaraju u oči dvie slike u dugoj ladji prikazujuće Abrahama i Nou. Svatko se pita, kako su te dvie loše slike dospjele u tu krasnu crkvu. Postanak tih dviuh slikah valja sa nekoliko riečih raztumačiti, jer i to ide u poviest crkve djakovačke.

Biskup sveudilj je razmišljao, kako bi ipak mogao svoju crkvu uresiti radnjami Overbeckovimi. Pošto Seitzzi, kako rekosmo, nisu ote zadaće htjeli na sebe uzeti, obratio se je biskup na Consonija, najuglednijega u Rimu umjetnika stare škole, čovjeka velikoga umjetničkoga znanja, ali samo znanja. Consoni mu preporuča nekoga Ansiliona, svog, kako vele i Overbeckovoga učenika, pa obreče, da će on sam rukovoditi radnje. Bilo je odlučeno, da će se slikati u tri apside Overbekove tri kompozicije, posljednji sud, sveta tri kralja i Isus na križu. Seitzzi odstupiše toliko svog prava, da se je s Consoniem i tim Ansilionom mogao ugovor sklopiti.

Ansilioni dodje i donese po Overbecku izradjene kartone, ali se opet vrati iz Djakova u Rim, pošto su izpali nešto premaleni. Biskup se je tim, a poglavito radnjami tih umjetnikah uvjerio, da oni nisu kadri riešiti preuzetu zadaću. On pogodi na novo sa Seitzzi, da oni naslikaju apside, a Ansiliona odšteti tim, da mu dade u dugoj ladji za dvie slike mjesta. Bolan Talijan naslika tamo dvie slike, koje kraj Seitzzovih stoje, kao učeničke radnje, a biskup se uvjeri, kako je oprezno postupao, kad je oduzeo Talijanom slikanje apsidah. Dvie slike Ansilionove, koji je, kažu, vrlo blag, dobar i čestit čovjek, što no se veli „dobar kršćanin, ali loš muzikant“, stoje sad na zidu crkve djakovačke, a svatko se pita, kako su amo dospjele. Biskup će jih bez dvojbe, čim se svi drugi poslovi svrše, nadomjestiti radnjami obiuh Seitzzah, da bude dekorativno jedinstvo crkve savršeno. I onako će riedko gdje biti katedrala tako bez oduška sagradjena i od samo dvojice znamenitih umjetnikah ukrašena.

Kiparske radnje na djakovačkoj crkvi izradio je većinom Donegani, kipar rodom iz Rieke. On je pomagao mnogo i kod gradnje crkve nadziruć

sve radnje. Došavši u Djakovo kao mlad umjetnik, proživio je ondje najbolje godine svoga života, a došao je istom posljednjih godinah do toga, da je mogao latiti se obsežnijih kiparskih radnjah. Da za to cijelo vrijeme nije nazadovao, već da je sve zadaće na liep i dostojan način riešio dokazom je, da u Donegania ima i jak talent i mnogo ručne vještine. Njegove su kompozicije doduše konvencionalne, ali svagdje dobro pristaju stilu crkve. Donegani je neodvisniji od modela, nego Rendić, koji samo ondje uspjeva, gdje se može držati prirode, dočim mu sile nedostaju za velike monumentalne radnje. Feuerstein u Rimu, koji je načinio oltar sv. Ilije, veći je umjetnik od obojice naših kiparah, šteta je, da njemu nije još koji rad npr. reliefi za prodikaonicu ustupljen, reko bi, da Donoganievih radnjah ima već preveć u crkvi. Uz toli krasne slikarije valjalo bi, da bude nešto više kiparskih radnjah od umjetnikah p r v o g a reda u krasnoj katedrali.

Djakovo. - Veliki oltar u novoj crkvi. - Orgulje i stolice. - Prodikaonica. - Pod crkve. - Biskupov dar.

Kad kroz velike dveri udjoh u djakovačku crkvu, stajaše mlada snaša sred crkve, pa gledaše sva zapanjena čudovišta umjetnosti oko sebe. Zanimalo me je doznati, kako su se tolike znamenite umjetnine dojmile duše toga neukoga stvora. Zapitah ju za njezin sud, a ona odvrati:

„Kako li mora biti liepo u nebu, kad je tu već tako!” I sbilja čovjek pomisli na raj i nebeske ljepote, kad iznenada stupi u te divne prostorije. Napram ulazu pod kupolom stoji prekrasan oltar. Na četiri mramorna lukovi spojena stupa četiri su zabata od mramora, u svakom medaljon s bustom evangjeliste, izza tih zabatah ondje, gdje jim se pozlaćeni krov križa, diže se baldakin, a pod njim kip sv. Petra. Pod ovim bogato pozlaćenim ciborijem od liepa biela kamena, mramorni je stol, na kojem će se služba božja s dviuh stranah obavljati, biskup gledajuć licem narod, ostali svećenici kao obično gledajuć n apsidu.

Taj oltar u sebi spaja sve one vrstnoće starih ciboriah, kakove vidjamo u S. Maria Cosmediu, S. Paolo fuorile mura itd., ali je više organičan od svih njih, nadmašuje svoje stare uzore. Veliki oltar ima svoju poviest, koja je preveć karakteristična za način, kako je djakovačka crkva gradjena, a da bi ju prešutiti smjeli. Biskup sagraditelj pozvao je najprije Schmidta, da mu izradi osnovu za veliki oltar, koji ima biti crkvi ono, što je kruni glavni alem kamen. Glasoviti arhitekt načini nacrt liep, koji ipak nesteće odobrenja biskupova. Nov nacrt ponese biskup sa sobom u Rim, pa pošto nije ni s tim bio posve zadovoljan, povjeri zadaću tamošnjemu arhitektu

Zeriu. I taj nezadovolji strogim zahtjevom biskupovim, on opet njegove nacрте dade Schmidtu na preradjenje, ovaj se sad upre, pa načini toli savršenu i liepu osnovu, da je sagraditelja nesamo zadovoljila, već i u velike razveselila. Po toj Schmidtovoj osnovi načinjen je oltar. Sve te osnove, koje pokazuju, kolikom je strpljivošću, pomnjom i kako savjestno biskup postupao u ovom, kao i u svih drugih umjetničkih pitanjih, prieći će u sbirku akademije, te će biti zanimivom ilustracijom gradjevnoj povjesti djakovačke crkve.

Orgulje na koru još nisu dogotovljene, samo je krasno rezani ormar, kog je Karger u Beču izradio, već i namješten. Orgulje će biti jednako velike, kao i one u zagrebačkoj stolnoj crkvi, a sastavit će jih i isti graditelj. Biskup se je pobrinuo i za to, da pjevanje na koru bude što ljepše. U Valingeru našao je vrstnoga učitelja pjevanja, koji uvadja klasičnu crkvenu muziku, a gg. Trieschleri na glasu su orguljaši tako, da će liepi skupocieni instrumenat djakovačke crkve biti dobro i poslužen.

Biskupska i kanoničke stolice izradjuju se od liepog hrastovog drva u samom Djakovu, dakako po nacrtih Schmidtovih. Nekoje su klupe već gotove. Velikim veseljem izričemo vriednim stolarom djakovačkim naše iskreno priznanje, još većim veseljem bilježimo, da se već sada mogu opaziti praktične posljedice takove gradnje na obrt, koji se najbolje razvija ondje, gdje se umjetnost goji. Vrata od hrastova drva takodjer su u Djakovu načinjena.

Nad biskupskom stolicom biti će uložena velika umjetnina. Biskup kupio je naime u Italiji od drva rezani relief starofirentinske škole riedke ljepote i vriednosti, predstavljajući bogorodicu s Isusom u naručaju. Ta klesana slika spaja u sebi sve vrstnoće tadanje zdrave umjetnosti kiparske, a starinom je stekla toli liep kolorit, da će biti sanktuariju djakovačke crkve pravim nakitom, veće vriednosti, nego da se bog zna kolikimi pozlatami, svilom i kadifom uresi biskupska stolica, kao kakovo priestolje na kazalištu. I stare su biskupske stolice bile bogatimi rezbarijami urešene, tako Maximianova katedra u Raveni, primjereno je dakle cielomu stylu crkve, a dostojno sagraditelja, da mu stolica u crkvi bude osobite, riedke umjetničke vriednosti.

Prodikaonica još nije gotova. Uzorom biti će joj prekrasne prodikaonice u Sieni i Pisi, nakićene kiparskim radnjami Nikole Pisanskoga, koji je baš timi umjetninami prokrčio u Italiji put novomu poletu. Biti će to dakle liepa katedra na stupovih, kojoj će strane biti nakićene reliefi, a do koje će se uzlaziti na mramornih stubah, položenih opet na stupove. Ti mnogi

stupovi biti će i za oko i u istinu prodikaonici čvrst temelj, a liepo će se izmijenjivati i perspektivno redati u mnogoliku a skladnu celinu.

Pod crkve biti će od metlaških pločah, koje su čvrste ko mramor, a liepe, jer se njimi može na podu sastaviti raznovrstan ornamenat. U polichromovanih crkvah mora i pod primjereno ukrašen biti tako, da se s ostalom crkvom sveže u jedinstvo. U tom su već Rimljani dotjerali ljepotu do vrhunca, u istih privatnih kućah bilo je tamo krasnih mozaikah na podovih. U Italiji su osobito liepi podovi u Sieni i to u stolnoj crkvi, pa u oratoriju svete Katarine sieneške. U stolnoj crkvi je pod od mramornih pločah, u koje su urezane i raznovrstnim mramorom sastavljene velike historičke i alegoričke slike. U oratoriju je pod sastavljen od samih laštenih pločicah, a na svakoj je drugačiji ornamenat. Tu se nije pitalo, pošto je, već se je pitalo, što je ljepše pa to se je izradilo. Za djakovačku crkvu bio bi pod na način, kakav je u oratoriju, premaljušan, a pod, kakav je u stolnoj crkvi sieneškoj, nepraktičan, jer je crkva i onako bogato slikami urešena; odabrane ploče slagati će se u veće ornamente u ladjah jednostavnije, a u sanktuariju vrlo bogato.

Do godine u ovo doba biti će crkva djakovačka gotova pak će se najduže do 8. rujna posvetiti. Svetčanost biti će li crkvena, kako to ovoj s godi i dolikuje, ali će se taj dan celi narod s biskupom veseliti, koji je s tom crkvom stvorio spomenik, kakav su prije samo ciele generacije i bogate države stvarale. Djakovačku crkvu nitko posjetiti neće, a da mu ona nerazblaži izagnati iz srдца svaku disharmoniju. A to je jedna od najljepših zadaćah umjetnosti, da ona popravi, što je u svietu nepodpuna, da ona izpravi, što je krivo, da nam ona srđce i dušu digne nad svagdanje brige, nevolje, osvade i borbe, da nas premjesti u idealni sviet ljepote i dobrote. Prava crkva zaoto i mora biti kao i djakovačka, komad raja na zemlji.

Došao sam bio u Djakovo, da prenesem jedan dio biskupove galerije u Zagreb. Razgledavši bogatu krasnu sbirku, uvidjeh, da se ovaj put neće moći prenieti više, nego što je veleđušni darovatelj sabrao reprodukcijah. Prenos same galerije neće se moći obaviti bez obsežnih priprava, a spremanje i odpremanje trajati će nekoliko mjesecih.

O samoj galeriji dati će se istom prosboriti, kada bude shodno razrđjena i namještena. U veliko se može kazati o njoj, da je to krasna i mnogo vriedna sbirka, koja će biti gradu Zagrebu novim naukom, za zemlju novim zavodom prosvjete, a u redu inštitucijah podignutih biskupovom rukom u zemlji jedna od najsjajnijih. U Strosmajerovoj galeriji slikah ima 560 umotvorah. Kad uzmemo, da peštanska galerija slikah ima 760 brojevah, kad uzmemo, da je to zemaljska galerija, koju su 3 mecena i država kao

četvrti sastavljali, onda ćemo znati ocieniti vriednost navedenoga broja. Medju ovimi slikami ima jedva 30 komadah male vriednosti, dočim je sva ostala sbirka vrlo skupociena, sve po izbor umjetnine. Ova će galerija biti jedna od najpodpunijih i najljepših javnih sbirkah u zemlji, koja će, dok ju katologom i publikacijami upozna vanjski sviet, svratiti na se pozornost svih strukovnjakah. Velika većina slikah je starotalijanske škole, ali ima vrlo liepih slikah iz škole nizozemske. Mi mali ljudi s malimi osjećaji i malimi nazori teško razumjemo, kako će se biskup još za života odreći te svoje liepe sbirke. Ima osim zviezdah na nebu i čovječje volje, još nešto uzvišenoga na svietu, a to je veliko, plemenito srđce. Na svakoj je slici po koja liepa uspomena, svaka je kao dobar prijatelj, koji znade zabavljati, nasladjivati i - tješiti. Biti će prazni ti liepi biskupski dvori, kada odu jur ovi mili prijatelji.

Reprodukcije i gobelin, koje je biskup već sada predao i koje sam akademiji odpremio, vrlo su ugledan dar. Gobelin popravljen je u Rimu troškom od 5000 franakah, medju reprodukcijami su publikacije Arundel Society kupljene prije tri godine za 800 for., djelo osobito znamenito Labarta kupljeno je za 300 for. Bečka galerija belvederska priobćuje se u krasnih bakrorezih. Biskup saznavši za tu publikaciju još rano, predbrojio se je na 10ti bilježeni od prije pisma „remarque”, te je evo poslao 14 svezakah. Djelo se nastavlja, te će kad bude gotovo, preko 1000 fr, stajati, pošto se svezak po 40 plaća. Grafično društvo, komu je biskup utemeljitelj, šalje svoje reprodukcije u krasnih odtiscih, a ima već mnogo liepih listovah, što jih je iz raznih galerijah izdalo. Sve te slike predane su akademiji. Što je najljepših slikah u Eremitagi Petersburškoj, izdao je prekrasno Massalof, glasoviti učenik Flamingov, - i ti su divni bakropisi na putu u Zagreb. Što je glasovitih i riedkih bakrorezah u raznih sbirkah po Evropi, izdaje se u Parizu u fototipičnih viernih sviezcih. Četrdeset svezakah ogromnoga toga diela pokloni biskup ovaj put sa mnogimi inimi znamenitimi knjigami i velikimi fotografijami. Što je biskup ovaj put poslao akademiji, dar je od najmanje 5000 fr. Veća od novčane vriednosti jest vriednost nastavna, jer istom sada je položen temelj prikladnomu aparatu za podučavanje u povjesti umjetnosti.

Antun Gustav Matoš

Antun Gustav Matoš (1873.-1914.), pjesnik, ve-
leumjetnički (Dubravka Oraić Tolić) putopisac, nove-
list, polemičar. U svojim je bjegovima i prognanstvima
prilično putovao i putopisao. Artist, estetik, najzna-
čajniji pisac hrvatske Moderne.

ĐAKOVU NAJVIŠE FALI RIJEKA
(fragment općeg putopisa)

Đakovo.

Predvečerje, blago ljetno predvečerje u biskupskom
parku. Pod bijelom klupom red marljivih mrava. Žune i
kreštelice. Preko svilenog neba putuju prve rode.

Bijah u hramu, gdje sam se najviše divio osnovnom
tonu dekoracija, jer odgovara potpuno stilu milieua. Kate-
drala ima svoje boje, sjajne i svježje, kojima se čudimo na
ruhu tamošnjih žitelja. Kao divna snaša ta je crkva u skladu
s okolicom, s tom razlikom da je (izvana) ljepša odostrag
no sprijeda.

Crvena boja njene spoljašnosti šokirala bi u našim
blijedim, štukatorskim gradovima, ali nad ovim starim i
niskim kućama, u neprekidnom zelenilu blagoslovene Đa-
kovštine taj hram godi oku kao crvena vatra oaze, podsje-
ćajući na crvene opeke asirijske ravnice i na zemljane
građevine tužnih voda babilonskih. Tornjevi su nešto pre-
strogi, preasketski, premršavi i prema lađi previsoki, ali kad
ih motrite noću iz bašče, kada pjevaju cvrčci pod orahom
monotonijom polusjajne noći i srebrenim zvukom pospanih
zvijezda, čini vam se da On, da Biskup ustavši iz zemlje
kleči, ogroman i mističan, i da je sve do neba pružio gi-
gantske molećive ruke. Dok ga odanle preko puta ironijski
gleda firma "Adolf Kohn i Sinovi".

Park je i više no priličan za Đakovo. Vidi se da trpi od teške ovogo-
dišnje suše. Đakovu najviše fali rijeka. Stil parka je sasvim domaći i
orginalan: kombinacija od francuskih léja, engleskog drveća, pa našeg
običnog voćnjaka i povrtnjaka. Nema biskupa i sve je malo zanemareno i
kao pusto.

Prava episkopalna tišina i bukolika. Vrtlarsko pseto je neobično ulju-
dno, a konji što vuku vodu neobično su slični mazgama starih ilustracija
Sv. pisma.

Kroz granje se smiješi gospodski barok dvora koji sa dva svoja krila, s
ostatkom starog zida i hramom, zatvara kvadrat pristojnog, odmornog
dvorišta, punog hladovine, vinskog mirisa iz bogatog podruma, ruža i jor-
govana i zimzelena pod ogromnim japanskim drvetom, i punog remetske
jeke pod velikaškom kolonadom seminarskog, popovskog i obudovjelog
hodnika.

Glavni su tonovi vladičanskog konaka: bijelo, žuto, smeđe i zeleno, pa
kada ih večernje sunce umiruje i harmonizira, te boje podsjećaju na za-
dovoljne, srećne dvorce engleskih pejzažista, naročito na slike Constablea,
gdje žuto (kao i tu) vrlo orginalno dominira. Sve je na Strossmayerovim
trgovima malacko zapušteno i zabataljeno, ali meni se baš to sviđa, jer
prava aristokracija je nezatajiva. Pod paučinom i pod prašinom vremena
najljepše sja, a svaka grana, svaki kamen toga doma kazuje kolika gospoda
i spahije su gazde te stare historijske i kneževske kuće sa grbom nad
bogatom kapijom što ti latinski kazuje da istočno dvorsko krilo podiže
Raffay, a južno "Ciolnich". A svi donji prozori nose barok-gvožđariju, is-
pupčenu kao balkoni i koketne grudi aristokratskih "abbéa" XVIII. vijeka.

Suton i umorna sumornost pada sa sitnoga, vreloga neba, a ja sjedim i
nikako da uhvatim sjenu, Biskupovu sjenu. Čudnovato: koliko liči ovaj
dvor stilom i izolovanošću Voltaireovom u Ferneyu! I Voltaire i Strossma-
yer bijahu na ladanjskom zatočenju. I jedan i drugi primaše gostoljubljivo
inteligentne namjernike kao pravi suveren ideja svog naroda. I jedan i drugi
je po značaju tolerantan - pa opet - opet...

Ne. Mi nemamo još ni danas zemljišta za eventualnog Voltairea. I
Strossmayer bi bio kod nas iščeznuo u sveopćoj vulgarnosti, da mu ne
bješe tih pustara, tih silnih šuma, toga gospodstva i blaga.

I unatoč tom iznimnom, privilegiranom položaju, jednom ga je s iz-
bora jednostavno izjurio nekakav Khuenov lakaj, po imenu Cuvaj. I taj su-
bjekt, taj Cuvaj je i danas u službi, i to ne u sitnoj: on, Cuvaj, je veliki žu-
pan Like i Krbave.

I Đakovo ima nepoznatih živih pjesnika. Na stolu, u parku čitam:

*Ljubav ljubi, drži; spaja,
Ljubav kći je raja.*

(Ženska ruka)

*Lieber sterben,
Als alter Junggeselle verderben.*

(Ženska ruka).

*Jungfrauen, die sitzen bleiben.
Müssen den alten Stiefel reiben.*

(Muška ruka).

*Ako ljubiš, ljubi sretno,
Ako mrziš, mrzi spretno!*

(Martialović).

*Draga braćo, ja sam pokretaš:
Abzug vjera! Dolje očenaš!*

(Slobodnjaković).

*Dragi pobro, jer si tele, čuti,
Dok ne zvizne ovaj kamiš ljuti!*

(Korjenika)

U đakovačkoj čitaonici. Čitam kako me pegla *Pokret*. Ne amiziram se dakle najbolje.

U čitaonici nema *Savremenika*, najboljeg našeg književnog lista (prem sam mu i ja saradnik). Raspitujem se i čujem da ga nikako nema u mjestu. I đakovačka gospoda govore u društvu i o lijepoj knjizi!

Gospodin A. G. Matoš je kao književnik poznat u Đakovu, ali samo po onome što je o njemu pisao *Pokret*.

Kolo energičnih mladih ljudi oko dra Aurela plemića osniva đakovački "Sokol". Ima ih iz svih stranaka (osim mađaronske), i to je vrlo simpatično. Stekliši i pokretaši radili su kod prošlih izbora zajednički za opozicionalca gosp. Račkoga proti izabranom mađarolcu Švaremajeru. Ugledajte se, abderski gospodinčići!

Sve sami židovski dućani. Pijaca, čaršija je židovska, dakle tuđinska, jer slavonski Hebrejac je sve prije nego Hrvat.

Sramota je da naš domaći čovjek, koji zna u tuđini svaku konkurenciju od najgrubljih do najkomplikovanijih poslova, od prostog američanskog nadničara pa do Mihanovića, Kernicove i Milke Trnine, sramota je da Hrvat, self-made-man u Misiru, Transvalu i Americi, ne može podnijeti najprimitivnije konkurencije na vlastitom zemljištu. To dolazi otuda što smo mi Hrvati u Hrvatskoj od svih nehrvatskih elemenata najnesolidarniji i najslabije organizovani. I Cigani su, čini mi se, složniji od nas. U prošlom saborskom zasjedanju bijaše lijepih momenata solidarnosti. Vidjet ćemo hoće li kod toga ostati. Krivca će narod linčovati.

I knjižara, jedina đakovačka knjižara je u hebrejskim rukama. Knjižar, g. Makso Bruck, koji, kako čujem, ni danas ne umije pisati hrvatski, veliki "protekcionskind" prošle uprave, kojoj lifrovaše matrijal za urede, gazda Makso Bruck izdaje na veliko grozne funtromane, smetajući širenju zdrave i prave hrvatske literature. I kod nas još ima bezazlenjaka koji tvrde da se u Hrvatskoj ne da živjeti od književnosti! Evo i gospodin Max Bruck živi od nje, i da nije tako, gospodin Max Bruck bi se iselio iz đakovačke pitomine.

Josip Crepić

Josip Crepić (1890.-1940.) pravi je Slavonac svojim životnim putevima. Naime, rođen je u Trnjanima kod Slavonskoga Broda, školovao se u Vinkovcima, radio u Đakovu, objelodanjivao u Osijeku, a poneke je tekstove potpisivao pseudonimom A. C., C., odnosno Aurel po kojemu je u književnom životu i najpoznatiji. U zbirkama pripovjedaka *Rusvaj i druge pripovijesti* (1918.) i *Batalija i druge pripovijesti* (1924.) očita je autorova usmjerenost prema prostoru zavičajnoga u kojemu se slavonski tematsko-stilski kompleks čita kao stalno mjesto. Njegova novelistika uvjerljivo afirmira žanr slavonske ruralne proze manjega opsega.

BIOGRAFIJA

Josip Crepić rodio se u Trnjanima kod Slavonskoga Broda 13. ožujka 1890. godine. Osnovnu školu pohađao je u rodnom mjestu, a šest razreda gimnazije u Vinkovcima (1900.-1906.). Službovao je kao pisar u trgovišnom poglavarstvu u Đakovu, općinski bilježnik u Vrbici kod Vinkovaca i pristav brodske imovine općine u Vinkovcima. Tekstove je ponekad potpisivao pseudonimom Aurel ili A. C. odnosno C. Umro je u Đakovu, 23. listopada 1940. godine.

DJELA

- *Rusvaj i druge pripovijesti*. - Osijek, 1918.
- *Batalija i druge pripovijesti*. - Vinkovci, 1924.
- *Izabrane pripovijesti / priredio Miroslav Šola*. - Novi dom Vinkovci: 1994.- (*Slavonica; kolo 8, knj. 39*).

BARABE

Prirodno je čovjeku, da pojedina mjesta dugo vremena zadrži u uspomeni, i to bilo sjećanjem na ugodno, ili i obratno na neugodno proživjele časove u životu. Tako je i meni selo Gorjanci ostalo u trajnoj uspomeni, njega se počesto sjetim i u njemu proboravljenih dana. Bilo je to početkom godine 1914. Bilo je to onda, kada sam, povukavši u nezgodno vrijeme i u nepravi čas jedan nespretni birokratski šahovski potez, spao sa konja na magarca, prokleo udes i karijeru, rekavši Gorjancima zauvijek s Bogom. Već zadnjih dana mjeseca prosinca 1913. našao sam se na mjestu mojega novoga određenja u selu Gorjanci, kuda su ne oni, što vedre i oblače, poslali, očekivajući, da ću ondje sebi znati upriličiti šanse i ustaliti se. Da, Gorjanci su imali biti prva i posljednja moja štacija, da nijesam naopako shvatio situaciju pak ih nakon četiri mjeseca svečano ostavio. Nikad neću zaboraviti prvi dojam, što ga je glib i kalabuza, kroz koju sam se do Gorjanaca vozio, u meni proizvela. Izolirano od ostalog kulturnog svijeta leži to selo daleko na strani, među brdinama i dolinama utisnuto, da ga se istom onda može ugledati, kada mu se primakneš na puškomet.

Na kolima didaka Franje, pod koja su bila upregnuta četiri konja na logovu - dovezao sam se kasno u mrak sav blatan u selo. Četiri sam mjeseca, kako sam već napomenuo, proboravio u tom kalilu i nadosađivao se kako nigda prije, osobito prvih dana ubijao sam vrijeme u dokolici na razne načine. Poslije objeda zalazio sam danomice u crkvu na kor, gdje sam "dropio" orgulje i time vrijeme ispunjavao. No ova razbibriga bila je kratkog vijeka, za onda još nijesam umio razlikovati ekonomska od slobodnih dobara. U tu znanost uputio me otac župnik prvom prilikom, kada je došao u Gorjance, koji su kao filijala pod njegovu župu potpadali. On, otac župnik, jer je već bio saznao, zašto zalazim na crkveni kor, upozorio me u pristojno finom tonu, da orgulje smještene u crkvi, ne pripadaju među slobodna dobra, kao zrak, sunce i voda, na što sam izostao od pohađanja kora i sviranja. Poslije sam čuo, da me je jedna pobožna bakica starom prijavila. Ja dijete slavonske stepe išao sam dotle, da sam na crkvenim orguljama, koje su do sada svojim tonovima proizvodale samo tugaljive svetačke pjesme, oprobao u f-duru i slavonskoga bećarca, stoga me baka kao nečišnjaka javila. U tom je nastao i mjesec ožujak, primicalo se proljeće. Obilazeći kalila i preskakajući mlake, izlazio sam u šetnje van u polja; privlačila me u prirodu toplina proljeća što se približavalo.

Rudolf Franjin Magjer

Rudolf Franjin Magjer (1884.-1954.), Osječanin, oblikovatelj kluba hrvatskih književnika i umjetnika (3. 10. 1909.). Kulturnjak, urednik, prozaik, pjesnik, humorist, antologičar. Bjelodani puno, primjerice simbolično obećavajuće naslove *Porivi* 1905., ili *Erotika* 1918.

STROSSMAYER

Šteta, što si ovdje svijetlo ugledao,
Gdje su ideali svirala na vrbi,
A kultura: cimer za vanredne zgode;
U Osijeku novac i pali i svrbi,
Muklim rovarenjem. Zašto? Vrag bi znao!
Pa i tvoje ime nose, a iz ... mode.

III. DIO

POVRATAK U DOBA JAZZA
(ĐAKOVO OD 1950.)*Priča o gradu*

Prvi Đakovački vezovi (smotra folklor), održani su 2. i 3. srpnja 1967. godine kao specifična prigodna turističko-kulturna manifestacija u povodu Međunarodne godine turizma, a njihov idejni tvorac je dr. Zvonimir Benčević. Od 1970. objelodanjuje se prigodna *Revija Đakovačkih vezova*. *Đakovački list* počinje izlaziti 1953., a izlazi do 1990. godine. *Đakovačke novine* izlaze u razdoblju od 1993.-1994., a od te godine, do danas, izlazi i *Đakovački glasnik*. Knjiga povodom 20. godišnjice *Đakovačkih vezova* *Đakovo i Đakovački vezovi* objelodanjena je 1986. godine. Matica hrvatska obnovila je rad 1990. godine, a kao Udruga Matice hrvatske *Đakovo* utemeljena je 1997. godine. Uz Društvo hrvatskih književnika Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Matica hrvatska *Đakovo* usustavljuje 1998. godine *Susrete hrvatskih književnih kritičara*.

Uz Miru Šolu, Željka Mandića, Hrvoja Miletića, Mirka Kladarića, Marinka Zirduma, Nikolu Bićanića i Mirka Ćurića, **Božica Ditrh** (1967.) pripada krugu đakovačkih kulturnjaka okupljenih oko Gradske knjižnice i Matice hrvatske. Pjesnikinja je za djecu koja stihovima objelodanjenim u prvoj knjizi *Palo mi na pamet* (1998.) duhovito i razigrano, opuštено uvjerljivo često puta u obliku doskočice, komentira zgode i nezgode iz godina odrastanja i učeničke svakodnevice. U mlađoj skupini đakovačkih književnika pojavljuje se i multimedijски autor i kritičar **Tihomir Dunderović** (1969.) te prozaik Igor Rogina. **Igor Rogina** (1974.) prvom zbirkom priča *Shalom* (1996.) pokazuje modernu osjetljivost za kolažiranje i montiranje proznih, stihovnih i dramskih tekstova, a impregniranost tlom

čini to pismo (I. Đerđ) doraslo svojoj estetskoj semantici. Pred kraj svog života knjigu pjesama i priča za djecu *Povratak u djetinjstvo* objavljuje **Mirko Kladarić**. **Anđelko Haner** i **Antun Kalman**, đakovački Ilj i Petrov, objavljuju prozu *Naš grad i mi u njemu*. **Ivan Balen** objavljuje zbirku duhovnih pjesama *Te deum*. Zapažene pripovijetke u *Plimi* i pjesme u *Književnoj reviji* objelodanila je **Jadranka Vuković**. Dramske tekstove objavljuje **Ivan Zirdum**.

Osim spomenutih djelatna je i prozaistica **Ruška Stojanović Nikolašević**.

Značajnije se pojavljuju u žanrovskom prostoru ratnoga pisma: **Zdravko Cicvarić** i **Ružica Elez Lazarov**.

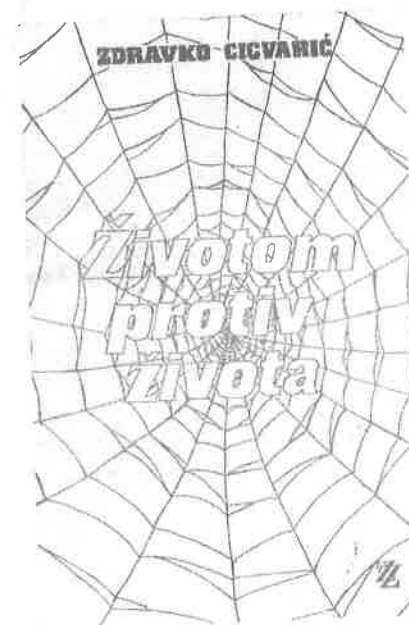
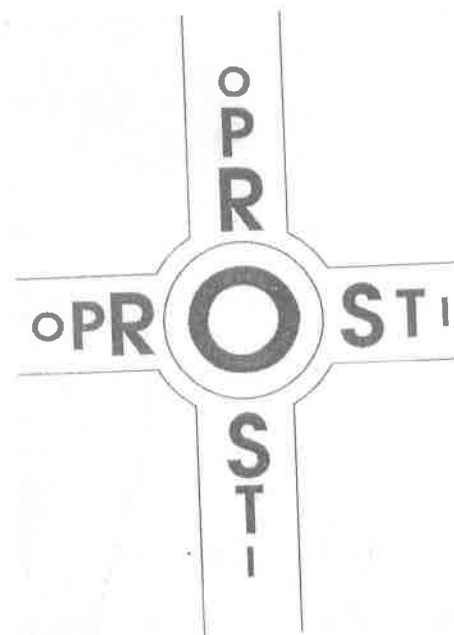
Đakovo hrvatskoj književnosti šalje sljedeće autore: *Josip Palada, Adam Rajzl, Mirko Čurić, Božica Ditrih, Igor Rogina.*

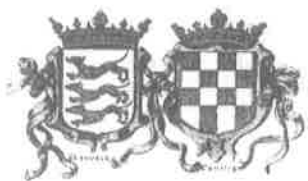

ĐAKOVAČKI VEZOVI®

PRIGODNA REVIIJA 1996.

PRIPOVIJEST O AUTORIMA I NJIHOVIM TEKSTOVIMA

- treća -

Od prvih poratnih (II. sv. r.) zbirki pjesama tiskanih iz slavonskih lirskih ruku – u slavonskim tiskarama (V. Rem Lirske minijature, 1951.), slavonski kulturni prostor sve manje živi izdvojen iz ukupne matice hrvatske književnosti. Bitno se manje tematizira sam slavonski podnební prostor, a puno više se potpuno sinkronizirano ispisuju poetički ostvaraji uvjerljive suvremenosti. Čak i u slučaju loše obaviještenosti "središnje" hrvatske književne kritike odnosno recepcije o ostvarajima u Slavoniji, slavonski se pisci nezaustavljivo, čak i u takvoj "lokalnoj" čitateljskoj sudbini, ispisuju u modernim i postmodernim pismima. Dade se ponešto slabe recepcije razumjeti i zbog vrlo česte i izvjesne grafičke inferiornosti lokalnih ostvarenja, međutim recidivna bolest Moderne zvana "upala Centra" također pogoduje nevidnosti. Rajzl, Ćurić, Ditrih, Vuković, Kunštić i Dunđerović tek imaju biti relevantno iščitanima. I ne samo oni. Dakle, tko još i tko sve?

Matko Peić

Matko Peić (1923.-1999.), povjesničar umjetnosti, slikar, pjesnik, lirik, najpoznatiji kao putopisac (*Skitnje* 1967., *Jesen u Poljskoj* 1968.) guste i intenzivne mašte, te guste i sugestivne opojnosti života. Antropološki. *Liriku* bjelodani 1968.

LJUBAV NA PUTU**Glava joj je u zlatari, ramena u hrastovu lišću**

Nije *Đakovo* što pjevaju slavonske lole i bečari: "selo u tri ćoška, fali samo općina i pošta". *Đakovo* je grad koji ne samo da ima općinu i poštu, nego i slavnu katedralu, gimnaziju, vinogorje Mandićevac, ergelu lipicanera, a ima i jedinstvenu svečanost u srpnju svake godine, narodnu svečanost zvanu "Đakovački vezovi". Dva dana traje revija naroda, njegove tjelesne i psihičke ljepote, njegove nošnje, glazbe i plesa, njegova nenadmašivoga humora.

Nigdje se ne možeš razmaziti kao u srcu Slavonije, u *Đakovu*. Jer nema u Hrvatskoj grada koji ima - iako asfaltiranu - mekšu ulicu. Kao onaj topli mali razdjel između ženskih grudi, sredinom *Đakova* prolazi sokak u kojem su ti majstori najnježnijih, najmekših zanata: šeširdžije, čarapari, suknari, papučari! Tu ti je jedina tvrdoća: kamen - latinska riječ u imenu svetog Petra, zaštitnika katedrale. No, i Petar ovih srpanjskih dana, za vrijeme "Đakovačkih vezova", kao da je postao mekši: ne upotrebljava ključ da bilo što zaključa, ponajmanje slavonsko srce. A i njegova katedrala kao da želi žarom opeke pokazati da ne plamti samo nebeskim ognjem u tornju, nego i da bukti u bokovima vatrom naše stare matere zemlje - kao krušnica.

Nisam mogao odoljeti da ne dođem u to *Đakovo* gdje prijatelja dočekuju raširenim rukama, a zločestu djecu tjeraju grančicom rascvjetala jorgovana.

Nisam mogao ne vidjeti u njegovu mekom sokaku golemu narodnu svečanost *Posavlja, Prikraja, Paorije - Đakovštine* i njezinih gostiju iz *Baranje i Podravine!* Povorka imena sela: *Vrpolje, Strizivojna, Piškurevci, Ivankovo, Privilaka i Prkocvi*

Povorka prezimena: Didakovići, Živići, Bratuljenovići, Zetovići, Paradikovići, Blažekovići, Voljetići, Prepunići, Hajdukovići. Revija muških nadimaka: Ivanišev, Franjetin, Đuretin ili babe Ruže i dida Joze ili Vatre-njakov i Kandijašev ili - kakvog li nadimka: Jednobrković! Pa stotine Kata, Ana, Marija, Eva, Ruža, i Reza (ne zaboravimo guzatu Teklu). Sve prau-nučad slavni pješaka, konjanika i topdija od *Magente* do *Solferina*. Pra-nučad žena obučanih u svilnjaču i muškaraca odjevenih u valjenu vunu.

Piloti koji prelijeću *Đakovo* u ove dane kažu da vide odozgo ovu svečanost narodnu, ove ljude u bijelom, crvenom, crnom i plavom - kao golem sag. Doista, i na đakovačkoj ulici, gledajući tu raznobojnu masu svijeta: kako povorka crna i zlatna ulazi u povorku bijelu i crvenu, pa se obadvije sastanu s trećom, začvore s četvrtom, raspletu iz pete - gledalac se sjeti neke davne slavonske vezačice, njezinih "pripleta" i "raspleta". Taj ponjavac od ljudi, taj ćilim od naroda ori bojama: crvenom, jarkom kao kruna pijetla, bijelom kao žitna mlječina, žutom kao šljivovica, ljubičastom kao podočnjak Kozarčeve Tene. U nitima toga pučkog saga, umjesto crteža stabla života, srca, ptice, konja ili nekih vijuga mudro složenih, kao one na mozgu, vidiš seljake i seljanke, ali i radnike, pekare i dimnjačare, učiteljice i profesore, koji se obukoše u narodno ponoseći se svojom djedovskom baštinom. Ljudski je to divan sag pred čijim bi jakim bojama stari fovist Matisse podigao svoje zlatne naočale, gurman Derain pogladio podvoljak, a Vlaminck, taj slikar na sve ljut što nije zdravlje i snaga - skinuo bi šešir! Boje pustopašne, raspojasane, goropadne. Boje od kojih se oči zgranjavaju, a srce pomlađuje!

"Đakovački vezovi" zaista su vez naroda. Čovjek *Đakovštine*, kao rije-tko koji u Hrvatskoj, živi među svojim, bližnjima etički organski, kao što nit vune estetski organski živi u vezu. Treba otići preko godine pa ih vidjeti kad oru, siju žanju, kad drže miting za referendum o novoj cesti, o po-pravku stare škole, kad pjevaju u svatovima, kad na sprovodu koračaju iza mrtvacu. Uvijek: kao nit uz nit u ćilimu! Tu ćeš osjetiti sav smisao riječi VEZ i vesti koje upotrebljavaju slavonski pisci XVIII. stoljeća Antun Kanižlić iz *Požege* i Antun Matija Relković iz *Davora*: "Rožalija gdi je? Kod Orke će biti, onde vince vije li se š njome kiti. Il se s Ljiljankom cvitje vezti uči i po platnu tankom s mudrom iglom muči" (Kanižlić: "Sveta

Rožalija”) ili: “*I donesu posle svakojake, koja prelu, koja svide plave, pak ond' vezu nidra i rukave*” (Relković: “Satir iliti divji čovik”).

Narodna nošnja dobije svoju pravu ljepotu, da ne kažem svoj puni smisao, kad iziđe iz muzeja s lutke u selo na živa težaka. Tek kad se rubina nabora niz dva lijepa ženska bedra, tek onda možeš spoznati, što znači izraz da je rubina “skitita”. Moraš vidjeti žive te grudi, bokove i leđa, na koja će doći ornamentni zvani: klas, paunovo perje i rastov list! Gledajući povorke u narodnoj nošnji; imaš osjećaj da su livade umarširale u grad, da je u Đakovu defile šuma. I da ne prolaze momak i djevojka, nego raspupao grm divlje ruže i mlada šljiva u cvatu. Narodna je nošnja ovog kraja kao što su i tijelo i duh čovjeka Đakovštine, kao njegovo bilje, njegove životinje, njegovo jelo i piće - istodobna blaga i divlja! U bijelo i crno, tu osnovu muške nošnje, utjelovljeno je golemo slavonsko obzorje s nebom koje se bijeli od vedrine i s oranicom koja blista od crnine. U zlatu ženske nošnje pršti sunce i sijeva pšenica! Šokica je zapravo maneken slavonske prirode. Glava joj je, u zlatari, u žitnom klasju, ramena u hrastovu lišću, grudi u grozdovima vinove loze, u pasu je potok, brzac, od pasa do pete livada je puna cvijeća. Kako kaže Kanižlić: “*Ustadoh se gori i resit se hitim, na sramotu zori da se lipše svitim. Obučem rumeno na poklon mi dano, navezeno ruho, cvitjem tkano. Šareno od cvitja čudo u njemu siva, kao da primalitja, cvate dika živa. Cvitje to videći, da je narav stigla, svatko hoće reći, vezačica igla: od dragog kamena ružica se vidi rumenog plamena na prsih u sridi, a okolu bile u jasnomu zlatu ružice od svile i bisera cvatu.*”

Kad obole, liječe grlo ženskom čarapom

Na “Đakovačkim vežovima”, u povorci vidjet ćeš ljepoticu iz *Perkovaca* kojoj njezini seljaci ne izgovaraju ime Ana, nego Ona, vidjet ćeš Tereziju iz *Semeljaca* koju zovu Tera, te joj ime sklanjaju u nominativu: Tera, a u dativu: Teri! Vidjet ćeš ih na stotine. Na njima: coca, dukati u uhu, o grlu, na prsima, trobojnica u pasu, “crljene, čičkave čarape” (“cura voli čičkave čarape, kupit ću joj ma odo bez kape”), vezovi rađeni “zabodcima” zvani “penderak”; opanci “kaišari” i “brnjičari” (“A oj moji opančići s klinci, kupila mi mama u Vođinci”), pa rukav cure iz *Koritne*, u koji bi stalo deset litara mlijeka i zlatna šamija Đakovčanke od koje je glava danju sunce a noću mjesec!

Tu ćeš vidjeti u “tančici” onu visoku, ideal Đakova, plavojku srnećih očiju, vitku u sijevanju zlatne srme. Vidjet ćeš u “bilki” i onu malu, ideal

Granice i Paorije, crnu osamdesetkilogramaču na kojoj je toliko mjesta da se može magazinirati tucet ornamenata: zvizde i frčke, lepirovi i kornjače, grožđe i paunavi, rastov list i žitni klas, jabuke i žir, srca i kaiši! Cure koje stupaju u rubinama vezenim u “stupove”, cure koje su živi kreveti i to široki, tako da ne mogu na općinska i crkvena vrata. Cure koje su majstorice oblačenja te zaobljuju rame slaganjem marame “na čošak”, a bokovima daju propinjanje i polet, donji dio rubina pretvarajući u “krila”! Još veće majstorice kad treba suknuju “potprimati”, to jest dići je tako da se vidi jedna noga (to se zove “u livi čošak”), ili da viruckaju obadvije noge (to se zove “u lono”). Tim izazivaju bečare, pa pjevaju: “Cura koja ima dobre noge, ona ima mušterije mnoge!”

Na ulici, u povorci, u toj hrpi najglasnijih boja: u kukurikanju crvenog, rikanju zelenog, mijauku crnog i mumljanju žutog - bijel, visok, bezglasno koraca: On - veliki kontrast, grandiozni kontrapunkt ove bojom i zvukom nabrekle, pa i prebujale svečanosti: đakovački lipicaner! Njegova superiorna bjelina i tišina kao da sve zgasi, umukne. Efekt kakav su poznavali najrafiniraniji režiseri XVIII stoljeća u Francuskoj kad su među učutkanim statistima pojavio glavni glumac Watteauov, poznati Gilles!

Ne uđe sva Đakovština u glavni ćilim povorka. Neki veseljacii slože se u manju povorku, u neki manji ponjavac; ili u skupine koje izdaleka izgledaju kao meso za kobasicu ili krvavicu, sitno iskvacano sjekiricom, posuto paprikom; biserom, solju, ili (osobito oni koji se vrte oko birtije) kao kulen, koji je sam vrag objesio u pušnici o gredu. To su oni koji započinju razgovor na način karakterističan za ovaj kraj: “Bio ja, Marka Karletin, čiča Ilija Lukačin, Lovra Matakovi i još njeki Paoraši”. Ima tu snašura s bokovima kao gužvara, bakičci nagoreni vatrom života i hrpa djece ko košara kolača “peksemetića”, ili korito puno “od brašna ptića”, kako bi rekao Relković.

Tu glavnu riječ vode bečari i lole - ljubavnici koji se oblače u gaće širokih, bijelih, vezenih nogavica. Bekrije koji pjevaju: “četiri sam podero kaputa steruč krevet curi pokraj puta”. Ili: “Dost je baja pregazio mraka i ljubio lipi divojaka” i “Zbog curica i udova mlađan lola ostao bez volova”. Od njih ćeš čuti da je najviša ograda u okolini u *Strizivojnoj*: “Nisu mene ubili poslovi, nego u selu visoki plotovi”. Obučeni u rubinu, oni ne znaju rub: ni onaj na njivi ni za onaj na jeziku, po najmanje za onaj na čaši. Kad obole, grlo liječe ženskom čarapom! Među mladima, ne zaboravimo starog ljubavnika: “Stari dida u šarenom gunjcu prodo konja pa jaše na juncu.”

Duh djedovine

Uz njih su oni kojima u trbuhu ima: kobasice, kulena, šunke, debele slanine, masnice, orašnjače i makovnjače, šokačke pogače s čvarcima i salenjaka. Oni pjevaju u svom stilu: "U satnicu na masnicu, u *Drenje* na pečenje". Otpijevaju im (među njima vidim i svoga prijatelja Šimu Petričevića, Đurinog, Šokca iz *Divoševaca*): "Pit ću vina što mog više, pa kad umrem nek mi grob miriše". Tudum, traminac, frankovka, bijeli burgundac i rizvanac ponekog su već naherili, pa izgleda ko "kosi toranj" u *Starim Mikanovcima*.

Tu se pjeva, ori, vrišti, potcikuje. Nema mira. Ma kakav šutkac! Razvali: "Grlo moje, da si od olova čulo b' janje kod volova. Da si zvonce, koštalo bi novce." Svi još danas spominju slavonske Stradivariuse i Paganinije, braću Čekiće iz *Babine Grede*, slavne egedaše koji su svirali obučeni u "špenzlete", u superobjke i gala-opanke! Kad prestane svatovac, počne drumarac i nastavi bušarac: "Volim gajde već egede tvoje, jer u gajde svira janje moje".

Ne hvataj se ukoštac od riječi s ovim curama kojima je pamet u poskočici, niti s bajama kojima je srce u potcikivanju! Oni su veliki majstori riječi. Sve okrenu, izvrnu! Oni ne kažu: "idem spram kuće", nego: "idem praskuće": Za fašnikare kažu šafingari. Did Ivša Lolić govorit će o sebi; a misliti na tebe: "Kad jedkam, onda se oznojim, a kad radim, ozebem". Evo ti njihovih šala: "Nema konja što su lipicanci, ni bečara ko što s Budrovčanci", ili "U Semeljci više blata nema, sve švaleri na nogam odnijeli", ili: »U Selcima nasadili koku na orase, pa izlegla prase". Ti bečari zadirkuju i svece. Časnog starinu Roka, slavenskog zaštitnika od kuge, pijanci osobito vole, jer on nosi tikvicu o pasu!

Prođe đakovačko podne kad je sunce puno resa kao tanjur pijetlove juhe rezanaca. Đerdane podnevnog znoja zamijene ogrlice večernje rose. Tad počinje noćni program "Đakavačkih vezova". Uza sve što ćeš tu udahnuti dah muške borovske cipele gumenjače ili tamo ženski parfem osječke Helene Rubinstein, osjetit ćeš da oko tih naših današnjih ljudi u Slavoniji, još lebdi duh njihove stare djedovine, dah osamnaestoga stoljeća; rokoko. Gle, stari park katedrale zamjenjuje još danas teatarske kulise kao što su ih zamjenjivale njegove kolege u Versaillesu, gdje su igrali Marivauxa, ili u Schönbrunnu, gdje su davali Metastazija. Na jednoj razglednici, kojom

sam pozdravio iz Đakova svoga učitelja i prijatelja, sveučilišnog profesora doktora Ivu Hergešića, velikog poznavaoa umjetnosti teatra - učinilo mi se da su se pod bljeskom magnezija neki Budrovčanin i neka Babogretka preobrazili u Harlekina i Colombinu! Poseban čar nekoga seljačkog rokoko, obratan od onog kad je Maria Antonietta željela biti mljekarica, a Lyuis XVI. orač!

Ah, dva srpanjska dana i dvije srpanjske noći u Đakovu.

Josip Palada

Josip Palada (1935.), rođen nedaleko Trogira, poslije rata seli se u Slavoniju, blizu Đakova gdje završava osnovnu školu, pjesnik, prozaist, dramski pisac za djecu i odrasle. Proveo je školovanje živeći po domovima što kao temu obrađuje u romanu *Miris majke* (1985.). Stilski se oblikuje konkretnim i jasnim rečenicama što na nekim mjestima prelazi u fini humor i blagu ironiju.

BIOGRAFIJA

Josip Palada rođen je 17. prosinca 1935. godine u Dograđu, pokraj Trogira. Završio je srednju tehničku školu te radio kao rukovoditelj na investicijskim izgradnjama mjesnih i međumjesnih telekomunikacijskih sustava. Živi i radi u Zagrebu.

DJELA

- *Lutke*. - Zagreb, 1974.
- *Iz poštanske torbe*. - Zagreb, 1975., ²1978.
- *Silno junaštvo*. - Zagreb, 1975., ²1977.
- *Začuđeni morem*. - Zagreb, 1975.
- *Lastavice*. - Zagreb, 1975., ²1997.
- *Divlje jagode*. - Zagreb, 1977.
- *I tad umre dan*, 1979.
- *Pošta*. - Ljubljana, 1979.

- *Od krika do automatike*. - Ljubljana, 1979.
- *Mucava ulica*. - Gornji Milanovac, 1980.
- *Pismo*. - Zagreb, 1982., ²1984., Ljubljana, 1984.
- *Miris majke*. - Zagreb, 1985.
- *Kultura s radničke ceste*. - Zagreb, 1988.
- *Urla tišina*. - Zagreb, 1989.
- *Veliki prijatelji*. - Zagreb, 1990.
- *Kad smo bili mali*, 1991.
- *Zov u noći*. - Zagreb, 1993.
- *Među nama*. - Zagreb, 1996.
- *Satnija hrvatski umjetnici / Josip Palada (et al)* - Zagreb, 1997.
- *Braća Slavko i Stjepan Stolnik/ Josip Palada (et al) ...* 1997.
- *Stiglo me*. - Zagreb, 1998.

MJESTO ZA VRATIMA

U slavonsko selo doputovali smo vlakom, koji je od Bakra do Semeļjaca vozio točno dvadeset dana. Zato su ga i prozvali "Vlak bez voznog reda". U svakom vagonu vozila se po jedna obitelj, a u ponekom i dvije. Sve su obitelji imale mnogo djece, ali se za vrijeme vožnje nismo smjeli družiti, da se ne bismo izgubili i da vlak ne bi krenuo bez nas.

Baš kad su nas iskricali na stanici, koja se smjestila u prugom presječenoj šumi, naletio je, tamo od ravnice, jaki proljetni pljusak. Gotovo svi smo pokisli. Stariji su se ljutili, a mi djeca se radovali, jer smo najzad mogli bosim nogama gacati po obilnom blatu.

Uz mnogo vike i dozivanja nekako su nas sakupili i potrпали u seoska kola, zvana "taljige", i u dugoj koloni, vozeći preko polja, dovezli nas u selo. Iskricali su nas s našim još mokrim zavežljajima pred Vatrogasnim domom, u drvoređu ispod granatih oraha. Tu smo ležali i čekali da se stariji dogovore o kućama u kojima ćemo obitavati. Jeli smo smokve, malo sira i crnog kruha.

Seoska djeca prolazila su mimo nas i naših zavežljaja koje smo čuvali dok se vrate roditelji. Zastala bi malo podalje i gledala nas kao da smo neki drugi, čudni ljudi koje oni još nikad nisu vidjeli, a mi smo bili najobičniji, iako smo izdaleka doputovali, tamo s nekog mora za koje oni nikad nisu ni čuli, a kamoli ga vidjeli ili plivali u njemu, kao što smo to mi činili.

One koji su nam prišli malo bliže, nudili smo smokvama. Uzimali bi, ili ne već prema hrabrosti i želji da kušaju nešto novo, pa se udaljavali, gledajući kako mi jedemo to slasno voće i tek bi se onda usuđivali zagristi. Mi smo namjerno mljackali glasno i jeli široko otvarajući usta, kao da ih podučavamo kako treba jesti. U svakom slučaju, bili smo njima čudniji nego oni nama, iako su bili drukčije i neobičnije odjeveni od nas. Piljili su u nas i osluškivali kako i što govorimo, trudeći se da ponešto shvate i upamte. Mi nismo obraćali na njih posebnu pažnju, jer smo u putovanju toliko toga novoga i neobičnoga vidjeli da nam sad još i ta djeca nisu predstavljala nikakvu zanimljivost i novost kojoj bi se trebalo čuditi.

I tako je to počelo. Nije prošlo ni nekoliko mjeseci, a mi smo već bili djeca istog sela. Išli smo u istu školu, učili iste lekcije i pisali iste zadaće, koje su nam podjednako zadavale brige i nevolje. Slušali smo istu učiteljicu, Sofiju Lukić, i istom šibom dobivali batine.

josip palada MIRIS MAJKE

Pavle Blažek

Pavle Blažek (1930.-1988.), dugogodišnji kulturnjak u poljima osječkoga gradsko-pučkog pisma.

VINOGRAD

U vinogradu sunce i smiraj ljeta,
Nabrekli grozdovi i prezrela trava,
Tišina jutra za petu stranu svijeta
I rosa koja mi dušu osvježava.

Polako se kruni slatka toplina
U budući mošt što tiho vri,
U bačvi zemlje kupica vina,
Moj vinograd stari na pripeci zri.

Pod nebom plavim mirišu dani
I neka me čežnja uz loze steže,
Dok breskva se njiše na maloj grani
Vinograd sve toplinom svojom poveže.

Toči se vrijeme u čašu godina,
Iskri se kao dragulj u travi,
U procjepu sunca i daljina
Moj vinograd se u zrenju plavi.

PALA ROSA SVUDA PO SOKAKU

Pala rosa svuda po sokaku,
A ja tužna ... U kućaru tama.
Poznajem te, diko, po koraku,
Dodi, dušo, da ne venem sama!

Čeznem noćas, a miriši ruža.
Gdje je tvoje nježno milovanje?
U oku mi zablistala suza,
Mjesečina okitila granje.

Željo draga, kada ćeš mi doći?
Kućar prazan, na sokaku šutnja.
Čeznu dani, sama sam u noći,
Srce mi je ispunila slutnja.

Šušti rosa svuda po sokaku,
Mjesečina uprla kroz granje.
Pozdrav šaljem dragom po oblaku,
Diko moja, nježno milovanje.

RUJAN

U mome kraju rane jesenske magle zagrlile šumu,
U jutarnjoj plaveti bjelasaju se strnjaci i kukuruzišta,
Usamljen čovjek tjera puna kola po seoskom drumu,
A na dim i vatru mirišu tajnama pusta i mrtva strništa.

Svinjar i govedar izgubljeni u suncu dugo, sjetno šute,
Miruju kao rode u barama pred daleki, nepoznati let,
A rane se magle najbolnije na utvajima očute
Kad konjogrizina puteljcima prošara i zaplavi svoj cvijet.

Ne čuješ glasa, negdje u daljini pseto laje,
Zaškripi stari đeram kao jadni starac na umoru,
Slavonija polako ispija svoje rakijske gutljaje,
Dok vjetar prohladni zbija umornu marvu u toru.

Kruni se vrijeme po zreloom cvijetu žutoga suncokreta,
Laste proljeću voćnjacima i štalama pustim,
Uskoro će i one krenuti u daleke krajeve svijeta,
Samo će zemlja ostati u tuzi i maglama gustim.

Mrtvo je ljeto, ne čuješ pjesmu, pustolina vlada,
Raskršća razorena samoćom i bolnim rastancima,
Ponekad, samo ponekad, tijano iznenada,
Kao da čujem dvojnice stare na proplancima.

Jakov Ivaštinović

Jakov Ivanštinović, (1919.-1994.) rođen u Borovcu pokraj Novske, jedan je od najranijih tumača Kamova i naročito angažiran čitatelj Tadijanovića. Esejist, dake, pjesnik (Tragovi 1995.), i neoprosvjetiteljski upućeni putopisac.

TRAGOM ĐAKOVA

Napuštajući Vrpolje ponavljam riječi jednog štovatelja Meštrovićeva djela:

- Mi se ponosimo sada Vrpoljem, kao što se Vrpolje Meštrovićem.

Prije rastanka s Vrpoljem sjećam se marljivog, političnog i obrazovanog vrpoljačkog župnika, posebnog zaljubljenika u Meštrovićevo djelo. To je Matija Nikolin koji svake godine na dan Meštrovićeve smrti (16. siječnja) služi misu zadušnicu.

S male uzvisine Đakovo (nekad Jakovo) širi poglede na jug prema Posavini i Bosni, na sjever prema Posravini i Mađarskoj, na istok prema Srijemu i na zapad prema obroncima slavonskih planina. Može lako krenuti na sve strane, jer su sve jednako njegove, jer je sa svima povezano vremenom i ljubavlju.

Povijest kaže da se prvi put spominje 1244. godine kao posjed bosanskog biskupa. Naime, zbog neprilika u kojima se nalazila bosanska Crkva pod turskom vlašću, Katolička crkva iz Bosne nalazila je utočište u Đakovu, koje, kao sjedište bosanskih biskupa, sve više postaje "gradsko naselje". Eto, Đakovo nije samo srce Slavonije, odnosno Hrvatske; ono je na određeni način i u određenom vremenu i srce Bosne. Baš tu u Đakovu je sjedište biskupa ujedinjene srijemske i bosanske biskupije, što je djelo pape Klementa XIV. u 18. stoljeću.

Đakovo ima i svoju tursku prošlost, kao i ostali dijelovi Slavonije. Pod turskom vlašću bilo je od 1526. do 1687. godine, kad je prigodom oslobođenja od Turaka spaljeno i kada otprilike od 4000 stanovnika u gradu ostaje samo oko 300 stanovnika. Život se obnavlja. Hrvatsko stanovništvo postaje sve brojnije. 1780. godine Đakovo je imalo oko 1000 stanovnika, a danas se taj broj znatno povećao - na oko 20.000 stanovnika. Uglavnom se doseljuju Hrvati iz Bosne i Bačke. Prema popisu 1910. godine u Đakovu ima 5575 Hrvata katolika i 177 pravoslavnih (nisu došli iz Srbije nego iz Bosne); a prema popisu iz 1971. godine od 54.000 stanovnika u Đakovu i okolici, 88,2% su Hrvati katolici, a 6,8% pravoslavci, što potpuno opovrgava beogradsku "Večer" koja 1. XI. 1939. sasvim tendenciozno prikazuje Đakovo kao potpuno srpsko mjesto. Bilo bi to jedno i smiješno kad se na sličnim izmišljotinama ne bi gradile dalekosežne posljedice, čak i danas.

Današnja je stvarnost Đakova: Tvornica namještaja "Stjepan Geli", Tvornica kemijskih proizvoda "Meteor", Tvornica trikotaže "Posavina" i PIK "Đakovo". To su danas najglavnije privredne žile kućavice Đakova. No, pored toga treba spomenuti i dvije slavne zastave Đakova: "Đakovačke vezove" i Katedralu.

Na "Đakovačkim vezovima" može se vidjeti najizvorniji folklor (bogatstvo i ponos Đakova i okolice). Za vrijeme "Vezova" ima u Đakovu: i plesnog folklor, i narodnih nošnji, i narodnih običaja, i pučke književnosti, i naivnog slikarstva, i narodne glazbe, i svatovskih zaprega, i umjetničkog sviranja na orguljama u Katedrali. Zvukovima, bojama, igrama i ljudskim srcem "Vezovi" oplemene čovjeka do dna njegova bića.

Kad sam ulazio u Katedralu, građevinu u neoromaničkom stilu, osjećao sam se i malen i velik. Malen pred njezinom veličinom, a velik zato što mogu postati dio te veličine. Građena je od 1866. do 1882. Sredstvima i voljom biskupa Josipa J. Strossmayera. Veličanstvo arhitekture i prostora, stupova i lukova, ploha ispunjenih freskama, manjih i većih oltara - govori o snazi i plemenitosti čovjekova duha, o stvaralačkom nadahnuću koje pomaže vječnosti da se digne od zemlje do neba.

Drugima koji dođu u Đakovo preporučujem da pogledaju Dijecezanski muzej Đakovačke biskupije i Muzej Đakovštine, jer će tu naći umjetničke slike, umjetni obrt i stare novce; zatim arheološke, povijesne i kulturno-povijesne obavijesti - jednom riječju: svjedočenje o tomu da je život borba i poezija, stradanje i radost.

Kraj Katedrale je Biskupski dvor. Razmišljam.

Biskup Strossmayer je kroz prozore svoje biskupske palače gledao u široki svijet, u svoje lijepo smišljene političke i vjerske daljine. Šteta je što

nije gledao u lukavu i neupotrebljivu balkansku stvarnost. Kad mu je na kraju postalo jasno da je hodao u pogrešnom pravcu, bilo je prekasno. Ostavio je zlonamjernim lukavcima mogućnost da ga citiraju kao svog čovjeka. Politički nije bio mudar, ni dalekovidan, bez obzira na dobre namjere. Nije shvatio da je njegovo jugoslavenstvo njegova zabluda tamo gdje drugi jedno pripovijedaju, drugo misle, a treće rade.

Veliki Strossmayer imao je i svoje ljudske slabosti. Nije bio dovoljno obziran prema pristalicama drugih uvjerenja oko sebe (Luku Botića je otpustio iz službe zato što nije htio položiti zakletvu nenarodnom austrijskom, Bachovom režimu; a netolerantno se ponio i prema svećeniku Pavlu Žetiću, uredniku "Srijemskog Hrvata" iz Vukovara).

Đakovo je preko biskupa Strossmayera dalo dosta Zagrebu, a time i cijeloj Hrvatskoj; a nije dobilo ništa. Novcem dobivenim za prodane stare hrastove iz svoje šume, nesebično je gradilo temelje hrvatske prosvjete i kulture. Mogu samo reći: čast Strossmayeru i Đakovu.

Đakovo nema rijeku. Otpadne vode su problem. Kuda s njima? Komunalni problemi ne daju mu mira.

Nekad je zemlja bila bogatstvo. Danas nije tako - zbog krive poljoprivredne politike. Đakovo to sa svojom okolicom osjeća. Mora doći vrijeme kad će zemlja postati izvor privredne snage, a industrija, ovdje u Đakovu, ovakva kakva jest - promašaj.

Tko će Đakovu dati nadu? Nitko, osim njega samog.

Njegov osmijeh će biti sve ljepši, ako ne bude sam sebe sažalijevao, ako ga ne zaslijepi njegove želje.

Neka ostane sugestivan grad. U ušima mi zvone riječi, zvukovi slike iz scenskog prikaza "Đakovo je srce Šokadije" Julija Njikoša i Pavla Blažeka. Ta, može se reći, himna "Đakovačkih vezova", ima svoju folklornu i umjetničku vrijednost, osvaja bojama Đakova i njegove okolice.

Da odem na groblje? Zašto? Pa tamo je grob pjesnika Luke Botića, pisca koji se u hrvatskoj književnosti prvi opredijelio za toleranciju između našeg katoličkog i muslimanskog svijeta. Volim toga Luku jer je on oličenje našeg hrvatskog jedinstva. Taj rođeni Splitsanin preko Zadra, Bosne i Zagreba dolazi u Đakovo - i tu umire.

U duši svojoj čuvam uspomenu na čestitog Luku Botića, talenti-ranog pjesnika, idealista, siromaha; borca za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom i čovjeka kojemu naši Muslimani nisu krvožedne ubojice i sadistički tlačitelji, nego plemenita braća.

Bio je dosljedan kad je bio za nešto i protiv nečega.

Ni bolest (tuberkuloza), ni životna neizvjesnost, ni krive ocjene nisu ga pokolebale i dovele pred zid oportunitizma.

Nitko mu čestitost i domoljublje nije mogao ni nametnuti ni oduzeti.

Živio je kao čovjek - junak i patnik.

Neka ti je laka hrvatska slavonska zemlja, dični Luka, kažem u sebi i opraštam se od njega pred biskupskom palačom i Katedralom u koju nije ušao, jer je sagrađena poslije njegove smrti.

Treba reći da je Đakovo cijeno domoljubnog Luku. Pokazalo je to i time što ga je izabralo za svoga zastupnika u hrvatskom Saboru. Luka Botić i Đakovo - dva bora zelena.

A "Ergela" (gospodarstvo za uzgoj konja), podrijetlom iz 14. stoljeća, s ugledom i kod nas i u svijetu; uspješno svladava sve uzgajivačke zadatke, odnosno razvija ljubav za uzgajanje kvalitetnih konja i kod privatnika koji su emotivno vezani uz konje.

Jedanput sam to vidio i dosta mi je.

Neću otići ni u Đakovačke Selce, gdje marljivi i spretni župnik, odnosno profesor Visoke bogoslovne škole u Đakovu, dr. Zirdum, pored svih svojih poslova uspješno vodi biblioteku "U pravi trenutak", što je još jedan dokaz da provincija nije u provinciji nego u čovjeku, onda kad živi u velikom gradu. I tamo sam bio. I Zirduma dobro znam.

Ne bi bilo loše okupati se u ljekovitoj vodi u Đakovačkoj Breznici. Dobro bi mi došlo tamošnje zelenilo u pratnji čistog zraka. Bez riječi nosim svoj jedini život sa sobom.

- Što si došao u Đakovo? - pitam sam sebe. Idi tamo gdje trebaš ići. Možeš biti bez svega čega si se sjetio i čega se nisi sjetio; kao što možeš biti i bez crkve koja je, jasno uz dogradnju i preuređenje, naslijedila jednu od turskih džamija u Đakovu. Ništa ne propusti... poručuju ti sve karike iz đakovačkog lanca.

I nisam propustio. Prošao sam svim stazama gdje god je koja bila. Jasnoća viđenja ojačala je đakovačku okolicu i Đakovo u meni: Gledao

sam Đakovu u lice sa svih strana - i nije mi bilo žao. Mislim da sam svladao sve početke i sve zaplete đakovačke priče.

Nakon svega odlučio sam negdje nešto pojesti. Trebalo je spojiti objed i večeru, odmor i zadovoljstvo, potrebe iluzije i tijela, poruke mirne i razgovorljive ulice. A gdje? U "Croatia-turistu" u Preradovićevoj 25, u "Dalmaciji" u Ulici kralja Tomislava 67, u "Dubrovniku" u Z. J. Jovanovića 1, u "Đakovačkom kutiću", u Ulici Vladimira Nazora 8, ili negdje drugdje? Izbor je velik, a nazivi privlače i govore da Đakovo nije samo srce Slavonije, kako kaže pjesma, nego da je ono dio svih hrvatskih krajeva.

Budući da sam u Đakovu, i turist i Hrvat, izabrao sam "Croatia-turist", gdje mi dobri slavonski specijaliteti nisu dali pomisliti na kuhinju nekog drugog kraja.

Iznaslađivao sam se dobrim jelom i misnom graševinom. - Zadovoljan sam - odgovorio sam ljubaznom vlasniku kad me pitao jesam li dobro uslužen.

Na ulici su svjetla, šetači, automobili i traktori.

Teče zanimljivi đakovački život unatoč tome što se nije otisnuo u veliki svijet.

JAKOV IVAŠTINOVIĆ
HRVATSKOM
UZDUŽ I POPRIJEKO

Franjo Džakula

Rođen u Pješivcu kod Stoca. Živi u Strizivojnoj. Lirik (*Razglednice*, Vinkovci 1998.), samozatajan, upravljen u "dubinu", eruditivan.

PUSTOŠ

Već dugo smo sami,
Božji Sin i ja.
On visi na križu,
s paučinom oko nogu,
i mrtvom borovom granom,
iza leđa.
Oko bokova ima ispucalu boju,
na starom platnu,
što ga je oslikao sajamski umjetnik.
U polutama kuta ostavljen,
gleda na mene.
Ja ležim u sjeni drugoga kuta.
Dugo, dugo se gledamo,
izmjenjujući upitnike u samoći.
Svakako, svakako ću skinuti,
raspetoga s križa.
Umiti mu lice.
Zatim ga poljubiti,
a onda držati kraj srca,
dugo ... dugo ...
Govorim tako godinama,
a vremena mi sve manje.

21. 12. 1998.

SMRT BLAGE ZADRE

Pod jabukom precvjetalom,
leži Blago Zadro.
Bijele mu pčele ljube,
mrtvi smijeh.
S Đergaj planine,
procvale ko saće osinje,
vjetar se igra s tamnom kosom.
Izdaleka pod crnim stijegom,
sedam divljaka,
sa strahom plotun sprema.
Samo kosa živi,
i prkosi nijema.
Olovo vrelo probada tijelo,
koje odavno spi.
Na tamne oči,
žuti pelud pada.
Hladno se sunce ljubi,
s bakrom raspuklih zvona,
što leže na crnoj haljini,
raspetog grada.

12.2.1994.

TAMNO

Srećo ..
tamo ničega nema,
od napuštenoga.
Jablanova ..
ni konja.
Ni djeteline s četverolisjem,
ni naše stidljivosti.
Nema ..
osmijeha povješanih,
kao paučina ..
o trske vodene.

I sa sjećanjem
na lutke, traktor, dîdu i têtû.
U zaborav.
Kažu,
da je to dobro; oni u starateljstvu
gurave savjesti
i s Obrednikom Zakona u ruci.

Ostat će
Marijina dva brata
s ocem - jer Marija je dijete rastavljenih
roditelja -
ovdje,
gdje teče Sava,
gdje klasa žito i
gdje se njišu kukuruzi,
da nauče čitati, pisati i reći,
na materinskom,
svojoj seki:
"Kako si, sestro naša? Lijepo ti stoji crvena
haljina."
A ona će ih gledati,
i pitat će mamu - ako joj se uopće pruži
prilika? -
"Mutti, ich verstehe nichts?!"

A vjetar će ljuljati
valove na Savi, žito u Kadištu i kukuruze u
Gredama,
bez Mije,
moje nećakinje, djevojčice od četiri godine.
Crni će gavran
kljuvati
u tuđini,
u sad upalim obrazima
njezine nekada raspjevane oči.)

PRIPRAVA ZA PRIČEST

Kad ćeš se, Savo,
povući
ispod topole na kojoj se objesio Mata Kajišev,
do potonulih greda
- valjda sojenica? -
da siđem pod obalu.
S udicom.
U djetinjstvo.
I među valove.
I da se razveselim,
kad prepoznam
isti liman, u vrtežu, s četiri burgije vile vodene.
Ja Posavac
dižem tad nos u vis,
jer si mi, Savo, isto, što gorštaku Velebit!

O djetinjstvo!
I planovi,
i ljudi neljudi,
i gubici,
i strahu, kad pomislim
da pali anđeo još svjetluca zubljom
umjesto da bode rogom.
Nekad bih tako htio
da iz djetinjstva u djetinjstvo uđem,
i preskočim prkos,
gladan
i bez novaca,
sakat i bez diplome.
S kitinom snijega u kosi.

Stjepan Tomaš

Rođen 1947. u Novoj Bukovici. Dramatičar, pripovijedač, romanopisac, pisac za djecu. Autor romana i drame o Strossmayeru. Pripadnik naraštaja Pavličić, Tribuson, Ugrešić, Čuić, Barbieri, Kekanović...

PUTOVANJE U ĐAKOVO

"Crvenija od krušnice, eno iz oranica u modrinu nizinskog neba diže se katedrala!"

(M. Peić)

Strossmayer je rođen u Osijeku, u njemu je proživio djetinjstvo i dječastvo ali njegov je grad - Đakovo. U njemu je njegov biskupski dvor i katedrala krasotica.

Đakovo je danas gradić ali prije sto i pedeset godina bijaše ušoreno slavonsko selo. Uzrok njegove magnetske privlačnosti bio je svakako biskup komu su desetljećima hodočastili najugledniji odličnici Europe, dolazeći mu u Đakovo kao Tolstoju u Jasnu Poljanu, kao Whitmanu u West Hills.

Danas je jednostavno doputovati u Đakovo i razgledati katedralu, ali ući u biskupski dvor znatno je teže. Razmišljao sam koga zamoliti za pomoć, čija će lijepa riječ otvoriti vrata dvora i Dijecezanskog arhiva.

Organizator i inicijator osječkog simpozija? Činovnik zadužen za odnose između Crkve i Države? Nevjernici ili vjernici s Bogom skrivenim u srcu, kojima je Biskupija nerado otvarala vrata, jer svećenici ne vole one koji taj svoje vjeru, a ja sam želio da mi Strossmayerovi nasljednici dobrohotno otvore vrata i pokažu mi ono što drugima ne bi pokazali, da mi otvore odaje koje su pred drugima zaključane.

Kako da zakucam na njihova vrata s ljudima koji ni Očenaš ne znaju izmoliti?

Sjetio sam se, u neprilici, Sofije, svoje dobre vile, i nazvao je.

- Gospođa Sofija - glas mi je dodvornički titrao - znate li moliti Očenaš?

Šalio sam se ne bih li je udobrovoljio ili zbunio, ne bih li je lakše pridobio, ne pitajući se da li pretjerujem i zloupotrebljavam njezinu jedva primjetnu naklonost.

- Znam moliti Očenaš... i još neke molitvice koje sam, kao dijete, molila odlazeći u krevet.

Kako joj reći da ja, odlazeći u krevet, ne molim? Ne smijem moliti jer tada najčešće griješim.

- Zovete li zbog Tvrđe?

- Ne... Zbog Đakova.

- Išli biste u Đakovo?

- Išao bih - rekoh - ali ne usuđujem se onamo... Niti znam izmoliti Očenaš, niti znam lijepu riječ koja sva vrata otvara, pa i biskupskog dvora... Znate li osobu koja bi me preporučila Đakovčanima?

Odgovorila je da zna nekolicinu. Njezini su roditelji bili Strossmayerovom nasljedniku kućni prijatelji.

- Znači, i vi biste mogli? - polakomio sam se pa pokajnički zašutio.

- Kao koautor scenarija, mogu vam predložiti zajednički posjet Biskupiji.

Sklopio sam ruke, ona to nije vidjela.

- Ovdje sam s kolima - rekao sam - mogao bih vas odvesti onamo... ne biste izgubili mnogo vremena sa mnom - objašnjavao sam neuvjerljivo.

I tada ta časna žena izgovori riječi o kojima sam čitavu večer razmišljao. Vraćale su mi se neprekidno u svijest kao stara, poznata melodija koju slučajno čujete pa je čitavog dana bezrazložno zviždučete.

- Vama je malo teže odoljeti - rekla je. - Ne mom pozivu niti molbi, već *meni*. Možda je mislila drugačije ali je tako rekla.

Putovanje automobilom od Osijeka do Đakova traje četrdeset i pet minuta, ako ne vozite brže od sedamdeset kilometara na sat. Istu udaljenost prevalio je bezbroj puta Strossmayer fijakerom za nekoliko sati, drumom izlokanim kišom, putujući u Rim, Beč, Peštu, München ili Pariz. U toplice u kojima je zimovao svake zime.

Branimir Bošnjak

Rođen 1943. upisan u knjigu rođenja u Vrbići. Izvrstan neoegzistencijalist, pjesnik i esejist.

SLAVONSKI KALEIODOSKOP

Stvari su izgleda izgubile snagu
Nekadašnju povezanost s ljudima
Stoje na čudnim mjestima
Ne znamo čemu služe
Tako je i sa krajolicima
Gradovima trgovima i fontanama
S rijekama koje teku lijeno
Vraćajući se svom izvoru
Mostovima koji više ne znaju
Što premošćuju kojoj se obali upućuju
Vlak juri kao svjetlucava gusjenica
Preko slavonske nizine
Odlazi lijevo i desno
Zatim propada kroz kulise kukuruza i raži
Sve se zbiva u velikoj tišini
Pred licem dječaka koji je želio putovati
Osjećajući povezanost stvari
Njihovo savezništvo s ljudima
Moćne su rijeke izdržljivi mostovi
Hitri vlakovi u sumrake
Imaju daleke i tajne ciljeve
Ruka je trebala okrenuti kaleidoskop
Pripremajući veselu sliku slavonske jeseni
I tko zna što se dogodilo
Dječak se okrenuo (poziv na večeru?)
Ruka je zadrhtala stakla zacilikala
Propadajući kroz lakiranu slamu:
Kulise šutljive pred užurbanim vlakovima
Koji više ne znaju na koju će stranu.

Adam Rajzl

Adam Rajzl (1948.) publicist, prozaist i pjesnik za djecu i odrasle, iz Dragotina je nedaleko od Đakova, a slavonski zavičaj upisuje u svaki redak svojih tekstova. Posebno dinamično, čisto i jasno, Rajzl u prozama za djecu (*Kad su trešnje dozrijevale*, 1996.) utiskuje punoću prostora kojim se događaju razni dječji nestaluci, upotrebljavajući primarno realističke pripovijedne postupke. Motivsko-tematski vezan je uz zavičaj.

BIOGRAFIJA

Adam Rajzl rodio se 11. svibnja 1948. godine u Dragotinu, selu nedaleko Đakova, gdje je proveo djetinjstvo. Radio je na postaji Radija Đakovo, a trenutačno je zaposlen u Osnovnoj školi Matije Gubeca u Piškorevcima. Živi u Đakovu.

DJELA

- *Odavde do obale*. - Osijek: 1974., ²1975.
- *Topot bijesnih konja*. - Zagreb, 1983.
- *Kad su trešnje dozrijevale: pripovijetka za djecu*. - Vinkovci: 1996

KAD SU TREŠNJE DOZRIJEVALE

“Upregni konje i kreni kolima na Šalamonovo brdo! Nakosi djeteline za Javora i Dorku!” - zapovijedio je otac u toplo, proljetno predvečerje.

“Pazi se, strmo je i vlažno!” - upozorila me mati, pomažući mi iz staje do kola dovesti Javora i Dorku. Uznemireni konji, braneći se od dosadnih muha i obada, nervozno su mahali repovima i lamatali glavama.

Otac je djetelinu zasijao na njivi, na sunčanoj strani Krivićeva brda. Na toj je njivi djetelina uvijek dobro uspijevala. Najbujnija je između šljiva, pored vinograda Đure Šalamona i šljivika Stipe Ticana. Od toplih čestih kiša i jaka sunca uzrašte visoko, do koljena. Rascvjeta krupnim crvenim cvjetovima.

Već druge godine, u proljeće, upregnuvši konje odlazio sam kolima po djetelinu. U početku nespretno mahao kosom. Čupao busenje trave, hvatao komade zemlje i znojio se. Moja se upornost na kraju ipak isplatila. Pod mojim su zamasa konačno ostajali pravi, široki otkosi. Iza toga slijedilo je ono najvažnije: zbog čega sam odlučio postati bolji i od najboljeg kosca s Rokićevih livada. Nakosim djetelinu, ubacim je vilama među stranice kola do vrha, povučem uzde i krenem. A kad uđem u selo vozim polako. Javor, kao da nešto naslućuje, ispravi tijelo, izdigne glavu i rep i topka kopitama. Kao da sluša svatovski bas: tap, tap... Mislim u sebi: neka me vide i Marija, i plavokosa Anica, i Stankova unuka Mirela, i druge djevojčice! Ja ću ih važno s vrha djeteline gledati preko ograde. Kad me neka od njih primijeti i zagleda se, provjeravajući da li im se pričinja da li sam na kolima uistinu ja, mahnut ću im. A zatim šapnuti: "Javore!!!" Konji će potrčati i iza sebe izdići prašinu.

Javora i Dorku najprije sam potjerao kroz dvorište, a onda lenijom uja-ka Đure Kovača. Čim sam prošao šljivik Đure Crvenog ugledah Tunu Filina. Na drugoj je strani, u voćnjaku, na vrhu krošnje. Bere trešnje. Sutra će Tunin otac čiča Franja i strina Ana, Tunina mati, s njima na tržnicu u grad.

"S dragotinskih brda trešnje su najbolje!" - sa susjedne klupe na đakovačkoj tržnici, mljackajući svježe plodove, javit će se Vilko Rajbl.

U tim razmišljanjima već smo stigli do njive s djetelinom. Konji se, uz napor, klizeći kopitima, uzverase uz ovlaženu zemlju i travu. "Niz brdo će ići lakše!" - zaključih spasonosno.

Poput najboljeg kočijaša zaustavljam konje. Zatežem uzde i silazim s kola. Osjećam, Tuna je zastao s branjem trešanja. Ispitivački me promatra.

Uzimam kosu i poput Tune Krivića, najboljeg kosca u selu, vještima pokretima metalnim dijelom kose povlačim oštrilicu. Potom snažno zamahnem. Pod mojim zamasa travke padaju. Ruše se. Nižu se otkosi. Zastajem i uznojen ponovno ostrim kosu. Od udaraca pod mojim prstima, u naletima, ječi obližnja Uzelčeva šuma i bagremik Mije Grgina.

Iznenada, s druge strane brda, s ustima punih trešanja, s visoka stabla, mahne mi i zapjeva Tuna Filin objesno:

*"Kosi, kosi kosice,
kraj zelene šumice!
Mladi Tišljer suze lije
što na trešnji nije...
što na trešnji nije..."*

"Što na trešnji nije... Što na trešnji nije..." - Tuninim porugljivim pjesmama dugo je ječala Uzelčeva šuma.

Hinio sam da ništa ne čujem. Kosom zamahnuo jače, snažnije. Iza mene ostale su nove hrpe mokre djeteline. Kao najbolji snopar što snoplje baca na vršalicu vilama sam zatim djetelinu bacao u kola.

*"Mladi Tišljer suze lije
što na trešnji nije..."*

Tunin smijeh s jekom vraćao se i dalje. Nisam mogao dugo šutjeti.

"Nisam baš tolika kukavica!" - rekoh u sebi odvažno. A i nizanje stihova uvijek mi je polazilo za rukom.

*"Da je Tišljer za to znao
sladoled ti ne bi dao
niti bi te ikad zvao..."*

odvratilo sam Tuni snažno. Poželih da moji stihovi odjeknu daleko, ne samo do Grgina bagremika, već daleko dalje - do Martinaševa pašnjaka i Božičeve šume.

"I ja konja za trku imam!" - nasmiješio sam se ponosno. Tuna je iznenada zašutio.

"Sigurno silazi niz stablo jer mu je košara puna trešanja!" - pomislih.

Anđelko Haner - Rođo i Antun Kalman – Šems

S kime ih uspoređuje đakovačka književna kritika?

NAŠ GRAD, A MI U NJEMU

Ako pogledamo iz svih kutova, pa i iz onog statističkog, onda smo grad. No, međutim... Po broju duša, pasa i avlija, mi smo grad. Po broju svinja, gusaka i količini blata – mi smo selo! Imamo 10000 duša, 1000 pasa i 2000 gusaka. Možda imamo i manje i više. Ali ne toliko manje, ni toliko više, da bi to bitno izmijenilo stvar. Dakle, taj naš grad-negrad je srednja sredina između Budimpešte i Male Velike Satnice. Da se razumijemo: nešto je manji od Budimpešte, a daleko veći od Male Velike Satnice. Eto, takvo je Đakovo. Ni veliko, ni malo, ni srednje i ni polusrednje. Sada kada smo odredili njegovu veličinu neće biti teško odrediti i druge stvari o njemu.

Naš grad se smjestio usred slavonske ravni na lijevoj obali Jošave, u podnožju samog Piškorevačkog brijega, na nadmorskoj visini od 111 metara. Vodene mase Jošave, koja tu mjestimično doseže svoju maksimalnu širinu od 2,50 metara, oplakuju njegovu periferiju, a zlatni valovi žita koji ga okružuju sa svih strana poput beskrajnog mora, klanjaju mu se pod blagim strujanjima vjetra. Nad našim gradom danju sija sunce, a noću mjesec i zvijezde. Ljeti vlada sparina, a zimi mrazevi i snijeg. Zajedno sa zemaljskim globusom vrti se oko sunca i plovi po svemiru. Plovi, plovi...

Ako naš grad pogledaš s visine od 20.000 metara nećeš ga primjetiti. Ako ga promatraš iz žablje perspektive nećeš ga opet vidjeti. Vidjet ćeš možda popljuvani pločnik ili dio krova Doma narodnog zdravlja s dimnjakom. Najbolje ga primjećuješ na zemljopisnim kartama. I to onima u razmjeru 1:100 000 ili krupnijem. U staro doba, još tamo za vrijeme Rimljana, naš se grad zvao Certissa. To saznajemo iz raznoraznih povijesnih izvora. On je tada bio razvijen grad i po njemu su se kretali Rimljani i Rimljanke. Iz toga dakle možemo zaključiti da su Đakovčani neka bili Rimljani ili obratno – da su Rimljani bili Đakovčani.

U njegovoj okolini tada su se prostirale bogate šume u kojima je rastao osobito dobro cer i tisa – te se tako grad i zvao – Certissa (napominjem da je to moje osobno mišljenje). Tijekom povijesti tu su prolazili Huni, Tatari, Turci. Rezultat toga je vidljiv, jer mnoge ulice, trgovine i gostione u našem gradu podsjećaju na to davno, prohujalo doba.

Naš grad ima svašta! Ima stanovnike, ulice. Ima i kuće. Ima i Borovo – prodavaonicu obuće, Tvornicu namještaja Geli, Dom zdravlja i Građevinsko poduzeće Rad. Ima tri silosa i jednu knjižaru. Ima još i niz koječega drugog. Naš grad nema svašta! Nema dobru nogometnu momčad. Nema ni autobusni kolodvor, ni javni klozet. Nema društvo za zaštitu životina, kao ni tvornicu šećera. No, to nije sve što naš grad nema. Ima još mnogo toga što on nema.

Ulice su u našem gradu duge, kratke i srednje. A imemo i jedan "auto-put" (tj. asfaltiranu cestu). U ulicama su kuće. Kuće mogu biti prizemnice, na jedan kat ili dva. Imamo i jedan neboder, koji ima četiri kata. Ljeti su naše ulice pune prašine, a u jesen blata. To blato i ta prašina, služe da došljaci koji u Đakovo stignu iz nekog drugog grada, imaju na što da se sekiraju i da odmah na prvom koraku istaknu, kako kod njih, u njihovom gradu, tako nečega nema. Inače, mislim da ono nema neku drugu svrhu...

... Nekada smo bili grad zanatlija. Pa smo još i danas prilično zanatlijski raspoloženi:

*Krojači, tapetari
Brijači, postolari,
Moleri i pekari,
Štrikeri i mesari...*

To su ljudi koji još danas vode svoj zanat u svojim radnjama. Šiju hlače, štrikaju fusekle i prave cipele. Tako oni nastavljaju našu obrtničku tradiciju. No imajući u vidu strogost kojom se prema obrtu i obrtnicima – naročito privatnicima - ponaša vlast, lako je moguće da ova tradicija ostane tek uspomena. No da se to ne bi dogodilo imamo obrtničku zadrugu Zanatopskrba u kojoj možeš kupiti sve što ti treba za vođenje bilo kojeg obrta. Samo moraš znati obavljati taj obrt i blagovremeno plaćati porez. A to i jest ono najteže. Potrebno je istaći da još i danas naši đakovački majstori obnavljaju mnoge stare zanate od kojih bih izdvojio vunovlačare i licitare. Obavljaju ju ih majstori Ditrih, Grgić i Bellian (vunovlačari), te majstori Kokoš, Gvozdanović i Bogнар (licitari). Njihove proizvode možeš kupiti svakodnevno u njihovim radnjama ili na vašarima odnosno kirvajima...

Božica Ditrh

Vrlo, vrlo uvjerljive lirike za djecu.
S kim biste ju usporedili?

MALA LJUBAVNA PJESMA

Htjela bih napisati
Ljubavnu pjesmu,
onako, o djevojčici i dječaku.
Al' ne znam kako,
kad meni u tim stvarima
uvijek krene naopako.

PROBLEMATIČNA PJESMA

Već dugo me strašno muči
zašto se ljubav događa,
a ne uči?
Zar ne bi bilo bolje
da se događaju glagoli,
deklinacije, konjugacije i
permutacije,
a da se naučiti mogu
neke oči crne, samo moje?
Priznajte, i klinci i profesori,
svima bi nam tako bilo bolje!

Tihomir Dunderović

Suosnivač (Ars) Nove, sudionik Tragova, likovni mix-
medijalist i lirski intermedijalist.

BOŽJI PRST

Dođi, pogledaj kroz moj prozor. Kroz njega stvarno
sve izgleda drugačije - htio sam ti reći, ali sam jednostavno
šutio i nastavio buljiti u strop.

Strop više nije bio bijel, prije siv i išaran pukotinama.

Mislio sam o tome kako baš i nije pametno oslikavati
strop freskama i biti uvjeren kako Božji prst neće popucati.

Onda sam opet pomislio na prozor.

Vani se zasigurno nešto događalo - djeca su išla iz
škole, netko je ulazio u trgovinu, automobili su jurili.

BOŽJI PRST II

Kao što je s Božjeg prsta
poskočila iskra i udahnula
život u glineno tijelo
Adamovo,
tako je s njegova prsta
kapnula boja u moje oko
i oslijepila me.

SEYMOURU

nikada više to nećeš
moći vidjeti tako jasno
kao onoga trenutka
kada ti ona daje znak
rukom
a ti sa strpljenjem
minerala
shvatiš da svi
bulje u tvoja stopala

THE FALL OF TROY

Ona je stvarno nešto rekla.
Rekla je: "Ti si sada čuvar
stabala."
A ja sam mislio na
Toma Waitsa
koji je
prao posuđe u kuhinji i pjevao
The fall of troy.

Jadranka Vuković

Semeljčanka. Lirik, pripovijedač i pisac za djecu.

VII. DOSADNE, ALI KORISNE PRIČE (odlomak iz romana "Treba li osmašima...?")

Mama je sutradan strpljivo slušala priče o školi svoje djece. Već je znala kako nastupaju pri ulasku u kuću: Miro bučno, već s vrata govori što ima, a Anita obično uđe tiho (Miro joj kaže da se šulja), i tek kad se preodjene, počne govoriti ako se što dogodilo u školi.

Redosljed dolaska najčešće je bio: prvo Miro, on je mlađi, ima manje sati, pa Anita, osmašica.

Mirine priče su Aniti bile dosadne, ali i Anitine Miri. Ovaj put se Miro pozabavio prebacivanjem TV programa daljinskim upravljačem, čekajući Anitin dolazak, pa da zajedno jedu. Čekao je još nešto: da ubaci svoje novosti iz škole, za stolom, jer tako neće dopustiti Aniti da sve vrijeme ima glavnu riječ.

Kad je došla, i kad su sjeli za stol, započeo je:

- Mama, ne bi vjerovala kakvu smo danas dobili glupu zadaću. Upravo nevjerojatno!
- Kakvu? – strpljivo će mama, znajući da sada slijedi sinovljevo objašnjenje.
- Ma, mo'š mislit', radili smo neku pjesmu o neke tri babe kako ogovaraju na sav glas. I dobili smo zadaću napisati sastavak o ogovaranju. Grozota! Nas nekoliko smo se pobunili, ali ništa nije pomoglo. Zadaću nije povukla. – pogleda mamu, a kako ona ništa ne reče, nastavi:
- Tko je to vidio! A je našla temu! Što mene briga za bapska ogovaranja! Na satu sam joj rek'o kako je izgledalo kad sam babama ugasio TV, a one mislile da je nestala struja pa se uskokodakale.
- Ne govori ružno o starijim osobama.- strpljivo će mama.
- Kako samo govoriš o pjesmi. One su tri nonice – bakice, ali gdje bi ti to zapamtio! – dometnu Anita.

- Isuse, ova je to učila prije dvj' e godine, i nije zaboravila. – uzviknu Miro gledajući mamu. – ja se ne sjećam ni šta smo ove godine učili.

- Tri nonice su iz Istre. Kao i Veli Jože. Povezuj malo činjenice, zemljopis i književnost. – savjetova mu i podsjeti ga sestra.

- Čuj, ja nisam ljubitelj ni hrvatskog ni zemljopisa, ni pojedinačno. nit' u paru. I šta bi' ja tu treb'o reć'? Je l' se poznaju možd'? Tri nonice ogo-varaju Velog Jožu. – mudruje Miro

- Dobro, poslije ćete o tome, sad jedite. – predloži mama, dohvaćajući zdjelu, nudeći prvo djeci.

- A ja sam danas ljuta jer su oni moji iz razreda zbilja bezobrazni, baš ih briga za druge. Po neposlušnosti su prednjačili Rep i Lenić: imali smo pripremu za školsku zadaću iz hrvatskog, njih dvojica nisu htjeli pisati ništa od predloženog, nego su, da nama smetaju, cijelo vrijeme pričali naglas, i mi i nastavnica smo ih umirivali, ali neuspješno. Oni po svom. Imala sam ideju, ali nisam stigla pisati od njihovog brbljanja, sad ću morati ponovo smišljati... - potuži se Anita, mijesajući juhu u tanjuru.

- To tebi neće biti teško. – utješi je mama.

- Da, ali ne volim gubiti vrijeme. To sam mogla imati napisano u bilježnici.

Pitanje pranja suđa različito se rješava. Na pitanje tko će oprati suđe, Miro se ograđivao, rekavši:

Ja ne, to je ženski posao.

Kad ga se pitalo gdje to piše, rekao bi: - U glavi.

E, u mojoj ne piše. – rekla bi mama.

No kako nije voljela svađu između svoje djece, rađe je oprala sam. Ipak se Miro pritom osjećao nekako kriv.

Jednom je namjerno, perući suđe, razbio tanjur. Naravno da nikom nije rekao kako je razbio namjerno. Uglavnom, isplatilo mu se, jer je mama rekla da više ne mora prati suđe. A on je to shvatio doslovno, zauvijek.

- Kad dobijem prvu plaću, kupit ću ti perilicu suđa. – obećao je mami.

- Onda požuri završiti školu. – šalila se mama.

- Normalno mama, zato ću ić' u trogodišnju srednju školu, da se što prije zaposlim i kupim ti stroj za pranje suđa. – zanosio se Miro

Došle su dvije srednjovječne susjede. Više nitko i ne pamti kojim su povodom došle u kuću, i što su pitale Mirinu mamu, no zna se da ih je mama pozvala unutra, što ove bez nećkanja prihvatiše. Počeše pričati, i tko bi ih zaustavio. Kako bi Stana trebala slušati doktora kad joj kaže da jede masno, ta to je za njeno dobro, ak' neće pazit' na svoje zdravlje, a 'ko će

joj. Kako je Luca sva suva, i šta se ne ostavi pušenja, to joj ni dobro. Slava da previše rasipa novac, teta Dragica da sam' 'oda, nikad ni kod kuće, teško joj kiselit' krastavce pa uvijek kupi gotove, a eno puna joj bašća krastavaca i sve propalo. Tomo slup'o eto već treći auto, a o Mladenski Pavinoj se priča da će se udat', a ni dva miseca s onim momkom za kog kažu da je mnoge pri Mladenske smot'o, pa i' ostavio, raskin'o s njima.

Miri je bilo zlo slušati ta tračanja, no kad su susjede otišle, mama će mu:

- Imaš zadaću. Ni ja ne izgaram da čujem tko, što, kad s kim, ali eto, to ti je zadaća. Napiši što si zapamtio.

Miri sine da mama ima pravo:

- Hvala! Hvala, mama.

- Rijetkost, ali dao si je truda za ovu zadaću. Jedino što je njemu to bilo smiješno, i te krastavce spominjati, i bab' Stanu, i razbijene Tomine aute... Mama je pročitala zadaću, rekla da je dobra. Miro je pitao za koliko. Mama se suzdržala od odgovora, braneći se da nije ona ta koja ocjenjuje.

OPRAVDAVANJE ZAVIČAJU

(pjesma u prozi)

A sad se umiri. Sati tiho stoje. Redaju se u dane, vrijeme. I rastu neke nenaučene biljke. Nikad ih nisi naučila. Niste to jedni drugima oprostili. Nisi upoznala zavičaj, napola ti dodijeljen.

A htjela si se mijenjati za zavičaj. Ne ide to tako. Biljke ga čuvaju, samoniklo.

A i tebe u njemu. Svejedno je udaljuješ li se ili ne, pohranjena si u mirisnu šifru. On tvoju šifru upisuje, ti njegovu ne moraš.

Pokušala si prevariti zavičaj. Sada se pravdaj. Niti drugo koljeno biljaka, njihovi potomci, sada još sjeme, neće ti to zaboraviti.

Ivan Kunšić

Đakovački apsolvent na osječkoj kroatistici.
Urbani postquorumovski senzibilitet.

...

A onda
silurskom noći
svjetlost prolazi
smrskana u valove
i opuštenim kolnicima
odjeveni u žuto hodaju gradovi.

Stanko Andrić

Rođen u Strizivojnoj (1967.)

SABLASTI U SAMOSTANU

Jedna epizoda iz ugarsko-bosanske franjevačke povijesti

Ovaj je rad odgovor na izazov jednog srednjovjekovnog zapisa. Potekao je iz one naročite osupnutosti koju izazivaju stare kronike kad pričaju o mračnim i neobjašnjivim stvarima. Makabreskni i sablasni srednji vijek nije samo izum "gotičke" fikcije 18. stoljeća; on je, između ostalog, doista obilovao "gotičkim" temama. No, zapis o kojem je ovdje riječ ne posjeduje cjelovitost maštovitih pripovijesti. Ne razumijemo ga do kraja; zagonetan je, iako bez namjere da to bude. Vrlo je kratak; ne govori koliko bismo to mi željeli. Otud naša spremnost da se u nj udubimo, kako bismo dokučili sve ono što ne kaže a podrazumijeva, kako bismo ga, drugim riječima, proširili. Nadalje, naša potreba za tumačenjem nastoji da zapisu, takoreći, zađe za leđa, tj. iznese na vidjelo ne samo ono što je njegov autor propustio izrijeком kazati, nego i ono što on nije znao niti je mogao znati.

Takvo je tumačenje iziskivalo da iz cjelovitog izvora izdvojim ne samo odlomak koji mi je privukao pozornost, nego i komad prethodnog teksta koji je s njim neposredno povezan. Već je ta nužda (koju nisam znao izbjeći) umanjila izgleda da postignem nešto što sam također priželjkivao: naime, da u "žanru" povijesne interpretacije napišem nešto analogno majstorskim jezovitim pričama Montague Rhodes Jamesa. Prije svega mislim na pripovijetke "Blago opata Tome" ili "Jedna epizoda iz povijesti katedrale". U njima James slobodno konstruira jezovita zbivanja služeći se tobožnjim drevnim dokumentima, kao i stvarnim poznavanjem srednjovjekovlja.

Za onoga tko prakticira povijesnu analizu, sloboda je drukčije definirana: analizirani tekst je zadan i nepromjenjiv, ali bez njega nema ničega, pa ni slobode; zadana su (slično kao kod Jamesa) i mnoga raspoloživa znanja o onodobnom društvu i mentalitetu; sloboda analize ili interpre

tacije leži upravo u mnoštvu povijesnih argumenata i konteksta koje je moguće prizvati kad se nastoji dokučiti što nam sve tekst priopćuje o svijetu u kojem je nastao. Interpretacija teži posvemašnjoj uvjerljivosti, nezamjenjivim objašnjenjima i egzaktnim argumentima; u stvarnosti, često je prisiljena na kompromise, djelomična rješenja, pretpostavke. Diskontinuirani, rascjepkani diskurs interpretacije neka je vrsta otapala u kojem se nalazi dragocjena kovina srednjovjekovnog teksta. To nastojanje da se iz starog teksta izažme što više značenja jest neka vrsta polovičnog nadomjestka što se ovdje nudi za ono nepogrešivo sklapanje jezovitih priča koje nalazimo kod M. R. Jamesa.

- Ovdje je riječ o jednom odlomku iz djela kojeg puni naslov glasi *Cronica seu origo fratrum minorum de Observantia in provinciis Bozne et Hungarie Christo Iesu militantium* (Kronika ili ishodište opservantske Manje Braće koja vojuju za Isusa Krista u provincijama Bosni i Ugarskoj). To je djelo zacijelo najpotpuniji pojedinačni izvor za povijest franjevacu u srednjovjekovnoj Bosni i franjevačke reforme u srednjovjekovnoj Ugarskoj. Njegov je glavni autor nepoznati ugarski franjevac-opservant, koji je bio aktivan na samu početku i tijekom prve polovice 16. stoljeća. Kao što je pokazao Euzebijije Fermendžin, taj se pisac koristio različitim izvorima, a od domaćih ugarskih izvora posebno su važna dva: danas izgubljena knjiga oca Blaža de Zalka, bosanskog franjevačkog vikara od 1420. do 1425. godine, u kojoj se opisuju djela njegovih prethodnika na vikarskoj časti (*gesta vicariorum*); i usmena sjećanja oca Grgura iz Iloka, koji je nepoznatom piscu pripovijedao o događajima iz sredine i druge polovice 15. stoljeća. S druge strane, djelo anonimnog pisca s početka 16. stoljeća nastavili su kasniji ljetopisci ugarskih franjevacu sažetim bilješkama sve do godine 1642. Počevši od godine 1535, zabilješke postaju kratke i shematične vijesti o kapitulima i izborima provincijala; otud se može pretpostaviti da je *Kroniku* do te godine doveo naš Anonim, a u njoj da su je preuzeli njegovi nastavljači.

Odlomak koji ćemo ovdje analizirati slijedi odmah poslije autorove napomene o izvorima. On kaže da se do tog mjesta služio knjigom Blaža de Zalka, a odatle dalje oslanja se na pripovijedanje starca Grgura. Odlomak je, kao i *Kronika* u cijelosti, pisan jednostavnim jezikom i gotovo priprostim stilom. No, njegov je sadržaj slojevit i zahtijeva pomno raspletanje. Na početku, dakle, donosimo tekst odlomka u izvorniku i u hrvatskom prijevodu. Dva postojeća izdanja, Toldyjevo i Fermendžinovo, unekoliko se razlikuju (djelomice zbog razlika u njihovim rukopisnim predloš-

cima). Dopunjavajući ih uzajamno, uspostavili smo što je moguće potpuniju i točniju verziju teksta. Za potrebe analize koja slijedi, tekst je razdijeljen u tri brojevima označene cjeline.

TEKST:

[1] Quando iste frater Ioannes de Vaya predictus foret vicarius Boznensis familie minorum, tunc inter reges Hungarorum et Bozne fuit magna dissensio exorta, propter quod pro pace habenda frater Ioannes, vicarius predictus, missus fuit ad regem Hungarorum eo videlicet anno, quo capitulum celebrare debebat. Veniens ergo in Hungariam et fratribus subtilioribus convocatis, exhortabatur eos, dilacionem capituli petens ab eis in hunc modum: "Fratres dilectissimi! Novistis bonum pacis, pro quo et filius Dei altissimi veniens in hunc mundum plurima usque ad mortem pati voluit, ut inter Deum et hominem pacis tranquillitatem stabiliret, quod etiam nobis manifestum est in omnibus, quoniam inter regem Hungarorum et Bozne iam bella plurima fuerunt facta, igitur ut capitulum ad annum futurum transferamus necesse est, ut inter reges predictos pax et concordia habeatur, que et in eis virtute Dei permaneat, pro qua et ego nunc missus sum."

Hec dixit et statim inter fratres ex desiderio religionis et eorum simplicitate magnus rumor ortus fuit in consistorio, dicentibus quibusdam, quod non ideo facti sumus fratres, ut regum curas et principum varia verba specialiter curiosa proferamus. (Ecce ubi observantia minorum de Hungaria, ubi radicem habuit, et in tantam altissimam crevit arborem.) Et tunc quidam frater Hungarus nomine Michael de Szond irruit inter alios et manu violenta sigillum ab ipso vicario rapuit. Et ex tunc dominos Hungaros et barones adeunt, quos petunt humiliter, ut pro eis regi supplicarent, ut a domino papa impetraret, quod in Hungaria fratribus de observancia minorum vicarium concederet, ipsi parem; et sicut fuit supplicatum ita et impetratum a domino papa Eugenio IV. et concessum, cuius bulla habetur Bude in conventu fratrum minorum de observancia; et hec facta fuerunt anno 1444.

Quo facto primum capitulum celebratum est in Jenew et ibi primus vicarius eligitur frater Fabianus de Kenieres et rexit familiam per quatuor revolutiones. Ecce divina providentia hoc factum est, ut primarius vicarius Pannonie de Kenieres oriatur, quia secundum Isidorum in Libro Etymo-

logiarum Pannonia abundantia panis interpretatur, cui et in vulgari Kyn-
yeres concordare videtur. Ecce ergo, quando regiones orbis fuerant divise,
tunc apud Deum non erat observantia minorum de Hungaria ignota, cuius
primus vicarius de Kenyeres, sive de Pannonia oriundus erat.

[2] Item ut predicta credant esse vera, legitur in Cronica Hungarorum,
quod dum dux Bozne militaret, in curia regis Hungarorum factum est, ut a
quodam barone, videlicet Paulo Chupor, delusus fuisset in hec verba: "Bey,
thot nem ember, pogacza nem kenier". Tunc ipse dux ira commotus exivit
de curia regis et intravit in regnum Bozne indutus pelle bovina, cornibus
erectis et asinam in manu tenens dicebat: "Ego videbo, si thot nem ember,
pogacza nem kenier", et sic commovit bellum aggrediens, et cepit vastare
confinia Pannonie, contra quem rex bellum parans aggreditur, in cuius
conflictu multi milites regis Hungarorum fuerunt interfecti, sicut hec
habentur latius in Cronica Hungarorum, [3] de quibus unum militem in
armis cum puero suo fratres minores ad eorum claustrum in Diako por-
taverunt et ibi sepelierunt cum honore. Et tunc frater Nicolaus de Hathad,
custos custodie Diako, quando in nocte ante matutinum oraret ante altare,
ecce miles, mirabile dictu, cum suo puero surrexerunt et cum predicto
custode certare ceperunt per multum tempus, ita ut membra militis mortui
in manibus custodis in illo certamine semper manerent, et tandem cum
miles puero suo precepisset, ut gladio ipsum fratrem in tibiis percuteret,
tunc predictus Nicolaus custos celeriter in crucifixi imagine inspexit, que et
nunc habetur ibidem in pariete scripta, suspiravit et exclamavit dicens:
"Domine Iesu adiuva iam!" Et sic illi disparuerunt, ipse autem custos ceci-
dit in terram; et circa matutinum venerunt fratres et invenerunt aum
iacentem quasi mortuum et accipientes portaverunt ad lectum. Et mane
facto expergefactus et viribus reassumptis convocatisque fratribus predicta
eis fideliter et conscientiose narravit, affirmans quod "si effoderitis, inve-
nietis in corpore militis ipsa signa, quoniam putrida eius membra semper in
manibus meis remanebant". Et sic effossa ipsa corpora invenerunt sicut
ipse custos narraverat, et tandem extra cimiterium proiecerunt; et sic
propter predicta, ut ipse rex Hungarorum ipsi duci Boznensium condes-
cenderet, frater Ioa-nnes vicarius predictus missus fuit, ut dictum est supra.

PRIJEVOD:

[1] "Kada je taj gore spomenuti brat Ivan de Vaya bio vikarom bo-
sanske minoritske familije, izrodio se veliki sukob između kralja ugarskog i
kralja Bosne, zbog čega je, u nakani očuvanja mira, rečeni vikar brat Ivan
bio poslan k ugarskome kralju, to jest one godine kada je trebalo održati

kapitul. Došavši dakle u Ugarsku i sazavši mudriju braću, nagovarao ih je
tražeći od njih odgodu kapitula ovim riječima: "Ljubljena braćo! Poznajete
blago mira, poradi kojega je i sin Božji, došavši na ovaj svijet, htio pre-
trpjeti mnoge muke sve do smrtne kazne, ne bi li uglavio spokojnost mira
između Boga i čovjeka, što je i nama očevidno u svemu, jer su se između
kraljeva Ugarske i Bosne vodili već mnogi ratovi. Stoga je neophodno da
kapitul odgodimo za sljedeću godinu, eda bi između rečenih kraljeva za-
vladali mir i sloga te u njima Božjom pomoći i ostali, zbog čega sam i ja
sada poslan." To reče, i odmah nastala veliki žamor među braćom u kon-
zistoriju zbog ljubavi za redovništvo i njihove jednostavne naravi, pri čemu
su mnogi govorili da nismo zato postali braćom da kraljevske brige i
promjenjive, napose isprazne riječi kneževa izušćujemo. (Eto gdje je
korijen Opservanciji Male Braće u Ugarskoj i odakle je ona izrasla u tako
golemo stablo.) I tada neki ugarski brat, imenom Mihovil iz Sonte, srne
među ostale i otme nasilnom rukom pečat od istog vikara, i tada se obratiše
ugarskoj gospodi i velikašima, moleći ih ponizno da u njihovom ime
usrdno zamole kralja, neka ishodi kod gospodina pape da braći minoritske
Opservancije u Ugarskoj dopusti da imaju vlastitog vikara, ravnog istome
[Ivanu]. I kako je bilo zamoljeno, tako i ishodeno i dopušteno od gospodina
pape Eugena IV, čija se bula čuva u Budimu u konventu Male Braće od
opservancije, i to se zbilo 1444. godine.

Pošto je to učinjeno, prvi kapitul je bio održan u Ineuu [Jenőu] i ondje
je za prvog vikara bio izabran brat Fabijan iz Kenyéresa, i vladao je
familijom četiri godine. Tako se Božjom providnošću dogodilo da je prvi
vikar Panonije potekao iz Kenyéresa, jer se prema Izidorovoj *Knjizi etimo-
logijâ* Panonija tumači 'izobiljem kruha', čemu na pučkom jeziku odgovara
Kenyéres. Evo dakle kako, kada su se svjetske pokrajine dijelile, Bogu nije
bila nepoznata ugarska minoritska Opservancija, čiji se prvi vikar imao
roditi u Kenyéresu odnosno Panoniji.

[2] Nadalje, kako bi se vjerovalo u istinitost gore rečenoga, u *Ugarskoj
kronici* stoji da, dok je vojvoda Bosne služio kao vitez, dogodilo se da ga je
u kuriji ugarskoga kralja neki velikaš, naime Pavao Čupor, ismijao slje-
dećim riječima: "Be, Tót nem ember, pogácsa nem kenyér" (Tja, Slavonac
nije čovjek, pogača nije kruh). Tada isti vojvoda, ponesen srdžbom, izađe
iz kraljeve kurije i ode u bosansko kraljevstvo, zaogrnut volovskom kožom,
podignutih rogova, te vodeći rukom magaricu (?) reče: "Vidjet ću ja je li
Tót nem ember, pogácsa nem kenyér", i tako započe rat i stade harati po
pograničnim dijelovima Panonije, i kralj pođe protiv njega spreman na rat.
U tom sukobu bili su ubijeni mnogi vojnici ugarskoga kralja, kao što se to

opširnije opisuje u *Ugarskoj kronici*. [3] Jednog od tih vojnika, u ratnom oklopu i skupa s njegovim poslužnikom, prenijela su Mala Braća u svoj klaustar u Đakovu i ondje sahranili uz počasti. I tada brat Nikola iz Hathada, kustod kustodije Đakovo, dok je noću prije jutarnje molio pred oltarom, evo gdje vojnik (kakvog li čuda!) skupa sa svojim poslužnikom ustade na noge i oni se uzeše boriti s rečenim kustodom veoma dugo, tako da su udovi mrtvog vojnika u toj borbi neprestano bili u rukama kustodovim, i kad je najposlije vojnik naredio svom poslužniku da istog brata udari mačem po golijenima, tada rečeni kustod Nikola brže bolje pogleda prema slici raspetoga, koja i danas stoji na tom mjestu naslikana na zidu, uzdahnu i povikavši reče: "Gospodine Isuse, pomози već!". I tako oni nestadoše, a kustod se sruši na zemlju, i oko jutarnje dođoše braća i nađoše ga gdje leži kao mrtav, i podigavši ga odnijеше ga do kreveta, i pošto se uskoro probudio i prikupio snage te sazvaо braću, ispriповijedi im vjerno i savjesno gore navedeno, ustvrdivši da "ako ih iskopate, naći ćete znakove na tijelu vojnikovu, jer su njegovi truli udovi neprestano bili u mojim rukama". I tako iskopavši ista tjelesa, nađoše kao što im je kustod rekao te ih naposljetku izbacіše izvan groblja. I tako je zbog naprijed rečenih stvari, ne bi li kralj ugarski oprostio istom bosanskom vojvodi, spomenuti vikar brat Ivan bio poslan, kako je gore rečeno."

U tekstu se mogu razlučiti tri zasebne i međusobno neovisne cjeline, odnosno tri priče.

(1.) Prva je priča kronološki najkasnija. Zapravo, jedino se ona događa u vrijeme opservantskih vikara o kojima je na tom mjestu *Kronike* ponajprije riječ. Govori o presudnu događaju u povijesti ugarskih franjevaca opservanata, naime o njihovu otcjepljenju od bosanske vikarije i stvaranju samostalne jurisdikcije. To je u rukopisu koji je izdao Toldy naglašeno dvama podnaslovima: *Exordium Familie Minorum de Hungaria* i *Primus vicarius eligitur in Hungaria*. Ivan de Vaya, posljednji vikar velike bosanske opservantske vikarije, koja je u to vrijeme obuhvaćala i veći broj samostana u Ugarskoj, izabran je na tu službu 1439. ili 1440. godine, naslijedivši tako papinskog inkvizitora, kasnije kanoniziranog Jakova Markijskog (koji je istu službu obnašao od 1435. do 1438.). Počevši od sredine 14. stoljeća, bosanski su franjevci osnivali samostane i u južnim pokrajinama ugarskog kraljevstva (*in confinibus Hungariae*), da im služe kao pribježište "u doba progonstava" u krivovjernoј Bosni. Pokušaji ugarskih provincijala da te samostane stave pod svoj nadzor nisu urodili plodom. Štoviše, prvi opservantski samostani što su ih osnovali sami Mađari (npr. u Ozori 1418. godine, u Nagykanizsi 1423, u Visegrádu 1425) nisu potpadali pod nadlež-

nost ugarskog konventualskog provincijala, nego su bili izravno podređeni generalu reda "ili pak njegovu vikaru u Bosni". No, takva ekspanzija bosanske jurisdikcije dovela je do stanja koje je bilo na dulji rok neodrživo. U doba vikarske službe Ivana de Vaya, autoritet bosanskog vikara očito je postao nedovoljan da drži na okupu sve te samostane u Bosni i po različitim pokrajinama ugarske krune. Kao povod za otcjepljenje ugarski su opservanti iskoristili jedan slučaj vikarova političkog zauzimanja. Prema *Kronici*, on je nakanio posredovati u "sukobu" (Fermendžinov rukopis čak govori o "ratu", *guerra*) između bosanskog i ugarskog kralja, te je u to ime zatražio odgodu opservantskog kapitula, valjda predosjećajući moguće nesuglasice bosanske i ugarske braće. Sazvao je neku probranu subraću, ali ono čega se boјao zбilo se na tom sastanku. Prigovorili su mu što brine kraljevske brige, a jedan od pozvanih oteo mu je vikarski pečat. Potom su sazvali kapitul ugarskih opservanata u samostanu u Ineuu (mađ. Jenő), sjeveroistočno od Arada, i izabrali vlastitog vikara, Fabijana Bačkog. Bosanska im jurisdikcija više nije bila potrebna, jer im ugarski konventualci više nisu mogli ugroziti samostalnost. Dapače, sljedećih su se godina konventualski samostani hrpimice odmetali i usvajali opservantsku reformu (između ostalih oni u Budimu, Ostrogonu i Iloku).

Prijelomni događaj, tj. pobuna protiv vikara Ivana de Vaya, kapitul u Ineuu, potvrdna bula pape Eugena IV: sve se to, sudeći prema *Kronici*, odigralo 1444. godine. Nije lako pobliže odrediti na što se u *Kronici* misli kad se govori o sukobu, ili čak "ratu", između bosanskog i ugarskog kralja, koji je vikar pokušao zagladiti. Ugarski kralj na kojeg se tu misli svakako je Vladislav I Jagelović (vladao od 17. srpnja 1440. do 10. studenog 1444). Na bosanskoј strani to je po svoj prilici Stjepan Tomaš, koji je došao na bosansko prijestolje potkraj 1443, ali ga je ugarski kralj priznao tek u svibnju ili početkom lipnja 1444, na zagovaranje Jánosa Hunyadiја. Bit će da je i vikar Ivan de Vaya posjetio Vladislava tom prilikom. Tada su mu ugarski opservanti otkazali poslušnost. Ubrzo potom slijedio je kapitul u Ineuu. No, Eugenova bula ipak nije izdana već te godine. Izbor Fabijana Bačkog za vikara potvrdio je Eugen IV bulom *Etsi ex debito* od 24. siječnja 1445, ali je odbio potvrditi diobu ugarskih i bosanskih opservanata: Fabijan je izričito priznat kao vikar *in tota et integra vicaria praelibata* (tj. *Bosnae*). Cjelovitost bosanske vikarije podrazumijeva se i u buli što ju je Eugen izdao dan ranije i kojom imenuje vikara Fabijana i njegove nasljednike za "inkvizitore heretičke opačine" u svim zemljama na sjeverozapadnom obodu Osmanskog carstva, od Jadrana do Crnog mora.

Tek je papa Nikola V, bulom od 14. svibnja 1447., naložio bosanskim fratrima da izaberu vlastitog vikara, čije će ovlasti biti stegnute "unutar drevnih granica, tj. od rijeke Drave do Jadranskog mora". Dioba se nije mogla zaliječiti. 10. veljače 1448. isti je papa obavijestio vikara Fabijana Bačkog da ugarski opservanti odsad imaju vlastitu vikariju, odijeljenu od bosanske, a da joj se granice steru od rijeke Save sve do Tatarskog (Azovskog, odnosno Crnog) mora. Opisi granica dviju vikarija u tim Nikolinih bulama stvaraju nedoumicu u pogledu statusa upravo onog područja koje se stere između Save i Drave, tj. današnje Slavonije. U prvoj je buli ono dodijeljeno bosanskoj vikariji, a u drugoj ugarskoj. Obje su očito na nj polagale pravo. U političkom smislu, ono je, dakako, bilo sastavni dio ugarskog kraljevstva. No, bosanska je vikarija ondje imala pristalice među franjevcima slavenskog podrijetla koje spominje i Eugen IV, pišući o "Slavenima s ovu stranu Save". Sukob koji je doveo do diobe bosanske vikarije ima, prema tome, stanovite elemente etničkog razdora. Nejednake odredbe Nikole V u pogledu prostora među Dravom i Savom obično se tumače evolucijski: papa je u prvi mah novouređenoj bosanskoj vikariji dodijelio nešto širu jurisdikciju, do Drave, da bi je nepunu godinu kasnije sveo na tradicionalnu bosansku sjevernu granicu, Savu. No, moguće je papine odredbe shvatiti i kao istodobno važeće, tj. kao da su obje vikarije nadležne u savsko-dravskom međurječju. Umjesto da izravno presudi kojoj vikariji pripadaju tamošnji samostani, izgleda da je papa radije prepustio samim samostanima da o tome pojedinačno odluče. U godinama zalaska bosanskog kraljevstva i raspada franjevačke jurisdikcije u Bosni, svi su oni postupno uključeni u ugarsku vikariju. O konačnom ishodu tog procesa svjedoči katalog franjevačkih provincija s početka 16. stoljeća.

Priča o postanku ugarske vikarije tvori cjelinu za sebe. Ispričana je na mjestu koje joj u kronološkoj strukturi *Kronike* i pripada, tj. u odjeljku posvećenom vikaru Ivanu de Vaya i separatno izabranom Fabijanu Bačkom. Priča koja slijedi zbiva se, naprotiv, tridesetak godina ranije. Ta pripovjedačka analepsa motivirana je određenim vezama, obznanjenim u posljednje dvije rečenice prve priče, koje tvore mali jezikoslovno-teološki traktat. Dok je u papinskim pismima Fabijanov pridjevak *de Bachia*, *Kronika* ga zove *de Kenieres*. Kenyéres je danas iščezlo naselje koje se nalazilo na sjevernoj granici bačke županije, oko današnjeg Stapara. Po svemu se čini da je Fabijan bio rodom iz sela Kenyéresa, a da je pridjevak *de Bachia* stekao prema središtu županije. Logično je da ugarska franjevačka kronika donosi detaljniju informaciju, a papinska pisma općenitiju. Etimologija mjesnog imena Kenyéres očita je: ono je izvedenica mađarske riječi *kenyér*

'kruh'. Polazeći od tog prozirnog toponima, autor *Kronike* dosjeća se etimologije riječi *Panonija* (lat. *Pannonia*), koju je navodno ponudio sveti Izidor Seviljski († 636) u svojoj za srednjovjekovlje temeljnoj enciklopediji, *Etymologiae seu origines*. On veli da se u Izidorovu djelu tumači da je Panonija tako nazvana zbog obilja kruha (lat. *panis*). Veza Panonija-*panis* je, dakako, znanstveno neodrživa, ali onodobnom poznavatelju latinskoga očita. Autor franjevačke *Kronike* zaključuje da su Panonija i Kenyéres zapravo jedno te isto, jer oboje upućuju na kruh. Otud izvodi dalekosežan zaključak: Bog je, stvarajući Panoniju, pokrajinu bogatu kruhom, već znao da će u njoj za franjevačkog opservantskog vikara biti izabran Fabijan iz Kenyéresa (jer je *kenyér* kruh). Prostodušna preuzetnost piščeva upada u oči. On ne tvrdi da je Bog uredio da se Fabijan rodi u mjestu čije je ime sukladno imenu cijele pokrajine (i vikarije). Naprotiv, tvrdi da su osebujna narav i ime cijele pokrajine bili utvrđeni na iskonu prema tom mnogo kasnijem rođenju. Iznijevši to "ezoterično" tumačenje izbora u Ineuu, pisac počinje novu priču, koju uvodi riječima "nadalje, kako bi se vjerovalo u istinitost gore rečenoga". Priča koja slijedi trebala bi, dakle, nekako potkrepljivati prvu priču. Pogledajmo kako to ona čini.

(2.) Druga priča je sadržana u svega dvije dulje rečenice. Govori o neuspjelu pohodu ugarske vojske u Bosnu, do kojeg je došlo zbog uvrede što ju je jedan ugarski velikaš nanio bosanskom vojvodi, pa je ovaj započeo rat. Autor dva puta, na početku i na kraju, upućuje na izvor iz kojeg mu je poznata, *Ugarsku kroniku*. Riječ je o djelu Jánoša Thuróczyja iz 1488, knjiga 4, glava 16 (naslovljena *De exercitu Hungarorum in partibus Bozne debellato*). Thuróczyjev prikaz sukoba mnogo je detaljniji. On zna da se bitka u Bosni zbila 1415. i da je ugarski protivnik bio Hrvoje, vojvoda splitski (*dux Spaletii, Herwoya denominatus*). Hrvoje je postao nevjera u ugarskom kralju dok se ovaj nalazio na crkvenom saboru u Konstanzi. Na nj je stoga krenula vojska predvođena ugarskim velikašima, ali ju je bosanska vojska do nogu potukla posluživši se ratnim lukavstvom. Ban Usore Ivan Gorjanski i (oblasti u Bosni koju je kralj Žigmund stekao 1411. godine) bivši mačvanski ban Ivan Morovički pali su u ropstvo iz kojeg su se tek mnogo kasnije izbacili. Najgore je prošao Pavao Čupor Moslavački, ban Slavonije. S njime je, naime, Hrvoje imao osobnih razmirica, pa je sada dobio priliku da poravna račune. Čuporovu sudbinu opisuje Thuróczy ovako:

"A što da se kaže o Pavlu Čuporu, banu, koji, ušiven u sirovu volovsku kožu, nije od vojvode zavrijedio ni da bude ostavljen na životu? Naime, dok je isti vojvoda Hrvoje, prije ove nevjere, bio vezan za kralja Žigmunda

obvezom posluha i posjećivao njegovu kuriju, pa se pritom pokazivao neotesanim kako životom tako i načinom ophođenja, tada je isti ban Pavao, uzimajući ga za predmet sprdnje, kadgod bi im se putovi ukrstili, praskao u smijeh i umjesto dostojanstvena pozdrava izrugivao njegovu čast volovskim mukanjem. Tako je i sam vojvoda Hrvoje, počastivši istog bana Pavla odorom od rečene volovske kože, rekao: "Ti, koji si se u ljudskom obličju služio glasom poput volovskog, posluži se sada i obličjem i glasom vola".

Tako o ugarskom porazu u Bosni pripovijeda Thuróczy. Njegova je verzija u osnovi identična priči u opservantskoj *Kronici*, jedino što potonja opisuje sukob bosanskog vojvode i Pavla Čupora pomoću druge anegdote. U njoj se Čupor ne podruguje Hrvoju volovskim mukanjem, nego mađarskom poslovicom "Tót nem ember, pogácsa nem kenyér". U modernom mađarskom, Tót je pučki naziv za Slovake. U srednjem vijeku, tako su Mađari zvali svoje slavenske susjede na jugu, ponajprije u Slavoniji i Srijemu. Najprikladniji bi prijevod bio stari naziv za stanovnike panonske Hrvatske, Slovinci. Iz konteksta je vidljivo da je Čupor smatrao Slovincem i Bosanca Hrvoja. Sve su to za nj bili narodi istog jezika, zapravo jedan narod koji živi po različitim pokrajinama. Poslovica kojom se narugao Hrvoju svjedoči o predrasudama Mađara o svojim inojezičnim susjedima. Svojom dvodijelnom usporednom strukturom, ona očito pripada usmenom pučkom stvaralaštvu.

Pažnju privlači opis Hrvojeva ponašanja pošto ga je razljutila Čuporova uvreda, dan u opservantskoj *Kronici*. Hrvoje odlazi u Bosnu "zaogrnut u volovsku kožu, podignutih rogova i vodeći rukom magaricu". Očit je paralelizam tog opisa i Thuróczyjeve verzije događaja, u kojoj je volovska koža motiv s ključnom ulogom u fabuli. U opservantskoj *Kronici*, naprotiv, kao da se radi o preuzimanju nekih elemenata Thuróczyjeve priče, pri čemu je njihov kontekst izgubljen; možda bi taj neobični opis samo trebao dočarati Hrvojevu neuglednu i prezira vrijednu pojavu, a možda nam pravi smisao tog opisa izmiče. Posebno zbunjuje ono "podignutih rogova": kako to shvatiti ako ne figurativno (u smislu "rasrden, uzjogunjen...")? No, s druge strane, otkud taj figurativni izraz između dva izraza koji su po svemu sudeći mišljeni doslovno?

Ugarski poraz 1415. važan je događaj u bosanskoj povijesti, jer poslije njega turski utjecaj u Bosni sasvim prevagnjuje nad ugarskim. Još 1412. bio je bosanski vojvoda Hrvoje Vukčić vjeran kralju Žigmundu; u svibnju te godine sudjelovao je i Hrvoje na velikoj proslavi s viteškim igrama što ju je kralj upriličio u Budimu. Bit će da ga je upravo tada Pavao Čupor vrijeđao prezirnim izrekama i volovskim mukanjem. No, to dakako nije

mogao biti pravi razlog za Hrvojevo odmetnuće od Žigmunda. Sukob je između ove dvojice iskrsnuo 1413, kada je Hrvoje napao posjede svoga suparnika u Bosni Sandalja Hranića, dok se ovaj nalazio u Srbiji na vojnom pohodu protiv Turaka. Hrvoje je nato složno optužen za izdaju i dosluh s Turcima, a pokornost mu je otkazao i grad Split (za čijeg ga je hercega 1403. imenovao kralj Ladislav Napuljski). Pokušavši najprije naći saveznika u Mlecima, Hrvoje se naposljetku doista okrenuo Turcima. 1414. i 1415. godine više turskih vojski boravi u Bosni i iz nje provaljuje u Hrvatsku i Slavoniju. Jedan izvor mogao bi aludirati i na neki neuspjeh pohoda ugarske vojske protiv Hrvoja potkraj 1414. ili početkom 1415. U lipnju 1415. godine očekivala se u Bosni turska vojska pod vodstvom Ishak-bega, turskog namjesnika u Skoplju. Istodobno se zna da je 16. lipnja ugarska vojska bila utaborena u Usori, pod Dobojem. To je sve što znamo o predigrima bitke koju je dramatično opisao Thuróczy.

Kao što smo vidjeli, za Thuróczyja je to jednostavno ugarsko-bosanska bitka. Tursku pomoć Hrvoju u toj bici on ne spominje, makar da je prethodno, nabrajajući Hrvojeve grijehove, naveo i njegovo povezivanje s Turcima (*ad suas partes roborandas ingentia Turcorum agmina conduxit*). Moderni su povjesničari ipak lako razabrali da je u toj pobjedi nad Ugrima turska pomoć bila presudna; u prilog tome ne govori samo odnos snaga, nego i činjenica da su se neki preživjeli ugarski vojskovođe kasnije nalazili u turskom zarobljeništvu. Tako se u listini izdanoj u Pečuhu 1416. Povodom odluke o skupljanju otkupnine za zarobljene velikaše kaže o Ivanu Moroviću i još nekim zatočenicima da su ih "pogani i turski nevjernici, kako znate, zarobili" (*per paganos et Turcos infideles, ut nostis, captos*), odnosno da su "u bosanskom kraljevstvu okovani ili drugdje zatočeni" (*in regno Bozne vinctos vel alias comprehensos*). O Ivanu Morovićkom to se ponavlja i u Žigmundovoj darovnici iz 1427, gdje se veli da je bio "uhvaćen i odveden u Tursku" (*captus et in Turciam abductus*), te je ondje u uzama proboravio više od četiri godine. Drukčiju formulaciju nalazimo u Žigmundovoj darovnici Ivanu Gorjanskom iz iste 1427. godine, u kojoj piše da je Gorjanski pošao s vojskom u Bosnu protiv Turaka, koji su se spremali da provale u Ugarsku (*regnum nostrum Bosnae subintrarunt, fines praetacti regni nostri Hungariae satagentes impugnare*), ali je ondje bio poražen i pao u ropstvo bosanskih odmetnika (*captivitatem quorundam infidelium nostrorum Bosnensium subire coactus est*). U svjetlu tih navoda, čini se nedovoljno utemeljenim mišljenje Sime Ćirkovića da je tu riječ o propalu ugarskom pohodu isključivo protiv Turaka, koji s Hrvojem nije imao ništa. Ćirković, naime, inzistira na tome da "jedino Thuróczy" prika-

zuje bitku kao neuspjao obračun ugarskih velikaša s Hrvojem, dok se u diplomatskim izvorima "spominju samo Turci". Ipak, on dopušta mogućnost da su neke bosanske čete sudjelovale na turskoj strani "kao vazalna vojska". S jedne strane, nije točno da jedino Thuróczy govori o pohodu protiv Hrvoja; tako bitku prikazuju i Bonfini (3. dekada, 3. knjiga, 126-142) i opservantska *Kronika*, što se ne može zanemariti makar da im je Thuróczy glavni izvor. S druge strane, kao što se vidi iz gornjih navoda, ni diplomatski izvori ne govore isključivo o Turcima kao o ugarskom protivniku u sukobu.

Zanimljiva je Ćirkovićeva ideja da se kod Thuróczyja "niz događaja u toku jednog perioda slio u jednu cjelinu": Hrvojeva "izdaja" i pad u Žigmundovu nemilost 1413. godine, navodni pohod na nj potkraj 1414. ili početkom 1415. (prema spomenutoj ispravi Nikole Gorjanskog), te napokon ugarski poraz u pohodu na Turke u ljeto 1415. Priču o tome kako se Hrvoje osvetio Pavlu Čuporu za nanesene uvrede, koju Thuróczy a djelomice i opservantska *Kronika* donose u dvije različite i dakle neovisne verzije, Ćirković odbacuje kao "anegdota", pozivajući se na jednaku ocjenu i kod Lajosa Thallóczyja. Istina je da su istraživači Thuróczyjeva djela već uočili kako on počesto "nasumce prepleće događaje što ih nalazi u svojim izvorima, ne mareći za kronološke netočnosti". No, sve što Ćirković iznosi nije dovoljno da bi se dokazalo kako je i u ovom slučaju Thuróczy na takav način preokrojio povijest. Ono što Thuróczyjevu verziju događaja čini vjerojatnom jest njena narativna suvislost i istodobna jasna uklopljenost u povijesni kontekst. Ako ona nije naprosto izmišljena pripovijetka ("anegdota" ili "viteška priča"), ako se složimo da takvo radikalno nepovjerenje prema povijesnom izvoru nema u ovom slučaju pravog temelja, tada moramo priznati da se ona nije mogla dobiti prekrajanjem stvarnih elemenata. Pošto je Čupor nesumnjivo sudjelovao u pohodu u Bosnu u ljeto 1415. da se odande više ne vrati, njegove ranije razmirice s Hrvojem iziskuju Hrvojevu prisutnost upravo kod tog (a ne kod nekog drugog) ugarskog poraza; jedino se tada Hrvoje mogao osvetiti Čuporu, možda upravo onako kako je to ocrtao Thuróczy.

Većina povjesničara drži da se bitka odigrala u kolovozu 1415., i to u prvoj polovici mjeseca, jer se bitka prvi put spominje na crkvenom saboru u Konstanzi 12. kolovoza. Sima Ćirković je vjerojatno u pravu kad predlaže nešto raniju dataciju, naime prvu polovicu srpnja. Takva se datacija bolje uklapa u poznatu kronologiju ostalih događaja (ugarska vojska utaborena pod Dobojem sredinom lipnja, kada se očekuje i dolazak Ishakbegove vojske u Bosnu; potrebno vrijeme da glas o ugarskom porazu dopre

do Konstanza na Bodenskom jezeru). Također, ona posve mijenja razumijevanje jednog za bosansku povijest važnog dubrovačkog pisma s početka kolovoza, koje se dosad tumačilo pod pretpostavkom da prethodi bici.

To je uglavnom sve što možemo znati o ratu između "bosanskog vojvode" i "ugarskog kralja" koji letimično i slikovito opisuje opservantska *Kronika*. Vraćajući se pitanju koje prethodi ovom odjeljku, treba pokušati razjasniti zašto je pisac *Kronike* uopće ispriopovijedio tu epizodu koja se događa u razdoblju od 1413. do 1415, dakle tri desetljeća prije otcjepljenja ugarske vikarije o kojem je na tom mjestu *Kronike* ponajprije riječ. Pisac je tu digresiju započeo riječima "nadalje, kako bi se vjerovalo u istinitost gore rečenoga". Izraz "gore rečeno" (*predicta*) može se odnositi na opisane namjere bosanskog vikara Ivana de Vaya da izgadi sukob bosanskog i ugarskog kralja; u tom slučaju, ovaj narativni *flashback* dokazivao bi opravdanost vikarovih nastojanja podsjećajući do kakvih su teških posljedica ugarsko-bosanski sukobi u prošlosti dovodili. Ali ako to dokazuje vikarovu mudrost, kako onda kroničar tumači njegovo svrgavanje? Shvaćena malo šire, pouka priče o ratu s vojvodom Hrvojem mogla bi biti obrnuta: razdvajanje ugarske i bosanske vikarije mudar je i neizbježan korak, s obzirom na krvave ratove što su u prošlosti bješnjeli između dva kraljevstva. Čini se da smo s takvim tumačenjem bliži onome što je ugarski opservantski kroničar htio reći dok je sklapao svoje djelo od raznorodnih ulomaka povijesnih priča. Pritom ne treba zaboraviti da ono što je poznato nama nije moralo biti poznato kroničaru koji piše početkom 16. stoljeća. On ne kaže koje je godine izbio sukob u Bosni i, kao što ćemo još vidjeti, po svoj prilici nije svjestan pravog razmaka između tog po Ugri nesretnog događaja i raskola bosanske vikarije. Ako ih i ne smatra istodobnim, čini se da on ta dva događaja motri iz kuta drukčijeg poimanja povijesnog vremena u kojem homogena i neprekinuta linearnost nema presudnu ulogu.

Ne smijemo zanemariti još jednu očitu vezu između prve i druge priče: riječ *kenyér* 'kruh'. Ona se najprije javlja u etimologiji mjesta iz kojeg potječe prvi ugarski vikar, kao i, u latinskoj verziji, cijele pokrajine Panonije, što je drugo ime za Ugarsku. Potom, ta se riječ javlja u Čuporovoj pogrdnoj poslovice o Slovincima. U toj jednadžbi slavofobije, Tót-Slovinac je niži oblik čovječstva kao što je pogača niži oblik krušne namirnice. Na opreku Tót (pogača) / čovjek (kruh) nadovezuje se prethodna istovjetnost Ugarske (Panonije) i kruha. Proizlazi da su Slovinac (pogača, ne-čovjek) i Mađar (kruh, čovjek) po prirodi oprečni i nespojivi, pa tako i ne mogu imati zajedničku redovničku jurisdikciju.

(3) Ako se odnos između prve i druge priče može opisati kao usporedan ili metaforički (ista ideja predočena u drukčijem ruhu), tada je treća i posljednja priča u metonimijskoj ili sintagmatskoj vezi s drugom, tj. njena izvedenica ili ogranak. Ona se posve prirodno nadovezuje na piščevu tvrdnju o velikim gubicima ugarske vojske u Bosni (za što on još jednom upućuje na Thuróczyja). Radi se o posmrtnoj sudbini dvojice poginulih pripadnika ugarske vojske. O tome Thuróczy ne donosi ni riječi. Očito je da je ovdje piscu *Kronike* izvor franjevačka usmena predaja, zacijelo uosobljena u starcu fra Grguru iz Iloka. Tijela spomenute dvojice, nekog neimenovanog plemića-viteza i njegova pratioca ili štitonoše, prenesena su u opservantski samostan u Đakovu. Fermendžin ne može biti u pravu kad otud zaključuje da je “bojište bilo i među Savom i Dravom”. Iako su Turci poslije pobjede provalili u Hrvatsku i Štajersku, sama bitka odigrala se u okolici Doboja, u usorskoj oblasti. Na temelju podataka iz *Kronike*, može se pretpostaviti da su fratri bosanske vikarije pritekli u pomoć još ponekom od ranjenih i raspršenih ugarskih vojnika, sklanjajući ih u samostanima usorske kustodije, kojoj je pripadao i samostan u Đakovu. Dvojica koju su sahranili u Đakovu vjerojatno su umrli od zadobivenih rana pri povlačenju iz Bosne; inače bi se teško objasnilo prenošenje mrtvaca iz Usore preko Save u Slavoniju, utoliko prije što je bila sredina ljeta.

Samostan u Đakovu prvi je što ga je bosanska vikarija utemeljila sjeverno od Save, u samom ugarskom kraljevstvu. Osnovao ga je 1347. prvi bosanski vikar Peregrin Saksonac, koji je na čelu vikarije stajao od 1339. do 1349, a potom je postavljen za bosanskog biskupa. Kao biskup stolovao je također u Đakovu (koje je središte bosanske biskupije od 1252). Tu je i umro i bio sahranjen 1356. godine. Kasnije vijesti o samostanu u Đakovu vrlo su oskudne. Znamo da je u njemu održano nekoliko kapitula vikarije. 25. travnja (*in festo beati Marci Evangeliste*) 1411. tu je razriješen osmi po redu vikar Pietro Schiena i postavljen novi, Ambrozije Sijenski. To je vrijeme vrhunca Zapadnog raskola, kada na čelu katoličke crkve stoje tri posvađana pape: rimski Grgur XII (1406.-1415.), avinjonski Benedikt XIII (1394.-1423.) i pizanski Ivan XXIII (1410.-1415). Njima odgovaraju tri generala franjevačkog reda, Antun iz Cassiana, Ivan Bardolini i Antun (Angelo) iz Pireta. Takvo se opće stanje odrazilo i na bosanskoj vikariji, pa kroničar veli da je u njoj tada vladala “velika nesloga i raskol” (*magna brigata et divisio*). Izabrani vikar Ambrozije, prema Fermendžinu odan rimskom papi, nije bio potvrđen nego istjeran iz vikarije. General Antun Piretanski postavio je iste godine novog vikara, Henrika Poljskog (*de Polonia*) - kojeg *Kronika* broji kao devetog po redu, preskočivši Ambrozija Sijenskog - ali

je ovaj umro prije primitka odluke. Napokon je isti general postavio za vikara Matiju Engleskog (*de Anglia*), koji je po svemu sudeći obnašao tu dužnost i u doba ugarskog poraza 1415. U Đakovu je 1420. godine izabran i jedanaesti vikar, spomenuti Blaž de Zalka.

Fratar kojeg su napali duhovi dvojice mrtvaca, Nikola de Hathad, opisan je kao “kustod đakovačke kustodije”. Fermendžin tu napominje: “Kustodije Đakovačke nije bilo, nego je Đakovački kraj sa samostanom pripadao kustodiji Usorskoj (...): što se ona ovdje pojavljuje, dokazuje, da je raskol po vikariji daleko razširen bio.” Naime, prema katalogu Bartola Pizanca s kraja 14. stoljeća, Đakovo je jedan od šest samostana usorske kustodije. Nije, ipak, potrebno pretpostavljati raskol te kustodije već oko 1415. godine. Već i sama činjenica da se u Pizančevu katalogu Đakovo spominje na prvom mjestu u usorskoj kustodiji upućuje na zaključak da je njen kustod boravio u tom samostanu ili da je možda đakovački gvardijan bio u isti mah poglavar te kustodije. Drugim riječima, izraz “đakovačka kustodija” vjerojatno je samo drugi naziv za usorsku kustodiju. Treba primijetiti i to da pisac *Kronike* inače jasno luči pojmove “gardijan” i “kustod”. To se vidi i na jednom primjeru koji je donekle analogan đakovačko-usorskom. Na prijelomu 15. i 16. stoljeća spominje se Stjepan de Szaporeza kao *custos de Vylak* (iločki kustod), a 1509. Mihovil Ostrogonski navodi se kao *custos custodie Vylak*. Ilok je bio glavni samostan u kustodiji koja se u katalogu iz oko 1500. zove Drugom kustodijom ili kustodijom blaženog Ivana Kapistrana. Štoviše, u drugom sačuvanom popisu ta se kustodija zove iločkom. Istodobno se, 1502. godine, spominje Benedikt de Mwche kao *quardianus de Vylak*. Funkcija kustoda je, dakle, jasno razlučena od one gvardijana, iako je kustod po svojoj prilici uglavnom boravio u samostanu u Iloku, prema kojem se kadšto naziva i cijela kustodija.

Priča o nadnaravnom doživljaju đakovačko-usorskog kustoda Nikole de Hathada u određenom je smislu najzanimljiviji dio razmatranoga ulomka *Kronike*. Ona pripada raširenom srednjovjekovnom žanru priča o duhovima, najčešće prezentiranih u obliku poučnih propovjedničkih *exempla*. U našoj *Kronici* ona nije usamljena, a sličnih priča nalazimo i u drugim ugarskim i hrvatskim historiografskim tekstovima. *Kroniku* je kao povijesni izvor koristilo svega nekoliko modernih povjesničara, a citiranje priče o neobičnom događaju u đakovačkom samostanu našao sam u samo dva povijesna rada. Noviji primjer, rad Ive Mažurana o Đakovu u srednjem vijeku, pokazuje u pogledu teksta izvora savršenu pozitivističku suzdržanost. Tu se priča preuzima do polovice, a ostatak se ignorira: “Vjerojatno na povratku iz tog boja stigao je u Đakovo neki smrtno ranjeni vitez, koji je

u franjevačkom samostanu uskoro izdahnuo i bio pokopan." Stariji primjer, pionirski rad Matije Pavića o srednjovjekovnim samostanima u istočnoj Slavoniji i Srijemu, ima prema tekstu posve drukčiji odnos. Pošto je potanko prepričao opis "neobičnog događaja", Pavić ga ukratko smješta u povijesni kontekst: "Kroz stoljeća eto sačuvala se predaja o sablasti vidjenoj g. 1415, kao uspomena na onaj strašni poraz, koji je pripremio Hrvoja i po njemu pozvani Turci, vojsci ugarskoj..." Malo dalje on još jednom definira tu anegdotu, natuknuvši usput njeno moguće psihološko tumačenje: "Iz vremena osvete Hrvojinje potječe eto i pripovjest djakovačkoga samostana i spomen na nezahvalnog, kako li bismo ga nazvali, viteza Ugrina, u njegovoj grobnici".

Suvišno je reći da nije bilo pokušaja da se u tumačenju priče ode nešto dalje. Da se i našao veći broj povjesničara koji bi poželjeli da iskoriste ove vijesti, vjerojatno bi postupili na jedan od ova dva načina: uzimajući iz priče, poput Mažurana, samo vjerodostojne, realističke elemente; ili gledajući u njoj još jedan primjer osobite srednjovjekovne maštovitosti i "fantastike". No, "realistička" priča ne završava s pokopom mrtvih vojnika. Podjednako je realistička, i još važnija, vijest da su oni kasnije izbačeni iz groblja. Pozitivistički povjesničar ignorira tu vijest jer ona neizbježno poteže pitanje motivacije, a za odgovor na nj treba se okrenuti "fantastičnom" dijelu teksta. Za razliku od opservantskog ljetopisca, koji je nesumnjivo vjerovao u zbiljskost događaja u Đakovu, današnji povjesničar zna da se on **nije mogao** zaista dogoditi. Prešućujući da u izvoru nalazi nevjerovatne pripovijesti, pozitivistički povjesničar mora naslutiti da one potkopavaju vjerodostojnost cijelog izvora. Ako srednjo-vjekovni autor u istom dahu pripovijeda o tijeku neke bitke i o rvanju nekog brata sa sablastima, s kojim mu pravom vjerujemo u prvom slučaju, a ne vjerujemo u drugom? Ako je očito da se na nj ne možemo osloniti u jednom primjeru, kako opravdati povjerenje što mu ga poklanjamo u drugom?

Radikalni izvod ovih nedoumica glasi: nemoguće je objektivno razlučiti ono što se stvarno dogodilo od onog što se nije dogodilo; objektivne činjenice ne postoje, njihova "zbiljskost" uvijek je subjektivna. Protiv takvog gledanja nadahnuto se okrenuo Aviad M. Kleinberg u svojoj nedavnoj knjizi, braneći legitimnost povjesničareve težnje da dokuči "što se zapravo dogodilo". Po njegovu sudu, radikalni skepticizam je neodrživ. Srednjovjekovni tekstovi ne govore samo o percepcijama svojih autora, nego i o stvarnim činjenicama. Makar i na neki izokrenut način, tekst prenosi određenu poruku o stvarnosti onkraj sebe samog. Onda kad pripovijeda nemoguće stvari, izvor nesvjesno ili svjesno laže: to jest, udaljava se od vjerne

slike stvarnosti. Pokazati o čemu se (o kojem obliku iznevjeravanja) u danom slučaju radi ostaje i dalje temeljni povjesničarev zadatak. Kleinberg taj posao zove "spašavanje teksta" (*saving the text*). Povjesničar se ne može odreći osnovnih tehnika spašavanja vjerodostojnosti srednjovjekovnih tekstova: pretpostavke da je pisac lakovjeran ili obmanut, ili pak da sam svjesno obmanjuje. Teorija da srednjovjekovni tekstovi (uključujući kronike i žitija svetca) uopće ne odražavaju stvarnost, nego isključivo kreiraju "stvarnosti", da oni ne prenose obavijesti nego stereotipove i predodžbe - ukida povijesno istraživanje. Za tu su teoriju, naime, svi tekstovi jednako vjerodostojni, odnosno nevjerodostojni. "Ona uvodi privid konzistencije tamo gdje konzistencija ne postoji". Povjesničar-praktičar, naprotiv, zna da različiti izvori mogu biti vjerodostojni u različitim stupnjevima; štoviše, da vjerodostojnost jednog te istog izvora također varira (od odlomka do odlomka, od rečenice do rečenice). Ipak, apsolutno objektivna slika neke prošle stvarnosti ne može se zadobiti ni najtananim kritikom izvora. "Ali svijest o tome da nije moguća izvjesnost o 'stvari po sebi' ne smije voditi u očajanje ili povijesnu 'dekonstrukciju'. Ono čemu težimo nije 'objektivna istina', neovisna o subjektivnom motrištu bilo kojeg opažatelja, ali nije niti posve osobno čitanje. Povjesničari traže zajedničku podlogu za raspravu - dogovoreno sredstvo pomoću kojeg bi razlučili bolja svjedočanstva ili interpretacije od onih slabijih."

U našem slučaju, priča o raskolu u bosanskoj vikariji i priča o sablastima u Đakovu vjerodostojne su u različitoj mjeri ili, točnije, na različiti način. Iako na epizodu o đakovačkim sablastima ne možemo gledati drukčije nego kao na nemoguću, što znači držati da se zapravo nije dogodila, očito je da problem njene zbiljskosti treba postavljati na više razina. Za srednjovjekovne franjevce o kojima *Kronika* govori i koji su je sastavili, ta je anegdota činjenica manje-više kao i raskol vikarije ili bitka u Usori. U tom je smislu nevažno jesu li se sablasti doista pojavile ili nisu; ta je fikcija imala višestruk odjek, oko nje je nastala čvrsta ovojnica stvarnog događaja, povijesne činjenice. Ali, kao što opaža Kleinberg, to ne znači da su srednjovjekovni ljudi slabije od današnjih razlikovali "činjenice i fantaziju". Za srednjovjekovne umove, sablasti naprosto ne spadaju u domenu fantazije ili fikcije. Srednjovjekovna stvarnost obuhvaća kako naravne pojave (npr. sraz dviju vojski), tako i one nadnaravne (npr. sablasti). U potonjem slučaju, kriteriji stvarnosti proširuju se znanjem o Božjoj svećnosti i o posmrtnom životu duhova. U okviru svjetonazora koji predviđa njihovo postojanje i uz osigurana svjedočanstva vjerodostojnih osoba, zbiljskost neke pojave sablasti je nesumnjiva. Prenosioci vijesti o đako-

vačkim sablastima mogu se samo uvjetno nazvati "lakovjernim". Oni ne prihvaćaju "fantaziju" kao da je stvarnost, nego razmišljaju u okvirima jedne šire, drukčije definirane stvarnosti. U sličnom smislu mogli bismo nazvati lakovjernim današnjeg obrazovanog čovjeka koji prihvaća kao činjenice stvari o kojima se ne može osobno osvjedočiti: da je Zemlja relativno sićušan satelit Sunca, ili da je ona nastala prije otprilike četiri milijarde godina, ili da kugu izaziva jednostanični mikroorganizam.

Za povjesničara nije osobito problematičan zadatak objasniti zašto su primatelji i prenosioci priče o sablastima vjerovali u nju, kao što to dobro zapaža Kleinberg: zakučastije je pitanje zašto ju je netko uopće stavio u optjecaj. Ako smo prenosioci (autora *Kronike* i one koji su priču prenijeli do njega) jednostavnosti radi nazvali lakovjernima te tako objasnili njihovo sudjelovanje u reprodukciji teksta, ostaje nam problem očevidaca i sudionika događaja. Pretpostavimo za trenutak da je glavni junak priče ujedno i njen izvor (što, dakako, nije jedina mogućnost). S obzirom na to da su sablasti nemoguće, kako je kustod Nikola de Hathad proizveo priču o njima? Prva mogućnost: u pitanju je obmana osjetila, halucinacija ili viđenje. Druga: kustod je priču izmislio. Napokon, treća: netko se njime poigrao, napavši ga prerušen u mrtvace. Vjerojatnost tih mogućnosti opada redom kojim su navedene. Zapravo, treću verziju (da je kustod bio žrtvom nečije namještaljke) mogli bismo prihvatiti jedino ako bi se prve dvije pokazale kao posve neodržive; inače, nema nikakvih pozitivnih elemenata koji bi upućivali upravo na nju. Dakle, svjesna izmišljotina ili (pri)viđenje: pogledajmo koja od tih dviju interpretacija bolje odgovara pojedinostima u tekstu izvora.

Pretpostavimo li da je kustod svjesno izmislio da su ga napali duhovi mrtvih vojnika, moramo ustvrditi da je tu prijevaru potanko razradio. Duhovi su ga tobože napali dok je bio sam, u molitvi, pa su isključeni svjedoci. Posebno je maštovita pojedinost da je u borbi već bio gotovo nadvladan, pa ga je u zadnji čas spasio pogled na naslikano raspeće. Potom se (prema ovoj teoriji) ispružio na tlo i čekao da ga nađu ostali fratri, kako bi im, hineći da postupno dolazi k sebi, sve ispričovijedio. Osnovno pitanje na koje ova teorija mora predložiti odgovor jest, dakako, motiv. Zašto bi se franjevački kustod upustio u tako neobičnu i dobro razrađenu laž? Kao u detektivskoj priči, kako bismo dokučili motiv, treba pogledati što je konačni rezultat razmatranog "zlodjela". Tjelesa ugarskih vojnika ekshumirana su i bačena izvan samostanskog groblja. Jedini razlog koji možemo zamisliti iza kustodove pretpostavljene prijevare jest to da mu sahrana mrtvih vojnika u samostanskom groblju nije bila po čudi. Povrh toga,

možda mu je, kao franjevcu bosanske vikarije i kustodu đakovačko-usorskom, ugarski vojni pohod u Bosnu bio također mrzak. Takvo su mišljenje vjerojatno dijelili i ostali fratri u samostanu, premda u prvi mah nisu mogli uskratiti dostojan pogreb mrtvim vojnicima, kako zbog kršćanske i franjevačke samilosti, tako i jer se samostan nalazio na ugarskom tlu. Dosjetka o zlim sablastima pružila im je izliku da s tim mrtvacima postupe onako kako bi doista voljeli. Ukoliko ova rekonstrukcija odgovara stvarnosti, bila bi to potvrda mišljenja da je ugarski pohod doista bio uperen protiv Hrvoja i Bosanaca, a ne protiv Turaka. Nezamislivo je, naime, da bi franjevci bosanske vikarije zamjerali ugarskoj vojsci zbog napada na Turke. No, priča o sablastima završava pojedinošću koja pomalo dovodi u sumnju teoriju o kustodovoj svjesnoj prijevari. Riječ je o njegovu pozivu braći da otvore grobove i uvjere se u istinitost njegovih riječi nalazeći "znakove", tragove borbe na vitezovim udovima. Takvo što on, po svojoj prilici, ne bi bio mogao reći da nije bio uvjeren da se zaista rvaao s mrtvacem već trulih udova. Osim ako nije bio još domišljatiji nego što pretpostavljamo pa je i u ovom slučaju dobro znao što čini, postupivši na jedan od ova tri načina: a) znao je da će braća, pod dojmom njegovih riječi, svakako ugledati nekakve tragove na mrtvacu, makar da ondje zapravo nema nikakvih osobitih tragova; b) znao je da je vitezovo tijelo ionako izudarano i izranjavano u bici (od toga je i umro), pa će se na njemu s lakoćom naći traženi "znaci"; c) ili je, a to navodim kao krajnju i vrlo malo vjerojatnu mogućnost, prethodno otvorio grob i na mrtvačevim udovima načinio potrebne "znakove" borbe. Svjestan sam koliko ova nagađanja djeluju nategnuto, ali je razmatranje svih mogućih scenarija događaja neophodno ukoliko nismo uvjereni da pred sobom imamo puku izmaštanu pripovijest bez ikakva stvarnog temelja.

Drugo tumačenje onoga "što se zapravo dogodilo" dodjeljuje kustodu relativno pasivnu ulogu: on je žrtva iluzije. Rečeno današnjim medicinskim rječnikom, on je halucinirao. U srednjem vijeku, na takvim halucinacijama (a svakako i na blažim oblicima iluzija, pukim pričinitima) počiva čitav jedan svijet bestjelesnih duhova i utvara mrtvih. Kršćanstvo je postupno definiralo specifičan prostor za vizije duhova mrtvih, "povratnika" (franc. *revenants*). U ranom srednjem vijeku, otprilike sve do 1000. godine, te su pojave, u načelu neutralne, bile rijetke, stiješnjene između dviju skupina mnogo važnijih viđenja i priviđenja: onih u kojima se javljaju sveci i onih u kojima žive plaše i napastuju đavli ili zloćudni duhovi poganskih mrtvih. Nastanak i razrada pojma Čistilišta, "trećeg mjesta" kršćanskog onkraja, stvorili su teološku podlogu za priče o nadnaravnim povratcima kršćanskih

mrtvih: u njima se često sreće motiv "dopusta" za kratko izbjavanje i posjet živima. Doživljaj kustoda Nikole nije "vizija" u užem smislu riječi, jer se u njemu ne objavljuju spiritualne ili eshatološke stvarnosti niti ga se može shvatiti kao iskaz posebne Božje milosti prema vidiocu. Istodobno, to nije ni očita demonska kušnja ili napast. Riječ je doista o jednom slučaju iz onog golemog prostora javljanja mrtvih koji je kršćanstvo samo djelomice uspjelo "pripitomiti" svojim tumačenjima. No, pod pretpostavkom da je kustod doista vidio sablasti, problem značenja i motivacije tog događaja postavlja se tek kao drugotan; u svakom slučaju, on se ne nameće onako neposredno kao pri pretpostavci da je kustod doživljaj izmislio. Treba najprije razmotriti kako se u teoriju viđenja (priviđenja, halucinacije) uklapaju pojedinosti priče.

Očita prednost te teorije je u tome da nas oslobađa potrebe za smionom pretpostavkom da se kustod, vjerojatno vođen odbojnošću spram poginulih vojnika, upustio u pozamašnu prijevaru i u njenom sklopu inscenirao čitav niz namještaljki i glumljenih gesta. Kustod je prikladna osoba da doživi viđenje jer je iznimno pobožan (ustaje noću prije jutarnje da bi molio, dok ostali još spavaju). Vrijeme je također prikladno: noć, pred zoru, nedugo poslije pogreba dvojice vojnika, dok su uspomene na njih još svježije. Tekst veli da je borba trajala dugo, *per multum tempus*: kad je bila pri kraju, izgleda da se već razdanilo, jer je kustod mogao vidjeti raspeće naslikano na zidu; vapaj upućen križu i osvit kao da se podudaraju; kao šve noćne utvare, dva se mrtvaca povlače s nailaskom dana.

Baveći se autobiografskim pričama o duhovima, Jean-Claude Schmitt razlučuje tri načina na koje živi dolaze u doticaj s duhovima mrtvih: posredno iskustvo njihove prisutnosti i djelovanja, pri čemu sami duhovi ostaju nevidljivi; viđenje duhova pri budnoj ali ekstatičkoj svijesti; viđenje u snu, koje je najčešće. Đakovačka priča nije autobiografska i ne uklapa se sasvim ni u jednu od tih kategorija, ali je na prvi pogled najbliža drugoj. Ta priča vrlo jasno daje na znanje da se sve odigrava stvarno, a ne u snu. Kustod je ustao i moli, dok ostali spavaju. Događaj, ustajanje mrtvaca iz groba, nije relativiziran ni jednom riječju, čak ni tvrdnjom da ih je kustod "vidio" kako ustaju, a kamoli dopuštanjem da se sve zbiva u snu. Dva mrtvaca jednostavno "ustadoše". Pa ipak, ne možemo sasvim odbaciti mogućnost da je kustod zadrijemao u molitvi i da se sve odigralo u nekoliko minuta košmarnog polusna. Ako je, pak, riječ o halucinaciji u budnom stanju (koja može upućivati na različita psihička i fizička stanja: iscrpljenost, bolest, mentalne poremećaje), ona je bila dramatično snažna, istodobno vizualna i taktilna. Kustod je nađen kako leži na tlu, "kao mrtav", i

tek je postupno došao k sebi. Je li možda doživio epileptički napad? Ili se pak radi o slučaju somnambulizma? Ako je u pitanju ovo drugo, spavačeva nespvesna aktivnost i istodobno sanjanje sadržajno se djelomice podudaraju: on sanja da ide u crkvu, da se moli i da ga sablasti napadaju, a pritom je doista fizički došao u crkvu i ondje ostao ležati na tlu. Moguća je i ova inačica čitanja naše priče u ključu somnambulizma: kustod je zapravo sanjao samo borbu sa sablastima, došavši pritom nespvesno u crkvu, gdje je i pronaden; kasnije su te dvije stvarnosti, ona onirička i ona fizička ali nespvesna, sažete u jednu i reinterpretirane, kao da je kustod svjesno došao u crkvu kako bi se pomolio, ali je ondje bio napadnut utvarama. Priča predočava linearni razvoj radnje u okvirima potpuno svjesne jave, a pritom zapravo iskorištava komplementarnost dvaju rascijepljenih tokova stvarnosti: svjesnost sna kombinira s fizičkim ishodom nespvesnog somnambalnog kretanja; sadržaji sna zauzimaju mjesto odsutne svijesti somnambalne aktivnosti. To neobično sažimanje svjesne irealnosti i nespvesne realnosti može se prikazati sljedećom shemom:

Kako se zapravo dogodilo:

san: borba sa sablastima

nađen na podu = molitva napad nađen na
crkve u crkvi sablasti podu crkve

fizička aktivnost:
sommambalni dolazak u crkvu

Poredak u priči:

Možda je takvo čitanje priče najbolja formula njena "spašavanja" kao povijesnog izvora. No, točnost upravo te formule ne može se dokazati. Kao što smo vidjeli, ima više načina da se priča o sablastima u Đakovu sačuva kao dokument stvarnog povijesnog događaja, usprkos činjenici da sablasti (kao stvar po sebi) ne postoje: ti načini su pretpostavke da očevidac halucinira, ili da sanja, ili da laže. Nijedna od tih interpretacija ne dovodi u sumnju bilo koju pojedinost priče; jedino ih valja čitati u osvjetljenju jedne od tih pretpostavaka. Kad bi pisac *Kronike* poput nas odbijao vjerovati u sablasti, pogotovo opipljive i ratoborne sablasti, dostajalo bi mu da primijeti nešto poput "kustodu su učinilo da vidi" i priča bi bila postavljena na novi temelj. Sve ostale pojedinosti mogle bi ostati kakve jesu.

Dosad iznesenim pokušajima "spašavanja" priče kao povijesnog izvora zajednički je stanovit optimizam. Svi, naime, vide tekst kao monolitan i vrlo vjeran zapis onoga što se dogodilo, odnosno što je izgledalo da se dogodilo. Takav je pristup, svakako, podložan kritici. Ona ponajprije upu-

čuje na gotovo stoljetni razmak između samog događaja (1415) i njegova zapisivanja (početak 16. st.). Nije li tekst koji je dospio do nas plod višestrukih preoblika, dodavanja i oduzimanja, do kojih je došlo tijekom njegova po svemu sudeći usmena prijenosa? Nemoguće je razlučiti doprinose pojedinih sudionika tog procesa; nemoguće je dokučiti što je povijesna jezgra priče, oko koje se predaja nataložila kao što biser nastaje oko zrna pijeska. To što imamo u rukama jest ukrašena fabula; teško je reći što se kustodu Nikoli zapravo dogodilo. Možda mu se samo pričinilo da vidi nekakve sjenke i zbog toga se uplašio, a sve ostale pojedinosti dodane su kasnije, pri opetovanu prepričavanju: kako se rvaio sa sablastima i čak pao u nesvijest. Možda uopće nije bilo iskanjanja tjelesa niti njihova izbacivanja izvan groblja.

Osnovna je poteškoća ove, na prvi pogled dopadljive (i istodobno obeshrabrujuće), interpretacije u tome da - nastojeći pokazati kako je ishodišni događaj mogao biti mnogo manje spektakularan od svog konačnog opisa, upravo beznačajan - ne može uvjerljivo objasniti kako je takav beznačajan događaj mogao postati predmetom prepričavanja, pokrenuti vlastitu nit usmene predaje. Jedini je izlaz iz te antinomije da se dopusti da je ishodišni događaj bio po veličini i zanimljivosti (ako ne i po sadržaju) prilično blizak svom tekstualnom prikazu. To pravilo ipak ne vrijedi u slučaju dokumenata kakvi su opisi svetačkih čudesa: ondje se izniman događaj upravo iščekuje i priželjkuje pa je uveličavanje i ukrašavanje beznačajnih dogodovština nešto sa čime se tu mora računati. No, nema nikakva razloga za pretpostavku da su đakovački fratri očekivali da kustod Nikola postane junakom nekog dramatičnog i mračnog doživljaja pa da su se spremno bacili na sitnicu iz koje bi ga mogli ispusti. Ono što se kustodu zaista dogodilo (tj. u što je on vjerovao ili što je izmislio) moralo je biti dovoljno dojmljivo da se nađe u kolanju usmene predaje - nju uostalom pretpostavlja i teorija o preinačivanju i izobličavanju teksta - ili da bude zabilježeno po ljetopiscima.

Ima još jedan, kompleksniji razlog protiv teorije o nerazmrsivoj skrivenosti stvarnog događaja u tekstu. To je neobična fabula priče. Da ju je doista stvorila mašta franjevačkih pripovjedača i propovjednika, pa čak i da nije trebala poslužiti za neposrednu pouku slušateljstvu, ta bi fabula morala biti u stanovitom smislu pravilnija i potpunija. Dvije tradicije imale bi u njenu oblikovanje odlučujući utjecaj: "pučka" vjerovanja u vezi s duhovima mrtvih, koja su nastavila živjeti u okrilju kršćanstva; i bogata baština žanra priča o duhovima, osobito popularnog u samostanskim krugovima, uključujući prosjačke redove. Te dvije tradicije stvaraju okvir općih mje-

sta, ustaljenih motiva i narativnih modela kojima je u velikoj mjeri unaprijed određena svaka nova pojedinačna priča. Kad bi đakovačka priča doista bila plod mašte i franjevačke usmene predaje, ona ne bi mogla istupiti izvan tog okvira. Iz njega ju je moglo izvući jedino pozivanje na stvarne događaje, koji ne podliježu (barem ne u odlučujućoj mjeri) modelima "pučkih" vjerovanja, a još manje književnim konvencijama. Dakako da se ta vjerovanja očituju i u ponašanju ljudi, uključujući njihove halucinacije i snove. Stečeno znanje o tome kako se sablasti obično ponašaju određuje postupke ljudi prema njima. Tekstovi (usmeni ili pisani) determiniraju nove tekstove, ali i stvarnost; ponekad je teško razlučiti te dvije razine njihova utjecaja. U našoj priči, na primjer, nailazimo na motiv veze između sablasti i njenog trupla u grobu: povreda nanesena sablasti ostavlja trag na truplu; zbiljskost utvare potvrđuje se provjerom groba. Riječ je svakako o jednom općem mjestu vjerovanja u duhove mrtvih. No, ono se ne opetuje samo u tekstovima; ljudi su se doista ponašali u skladu s tim vjerovanjem. Drugi je sličan primjer kustodovo obraćanje spasonosnoj slici raspeća u kritičnom času: taj je dobro poznati motiv, u različitim varijacijama, bio podjednako čest u gestikulaciji srednjovjekovnih kršćana kao i u cijeloj literaturi o čudesnom.

Modeli vjerovanja u duhove i modeli priča o njima mogli su dospjeti u našu anegdotu ne samo posredstvom njenih eventualnih autora, nego i preko njenog junaka, kustoda Nikole. Ne samo njegovo svjesno domišljanje (u slučaju da je viđenje izmislio), nego i njegova podsvijest, tj. snovi i halucinacije, operiraju tim poznatim elementima. Ni opipljiva tjelesnost duhova mrtvih ni njihovo bijesno nasrtanje na živog sudionika nisu nikakva novost u pričama o duhovima. Zapravo, naša priča nigdje ne govori o duhovima; ako zanemarimo činjenicu da su prethodno umrli, dvojica vojnika ne čine ništa nadnaravno, osim pojedinosti na kraju: "nestadoše" (*disparuerunt*). Točnije bi bilo govoriti o "oživjelim truplima", kao što to čini Claude Lecouteux u svojoj analizi srednjovjekovnih nordijskih pojmova o duši. Lecouteux upućuje na pojam *hamr* (doslovce 'posteljica'), koji označava besmrtnu i nezavisnu dušu, sposobnu već za života za svakojake inkarnacije i preobrazbe izvan čovjekova tijela. U slučaju "živih mrtvaca", duša-*hamr* poistovjećuje se s truplom i daje mu nadnaravnu snagu, veličinu i sposobnost da, usprkos svojoj tjelesnosti, propadne u zemlju i vrati se u grob ne ostavljajući traga. Unatoč teološkom naučavanju da prikaze mrtvih ne mogu biti ni duše ni tjelesa, nego samo "duhovne slike", utvare u pravom smislu riječi, prizemnija kršćanska imaginacija dopušta kako kratke

povratke duša umrlih iz onostranog svijeta, tako i sasvim opipljive duhove mrtvih, kadre za tjelesne nasrtaje.

U đakovačkoj priči, tjelesnost sablasti (ili oživljavanje trupala) i njihova agresivnost mogle bi upućivati na izrazitiji poganski element u vjerovanju. Začuđuje, ipak, pojedinost koja se ne uklapa u "sustav" poganskog vjerovanja, koji je u tom segmentu mnogo puta potvrđen: vojničko truplo je trulo. Doduše, izraz "truli udovi" (*putrida membra*) javlja se samo u kustodovu opisu događaja, a kasnije se veli da su fratri našli tijelo kako im je kustod rekao. Trulo tijelo sablasti, odvratno za dodir, očito odražava trulež trupla u raspadanju. Ali, prema poganskim vjerovanjima, slavenskim kao i germanskim, tijelo onoga čiji duh luta među živima ne raspada se. Posmrtno javljanje mrtvaca živima i neraspadnutost njegova tijela na neki su način tijesno povezani, kao lice i naličje iste pojave. Aluzija na raspadnuta tijela mrtvih vojnika može se stoga tumačiti kao odstupanje od pučkih vjerovanja. Ako su, kao što sugerira neodređena formulacija u tekstu, fratri doista iskopali već trula tjelesa, moglo bi to naprosto značiti da je izvješće o neumoljivoj činjenici potisnulo shemu koju bi iziskivalo vjerovanje. No, problem je nešto kompliciraniji. Budući da je u kršćanstvu posmrtna neraspadljivost postala svojevrsnom indikacijom svetosti, moguće je da je trulež ovih "živih mrtvaca" istaknuta kao opreka toj kršćanskoj interpretaciji neraspadljivosti.

Još jedan stereotip priča o duhovima iznevjeren je u prvom dijelu našeg teksta. Naime, mrtvaci oživljavaju unatoč tome što su bili sahranjeni dostojno, *cum honore*, u samostanskom groblju. Izostanak propisne sahrane, naime, jedan je od tipičnih razloga za posmrtno nespokoјstvo duše. Tu se ponovo radi o poganskoj baštini. Oni koji nisu dolično sahranjeni vraćaju se među žive, slično kao i samouboјjice, osuđeni na smrt, mrtvo-rođenčad i svi ostali koji su "loše umrli" (*les mal morts*). Naglasivši da su mrtvaci u Đakovu propisno sahranjeni, pisac *Kronike* učinio je još začudnijim njihov nadnaravni povratak. Pitanje razloga njihova ustajanja iz groba postavlja se stoga s još većom očitošću. Pripovjedač izmišljene priče teško da bi nam uskratilo odgovor; ustvari, cijela bi priča počivala na tom objašnjenju. Nasuprot tome, kroničar koji zapisuje vijest o stvarnom događaju može se naći u neprilici kakvo objašnjenje da ponudi; također može ni ne pokušati objašnjavati.

Golema većina priča o duhovima jasno motivira povratak duha nekog pokojnika. U pretkršćanskim pričama (koje, dakako, opstaju i u kršćanstvu), viđenje pokojnih najavljuje vidiočevu smrt. Philippe Ariès dobro zapaža da je ova funkcija duhova mrtvih zapravo određena osobitom dispo-

niranošću vidioca, a ne namjerama samih duhova. "Mrtvi su neprestano prisutni među živima, na određenim mjestima i u određene trenutke. Ali njihovu prisutnost mogu osjetiti samo oni koji će uskoro umrijeti." U drugim viđenjima, duhovi mogu igrati aktivniju ulogu: javljaju svoju vlastitu smrt (za koju njihovi bližnji ne znaju, ili prije nego što saznaju prirodnim putem), osvećuju se onima koji su im za života nanijeli zlo, savjetuju svoje bližnje, zahvaljuju dobročiniteljima, itd. Kršćanstvo je dodalo nove inačice tim motivima mrtvih: oni ponajprije mole za pomoć (u obliku molitava i misa za pokojne) koja im je potrebna u Čistilištu, iz kojeg su nakratko pušteni; kore ili kažnjavaju žive zbog zanemarivanja njihove posljednje volje; upozoravaju ih s ciljem njihova vlastitog vječnog spasenja.

Upadljiva je odsutnost i najmanje naznake razloga zbog kojeg su trupla dvojice vojnika u Đakovu oživjela i okomila se na kustoda. Kao što je primijetio Matija Pavić, ta su se dva mrtvaca ponijela "nezahvalno"; time se opravdava daljnji postupak franjevaca, ali što je razlog toj nezahvalnosti? Poznavanje tradicije kršćanskih priča o duhovima mrtvih može nas uputiti i na drukčije tumačenje, prema kojem bi ponašanje ove dvojice bilo ustvari ispravno, a ne nezahvalno. Njihovo zloćudno oživljavanje možda otkriva, na pomalo neočekivan način, njihov otpor prema pokopu u posvećenom tlu groblja, jer oni "znaju" da ga nisu zavrijedili. Napadajem na kustoda, oni su postigli da budu izbačeni iz groblja i da svetogrđe bude uklonjeno. No, tekst ne podupire izričito niti jedno tumačenje. Njegova šutnja o razlogu pojave duhova značajan je argument u prilog povijesnosti opisanog događaja.

S velikom se vjerojatnošću može zaključiti da su tjelesa ugarskih vojnika doista bila izbačena iz samostana u Đakovu, i to zbog nadnaravnog doživljaja kustoda Nikole (radilo se tu zapravo o snu, halucinaciji, ili njegovoj izmišljotini). Ako je kustod zbog bilo kojeg razloga nevoljko podnosio sahranu vojnika na groblju, to se njegovo neraspoloženje moglo dakako pretočiti i u san ili halucinaciju. No, moguće je da taj kustodov doživljaj nema nikakvu osobnu pretpovijest, osim običnog noćnog straha. Jednom razglašen, kustodov strašni doživljaj izazvao je odgovarajuću reakciju samostanske zajednice. Bilo da su zloćudni nastup mrtvaca shvatili kao nezahvalnost za dostojan pogreb ili upozorenje da su na svom groblju sahranili nedostojne grešnike, franjevci su ih izbacili iz groblja kako ne bi na sebe navukli veće zlo. Ni oni, ni kasnija predaja, ni autor *Kronike*, nisu se mogli domisliti što su dva mrtvaca zapravo htjela postići svojim napadom. Ipak je ljetopisac uvrstio predaju o njima na onom mjestu gdje je riječ o raskolu bosanskih i ugarskih franjevaca, nadovezavši je na opis

bitke u Bosni 1415. Nakon nje je dopisao samo još zaključnu rečenicu, u kojoj je nešto očito pogrešno: "I tako je zbog naprijed rečenih stvari, ne bi li kralj ugarski oprostio istom bosanskom vojvodi, spomenuti vikar brat Ivan bio poslan, kako je gore rečeno." Pisac je pobrkao vremena: brat vikar Ivan (de Vaya) nije mogao posredovati između ugarskog kralja i "istog bosanskog vojvode", tj. Hrvoja, jer je Hrvoje umro 24 godine prije Ivanova izbora za vikara. Uostalom, sam je pisac prethodno govorio ne o bosanskom vojvodi, nego o bosanskom kralju (valjda Stjepanu Tomašu), kojeg je vikar želio izmiriti s ugarskim kraljem. No, zanemarimo li tu zabunu, ono što je pisac zaključnom napomenom htio reći izgleda jasno: vikarova je diplomatska "misija" trebala postići da se izbjegnu nesretni ratovi iz prošlosti, kao i s njima povezani strašni događaji poput onog u Đakovu.

Stanko Andrić

POVIJEST SLAVONIJE
U SEDAM POŽARA

IV. DIO

U PRAVI TRENUTAK (ĐAKOVO 1991.-1994. /
SLAVONSKO RATNO PISMO)

Priča o gradu

Đakovo je kroz svoju duhovnu institucijsku infrastrukturu, kao sjedište biskupije, grad uzdizanja jednog od najznačajnijeg spomenika kulturne baštine u Slavoniji, spomenika Josipu Jurju Strossmayeru. Đakovo je i u ratu čuvar pučkoga stvaralaštva promičući uz Brod i Požegu inačice *Pučkih kalendara* koji pamte i usjeko ratne zbilje u pučkom stvaralaštvu (posebice tijekom 1993. i 1994.). Tijekom tih godina počinje kontinuirani rad popularnoreligijske knjižnice *U pravi trenutak* koju vodi dr. Ivan Zir-dum. Objelodanjuje se knjiga đakovačkih novinara ratnih izvjestitelja *Đakovština u Domovinskom ratu* (urednica Zdravka Dean, 1993.). Poeziju ratnih motiva objelodanjuje fanzinski intonirani Zdravko Cicvarić naslovivši zbirku *Život protiv života* (1994.) i Ružica Elez Lazarov (*Potraži me u mojim pjesmama*, 1994.) koja motivima iz svakodnevnoga života i promišljanjima pristupa emocionalnim slikama gardista i njihove hrabrosti.

PRIPOVIJEST O AUTORIMA I NJIHOVIM TEKSTOVIMA

– četvrta –

Nad tadašnjim svojim stihovima još uvijek sam zbunjen, kaže I. R. N. na Slamnigovim danima u Osijeku 26. listopada 2000.

Slavonski se gradovi tih godina pretvaraju u polise , lokalno se stanje zgrušava, zgrušnjuje sve do duboko u baštinu, u povijest. Svi ti stari slavonski graničari, ratnička književnost, hibridi prosvjetiteljske refleksije i briljantne estetske melankolije, sve to postaje neponovljivo čista suvremenost. Kriična, uz to. Život, egzistencija na kraju jednog svijeta, dakle granica, snažan osjet toga kraja kao ruba. Živjeti uz rub i na rubu, nije isto.

Ivan Rogić Nehajev

Ivan Rogić Nehajev (1943.) pripada, riječkom postmodernom četverolistu (+Stojević, Vladović, Stefanović). Sociolog urbaniteta (Vukovar, Zagreb, Sisak, Rijeka...), jedan od najuglednijih hrvatskih neotekstualista. Autor niza zbirki, primjerice *Osnove uranometrije* (1994.) iz koje donosimo pjesmu u prozi *Đakovo u čaši misnog vina*.

ZLATNA KLOPKO PLAČA

Isus je, baš kao jednom prije, u palestini, nenajavljen sjeo na rub moje čaše i s doličnom nestrpljivošću stresao metak što je uporno kružio oko njegovog uha. Čulo se k pğah khlj a potom i prosvjed bronce visoko pod stropom jer joj je, namjesto vlastita srca ili bubrega, dodijelio zimski pločnik za zadnje počivalište. Već sam bio zaustio: bravo, kada me pogled žene, prodavačice krunica, na vratima katedrale, presjekao uspješnije od policijske pljuske. Novi paketi kрмаča, doletjevši iz bosanskog sutra, oslobodili su me obaveze da uvjeravam kako nisam prolupao. Opazivši, pak, da cigle pognane pogotkom padaju točno po ivanu i pavlu isus podigne palac, slično olimpijskom pobjedniku na sto metara muški, i sućutno mi mahne. Moja je sramota narasla u trenu toliko da je postala sramotom živih. Ali nam se u oružju nitko novi nije pridružio.

Komad kiše kojim se popodne odvezao za osijek još mi je dugo mahao. Nisam ga dospio upitati za one od kojih se sram odbija. I od kojih me dijele samo prisilna utiha omeđena oružjem i umijeće vladanja strahom. Za iskustva stečena na taj način bogovi, zna se, nisu pouzdani svjedoci: nije im dopušteno uživati u vlastitoj smrti. Ali njegov pogled, gust kao katran, dok je stajao tamo kuda su se lomile cigle ponad crkvenih vrata, i dok se đakovo treslo kao gutlj vina u prestrašenu želucu, bio je jasan koliko može biti jasan netko bez stalne adrese. Iz do tada sakrivenog džepa panonske kiše daleko dolje odvratilo je oružje o kojem volim misliti: moje. Ne mogu jamčiti da su i drugi vidje is-

to, ali se putanja njegovih odgovora točno poklapala s kosinom isusova pogleda. Neka je barem bog na našoj strani, pa bio i civil, lupala je električna gitara u primozgu. Đakovo, đakovo, zlatna klopkoplača

Lagao bih kad bih rekao: čuo sam. Ništa nisam čuo, ako se ne računaju topovi i molitva. Ali od tada znam s pouzdanošću jednakoj onoj što je pokrenula ivanove slike s patmoske punte: pobijedit ću. Pobijedit ću tako potpuno kako su samo gospodari obvezatni pobijediti. Drugo mi nije dopušteno. Podigao sam ulomak prozora što je pucalo pod cokulom. Staklo se razlamalo na ljubičasto daleko i žuto blizu. Na površini iscrpljujuće glatkoj stajalo je moje tijelo bez potpore. I po prvi put, nakon neograničeno dugo vremena, u neočekivanu a dobro poznatu položaju težišta. Kad se đakovo ponovo zatreslo mjesto je već bilo na mjestu. Sabirući sporošću koja se teško razlikuje i od nježnosti i od okrutnosti. U plavom korzetu nedjeljne svetosti polagano je urastalo u nepoznatu stranicu biblijskog apokrifa o nama. Zamićući u bosnu njihao sam ga u obzoru sve dok i zadnji šut svjetlosti nije iscurio u metke i zgranute lopoče. Na prvoj granici spasonosne tame napokon sam po volji birao koliko ću trajati.

Stjepan Dujmović

Starogradski slavonskobrodski pjesnik, poput Džakule produktivno probuđen devedesetih.

PREDNOST ŠUTNJE

Nije li prednost prvog govora kao prednost prvog udarca.

Uzaludnost malog prostora.

Iza svih olujnih riječi, razbješnelih promišljanja – sirova hrabrost i neodgovarajuća djela.

Ali se ipak sva silina, na kraju, razbija o mudrost.
I meni milo poštenje.

Opet smo na početku. Opet ću sve reći.
Zbog vremena i pobožnosti Đakova.

Možda bi smo mogli znanjem zaustavit strepnje.

(1994.)

Vlasta Markasović

Vinkovačka (1962.) ugledna esejistica, urednica Matičnih izdanja tijekom 90-ih, autorica kritički zapaženih (D. Rešicki) lirskih proznih tekstića, otiskanih u svesku Spaljeni kobilaš (1996.)

ŠTO JE IZGORJELO U KOBILAŠU

Kada je zločinačka ruka zapalila kuću, u kobilašu je izgorjelo:

- *dvi rubine*, zlatom vezene, od pokojne bake (kojima se cijelo selo divilo i s kojih su vezilje uzimale motive),

- *četiri oplećka* - dva dobita, a dva vlastitom rukom štikana za kćer,

- *otaraka deset*, starinskih, ali i u novije vrijeme istkanih,

- *tri oprega zlatom vezena na svili, dva svilom vezena na štofu i delinski vezeni kecejak*,

- *šareni kožušak* od majstora iz Đakova,

- *tri zlatare*, zbog kojih je pokojni dado dvije krave prodo.

U kobilašu je izgorio i molitvenik starinski, crnih debelih korica s koštanim bijelim križem.

U molitveniku su sagorjele sve stranice od starosti požutjele, a na posljednjoj, praznoj stranici nestali su u pepeo nevještima rukopisom ispisani datumi nekih rođenja i nekih vjenčanja, neke bolesti, koje su nekoć zabrinjavale.

Izgorjela je u kobilašu i posljednja šarena tikvica smijeha.

POVRATAK

u doba JAZZA

MIRKO ČURIĆ

Mirko Čurić

Mirko Čurić (1964.), košarkaš, publicist, profesor i prozaist, u svojem je prvom kraćem romanu *Povratak u doba jazza* (1996.) na jedan lakočitljiv, prohodan, a u isto vrijeme i intrigantan način uspio sastaviti dvije narativne strategije: strategiju kriminalističkoga romana s potrebnim motiviranim zapletom, obratnim i dinamičnim raspletima i strategiju ljubavnih romana koji u središtu svojih interesa obično imaju zabranjenu ljubav. Dakle, uz ta dva narativna tijeka, a kao podtekst zbivanja u romanu nalazi se teška svakodnevica (post) ratnoga stanja u prostoru kojim i sam Čurić živi. Roman *Pavelićeva oporuka* uknjižuje četiri godine kasnije.

DJELA:

- *Povratak u doba jazza; Privlačica, 1996.*

Pavelićeva oporuka; Pan knjiga, 2000

ŠESTO POGLAVLJE

Otkako sam upoznao Gabrića nije mi bilo suđeno da se ujutro dobro naspavam. Onoga dana kad sam s Darijom ugovorio da me posjeti probudili su me glasovi i zvuci kosilice. Nezvani ljudi koji su se vrijedno vrzmali po dvorištu objasnili su da ih je Gabrić poslao da naprave malo reda kod mene.

Darija je pristala doći lakše nego sam se nadao. Nazvao sam je u vrijeme dok je Tom bio na poslu. Iznenađila se kad me čula.

“Otkako si počeo hodati s Ivnom više ne misliš na svoju Dariju, nisi ni malo zahvalan!”

“Lijepa rodako,” - okretao sam vodu na svoj mlin - “da ti dokažem suprotno pozivam te da sutra dodeš kod mene. Ali sama”. Rekao sam to povjerljivim tonom koji je ona voljela. “Imam iznenađenje za tebe.”

“Oho, Filipe!.. hajde, doći ću... bez Toma?”

Malo je oklijevala kao da je privezana za njega nekim nevidljivim, ali čvrstim lancem.

S
K
O
K
+
S
H
O
O
T

Htio sam joj reći da ne okoliša, da se on valja s kojekakvim ženama dok ona vene, lijepa kao uspomena, u bjelini svoje prozirne velike kuće, ali sam odšutio.

Došetao se nakon šišača moga travnjaka i Gabrić, obučen samo u sportske hlačice sa znakom *Boston Celticsa* i košarkaški dres, a na nogama je imao crne *air max* tenisice. Pozvao me je da odigramo "partiju basketu".

"Nešto sam nervozan, najbolje se odmaram uz košarku."

"Na pravoga si se namjerio."

Stvarno sam tako mislio jer sam u svom gradu bio jedan od najboljih košarkaša i gotovo sam postao profesionalac. Jednog su mi dana dosadili svakodnevni treninzi i utakmice dok su drugi šetali djevojke po gradu i išli plesati u disko... Možda sam mogao nešto i napraviti u košarci, ali sada je kasno da to provjeravam.

Otišli smo do improviziranog igrališta koje se nalazilo iza njegove kuće, pored bazena.

Za Gabrića sam bio predobar iako je dobio prvu partiju. Počeo sam nekako sustegnuto, bježeći od čvrstih srazova; uglavnom sam pucao iz daljine, a Gabrić je moje otpatke pretvorio u pobjedu. Igrao je čvrsto, korektno ali nesvjestan svoje čvrstine ponekad je bio vrlo grub. Sljedeće partije sam ga s lakoćom pobijedio; probudio se u meni onaj mužački instinkt i Gabrića sam doživio kao suparnika, ljutog protivnika, nekoliko sam ga puta tako zavrtio ili mu skočio "u meso" da me samo blijedo pogledao. Sjeli smo nakon moje pobjede pod suncobran pored bazena i pili litre netom poslužene limunade.

"Dobro igraš" - rekao je Gabrić zamišljeno - "kao da to na terenu nisi ti. Imao sam dojam da bi me najradije zabio u zemlju."

"Nije baš tako, svi su na terenu drugačiji, sport budi nešto što se u nas "intelaktualaca", kako je govorio jedan moj susjed, potiskuje odgojem; mislim da čovjek nosi u sebi agresivnost i negdje je mora iskazati; bolje na basketu nego u životu."

"Ti to malo filozofski, prijatelju, a ja sam mislio da je baš obratno; da u životu treba biti čvrst i agresivan, a da je basket samo igra u kojoj nije naročito važno tko će pobijediti... No, hajdemo se okupati."

Otišli smo u njegovu kuću po kupaće gaćice, a poslije smo skakali kao dječarci i utrkivali se u njegovom lijepom bazenu s bistrom i čistom vodom.

"Vjeruj da mi je ovo prvi puta da se kupam u njemu ove godine." - rekao je zamišljeno Gabrić.

"Živim u ovolikoj kući, a pola soba i stvari ne upotrebljavam. Sa-mo čekam da naletim na neku tajanstvenu sobu iz bajke koju je zabranjeno otključati jer krije strašne tajne." Malo je okolišao nakon što je to rekao kao da ga nešto muči.

"Šta misliš, je li pametno to što se susrećem s Darijom, otvaram li i ja neka zaključana vrata iza kojih nema ničega što meni pripada?"

"Ne znam, niti volim o takvim stvarima razmišljati. Bolje je kada se stvari jednostavno dogode. Shvati sve to kao igru." - slegnuo sam ramenima i ponovno skočio u vodeno osvježenje.

"Ljubav za mene nije igra." - rekao je svečano Stipo Gabrić, patetičnim glasom. Lagano je stresao ramenima i otišao se presvući u kuću.

Darija je po običaju kasnila, a to je Gabrića učinilo strašno nervoznim. Hodao je po mojoj sobi gore-dolje dok sam ja čitao novine. Kad je Darijin *Golf* stao ispred dvorišnih ulaznih vrata, sav se usplahirio.

"Stigla je" - pobožno je govorio - "stigla je."

Neodlučno je stajala pred vratima tražeći očito nepostojeće zvonce. Povikao sam joj da slobodno uđe, a ona je uzvratila pitanjem: "Imaš li psa? Strašno se bojim pasa." Objašnjavala mi je kako ju je jednom napao susjedov pas dok je bila djevojčica: "Pogledaj, još se vidi ožiljak!" - pokazivala mi je svoju lijepu bakrenu nogu na kojoj su se nazirale dvije jedva primjetne točkice.

"Ništa se ne vidi, princezo na zrnu graška!"

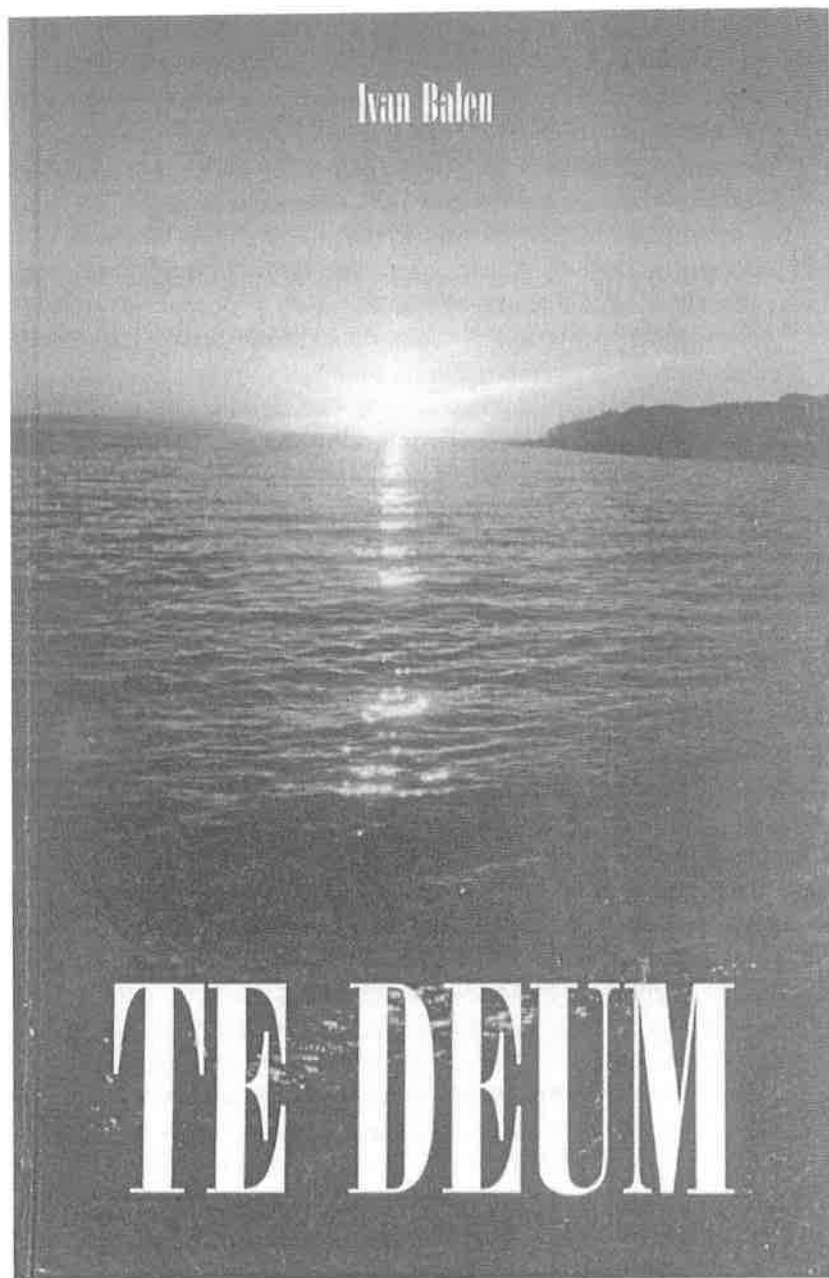
"A zašto si me, zapravo, zvao?" - upitala me je pred ulaznim vratima.

"Neću lagati, *moj te je susjed već danima želi pozdraviti*. Kaže da ste stari prijatelji. Nisam znao kako bi Tom reagirao; znam da je ljubomoran pa sam morao to ovako izvesti."

Lagano se zarumenila, očito znajući tko je taj moj susjed koji je želi pozdraviti. Propustio sam je u kuću gdje je Gabrić čekao ustavši od stola. Kad je vidio Dariju kao da se skamenio. (Pričao mi je poslije da mu je izgledala, obučena u plavo, kao iz Cesarićeve pjesme *Povratak*.)

*Možda ćeš se jednom pojaviti sva
prekrasna, u plavom,
ne sluteći da si svjetlost lila mojom
davnom javom."*

Ivan Balen

TE DEUM

MIRKO KLADARIĆ

IVAN ZIRDUM

IGROKAZI

Prvi svezak

Zvonko Maković

Zvonko Maković rođen u Budrovcima (1947.) jedan je od najuglednijih hrvatskih postmodernih književnika. Neoegzistencijalistički pjesnik, likovni esejist i povjesničar umjetnosti, 2000.-e bjelodani izbor iz 10 knjiga pjesama: *Veliki predjeli, kratke sjene*.

FANTOMI EUROPE

Jeste li se svojim automobilom već uputili nekamo izvan granica Lijepe naše? Ako jeste, sigurno ste došli u iskušenje da na prikladno mjesto automobila prilijepite i prikladnu naljepnicu koja će vam odavati podrijetlo. CRO? HR? To uopće nije važno. Možda jedino vama. Naljepnice, što ih nalazite po benzinskim pumpama ili štandovima natrpanim raznoraznom kramom, najčešće su toliko proizvoljne i toliko besmislene da postaju gotovo dirljive. Osobito su me se dojmile one koje su čarobnu formulu "CRO" imale upisanu na plavu elipsastu ili još bolje sroliku podlogu koju uz rub rese i zlaćane zvijezde. Njih dvanaest. Bože, da smo i to dočekali. Da svoj slatki CRO možemo vidjeti u kolu svjetlucavih eurozvjezdica. Dakako, taj ljupki san postoji tek i jedino u naivnim srcima Hrvata. I nigdje, nigdje drugdje. Žudnja za Europom i dokazivanje na sve moguće načine kako je Hrvatska integralni dio upravo te žuđene Europe ima, nažalost, vrlo neugodne posljedice. Te posljedice, naime, upućuju na nešto sasvim drugo, na istinsko nepripadanje plavom i zvjezdanom krugu naših snova. Zaista, jeste li ikada igdje drugdje u nekoj Njemačkoj, Italiji, Francuskoj, Nizozemskoj..., dakle u srcu Europe, nailazili na takvu količinu zvjezdanog plavetnila kao što ga ovdje, na krajnjem rubu nalazite? U Hrvatskoj. Dakako da niste. I to iz veoma jednostavnog razloga. Njima ne treba dokazivati da su ono što zaista jesu. U njihove su standardi-

P
R
I
K
L
A
D
N
E

N
A
L
J
E
P
N
I
C
E

zirane elipsaste bijele naljepnice upisana standardizirana crna slova koja jasno govore što se iza "F" ili "D" skriva. Kome to "F", to "D", to "I" pripada. Drugim riječima, svi oni poznaju svoj identitet i nikakve im dodatne oznake nisu potrebne.

Kada je pred kraj života Charles de Gaulle pristao na dugi, dugi dijalog sa svojim negdašnjim ministrom i velikanom Francuske, Andreom Malrauxom, dijalog iz koga će nastati knjiga *Hrastovi koje obaraju*, rekao je kako mu nikada nije padalo na pamet da se razbacuje takvim pojmovima kao što je demokracija i da ih svojata. Francuska i demokracija, to je jedno. Demokracija je u korijenima Francuske i ona se tu podrazumijeva. Samo u onim zemljama u kojima nema demokracije, o njoj se mnogo govori i razni tirani je bezočno svojataju: Tito, Peron, Mao Ce Tung...

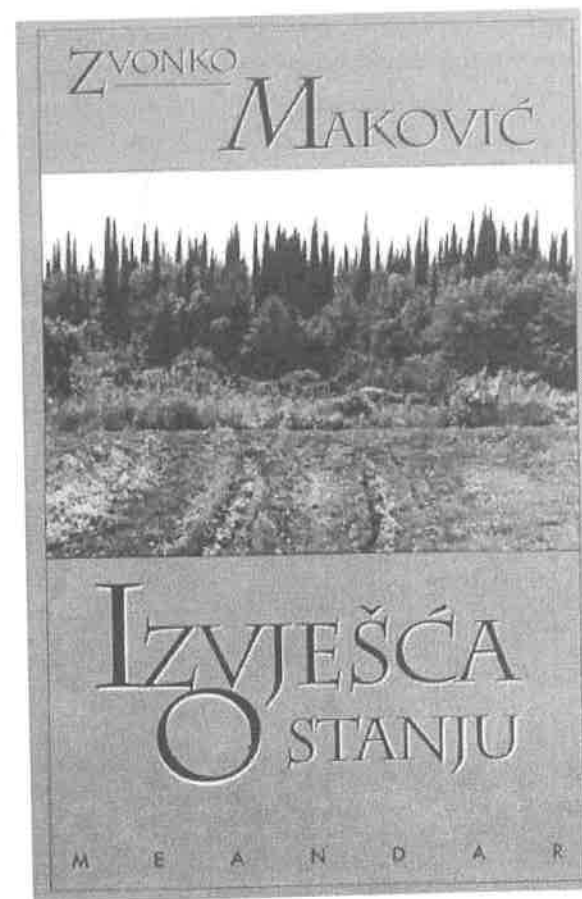
Padaju mi na pamet ove riječi velikog francuskog državnika iz dva razloga. Prvi, dakako, nije vrijedno posebno isticati, pa ga stoga i preskačem. Drugi se tiče aktualne hrvatske eurofilije. Točnije, nekontrolirane euforije europejstvom koja je, kao i svaka nastranost, kontraproduktivna. Neprestano i neukusno inzistiranje na tome kako Hrvatska jest Europa, a da tako malo nudi onoga što Europa danas stvarno jest, to je najblaže rečeno tužno. I žalosno. Veoma, veoma žalosno.

Stvar se nipošto ne smije generalizirati. Onaj segment hrvatske tisućljetne prošlosti, baš kao i sadašnjosti, koji je prije svega duhovno i civilizacijski uvijek bio integralnim dijelom Europe, taj segment ne treba dokazivati svoj identitet ispraznom retorikom. Bljeskavom dekoracijom koja je, u biti, znak barbarstva i lošeg ukusa. Od ranoromaničkih crkvice do Majstora Radovana i Jurja Dalmatinca, od petrarkista do Marulića i Gundulića, od dubrovačkih i osorskih glazbenih rukopisa iz 10. i 11. stoljeća, pa sve do Sorkočevića... Od - do, Hrvatska je bila što je bila. Europa. I s Turcima, i bez Turaka. I sa Srbima, i bez Srba. Europa je u korijenima Hrvatske. Sumnja u te korijene rada devijacije. Neprepoznavanjem svog identiteta kao identiteta Europe stvara se onaj tužni izljev primitivizma koji Europu doživljava kao čistu egzotiku. Da bi se taj u sebi intuitivno otkriveni primitivizam prikrilo, ide se u krajnost. U maskiranje znakovima svega onoga što naoko *nije* primitivizam. Što, drugim riječima, pripada Europi.

Na glavnom trgu hrvatske metropole, tik uz spomenik Jelačiću, smješten je oltar Europi. Svetište puno simbola hrvatske žudnje i patnje. Tu su križ s trnovom krunom i debele proštenjarske svijeće, tu su i zastave - Ujedinjene Europe i Njemačke, Slovenije i Albanije, Hrvatske i ne znam čije još. I puno dirljivih vapaja, molbi nalik onima iz Marije Bistrice i Trsata. I škrabica za milostinju je tu. Nek se nađe. Na Jelačiću placu i u

obližnjim ulicama prijestolnice suverene i nezavisne europske države Hrvatske, uz treštanje u svakom pogledu sumnjive glazbe, zaudara autentično barbarstvo koje samo glumi ono što bi, navodno, htjelo biti. A čega se iskreno pribojava. Što ono prevladava u aktualnoj hiperprodukciji tzv. "rodoljubne glazbe" koju ovaj narod iskreno voli? I pjeva. Čiji je to melos što ga pjevaju razni Thompsoni i Carmene? Europe sigurno ne. Ali zato Balkana sigurno da. Istoka, dakle. Mraka i užasa iz koga se želimo izvući hvatajući se na sve moguće načine za fantome Europe kao za slamke.

Slobodna Dalmacija, 9. svibnja 1992.

V. DIO

R
E
S
U
M
E

PRIPOVIJEST O AUTORIMA I NJIHOVIM TEKSTOVIMA

- peta -

Jedan ličko-zagrebački Požežanin, velemajstor igre, jedan đurđanovački Osječanin, majstor socijalnih slika u prosijavanju privatnih energija, tzv. odnosa među likovima, i jedan slučajni esejist, gledatelj s neuspješnih kvalifikacijskih utakmica za ulazak u prvu ligu KK Đakovo 1994.

Boro Pavlović

Rođen 1922. u Požegi, autor je sedamdesetak zbirki pjesama, vedrine. Objasni!

ĐAKOVO

Vidici se šire
i uze.

Vlak
Kao da puže
kroz klasove
i kukuruze.

I te su minute
na putu
sve duže
i sve duže.

A onda,
Najednom se javi
neko crveno
čudo

pod nebom
duboko plavim.

Raste

- kao iz mašte -
toranj,
pa vršak
pa toranj -
- pa kupola u travi.
Kao da netko
golemi i šareni
licitarski šator
na zelenu poljanu
stavi
ili se trobrodna lađa
s jarbolima zvonika
usred plastova
i sjenika
najednom zaustavi
u livadi

na otavi.

I lete Riđe
i Bijelci,
i Zelenci
i Šarci
u povorci, u igranci.

I snaše
i cure
i momci.
Sve šokci.

STJEPAN TOMAŠ:

ZLATOUSTI ILI TUŽNI DOM HRVAŠKI

2. SLIKA

/Đakovo, biskupski dvori, 1860. Poslije obilaska učionica u kojima se obrazuju bosanski franjevci, u biskupov se salon vrata biskup, fra Nedić, biskupov tajnik Tordinac te Rački/

1. prizor

STROSSMAYER: Brate Nediću, vidjeli ste učionice u kojima su vaši bosanski franjevci... Nije baš impresivno, ali mi upravo novi seminar za njih gradimo.

NEDIĆ: Sadašnji prostor doista ne zadovoljava.

STROSSMAYER: Za novu zgradu car je već odobrio 10.000 forinti, iz državne blagajne, a ja sam 32.000. No, gradit ćemo, uz Božju pomoć, i više. Jure, donesi zakladnicu!

TORDINAC: Riječ je o darovnici preuzvišenog biskupa...

STROSSMAYER: Pročitaj nam namjenu i iznose.

TORDINAC: Za gradnju nove stolne crkve u Đakovu: 50.000 forinti... Za sjemenište malenih 30.000, za samostan milosrdnih sestara 10.000, za nemoćne svećenike 5.000, za potrebe mladomisnika, poglavito za knjige, 5.000, za potporu siromašnim kapelanima 5.000 forinti, za godišnju misu na dan biskupova imenovanja 1.000...

NEDIĆ: Odakle toliki novac, preuzvišeni?

STROSSMAYER: Naveliko smo uznapredovali s gospodarstvom... Obradimo oranica oko 4.000 jutara, livada 3.000, vrtova do 300 jutara... vinograda... koliko, Jure?

TORDINAC: Do 200 jutara, preuzvišeni... Šuma je oko 30.000 jutara...

NEDIĆ: Koliko će vas stajati katedrala?

STROSSMAYER: Dvije-tri veće šume.

NEDIĆ: Oprostite na smjelosti, ali u Đakovu je tek nekoliko stotina duša, što će vam katedrala?

STROSSMAYER: Bit će to majka svih crkava. Ne samo za župljane već i za čitavu biskupiju.

NEDIĆ: Neka Bog blagoslovi vaše napore i planove. Dostojni su svakog poštovanja... No, mene dalek i nesiguran povratak čeka. Moram poći no, bit će zgrade, ponovno ću doći */Odlazi/*.

2. prizor

RAČKI: Čini se da bi fra Nedić više volio da mu se franjevci u Italiji školuju.

STROSSMAYER: Želi ih papa u Italiji, žele ih Ugri u Ostrogonu - nerado ih nama prepuštaju. Znaju u kakvom ih duhu odgajamo.

TORDINAC: Sjećate li se, Rački, da nam je fra Nedić pisao kako mu franjevci u Đakovu naglo umiru...

STROSSMAYER: Šalje mi grudobolnu i nasmrtnu izglednjelu čeljad. Tek se kod mene okrijepi tijelom i duhom, a, eto, još mu se i ispričavati moram. On bi ih u Italiju slao! Bože moj, pa to su naši mladići... Kršćanstvo preko Une i Save krv je naše krvi. Do sada smo za njih mogli malo ili ništa učiniti. Cijenim da ćemo sada moći više... O Bosancima toliko. Jure, što nas još danas čeka?

TORDINAC: Hoćete li knezu Mihajlu, u Beograd, pisati?

STROSSMAYER: Morali bismo mu javiti da mi je bečki nuncij povjerio skrb nad katolicima u Beogradu.

RAČKI: Sveti Otac podupro bi vašu skrb i glede katolika u Crnoj Gori.

TORDINAC: Knjazu Nikoli obećali ste 3.000 forinti za tiskanje poslati, ali on nema ni tiskaru.

STROSSMAYER: Poslat ćemo mu tiskaru.

TORDINAC: Ali on nema ni sposobne tiskare.

STROSSMAYER: Poslat ćemo mu i njih.

3. prizor

TORDINAC: /Začuje se kucanje na ulaznim vratima i Tordinac izađe. Ubrzo se vrati/. Stigao je mladi Konstantin Miladinov... Obećali ste ga primiti.

STROSSMAYER: Neka uđe.

KONSTANTIN: Hvaljen Isus, preuzvišeni gospodine biskupe...

STROSSMAYER: Navijeke.

KONSTANTIN: Neizmerno sum na Vas blagodaren, što ste me primile, što ćete me saslušate... Možebi i molbata da mi ja uslišite. /Biskup mu pruža prsten na poljubac, tapše ga po ramenima/.

STROSSMAYER: Sjedi, sine, i reci što te muči... Ovo je s nama moj brat u Kristu, Rački /Rački i Konstantin si klimnuše glavama/.

KONSTANTIN: Eve se godini se skitam od nemile do nedrage, od Kiev do Moskva, i Petrograd barajći dobrotvor koj bi mi gi pečatel narodnite pesni koi sme gi sobirale jas i brat mi.

STROSSMAYER: A što kažu braća pravoslavna?

KONSTANTIN: Tie sekogaš portata mi ja pokažuvaa koja na ulica vodi.

STROSSMAYER: Čujem da si protivnik primanja grkokatoličke vjere kod bugarskih pravoslavaca...

KONSTANTIN: Vistina e... No, se obratuvam na vas kako najgolem katolik, oti čuv deka na vašata masa ima mesto i za braćata od druga vera i deka za vas e knjigata iznad verata i iznad politikata.

STROSSMAYER: Dobro si čuo... A čije su to pjesme, Konstantine?

KONSTANTIN: Pesnite se makedonski, narodni... sobrani širum B'lgarija, no najmnogu se od Makedonija, od ohridskata oblast... Zbornikot bigo imenuval "B'lgarski narodni pesni" od braćata Miladinovci, Dimitrija i Konstantina... Na makedonski jazik bi ga pečatel.

STROSSMAYER: Koliko ih je?

KONSTANTIN: Šestotini sedumdeset i četiri... Napišani se so grčki bukvi. Ali jas bi gi pečatel na ćirilica...

STROSSMAYER: Tiskaj ih, brate, ćirilicom... i tiskanje ću ti u Zagrebu platiti... Kod mene u seminaru ima mjesta, sjedi i radi!

KONSTANTIN: Blagodaram. Neka vi Gospod plati, gospodine biskupe.

STROSSMAYER: Tome se i nadam Konstantine. Ja plaću za sebe na drugom svijetu očekujem. /Konstantin se nakloni i izađe/.

(...)

9. SLIKA

/Zavod sv. Jeronima, 1876./

STROSSMAYER: Veseli me što ste došli, Kršnjavi, vas je u Rimu nemoćuće pronaći.

KRŠNJAVI: Nemojte me tražiti u crkvama, preuzvišeni.

STROSSMAYER: Pa gdje ste? U krčmama, u bordelima? Mogao bi vaš tast zažaliti za svakom forintom koju vam šalje... Najprije vam je dao kćer za ženu, sada vam još i poroke plaća.

KRŠNJAVI: Pretjerujete, preuzvišeni... Znam da tako ne mislite.

STROSSMAYER: Ja se, dakako, šalim, ali u svakoj je šali pola istine...

KRŠNJAVI: Učim slikarstvo kod najboljih talijanskih majstora. Razgledavam galerije i muzeje. Mnogo radim.

STROSSMAYER: Radite li štogod i za mene? Što je s mojom narudžbom?

KRŠNJAVI: Dvije slike koje ste naručili za Gorjane - završene su. Sada radim onu za crkvu sv. Marka u Zagrebu.

STROSSMAYER: Očigledno je da vam ne leže religiozne teme. Vi volite mrtvu prirodu. Okanite se mrtve prirode, život je svud oko vas... */Kršnjavi ga zainteresirano sluša/* Gospodine Kršnjavi, ja imam za vas neke druge planove.

KRŠNJAVI: Teško da bih vam mogao poslužiti u neke plemenitije svrhe.

STROSSMAYER: Ne meni, Kršnjavi, ne meni - hrvatskom narodu... Vas vidim kano nekoć Račkog. Nije on bio za gimnaziju niti za oltar, no za mnogo značajniju zadaću, pa ga poslao u Rim...

KRŠNJAVI: Eto, ja sam u Rimu...

STROSSMAYER: Vas bih želio vidjeti u Zagrebu.

KRŠNJAVI: Što bih ja kao slikar u Zagrebu?

STROSSMAYER: Slikarstvom biste se samo usputno bavili... Vas neće Hrvatska pamtit, ne zamjerite na otvorenosti, kano slikara, ali po onome što vam ja nudim - hoće.

KRŠNJAVI: Što mi nudite?

KRŠNJAVI: */Iznenaden je, razmišlja/* Što bih predavao?

STROSSMAYER: Povijest umjetnosti... Želja mi je da naše učilište u modernu europsku univerzu preraste, a za to su nam potrebni mladi i obrazovani ljudi. Vi ste jedan od takvih.

KRŠNJAVI: A moje slikarstvo?

STROSSMAYER: Slikajte, brate, i dalje... Izgradit ću u Zagrebu i galeriju. Bit će mjesta u njoj i za moje i za vaše slike... Bit ćete kustos... Velika vas zadaća u Zagrebu očekuje... Dakle?

KRŠNJAVI: */Pruža mu ruku/* Počašćen sam vašim pozivom, vraćam se u Zagreb.

(...)

12. SLIKA

/Strossmayerova soba za odmor 1882. g./ Rački povede biskupa do ležaja, pomogne mu da se opruži na ležaj i pokrije ga dekom. Pričeka nekoliko trenutaka i kad biskupova glava meko klone ustranu, znak da je biskup usnuo, tiho se udalji. Biskupov san/.

STROSSMAYER: Majko, vi ste ovdje?!

MAJKA: Jesam, sine. U bunilu si već dva dana.

STROSSMAYER: Koji je danas dan?

MAJKA: Danas je sveti Matija... Sveti Matija led razbija. Ako ga nema, on ga sprema...

STROSSMAYER: Ima li ga rode?

MAJKA: Ima.

STROSSMAYER: Dva dana nisam znao za sebe...

MAJKA: Bit će dobro, Josipe, ozdravit ćeš.

STROSSMAYER: Bojao sam se da ću umrijeti.

MAJKA: Ja sam znala da nećeš.

STROSSMAYER: Kako ste znali?

MAJKA: Bog s tobom ima velike planove... Kad su mi redom umirala djeca, odmah po porodu ili poslije nekoliko dana, strahovala sam za vas dvojicu, blizanaca...

STROSSMAYER: Kako ste znali da neću umrijeti?

MAJKA: Zavjetovala sam se.

STROSSMAYER: Što ste radili?

MAJKA: Zavjetovala sam se Bogu... Klekla sam pred propelo i obećala: ako mi bar jednog Bog ostavi u životu, njegov ću mu život posvetiti... Ozdravio si, a brat ti je umro. Ja sam strepila nad tobom: mogu li te obećati Bogu u svoje ime? Što ako ne osjetiš poziv u svom srcu? ... I kad si otišao u sjemenište, slijedeći moju želju, zavjet ili svoj unutarnji glas, bila sam presretna. Bog te učinio svećenikom. Štoviše, uzvisio te na biskupsku čast... U cvijetu tvoje dobi, u sredini tvojih dana, posvećen si - po milosti Božjoj - za biskupa. Uzvišen si na stolicu apostolsku da budeš pastir u svom zavičaju... Vratio te Gospod među puk i ja u tvom životu stalno osjećam njegovu ruku... Ti si, sine, odabran od mnogih.

(...)

Goran Rem

HRVATSKI IZVOR I UVIR ĐAKOVA

Duhovni krajolik

Stotinu i šezdeset je godina od objelodanjivanja pjesme *Moja domovina* Jurja Tordinca. Skoro je točno stotinu i pedeset osam godina od izlaska pjesme *Moje pjesni* u Danici ilirskoj (16. svibnja 1938.), a već je stotinu i šest godina od posljednjega uvrštavanja Jurja Tordinca u kakvu antologiju, hrestomatiju ili panoramu. Upozorenje koje pomalo viri iz niza ovdje dosad izloženih podataka glasi: vratiti je Jurja Tordinca uvidu hrvatske književne i kulturne recepcije. Naime, u tome se uvidu Tordinac bio našao u povijesno značajnoj **Hrvatskoj antologiji umjetnoga pjesništva**, koju je još daleke 1892. "sastavio" Hugo Badalić.

Ta je antologija inače prva antologija hrvatskoga pjesništva nazvana izravno i nevezano uz neke druge nacionalnonarodnosne oznake: **hrvatskom** antologijom.

U cijelosti je ta antologija bila posvećena "hrvatskim preporoditeljima" tako da pjesnik hrvatskoga romantizma, autor petnaestak pjesama objelodanjenih u već spominjanoj Danici ilirskoj, Juraj Tordinac biva uvrštenim upravo pjesmom *Moja domovina*.

Ta oduža pejzažno-domoljubna pjesma stilizirano opisuje svoju osjećajnost, idilično usmjerenu prostoru koji se daje raspoznati kao pejzaž Đakova i Đakovštine. Naime, "Gdje bogate njive plode / Žitom različnim..." nalazi se dakako prostor Slavonije, međutim, đakovačko je okružje prostor u kojemu i "gorice i dolovi / Skladno mijenjaju / I čovjeku predstav novi / Vazda davaju..."

Tako Tordinac, i ne odlazeći od svojega đakovačkoga krajolika ima o što omjeriti svoju "integralističnu" hrvatsku ljubav.

Dvostvaralačke đakovačke duše

Tordincu je krajolik njegova rođenja mjesto izvora i uvira ukupne slike hrvatskoga nacionalnoga bića, a njegova duhovna zanesenost u retke pjesama uvjerljiva je romantična duša - sva obuzeta ljepotom stihovnoga uzdignuća.

Pomalo je i neočekivano da obnašatelj različitih crkvenih dužnosti u tolikoj mjeri predaje poeziji samodostatnosti i romantičnoga protolar-purlartizma. Međutim, ne u Đakovu, i ne bez svijesti o umjetnosti! Zašto sam napisao potonje, napomenu o "umjetnosti"? Zato što Tordinac poeziju piše i bjelodani samo u mlađim danima, a kada duboko krene ozbiljnim crkvenim obvezama - odgađa tiskanje svojih pjesama za rukopisnu ostavštinu, o kojoj se tek ima složenije skrbiti u traganju za nešto preostalih pjesama.

Uz oca

Jurja sam Tordinca kao pjesnika upoznao neposredno prateći rad svojega oca na slavonskoj književnoj baštini, još sedamdesetih, međutim nastojeći svojim studentima prenijeti po koju rečenicu o slabo uvidnim zavičajnicima, naišao sam i na tada meni već pomalo zaboravljena autora. Davao sam đakovačkim studentima kroatistike - potražiti podatke o Tordincu, a oni su često dolazili s istragom u kojoj je Tordinac slabo prolazio, često su u svojim seminarskim izlaganjima Tordinca oslikavali rečenicama koje su ga dosada uglavnom pratile, kao dakle "malo poznatoga lokalnoga pjesnika". Međutim, prikupljanje Tordinčevih pjesama ne bi trebalo čekati, pa ako je njegov učinak i bez pjesama u ostavštini. Ali napomenuo sam kako stvaralačka dvostrukost nije rijetka u Đakovu, odnosno đakovačkome okružju. Zapravo sam rekao kako je "pomalo neočekivano da se obnašatelj različitih crkvenih dužnosti u tolikoj mjeri predaje poeziji", te sam dodao: "ali ne u Đakovu".

Bilo bi dakako neozbiljno tvrditi kako se te dvije stvaralačke duše rijetko ujedinjuju: duša umjetnosti i duša posvećena duhovnome prosvijećivanju. Ali, moja napomena o "pomalo neočekivanome" pjesniku Tordincu, nije vezana uz takav besmislen ogled, nego uz otvaranje upravo suprotnoga osvjetljenja stvaralačkih osobnosti hrvatskoga romantizma, ali i gotovo paradigmatskoga lika đakovačkih književnika.

I Ljudevit je Gaj pisao ljubavne pjesme premda se njegova jezikoslovna djela poznatija a njegove "Davorije" uzor ratničkoga pjesničkog

poziva. I Stanko je Vraz pisao domoljubne stihove premda su njegove ljubavne pjesme paradigma suprotstavljena Gajevome "angažmanu" a k tomu je, Vraz i izvanknjiževno povremeno zarađivao...

Iz nužde, iz srca

Te dvostruke, dvostvaralačke hrvatske i slavonske duše nisu rijetke. Gotovo se nikada nije od književnosti moglo živjeti, osobito ako se tu misli na autorski spisateljski rad. Zato su često mladosti bili predavani urodi "od tmine", a daljnjem se stvaralaštvu prodavalo svom svojom pragmatičnom nuždom, "ali i srcem" kao bi upozorio Ivan Kozarac. Povremena ili stalna navraćanja paralelnom stvaranju u Đakovu se dade pratiti još od onoga najpoznatijega književnoga stvaratelja - Josipa Jurja Strossmayera, a jedan nagli dolazak u suvremenost odmah bi zapazio kako je taj velikan danas prepoznat i kao velik političar; iznimno značajan kulturni strateg i mecena, koji nije ostavio dakle samo "jedan od najznačajnijih spomenika kulturne baštine u Slavoniji". Navodak koji sam prethodno izložio izvučen je iz teksta rođenjem Budrovčanina Zvonka Makovića. Taj je povjesničar umjetnosti i autor niza likovnih portretnih monografija također i jedan od najuglednijih suvremenih hrvatskih pjesnika, a nedvojbeno je u samome vrhu hrvatskoga postmodernoga pjesništva. Međutim, uz toga osječkoga gimnazijalca, hrvatska književna suvremenost ima iz Đakova na uvid i ostvaraje autora književnosti za djecu Adama Rajzla. Ne suviše populariziran i nazočan njegov je rad u tome prostoru književnosti štovati kao vid njegovane i birane pismenosti koja "zna s djecom". Kao dugogodišnji medijski radnik, Rajzl je još jedan u niski đakovačkih dvostvaralačkih autora, autora koji nužno književnome pismu bliže i dâlje geste jačega nastupa.

Pjesnici i putopisci

Tek sam nedavno dobio u ruke zbirku pjesama *Liturgovi bolji dani* (1978.) pjesama Luke Vincetića iz Trnave. Taj je svećenik višestrukih autorskih nastupa, tijekom osamdesetih objelodanio niz zapaženih pjesničkih uradaka. Nije li moj neuid u njegovu knjigu posljedicom toga što je u javnosti i nema - to je notorno i samo retoričko pitanje; ali u svakom slučaju, njegovu je pjesnikovanju dati puno više pozora.

Đakovom su prolazili brojni hrvatski književni putopisci. Od antropološkoga etno bilježenja Isidora Kršnjavoga, pa do barda suvremene

hrvatske pjesme u prozi Zlatka Tomičića, ili neotkrivenoga putopisanja suverenoga didakta Jakova Ivaštinovića ali i uz retke velezavičajnih putopisa Antuna Gustava Matoša, ima se čime književno putovati krajolicima Đakova i Đakovštine: jedni su uočavali duhovnu, drugi enologijsku, treći obadvije, četvrti protourbanitetnu - tkanicu đakovačkoga prostora. Danas je i ne samo uz njihovu pomoć, nego i uz ojačavanje "ratu usuprot", Đakovu prilaziti sa svim otvorenim vrpčama očekivanja.

Složena kulturološkijska ponuda

Taj je gradić danas složena kulturološkijska ponuda: neproštijanih i bogatih sjemenišnih knjižnica, urbanih kafića, šokačkoga ijuka, privrednoga dodira, duhovne okrijepe. Gradić je to brojnih razlika, koje samo bogate moguće njegovo urbano čitanje. Ovdje pod čitanjem mislim na mogućnost čitati i konkretnu napose književnu baštinu, ali mislim i na mogućnost čitati taj gradić kao kulturni tekst intenzivnoga hrvatskoga suvremnoga pisma. Pisma hrvatske kulturne suvremenosti.

U Đakovu je i glazbena skupina (*Ars Nova*), tu je i multiautorska ideja *Tragovi* (Bijelić, Dunđerović, Rogina...), u Đakovu je i energična duhovna knjižnica *U pravi trenutak*, knjižnica čiji projekt ispunjavanja obzora osjetljive pučke pismenosti gotovo i nema usporedbe, osim nedaleke Privlačice koja međutim drukčije profilira veći dio svojih projekcija.

Upravo u Privlačici izlazi iz tiska i roman Mirka Ćurića *Povratak u doba Jazza*. Kolikogod ta vinkovačkoprivlačanska nakladnička kuća ojačavala nastupe mnogih mladih, neafirmiranih autora (primjerice Požežanica Lana Derkač...) toliko je i relativno slab motor nastupa, upravo kao prvoga nastupa autora. Dobro je što to Privlačica čini, ali je često problematično kako se to recepcijski isprati. A sjajni kratki roman Mirka Ćurića nije ispraćen kako je to trebalo učiniti. Čemu međutim još nije kasno. Dapače, očekivati je da će se daljnji Ćurićev prozni učinak pojaviti kao potvrda kakvosnosti i njegova prvoga autorskoga knjigovnoga ostvaraja.

Taj je njegov prvi roman moderan, pozorno književno dotjeran, uvjerljiv u svojoj urbanosti, jakih je naglasaka intertekstualizma, i ima što ravnopravno ponuditi hrvatskoj književnoj publici otškolovanoj na primjerice literaturi Pavličića, Tribusona i inih detekcijskih autora.

Moj đakovački putopis

Đakovo nije samo gradić opće slavonske duhovne okrijepe, nego i mjesto mojih privatnih i osobnih sjećanja, susreta i nedostatnih susreta sa umirovljeničkih šetnji obiteljskoga prijatelja i obiteljskoga svećenika, velečasnoga Mirka. Njegove smirene pribrane riječi, njegovi blagi i jasni naputci u prostoru koji je otvoren i poznat pod imenom obiteljski život, boja je duhovnosti koja se može pamtiti samo u onome najprivatnijem i dakle najznačajnijem. Nije on morao ostajati, već je ponešto star, u ratnim slavonskim godinama, u ratnim slavonskim selima Vrbici i Mrzoviću, ali nikamo nije odlazio, dapače ljudi su njemu dolazili i znali su da imaju kamo i kome dolaziti. A takav je bio uvijek Mirko Štok, i onda kada ga je moj otac lipovačkih dana upozoravao da je misno vino ono što nimalo paradoksalno svojem imenu - upravo ponajbolje navodi na svjetovne životne sadržaje... I kod pokojnoga sam odvjetnika Jurića često kao dječak odlazio, čuo majku i oca kasnije šaputati o ideologijskoj zlokobi koja ovoga samo što nije šćepala... kasnije sam već nakon Domovinskoga rata odlazio u Đakovo gledati profesorsku košarku Šola-Ćurić, koja samo što nije postala i prvoligaška profesionalna, ali je ostala zapamćena kroz tu neobičnu bekovsku postavu profesora kroatistike..

Izvrstan je stručno-znanstveni rad napisala Đakovčanka kroatistica Blaženka Vukadin - upravo o Zvonku Makoviću, i otišla... Prolazim kroz Đakovo barem jednom tjedno, raskrižujući s prijateljima naša neka zajednička književna putovanja, u Đakovu sam govorio o "slavoničnosti" kao izvodu kritičkoga odnosa prema regionalizmu, ali i osviještenoga i odgovornoga odnosa prema zavičajnoj baštini... U Đakovu sam imao i bosanskim ratnim granatiranjima odgađano predstavljanje knjige eseja Čitati Hrvatsku, o Đakovu sam pisao kao o ratnom duhovnome i strategijskome okrijepištu - u monografiji Slavonsko ratno pismo, Đakovom sam šetao na brojnim "vezovima", odlazio sam u stimulatvni Titanic, i prepoznavao osjećajem zapisanim u staroj pjesničkoj krilatici Pavla Blažeka "Đakovo je srce Slavonije". Suvremenost tomu ništa ne oduzima, r'n'r i tamburice, dječja i modernitena proza nadopisuju u duboko duhovno crtovlje đakovačkoga krajolika.

7. svibnja 1998.

K A Z A L O

UVODNE NAPOMENE, VODIČ KROZ ČITANKU 5

I. DIO

PUT NEBESKI (ĐAKOVO U 18. STOLJEĆU)..... 7
 Priča o gradu 7
 PRIPOVIJEST O AUTORIMA I NJIHOVIM TEKSTOVIMA 9
 Ivan Grličić, *Bogoljubnom štioću* 10
 Antun Ivanošić, *Opivanje* (...) 19
 Đuro Sertić, *Muka Isukerstova* 24

II. DIO

ZLATOUŠTI (ĐAKOVO OD POČETKA 19. STOLJEĆA DO
 1950. GODINE) 53
 Priča o gradu 53
 PRIPOVIJEST O AUTORIMA I NJIHOVIM TEKSTOVIMA 55
 Adam Filipović Heldentalski, *Razgovor povertlara s povertaljem –
 Pridgovor* 56
 Juraj Tordinac, *Slavonia sestram* 62
 Žalost – radost 65
 Pozdrav danici 68
 Moja domovina 70
 Zvezdice 71
 Ljubav domovine 73
 Rodu na poštenje 74
 Radomir 74
 U daljinu! 76
 San žudjeni 77
 Nevinost 79
 Tri cvěta 80
 Tužba ljubičice 81
 Moje pēsni 82
 Srěća pēsnička 83
 Pēsnik i Ilirče 85
 Tuga věrnog domorodca zbog někih 86

Samuel Kotzcian (pozdravnica J.J.S.-u) 91
 Josip Juraj Strossmayer, *Govor J.J. Strossmayera prigodom
 svečanog njegova na biskupsku stolicu stupljenja
 (U Đakovu, 29. rujna 1980.)* 95
 Martin Nedić, *U slavu presvietloga gospodina J.J. Štrosmayera* 111
 Postanak 116
 Čestitanje za Jurjev-dan 120
 Mato Topalović (pismo I.A. Berliču, po J.J.S.-u) 123
 Luka Botić, *Tri muke bjeguncima* 127
 Janko Tombor, *San* 131
 Nikola Tordinac, *Đakovački spasovdan* 133
 Janko Jurković (putopisni ulomak) *Mikroskopične crtice putopisne* 138
 Vilim Korajac, (ulomak) *Šijaci* 141
 Isidor Kršnjavi, *Listovi iz Slavonije* 146
 Antun Gustav Matoš (putopisni ulomak) *Đakovu najviše fali rijeka* 158
 Josip Crepić, *Barabe* 162
 Rudolf Franjin Magjer, *Strossmayer* 164

III. DIO

POVRATAK U DOBA JAZZA (ĐAKOVO OD 1950.) 165
 Priča o gradu 165
 PRIPOVIJEST O AUTORIMA I NJIHOVIM TEKSTOVIMA 169
 Matko Peić, *Ljubav na putu* 170
 Josip Palada, *Mjesto za vratima* 176
 Pavle Blažek, *Vinograd* 180
 Pala rosa svuda po sokaku 181
 Rujan 181
 Jakov Ivaštinović, *Tragom Đakova* (putopisni ulomak) 183
 Franjo Džakula, *Pustoš* 188
 Smrt Blage Zadre 189
 Tamno 189
 Luka Vincetić, *Molitva vjernika* 191
 Priprava za pričest 193
 Stjepan Tomaš, *Putovanje u Đakovo* 194
 Branimir Bošnjak, *Slavonski kaleidoskop* 196
 Adam Rajzl, *Kad su trešnje dozrijevale* 197
 Anđelko Haner i Antun Kalman, *Naš grad* 200

Božica Ditrh, <i>Mala ljubavna pjesma</i>	202
<i>Problematična pjesma</i>	202
Tihomir Dunderović, <i>Božji prst</i>	203
<i>Božji prst II</i>	203
<i>Seymouru</i>	204
<i>The fall of troy</i>	204
Jadranka Vuković, <i>Dosadne, ali korisne priče</i>	205
<i>Opravadanje zavičaju</i>	207
Ivan Kunštić, <i>(a onda)</i>	208
Stanko Andrić, <i>Sablasti u samostanu</i>	209

IV. DIO

U PRAVI TRENUTAK (ĐAKOVO 1991.-1994. / SLAVONSKO RATNO PISMO)	235
<i>Priča o gradu</i>	235
<i>PRIPOVIJEST O AUTORIMA I NJIHOVIM TEKSTOVIMA</i>	237
Ivan Rogić Nehajev, <i>Zlatna klopko plača</i>	238
Stjepan Dujmović, <i>Prednost šutnje</i>	240
Vlasta Markasović, <i>Što je izgorjelo u Kobilašu</i>	241
Mirko Ćurić, <i>Šesto poglavlje</i>	243
Zvonko Maković, <i>Izvešća o stanju (ulomak, izvod)</i>	249

V. DIO

RESUME	253
<i>PRIPOVIJEST O AUTORIMA I NJIHOVIM TEKSTOVIMA</i>	255
Boro Pavlović, <i>Đakovo</i>	256
Stjepan Tomaš, <i>Tužni dom hrvatski</i>	258
Goran Rem, <i>Hrvatski izvor i uvir Đakova</i>	265